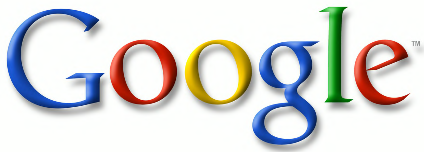
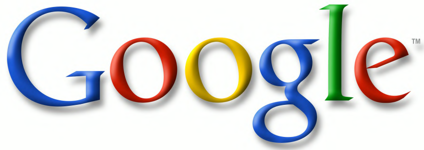
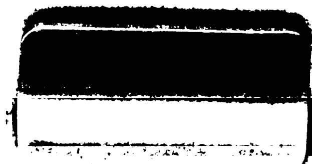

THEODOR HJELMQVIST

IMPERATIVISKA SUBSTANTIVBILDNINGAR I SVENSKAN

STUDIER OCH SAMLINGAR

LUND
GLEERUPSKA UNIV.-BOKHANDELN

Pris kr. 3: 50.

IMPERATIVISKA SUBSTANTIVBILDNINGAR I SVENSKAN

STUDIER OCH SAMLINGAR

AF

THEODOR HJELMQVIST

LUND 1913
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI

INLEDNING.

Med imperativiska substantivbildningar menar jag sådana substantiva uttryck, som utgöras af en imperativ eller i hvilka en imperativ ingår, vare sig imperativen (ensam — eller såsom del af ett substantiviskt uttryck) är ursprunglig eller beror på senare omtydning. Analogibildningar, som, utan att någon imperativisk betydelse klart framträder, formellt sluta sig till den imperativa substantivtypen, hafva äfven medtagits [1]).

Af det sagda framgår, att jag gått förbi substantiverade konjunktiver (t. ex. *lefve*). Endast undantagsvis har jag omnämnt sådana elliptiska substantivuttryck, i hvilka en mperativ utelämnats.

I föreliggande arbete har jag framlagt och ordnat de af mig kända imperativiskasubstantivbildningarna i svenskan, d. v. s. fornsvenskan och nysvenskan (litteraturspråket och talspråket), äfven de dialektiska.

Både appellativer och proprier ha medtagits.

De viktigaste af de sammansättningar, i hvilka en imperativbildning ingår, har jag äfven upptagit i min redogörelse eller i förbigående omnämnt.

Jag har upptagit både rent svenska imperativuttryck och sådana som lånats till vårt språk.

Lånade imperativbildningar, där själfva imperativen har en osvensk form, ha placerats för sig.

Materialet har jag efter de imperativa uttryckens

[1]) I stället för imperativisk substantivbildning har jag i det följande ofta användt termen "imperativbildning".

användning sökt ordna i sju hufvudafdelningar: beteckningar 1) för något relativt immateriellt (handlingar, tillstånd o. s. v.), 2) för orter, 3) för materiella ting, 4) för växter, 5) för djur, 6) för personer, 7) för föreningar (sammanslutningar af personer).

En viss svåröfverskådlighet har blifvit en följd af det sätt, hvarpå materialet uppställts, så till vida som ett imperativiskt uttryck med mer än en användning i regel[1]) upptagits på mer än en plats. Genom korshänvisningar och genom ett alfabetiskt register har jag sökt, så godt sig göra låtit, afhjälpa den antydda bristen.

Mitt hufvudintresse har, som uppställningen af materialet visar, riktat sig på redogörelsen för de imperativa uttryckens betydelse och användning. Jag har för att belysa dessa låtit en mängd litteraturexempel inflyta i min framställning, som därigenom, hoppas jag, blifvit mera njutbar och åskådlig än om jag nöjt mig med att uppräkna imperativuttrycken.

Uttalsuppgifter lämnas ej, dock meddelas undantagsvis uppgifter om accentuering, särskildt när denna afviker från det normala. Mången gång har ett imperativt uttrycks betoning ej angifvits i mina källor.

Om de upptagna ordens genus har jag ofta lämnat besked. Stundom har jag nöjt mig med att låta genusuppgiften inflyta i ett exempel. Det behöfver knappast påpekas, att vid många imperativa uttryck något genus ej kunnat angifvas och att vissa genusuppgifter äro ganska osäkra.

Uppgifter om pluralbildning ha vidfogats, då jag ansett sådana behöfliga.

Hvad det typografiska angår, må nämnas, att jag så mycket som möjligt sökt undvika bindestreck i hufvud-

---

[1]) I vissa fall, då ett imperativiskt uttryck i alldeles samma betydelse skulle kunna hänföras till mer än en af ofvan angifna kategorier, har jag upptagit det på blott ett ställe och låtit dess plats bestämmas af den användning, som förefallit mig vara den vanligaste.

orden, hvilkas beståndsdelar därför sammanskrifvits. För tydlighetens skull har jag dock ibland utsatt sådana; af samma skäl, samt på grund af det vedertagna skrifbruket, har jag ibland låtit de olika ord, som tillsammans bilda det imperativa uttrycket, stå skilda från hvarandra, äfven om de i själfva verket bilda en sammansättning. (Tyvärr har jag gjort mig skyldig till åtskilliga inkonsekvenser.)

Inom citationstecken har jag satt sådana hufvudord, som upptagas ur någon citerad källskrift i en form, afvikande från den, som de regelrätt borde hafva i nusvenskan.

I det följande har jag upptagit ej så få uttryck, angående hvilkas imperativa karaktär jag är mycket tviflande.

I många sammansatta ord kan ju den verbala förleden tydas på mer än ett sätt: imperativen är t. ex. lika med infinitiven eller med presens ind.; stundom kan det vara ovisst, om den verbala förleden från början varit intransitiv eller transitiv (i senare fallet möjligen att återföra på en imperativ). Äfven vissa osammansatta imperativsubstantiv äro tvetydiga (kunna fattas som verbalsubstantiv).

Stundom har jag haft ledning af analogien från andra, säkra imperativbildningar eller från motsvarigheterna i främmande språk. Men trots detta har jag ofta måst stanna vid ett frågetecken.

Framtida undersökningar skola, hoppas jag, med ett bestämdt ja eller nej besvara de frågor, som jag nödgats lämna oafgjorda.

De viktigaste af de utländska arbetena om imperativuttrycken citeras i den bifogade förteckningen på förkortningar af skrifters titlar. Här vill jag särskildt framhålla Wossidlos och Beckers afhandlingar, af hvilka jag haft stort gagn.

Ganska många paralleller från främmande språk ha meddelats. Emellertid har jag i fråga om dem ej eftersträfvat någon fullständighet. Jag hänvisar till de i det följande omnämnda arbetena.

Sedan många år tillbaka har jag samlat substantiverade imperativuttryck ur den litteratur jag läst, äfvensom ur talspråket. Mina egna samlingar har jag med prof. Söderwalls tillstånd kompletterat ur Svenska Akademiens ordboksmaterial. För värdefulla bidrag står jag i tacksamhetsskuld hos flera personer. Bland dem vill jag här särskildt nämna mina vänner, Docent Josua Mjöberg och Doktor Preben Nodermann.

Säkerligen finnas många luckor, mycket att tillägga, helt naturligt, då detta arbete behandlar ett ämne, som förut endast vidrörts i den svenska filologiska litteraturen, och jag alltså ej haft några mera betydande äldre samlingar till mitt förfogande. Det är emellertid min förhoppning, att det måtte väcka intresset för den märkliga substantivbildningstyp, hvars förekomst inom vårt språk jag velat belysa.

Äfven vid afslutningen af detta arbete ber jag att få framföra mitt varma tack till min vördade vän, Prof. K. F. Söderwall, för allt det intresse han visat det och för de värdefulla råd och upplysningar, han lämnat mig.

Lund i Jan. 1913.

Theodor Hjelmqvist.

Förteckning öfver de förkortningar af källskriftstitlar, som behöfva förklaring.

(Stundom har jag begagnat mig af förkortningarna i Söderwalls Ordbok och SAOB.)

Andresen = Imperativnamen von K. G. Andresen i Archiv für das Studium der neueren Sprachen, XXIII. Jahrgang, 43. Band (Braunschweig 1868), s. 395—404.

Becker = Bericht der Gewerbeschule zu Basel 1872—73. Wissenschaftliche Beilage: Die deutschen Satznamen von Friedrich Becker. Basel 1873.

Böhme = Deutsches Kinderlied und Kinderspiel. Leipzig 1897.

Darmesteter, Traité = Traité de la formation des mots composés dans la langue française par Arsène Darmesteter. Paris 1874 (i Bibliothèque de l'école des hautes études).

Falkman = Ortnamnen i Skåne af Axel Falkman. Lund 1877.

Fausbøll = V. Kristiansen, Ordbog over Gadesproget. Anden meget forøgede Udgave. København 1908.

Feilberg = Bidrag til en Ordbog over jyske almuesmål af H. F. Feilberg. Kjøbenhavn 1886 och följ.

Fornm. = Svenska fornminnesföreningens tidskrift. Stockholm 1872 och följ.

Förstemann = Die deutschen Ortsnamen. Von Ernst Förstemann. Nordhausen 1863.

Hahr = Handbok för jägare och jagtvänner utgifven af Th. Hahr. Andra upplagan. Stockholm 1881—82.

Heintze = Die deutschen Familiennamen geschichtlich, geographisch, sprachlich. Von Prof. Albert Heintze. Dritte, verbesserte und sehr vermehrte Auflage, herausgegeben von Prof. Dr. P. Cascorbi. Halle a. S. 1908.

Heyne = Deutsches Wörterbuch von Moriz Heyne. Leipzig 1890—95.

Keiper = Imperativische Namen. Von Dr. Philipp Keiper i Zeitschrift für den deutschen Unterricht 16 (Leipzig 1902).

Lyttkens = Svenska växtnamn af Aug. Lyttkens. Stockholm 1904 och följ.

Murray = A new english dictionary on historical principles, utg. af James A. H. Murray m. fl. Oxford 1884 och följ.

Osthoff = Das verbum in der nominalcomposition im deutschen, griechischen, slavischen und romanischen. Von Hermann Osthoff. Jena 1878.

Post. = Post- och Telegrafort-förteckning. Stockholm 1909.

Rygh = Norske gaardnavne... udgivne.. af O. Rygh. Forord og indledning. Kristiania 1898.

Schulze = Imperativisch gebildete substantiva. Von C. Schulze i Archiv für das Studium der neueren Sprachen, XXIII. Jahrgang, 43. Band (Braunschweig 1868), s. 13—40.

Socin = Socin, Mittelhochdeutsches Namenbuch. Basel 1903.

Södermanl. = Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. Strengnäs (Upsala) 1884 och följ.

Wackernagel = Kleinere Schriften von W. Wackernagel. Leipzig 1872—74, band III, s. 59 ff.: Die deutschen Appellativnamen.

Wossidlo = Imperativische Bildungen im Niederdeutschen. Erster Teil. Vom Wiss. Hülfsl. Richard Wossidlo. I Jahresbericht über das städtische Gymnasium zu Waren 1890. Waren 1890.

Vilmar = Deutsches Namenbüchlein. Die Entstehung und Bedeutung der deutschen Familiennamen. Von Dr. A. F. C. Vilmar. Siebente Auflage. Marburg 1910.

Älvsb. = Ortnamnen i Älvsborgs län. Stockholm 1906 och följ.

Dessutom märkas förkortningarna:

S. = Samlade.
Skald. = Skaldestycken.
Skr. = Skrifter.
V. = Valda.
Vitt. = Vitterhetsarbeten.

Innehållsförteckning.

Inledning m. m.
(Sid. III—X.)

Beteckningar för något (relativt) immateriellt.
(Sid. 1—63.)

Allmän afdelning.

A) Bildningar med svensk eller försvenskad form 1
B) Bildningar med utländsk form 30

Utbrytningar.

A) Danser (dansmelodier, danslekar).
1. Namn af allmän art 53
2. Namn på särskilda dansmelodier och danser 55
B) Andra lekar än danslekar, spel 57

Beteckningar för orter.
(Sid. 64—92.)

A) Appellativer 64
B) Proprier.
A) Verkliga namn 76
B) Fingerade namn [1] 91

Beteckningar för materiella ting.
(Sid. 93—122.)

Allmän afdelning 93

Utbrytningar.

A) Maträtter, drycker och dylikt 98
B) Klädesplagg m. m. 101

---

[1]) Jfr Rättelserna.

C) Möbler och andra husgeråd m. m. 106
D) Skepp 113
E) Skrifter 116
F) Spelkort 118
G Fingrar 119

Beteckningar för växter.

(Sid. 123—137.)

A) Namn på släkte eller art 123
B) Individnamn 137

Beteckningar för djur.

(Sid. 138—153.)

A) Hundar 138
B) Hästar 147
C) Kor 148
D) Get 149
E) Aphona 149
F) Fåglar 149

Beteckningar för personer.

(Sid. 154—188.)

A) Appellativer 154
B) Proprier.
  A) Verkliga namn 171
  B) Fingerade namn 179

Beteckningar föı föreningar och liknande.

(Sid. 189—190.)

Tillägg.

(Sid. 192—194.)

Slutanmärkningar.

(Sid. 195—203.)

Register.

(Sid. 204—216.)

Rättelser.

(Sid. 216.)

Beteckningar för något (relativt) immateriellt
(handling, verksamhetsyttring, tillstånd, egenskap, tid o. s. v.).

ALLMÄN AFDELNING.

A) Bildningar med svensk eller försvenskad form.

Blåsut, n.

1) Pustande, hvila (efter att ha sprungit). "Springandet fortfor, och efter en half timme eller kanske något mera var jag midt för drefvet, som nu åter varit en bugt uppåt fjellet. Här tog jag mig en stunds blås-ut, hvarunder drefvet kom rätt åt mig." Schröder, Minnen från skogarne 67 (1888).

Jfr att *blåsa ut* förekommer i betydelsen *pusta ut* (särskildt om dragare). "Julen är en backe, på hvars krön de tvåbenta lastdragarne dock få blåsa ut en smula, hur sträfsamt de än annars ha det." Hedenstierna, Fideikommissarien till Halleborg 186 (1895). "När vi tyckte att kräken [= hästarna] borde ha blåst ut tillräckligt, gingo vi så smått inåt land igen till stubben, där vi bundit dem." A. Ruhe i Svenska turistföreningens årsskrift 1908, s. 215.

Blåsa förekommer stundom i betydelsen *pusta*. "Under sin dans blåste några [af de väckta i Orivesi] med helt täta andetag, som var inimitabelt." E. Lencqvist (c. 1778) i Finska kyrkohist. samf. prot. 5: 122. "[Valborg] som på et underligit sätt blåste och dansade." Dens., Därs. 155. "Hon [d. v. s. förf:s värdinna] ville alltid inbilla mig, att jag hade för varmt, och till den ändan blåste hon och pustade, så snart hon kom in genom dörren." Lilljebjörn,

Spridda minnen 64 (1874). Jfr *Blåsis* som vedernamn på en person som pustade.

2) Stormig väderlek, blåst, blåsväder. "Det ä ett rysligt blåsut." Hördt 12 april 1902 (Småland).

Båda användningarna sannolikt föga vanliga; den förra exemplifierar, att en uppmaning kan bli namn på den handling, som uppmaningen afser; jfr om den senare, som måhända är tillfällig, slutanmärkningarna.

Se vidare om *blåsut* (*Blåsut*) såsom ortbeteckning i det följande.

Farut, r.; pl. -er. Utfall; jfr *fara ut* mot någon. Vanligt i Atterboms och Geijers krets i Uppsala. "Din patriotism förlåter mig denna lilla farut [ett satiriskt utfall]." Atterbom, Minnen 43 (1817). "När vi en gång råkas, skall jag visa dig det högst oskyldiga ställe i mitt företal till Hörbergs Lefverne, som gaf honom [Ling] anledning till denna vansinniga farut [ett bref, fullt 'af de orimligaste beskyllningar och det grufligaste ovett']." Dens. till Julia Nyberg (1818) i Samlaren 27: 46. "En vetenskap, på hvars område jag.. vill söka att utplåna minnet af åtskiliga barnsliga och omogna faruter." Dens., Minnen 412 (1818). "Jag [Törneros] gaf efter mest af den fruktan att Atterbom eljest kunde förekomma med någon af sina, ej mindre än Geijers, okloka far-ut-er." A. Törneros i 3 SAH 14: 225 (1838). "Hur blid och fridsam eller barnsligt tjufpojkaktig än Geijer visade sig för sina närmaste, kunde han ibland få anfall af en ganska omotiverad vrede, då det för tillfället var något som väckte hans indignation. Då brukade han ha sina 'far-uter', som familjen kallade det, och då skrädde han inte på orden. Vid ett sådant tillfälle for han t. ex. ut mot 'Almqvist och prästerskapet', 'svor och domderade'." L. Dahlgren, Ransäter 276 (c. 1840). "Aristophanes.. [har] öfverlåtit sig åt sin fantasis flygt, nycker, faruter." Atterbom, Poesiens historia 2: 252 (1848). "Den anmärkning kan göras, att man hos en person, som i allmänhet så litet tänkte [Lidner], ej

bör taga dylika faruter [oförnuftiga utfall mot Gud] så noga efter orden.“ Dens., Siare 5: 445 (1849).

Farut har närmast indikativens betydelse; se vidare slutanmärkningarna.

Farväl, vanl. neutr.; pl. (sällsynt) =; substantivering af den ursprungl. imperativiska förbindelsen *far väl* (jfr Söderwall, Ordb. 1: 240), som numera fattas som ren interjektion (något högtidligare [1]) än *adjö*) [2]).

1) Afskedshälsning med ord eller åtbörd, då någon aflägsnar sig; ursprungligen (se Söderwall, Ordb. 1: 240) till den som reste, sedan — och nu vanligen — till den som stannar; jfr “Hvor mærkeligt er det ikke, at den, der rejser, siger *farvel* til den, der bliver?“ Nyrop, Ordenes Liv 146 (1901). Den ursprungliga betydelsen har förbleknat. Exempel:

“Sedan gå the in, effter Hundrade Farwäl oc Farwäl [från föräldrarna till den afresande sonen].“

Stiernhielm (?), Bröllops Besvärs Ihugkommelse v. 339 (c. 1650) [3]).

“Min Siäl hon däd umgälle,
Om iag en Falsker hand din Kong gier till Farwäl!“

Börk, Darius 42 (1688).

“Emottagen nu mitt Farväl [säger en predikant, som lämnar sin församling].“ Lehnberg, Pred. 1: 166 (c. 1800). “Det händer ibland att de [d. v. s. sånggudinnorna] ej låtsa bli varse en viss dyrkare, som bockar farväl, kanske för

---

[1]) Jfr: “Farväl var ej mycket i bruk [hos västgötaallmogen] — liksom dess motsats välkommen kändes det vara något konstlat.“ S. Lampa i Sv. landsm. 1911, s. 245.

[2]) Plur. *faren väl* ännu t. ex. hos Wallin, Vitt. [5] 2: 74 (c. 1820), Hagberg, Shaksp. 10: 350 (1850). *Far* och *väl* skilda åt genom *nu* hos Nordenflycht, Tankespel 1745, s. 54, genom *då* Därs. 56 (1732).

[3]) Interjektionen har första stafvelsen betonad äfven hos Bellman, V. skr. 6: 329 (1789) o. s. v. Samma betoning (gravis) i svenska dialekter, se t. ex. Leander, Ordlista öfver Holsljungamålet 15.

att få en ny vink att blifva qvar.“ Choræus, Bref m. m. 73 (1800). “Skänk mig ett farväl [yttradt till den som går].“ Leopold, S. skr. 5: 519 (c. 1820) [Shaksperes original: Bid me farewell]. “Herr Medenberg.. bugade sig för grefven till farväl.“ Almqvist, Tre fruar i Småland 1: 183 (1842). “Kamraterna, som vi tillvinkade ett vänligt, men öfverlägset farväl.“ Posttidningen 1905, nr 81 A, s. 3, sp. 3.

Om den döendes afsked till de efterlefvande; jfr fsv. “När du en gång i sena aftonstunden samlar omkring dig, för sista gången, dem Herren dig gaf, och säger dem det rörande, men lugna, lugnande farvälet[1]): *Si, jag går bort, men Gud skall vara med eder.*“ Wallin, Religions-tal 1: 385 (1825).

Bildligt om bref. “Jag skref till Filippos, sade honom, att hans dotter vore död och bifogade hennes bref såsom hennes sista farväl till sin far.“ Wikner, Vittra skr. 49 (1869).

Såsom denkön:

“Mycken farväl! — jag går hemåt igen!“

Envallsson, Bobis bröllop 40 (1788); jfr *mycken tack* samt *tack och farväl.*

Särskildt:

a) *Ett långt farväl,* en afskedshälsning vid en långvarig skilsmässa; ganska ofta hos Tegnér; väl efter latinets *longum vale;* stundom uppfattadt såsom betydande lång skilsmässa. “När denna förfärliga idé om SNILLE blifver rätt klar för Nationen — då farväl! ett *långt farväl,* Min Herre!“ Thorild, S. skr. 4: 39 (1792).

“Och farväl, du gode ande,
ädle vän, ett långt farväl!“

Tegnér, S. skr. (jub.). 1: 439 (1807).

“Farväl, o broder, ack, ett långt farväl!“

Därs. 2: 445 (1815).

---

[1]) Best. form sällsynt.

"Till dess farväl, ett långt farväl, o broder!"

Därs. 2: 461 (1821).

"Farväl, du hälften af min själ,
farväl till dess, ett långt farväl!"

Därs. 1: 169 (1822).

b) *Ett kort farväl*, afskedsord vid en skilsmässa på kort tid.

"Alltså till er ett kort farväl,
Dem sorgen ömmast sårar!"

Wallin, Vitt.[5] 1: 273 (1827).

"Och vi säge i det hoppet
Nu ett kort farväl åt den,
Som så skönt fullbordot loppet,
Hann så snart till himmelen."

Därs. 1: 275 (1828).

c) Tillsammans med prep. *med;* stundom nog uppfattadt som interj.

α) I fråga om afsked från person l. något personifieradt; jfr sådana förbindelser som *frid med eder*, *Gud vare med dig;* jfr äfven *adjö med dig.* "Se så, farväl med dig [till ett bref], in i postväskan!" Almqvist, Araminta May 91 (1838). "Farväl med dig," sade han." H. Wieselgren, I gamla dagar 365 (1884, 1900).

β) Bildligt; oftast motsvarande "det är slut med", "det är ute med".

"Far väl med sång, far väl med qvitter!"

Creutz, Vitt. 80 (1759).

"Derföre nu farväl med verser och lekande yrken!"

Adlerbeth; Horatii satirer o. skaldebref 95 (1814).

"Farväl med festen!"

Tegnér, S. skr. (jub.) 1: 30 (1825).

"Om han [Argus] fallit däruti [i strömmen]:
Farväl med Duncans äldsta son!
Han aldrig kommit derifrån!«

Arnell, Scott, Sjöfröken 94 (1829).

2) Stundom motsvarar *farväl* snarast "(ömsesidigt) afsked" l. "handlingen att begifva sig l. skiljas från någon (hvarandra) l. något".

"Nu gack med gudi, son af min själ!
det är kanhända vårt sista farväl."

Sturzen-Becker, S. skr. III. 1: 173 (1844, 1862).

"Jag tycker mig till och med vara säker på att skakningen af ett nytt farväl kunnat vara särdeles skadlig för dig." Carlén, Skuggspel 1: 305 (1861).

3) Jag sammanför till slut några af de fraser, där *farväl* styres af ett verb. Säkerligen har substantiveringen af den ursprungliga förbindelsen imperativ + adverb utgått från sådana uttryck som: "bjuda l. säga: far väl." I vissa af de följande exemplen har *farväl* måhända uppfattats (eller uppfattas) såsom interjektion. Vanligen kan "taga (afsked" af någon) nyttjas som ersättningsuttryck.

Bedja farväl åt (se SAOB, B: 572 och där anförda motsvarigheter). "Vi bådo nu farväl åt den Ostindiska Archipelagens farvatten och öar." Skogman, Fregatten Eugenies resa omkring jorden 2: 170 (1855).

Bjuda farväl, se vidare SAOB, B: 2892 f. och där anförda motsvarigheter.

a) Med syftning på verkligt afskedstagande.

"Jag böd med gråt farväl."

Kolmodin, Biblisk Qvinno-Spegel 1: 29 (1732).

"Så bödo de Farväl, och skildes frå vår ort."

Därs. 2: 496 (1750).

"Nu böd Lovisa Ulrika farväl åt sina vittra och lärda gunstlingar och vände sig.. till de utländska sändebuden."

Crusenstolpe, Morianen, 1: 16 (1840). "Kort derefter bjödo vi farväl." M. Lönnberg, Onkel Casimirs hem 93 (1882). "Kväll-Ulf.. böd honom godt farväl." Bååth, Egil Skalle-Grimssons Saga 9 (1883). "Bjuda någon ett nådigt l. ömt l. sista farväl, bjuda tack och farväl", se SAOB, B: 2892 (1912).

— *Bjuda sitt farväl.* "Självmedveten bjuder han [Horatius] dem [vedersakarna] sitt farväl, på god latin så sagdt, att det blir liktydigt med far illa." Janzon, Horatius 74 (1899). "Svedelius.. bjöd studenterna sitt farväl." Rudin, I afskedsstunden 11 (1900).

— *Bjuda farväl af någon* (enstaka). "Nous allons prendre congé de vous.. Vi vilja bjuda fahrväl af Er." Mont-Louis, Fransyska Språkets Fullkomliga Prydnad 155 (1739); jfr *taga farväl af.*

b) Bildligt.

α) *Bjuda farväl åt* = lämna tanken på. "Åt verldens bekymmer och orolighet har han här [en rättsinnig gudsdyrkare i helgedomen] bjudit farväl." Wallin, 2 Pred. 3: 5 (1824).

β) I det numera mindre brukliga uttrycket *bjuda ära och redlighet farväl;* se SAOB. Serenius (1741), Widegren (1788).

γ) I den numera obrukl. betydelsen: försvinna; se SAOB. "[Gud] kunde med ett enda ord så nepsa Skälfwosothen på Konungs mansens Son, och Simons Swära.. at then straxt måste wijka och biuda fahrwäl." Linder, Tanckar Om Frossan. 56 (1717). Linné, Beskr. ö. stenriket 8 (c. 1747); se SAOB.

δ) I den numera obrukliga betydelsen dö:

"Säg, gjorde det ej ondt, Herodes, i din själ,
Att ett oskyldigt lif för din skull bjöd farväl."

Bellman, V. skr. 6: 19 (1787).

Gifva farväl (o. s. v.); ofta bildligt. "[Den döende] gaff.. sin K. hustro och Barn, och them som til städes

wore itt godt Vale farväl.“ Vigæus, Horologium E 7 a (1632).

> “Ett bröst, som lärt med lydnad
> Alla lustar ge farväl.“

Bellman, V. skr. 6: 22 (1787).

“Sedan bad han [Parsifal], att den fromme mannen ville gifva honom ett godt farväl; denne befallde honom Gudi.“ Bååth, Wagners sagor 4: 215 (1908).

Säga farväl; jfr äfven exemplen från Wallin, Religions-tal och Vitt. 1: 275 i det föregående. “Nu sade grannen far väl.“ Björlin, Elsa 181 (1879). “Redan år 1862, då han [F. F. Carlson] höll sina sista föreläsningar, sade han för alltid farväl åt universitetet såsom lärare.“ Rundgren i 3 SAH 2: 38 (1888). “Presidentparet gick . . omkring, sägande farväl till hvar och en.“ De Geer, Minnen 1: 147 (1892).

Bildligt: lämna, upphöra att hysa l. syssla med o. s v.

> “Säg farväl åt bok och joller!“

C. W. A. Strandberg, S. vitt. 1: 77 (1848).

“Han sade farväl åt de föreställningar, som från barndomen blifvit honom heliga.“ Rydberg, Fribyt. 49 (1857, 1866). “[Det] är fara värdt, att alla de landsdelar, som ännu vänta på järnvägsförbindelser, få säga farväl åt alla sådana förhoppningar.“ Forssell, Studier o. kritiker 2: 216 (1888). “Men han har ju sagt ett evigt farväl åt scenen?“ Hedenstierna, Fru Westbergs inackorderingar 192 (1890).

Taga farväl, efter *taga afsked,* se SAOB, A: 481; stundom mer l. mindre oegentligt. “Artabarzus [som reser] ängzlig tar Farwäl af sin Darius.“ Börk, Darius 3 (1688). Han . . hade tagit farväl från sitt hem och sin mor.“ C. F. Dahlgren, S. arb. 4: 121 (1830—31).

> “Ingenting finnes, som är mig i lag,
> Jag tar farväl utaf verlden.“

Wennerberg, S. skr. 2: 76 (1847).

"Menar du att det är så svårt att taga farväl, när det en gång blifver förunnadt, ifrån all förgänglighetens och dödens makt?" Thomander, Pred. 1: 532 (1849).

"Jag tager farväl, jag bjuder godnatt,
Åt verlden farväl jag nu säger."

Runeberg, S. skr. 4: 141 (1857).

"Ajax hos Sofokles tager, förrän han lämnar lifvet, med djup saknad farväl af sol och jord, af fosterland och sina bragders skådeplats." Cavallin, Sm. skr. 32 (1879). "Jag tager nu farväl för en veckas tid eller mer." Rydberg, Vapensmeden 219 (1891).

Farväl ingår som förled i sammansättningen *Farväl-söndag*. "Frälsningsarmén .. Stor farvälsöndag. Kårens officerare säga farväl." Göteborgs-Posten 1898, nr 275 A, s. 1, sp. 5.

Anm. 1) Jfr med *farväl* såsom subst. danskans *farvel*, eng. *farewell*, lat. *vale* i motsvarande användning; se äfven *vale* och *valete* i svenskan (s. 46 ff.).

Anm. 2) I stället för *farväl* subst., förekommer stundom i äldre nysv. den infinitiva bildningen *faraväl* såsom substantiv:

"Så will ett Fara-wäl som hastigst oss åtskillia."

Börk, Darius 16 (1688).

"Darius ska rättnu sitt Farawäl oss biuda."

Därs. 33 (1688).

"Nå, den stackars *Chrysis* är då död, ach! .. — Ja, hon hafver budit oss farawäl." Österling, Les comedies De Terence 1: 16 (1699).

"Ach! skal jag biuda tig ett farawäl,
Min Jesu, eller ock min arma siäl?"

Dens., Evangeliske Läro- och Böne-Psalmer 77 (1727).

Jfr såsom förklaring (se Tamm, Om avledningsändelser hos svenska substantiv 91) fsv. *bidhia sändebudhit wäl fara oc hans fölghe*, se Söderwall, Ordb. 1: 240, samt följande nysv. exempel: : "Then 20. Junij, om Morgonen, när Klockan war widh 8. haffuer [hon] budhit thetta timmeligha Fädherneslandet och Husregementet fara myckit Wäl." N. Jacobi, Likpred. öfv. Elis Nilsdotter C 4 b (1624). "Häradsdommaren .. anhöll om afsked, bjudandes Häradshöfdingen och sine kamerater fara väl." Rääf, Ydre härad 3: 106 (citat från 1711).

Gifakt, n. Kommandorop, maning till uppmärksamhet, varning.

1) Om rop.

a) Om ropet "gif akt."

α) Såsom militäriskt kommandoord. "Gud vet om han [en gammal soldat] inte i sitt stilla sinne ansåg den moderna taktiken vara en pris ordinärt snus mot ett riktigt kraftigt och skallande "Gif akt!"" Falk, Gossar blå 7 (1900). Jfr: "Gif akt. Uppå detta Commandoordet stannar strax hela Bataillon på en gång." K. M:ts Regl. 1751, s. 156. "Kommando-ordet *Gif akt!* användes dels såsom verkställighets-ord, dels äfven såsom föregående lystring, för att öka truppens uppmärksamhet, samt, vid ombyte af befäl, utaf den nya befälhafvaren." Exercis-regl. f. infant. 1871, s. 6.

β) I annan användning. "Med ett "gif akt" uppmanar [flickan] de lekande att vara uppmärksamma." Hubendick, Ungdomens bok 2: 20 (1879).

b) Om fåglars varningsrop. "Vi [ha] lyssnat till .. svalors ängsliga 'gif akt'." Hollgren, Foglarnes språk 82 (1884).

2) I öfverförd bemärkelse: maning, påminnelse, varning; jfr *memento* (se nedan). "Enkel och redbar under alla skiften, uttalade han ock, som ett gif-akt vid grafven, sin vilja, att han måtte jordas i tysthet." Valerius, S. vitt. 2: 277 (1841).

"Jag hör en stilla röst,
Som länge hviskat sitt 'gif akt'
I djupet af mitt bröst."

C. W. A. Strandberg, S. vitt. 1: 321 (1877).

"Ett givakt mot förhastade slutsatser ur enskilda isolerade skriftformer." Celander, Om övergången av đ > d i fornisländskan och fornnorskan 45 (1906). Noreen, Vårt språk 2: 343 (1907). "Från Allmänheten. Ett gifakt rörande läkarefrågan på Orust." Göteborgs aftonblad 1909, nr 77, s. 15. "Fallet Vaania: Vesijärvi i den Saxén'ska tydningen innebär ett 'giv akt' för vår namnforskning." T. E. Karsten i Studier i nordisk filologi II. 2: 40 (1911). "[Teologen] Herrmanns allvarliga Gif akt." Lindskog, Ånger och tro 32 (1912).

3) Gifaktställning "Stå i gifakt." —

"De unga ha nog svårt att gå i riktigt stramt 'gif akt'."

Tengström, Kipling, Soldatsånger 10 (1899). [Utan direkt motsvarighet i eng. orig.].

"Genom befälets korrekta gifakt framlyste den tacksamma tillfredsställelsen öfver ett väl fullgjordt arbete." Stockholms dagblad (lands.) 1912, nr 197, s. 4.

Adverbiellt. "Sjömannen kan ej å ett gungande skeppsdäck stå så korrekt 'gif akt' med klackarna ihop och rät vinkel mellan fötterna som hans stridsbroder i land." Stockholms dagblad (lands.). 1904, nr 91, s. 5, sp. 2.

Som förled i sammansättningar (till 1):

Gifaktform. "Denna självarbetande uppmärksamhet har också framför givaktformen företrädet att vara mera omfattande och rörlig." Larsson, Kunskapslivet 45 (1909).

Gifaktställning; se ofvan.

Gifaktuppmärksamhet. "Att mången så förälskat sig i givaktuppmärksamheten torde förklaras därav, att denna framstår såsom raka motsatsen till bristande uppmärksamhet." Larsson, Kunskapslivet 42 (1909).

Gif akt är namn på en tidskrift, se i det följande.

Jfr att i bayerskan "der Gibacht" nyttjats substantiviskt om "der letzte Laib eines Gebäckes, der zum Verzehren herumgegeben wird", se Schmeller, Bayer. Wörterbuch 2: 13. Jfr äfven att en tysk dialekt har diminutivet *Gibachtchen*, se Behaghel, Die deutsche Sprache[3] 278.

Grabbatag l. **Grabbtag**, n. Imperativbildning? "Grip tag!"

1) Ett fullt tag med hela handen. "Grasp, *S*. handhåll, *pugnus*. To have a large grasp of a thing, taga grabbtag." Serenius, Dict. (1734).

"Förtjust i voffelfatets bild,
All annan matlust är förspild;
Skall jag deri ett kärligt grabbtag våga?"

C. J. Hallman, Skr. 45 (1775).

"Jeppe Jonsson [var] den, som först med ett förnuftigt grabbatag släckte de ännu qvarsittande eldgnistorna i sin herres flygande bakhår." Almqvist, Tre fruar i Småland 3: 151 (1843). "Bara jag först får honom fatt, bara jag får ett grabba-tag." Hagberg, Shaksp. 3: 275 (1848). "När någon af de småttingar, hon skött, med ett litet grabbtag i hennes kjol kommit fram med någon ifrig begäran." Ullman, En flickas ära 205 (1909).

Bildligt om en fågels tag med klorna.

"Vattnets odjur löst sig sliter
utur örnens klor, den starkes,
ur den stora fogelns grabbtag."

Collan, Kalevala 1: 293 (1868).

2) Med syftning på strid; jfr *nappatag:* strid. "Men kom jag i grabbatag med honom [dalahöfdingen Jösse Eriksson], så nog slog jag ihjel honom alltid." Blanche, Engelbrekt 38 (1846). Jfr: "Ryssen och hundturken ska vara lika goda kålsupare . . . det kan behöfvas att ha ett par bastanta armar i grannskapet, som kunna ta ett grabbtag, om det kniper, ty för de lefvande baxnar jag inte!" Dens., Flickan i stadsgården 394 (1847).

3) Rietz (s. 209), som utom *grabbatag* och *grabbtag* anför *krabbatag* och *krabbetag* i de förras betydelser, känner från dialekterna betydelsen "rik fångst", som ej är belagd från litteraturen.

Det är mycket ovisst, om *grabbatag* bör betraktas såsom en imperativbildning. Att jag (med tvekan) tagit det med, beror på Tamms anmärkning (Sammansatta ord i nutida svenskan 154): "Att dessa ord [*grabbatag* och *nappatag*] äro bildade av substantiven *grabb* (i dial. i bet. 'grabbande hand', jfr Rietz 209) ock *napp*, förefaller icke rätt sannolikt, emedan det genitiviska *-a* hos nutida folkspråkliga sammansättningar egentl. tillhör sydsvenska dialekter.. Kanske får man därföre härleda orden från fraserna *grabba tag* (*i något*) och *nappa tag* (*i någon*), direkt förvandlade till sammansatta subst. av väsentl. samma art som *sitt-opp*, *sväng-om* o. dyl. ord? I sådant fall kunna *grabba* o. *nappa* lika gärna vara imperativer som infinitiver."

Frasen *grabba tag* är vanlig i litteraturen. Ex.: "Urbs har .. för beqvämligare hämtnings skull åtskilliga handtag, *-is*, *-i*, *-em*, *-e*, men *ex*et kan ej grabba tag i annat än *e*, och derföre följer nu *urbe* med." Törneros, Bref[1] 2: 8 (c. 1825). "[Esaias] grabbade tag i prästen, så att det brakade i hans långa rock." Sällberg, Kring långvedsbrasan 59 (1894). "Köksan grabbade tag i spiskroken." Stockholms dagblad (lands.) 1905, nr 84, s. 4, sp. 3.

"Med händerna djupt i den rika
Ullen jag grabbade tag."

Lagerlöf, Homerus, Odyss. 109 (1908).

Om verkligen *grabbatag* skulle vara en ursprunglig imperativbildning, har väl i alla händelser anslutning till subst. *grabb* ägt rum.

Jfr *nappatag* och slutanmärkningarna.

Gudhjälp, n. Utrop, då någon nyser. Substantiviskt i följ. ex. "[Birgitta] .. drog sig till minnes, att hon

i kyrkan hade hört någon nysa utan att själf tillfoga ett gudhjälp. Genast red hon tillbaka in i kyrkan ända fram till altaret och uttalade sitt gudhjälp med hög röst.“ Heidenstam, Heliga Birgittas pilgrimsfärd 12 (1901).

I äldre svenska äfven: *hjälp Jesus*, se Hjelmqvist, Bibliska personers namn 146. Har väl äfven kunnat förekomma substantiviskt.

Jfr tyskans *Gotthelf*, se Schulze 37 („ein Gotthelf ist das meiste was er gibt“ o. s. v.).

Gåpå, n. (Enstaka, kanske tillfälligt). Ur uppmaningen *Gå på!* kan enligt vanlig utveckling (maningen blir namn på det, som blir en följd därav) substantivet *gåpå* = snabb gång ha uppkommit. Bildligt i följande ex.: „Man kan icke undra öfver att denna poesi [i Tavaststjernas För Morgonbris] syntes blaserad för dem, som af skaldens ålder och bokens titel väntat sig ett brusande gåpå af entusiasm och idealism.“ Söderhjelm, Tavaststjerna 59 (1900). — *Gåpå* kan i det anförda exemplet också vara substantiverad infinitiv.

Jfr *gåpå* (*Gåpå*, *Gå*, *På*) såsom namn på person, skepp och tidning.

Som förled i sammansättningar, som också kunna föras till inf. *gåpå* (jfr å ena sidan *gåbort-*, *gåut-*, å andra sidan *låtgå-*, se nedan), är ordet vanligt:

Gåpå-arbete. „Nyttigt 'gåpå-arbete'.“ Stockholms dagblad (lands.) 1904, nr 61, s. 1, sp. 2 [om energiskt, praktiskt arbete].

Gåpå-maner. „Du med ditt framrusande gåpå-manér.“ Högberg, Fribytare 303 (1910).

Gåpå-marsch. „Jo, jag ämnar . . sätta bataljonerna på linie och sedan låta dem göra en stark 'gåpåmarsch' öfver hela Knäfvelsta hed och tillbaka igen.“ Braun, S. arb.[2] 6: 456 (1850). „Språng- och gåpåmarschen.“ Därs. 459.

Gåpå-natur. „Hur oblyg och ofin är ej denna hans [Strindbergs] framstormande gå-på-natur.“ N. Erdmann i Nya dagl. alleh. 1909, nr 20 A, s. 3, sp. 3.

Gåpå-stil. "Bref hållna i den käckaste gåpåstil, sammansatta och stafvade på det mest obesvärade sätt." G. Nordensvan i Ord och bild 1892, s. 65 [om Marcus Larsson].

Gåpå-taktik. "Den oförfärade gå-på-taktik, som öfverallt kännetecknar amerikanen i hans framfart." Sylwan, Den moderna pressen 84 (1906). "Prinsens gåpå-taktik." S. Clason i Sv:s hist. IX. 1: 193 (1909).

Anm. 1) Till *gåpå* sluter sig ett adj. *gåpåig*, se Göteborgs Handels Tidning 1898, nr 126 A, s. 2, sp. 6. Jfr Tamm, Om avledningsändelser hos svenska adj. 34.

Anm. 2) En avledning af *gåpå*, v. är *gåpåare* om energisk person, ofta med bibetydelse af taktlöshet och framfusighet. "Nej, så mycket har jag sett, att man måste till en viss grad vara en gåpåare, en skojare, en munvig pratare, en mjuk krypare o. d. om man vill vänta befordran här i världen." F. Dahlgren (1840) hos L. Dahlgren, Ransäter 230. "Jag skall säga magister Medenberg, jag känner de der begge barnen mycket väl: Ulla har bättre hufvud, men Matts blir också en gåpåare med tiden, alldeles olik sin kära far, den token Mekeroth." Almqvist, Tre fruar i Småland 2: 33 (1842). "Uttrycksfulla, men barbariska bildningar äro *gåpåare*, *förståsigpåare* som något smaka af det Grönländska kompositionssättet." Rydqvist, Svenska språkets lagar 2: 315 (1857). "Den kusin Knöckel, hvilken oförskämd gåpåare det är!, att våga så tala till en så förnäm herre." Zedritz, S. skr. 2: 165 (1857). "En bruksförvaltare, som behöfde en s. k. 'gåpåare', för att hålla det styfsinta bruksfolket i tygeln." Blanche, Bilder 1: 172 (1863). "[En äldre herre till en student, som helt plötsligt förlofvat sig:] Kandidaten måtte vara en riktig gåpåare." H. Andersson i Unga krafter 1907, s. 61.

Högerom-vänder-er, n. Substantiveradt också utanför militärspråket. Äfven nyttjadt med syftning blott på en. Numera ej brukligt. "Qvinnan gjorde ett hastigt

höger-omvänder-er." Blanche, S. taflor och berättelser 2: 16 (1856). "De . . gjorde . . ett *höger omvänder er.*" Därs. 162. "Han gjorde högeromvänderer." Därs. 170.
Förkortningen *högerom* förekommer substantiverad t. ex. hos Runeberg, Sven Dufva, stroferna 9 och 21 (1848) och i följ. citat från C. W. A. Strandberg:

"[Jag] gör väl snart mitt höger-om [= dör]."
S. vitt. 1: 261 (c. 1875).

Jfr tyskans "rechsumkehrt machen," se K. G. Andresen i Herrigs Archiv 23: 403. Jfr äfven *Kehrtum machen*, se Keller, Die Leute von Seldwyla[87] 2: 157 (1874) och det vanliga *Kehrt machen*, se Heyne.

Heltom-vänder-er, vänsterom-vänder-er kan jag ej belägga såsom subst. från litteraturen, men ha naturligtvis brukats på samma sätt som *högerom-vänder-er. Helt om* och *vänster om* förekomma äfven substantiviskt.

Hörhit, n. Lystringsrop. "Ett hör-hit." Kock, Sv. akc. 2: 67 (1884).

Kasut, n. (?). Imperativbildning? Handlingen att någon blir utkörd. "*Kasut* (◡ –) adv., eg. *kas ut, de var(d)t kasut för'n*, han blef utkörd." (Åkers o. Öster-Rekarne h. i Södermanland) G. Ericsson i Bidrag till Södermanl. ä. kulturhist. 2: 74 (1881). Jfr *kasa* = köra bort hos Rietz 312. Jfr äfven interjektionen *kas-hut*, se Därs. Se slutanmärkningarna.

Klähvitt, Klädhvitt, n. Atergifning af (katt)ugglans läte. Uppfattadt såsom bebådande dödsfall (likrummet klädes i hvitt). Substantiviskt. "När ugglan ropar sitt: 'Klä hvitt!' utanför fönstret, spår hon lik i huset." E. Wigström, Folkdiktning 1: 207 (1880). "När hon [kattugglan] närmar sig gårdarne och höres ropa sitt *kiitt* (klävitt), skall detta bebåda lik i gården." Hollgren, Foglarnes språk 146 (1884). Jfr: "Jag . . satt, såsom en uggla, vid mitt eget stugufönster. Oupphörligt ropade jag: klädhvitt! men ingen var till hands med svepduken." Livijn, S. skr. 1: 417 (1824).

Anm. Fågelläten tydas ofta imperativiskt, utan att dock imperativuttrycket brukar förekomma substantiviskt. Jag anför exempelvis följ. tydningar af fågelkvitter *Bli hvit!, Klen ler'it!, Kyss mig på munnen!* Se Hyltén-Cavallius och Stephens, Svenska folk-sagor och äfventyr 446 (1849). Vidare: "Mången tror, att hon [ängsnärpan] bygger i pilar; hennes rop tydes: 'Pilstatt, hvar natt!' " Wigström, Folkdiktning 1: 207 (1890). Se vidare, Erikson, Naturljud och djurnamn 102 ff. (1908).

I Tyskland — för att anföra exempel från annat språk — säges vakteln under skördetiden ropa till slåttermannen: *Tritt mi nitt, tritt mi nitt!* (trampa mig inte), se Hollgren, Foglarnes språk 51, och mana den late till arbete med: *Bück dein' Rück.'*, se Därs. och Erikson, Naturljud och djurnamn 46.

Komihåg, n. Skämtsamt namn på minne. "Kom ihåg!" Uppmaningen har, då den associerades med den förmåga, som den ställde kraf på, blifvit namn på denna. "Jag har ett så dåligt komihåg." Hördt (Smål.?). — *Kommi-hu.* Södra Skåne enl. Rietz 266 (1867). "Föräldrarna märkte snart, att Simon Erik hade ett flinkt 'kom-ihåg'." (Sydösterbotten) A. Dahlgren, Små stugor 86 (1894). *Komi-håg.* Nyland enl. Vendell 475 (1907).

Som förled i sammansättning,

Komihåg-lektion. Minneslektion. "Ty vid denna [examen] går det kanske bättre för den lärare som gör repetitionerna till kom-ihåg-lektioner, än för den som gör dem till övningar i användning." Larsson, Kunskapslivet 74 (1909).

Lefväl, n. Farväl. "Jag säger Er lefväl för denna gång." F. Bremer (1838) till H. C. Andersen i Breve til H. C. Andersen 652. "Ett hjärtligt *lef väl!*" P. Wikner (1866) hos E. Kjellberg, C. P. Wikner[3] 45.

Jfr *farväl* och danskans *Lev vel:* "Det var mig tungt at sige Lev vel til Kammeraterne." H. C. Andersen, Mit Livs Eventyr 70 (1855).

Jfr äfven tyskans *Lebewohl*, se Grimm.

Läggan, n. Uppmaningen "lägg an!" nyttjas substantiviskt i följ. ex.: "[Jägarna] Gusten och Norman, som voro uppstälda på en berghäll i gläntan .. och med bössorna på helspänn och lägg an tittade sig omkring åt alla håll och kanter." Strindberg, Hemsöborna 44 (1887).

Nappatag l. (numera mindre brukl.) **Napptag**, l. (enstaka) **Nappetag**, n. Imperativbildning? "Napp(a) tag!"

1) Nappande; hastigt och kraftigt tag. "Nappa-tag .. godt tag, fast, säkert tag; vanl. under brottning." Rietz 461 (1867). Jfr om den metade fiskens napp: "Nåväl, jag [en metare] for från Yorkshire, full af förhoppningar om väldiga nappatag och lysande segrar öfver jettestora laxar." Tidn. f. idrott 1881, s. 21, sp. 1.

Jfr äfven följande exempel, där det är fråga om att draga fingerkrok.

"Och Simon, må du veta,
Var ej så stark som jag.
Räck hit ditt finger, Greta,
Försök ett nappatag!"

Topelius, Läsn. f. barn 7: 28 (1891).

2) Brottning, strid.

a) I egentlig mening: om näfkamp l. strid med vapen. "I Wirmo Sochn träffas .. Iutebärget hvarest ock et nappetag .. med de danske förefallit." E. Lennqvist hos Leinberg, Bidrag till kännedomen af vårt land 5: 116 (1764).

"Dä va fanders napptag ska Ni veta,
När mä Sven ja kom i fäl."

Envallsson, Sven och Maja 32 (1789).

"När föll han och hvar? — Vid sista napptaget med Pappenheimarne." Topelius, Fältskärns berättelser 1: 96 (1854). "[Briggen blir] ingen föraktlig motståndare, kapten, om .. vi få ett napptag med honom." Rydberg, Fribyt. 232 (1857, 1866). "[Manschetterna] voro för bräckliga ting, för att rätt passa in i de jernhårda napptagen under hans [Karl XII:s] fälttåg." Topelius, Fältskärns berättelser

3: 36 (1858). "Håll ut en stund i ett godt napptag." Dens. Vinterqvällar II. 1: 306 (1879, 1881). "Den unge öfversten hade allvarsamma nappatag med ryssarne." E. C. Tegnér, Armfelt 1: 189 (1883).

"Men om nappatag det gälde
med en raggig skogens kung,
då stod gubben lika säker,
som när han var smärt och ung."

Fallström, V. dikt. 1: 239 (1888, 1899).

"Och när i yster brottning
De togo nappatag,
Det sågs, att finklädd parfvel
Ej var i knäveck svag."

Bååth, På gröna stigar 112 (1889).

"'För ett nappatag med mig', fortsatte Snökoll [en bärsärk], 'skolen I allt rädas, ifall jag ilsknar till'." Bååth, Grette 134 (1901).

I följ. ex. nyttjas ordet sannolikt med syftning på *nappa* = nappa bort. "Den grå gåsen flydde alltid för den hvita tyrannen [en hvit gås], men kala fläckar på hans hufvud och hals utvisade, att han icke kommit i denna förtryckta ställning, utan att hårda napptag öfvertygat honom om fåfängligheten att protestera." Bremer, Strid och frid 14 (1840).

Motsvarande "nyp" i följ. enstaka ex.: "[Vi kunna] ännu ge ett napptag åt fienden, innan vi gå i våra vinterqvarter." Gustaf III, Skr. 6: 235 (1781).

b) Mer l. mindre bildligt. "Det lilla 'napptag' — (så kallade Fru Gunilla en liten träta) — som hon och kandidaten haft med hvarandra om monader och nomader." Bremer. Hemmet 1: 63 (1839).

"Det simplaste förstånd
Som skådar detta split och kif bland adeln...
Och dessa nappatag bland favoriter,
Kan förutse att sådant går på tok."

Hagberg, Shaksp. 4: 214 (1848).

"Och har du hört den böljan!
Guds hela långa dag
Hon tog med sjelfva klippan
Så hårda nappatag."

Gellerstedt, Dikt. Ny samling 139 (1881).

"Såsom landtmarskalk vid 1840 års riksdag hade han [C. O. Palmstierna] mer än ett nappatag med den liberala oppositionen på riddarhuset." Biogr. lex, n. f. 8: 513 (1879—81). "Mäster Perus säger. att det vore oklokt att längre gifva sig i nappatag med ett sådant troll, som prinsessan Serena." G. Cederschiöld i Landsm. V. 6: 108 (1885—86). "Sainte-Beuve, kritikern, med hvilken han [Flaubert] angående Salammbô haft ett polemiskt nappatag." Levertin, Essayer 2: 132 (1906).

3) Hjälp, understöd. "Der fikk han ett bra nappatag." Rietz 461 (1867). — Ej belagdt från litteraturen.

Jfr med det svenska *nappetag* det norska *nappetak*, mindre slagsmål, se Aasen.

Såsom antydts, är jag alls icke säker på att *napp(a)tag* är en imperativbildning. Jfr den under *grabb(a)tag* citerade anmärkningen af Tamm. — *Nappa tag* (i någon) är vanligt.

I äldre nysvenska förekom *napptagas* = strida. Se följande exempel — äldre än de äldsta beläggen på *napp(a)-tag* —, som visa ordet i en öfverförd betydelse.

"Hur skull det fägna dig att alla dagar finna
Vid ett långt spelar-bord din syssel-satte Qvinna..
Napptagas i *bassett'* och slänga pengar kring?"

Düben, Boileaus Satyrer 66 (1722).

"Det ser ut, som Hof Rådet Wolf änteligen ville napptagas med Präster, och göra fick han." Den Svenska Mercurius 1: 392 (1756). "Sedan bägge Prästerne ofta offenteligen napptagits om att komma op på Predikstolen." Därs. 2: 232.

De anförda exemplens ålder talar — fastän ej af-

görande – för att *napp(a)tag* bildats af *napptagas* och således är ett verbalabstrakt till en infinitiv, som återstode att förklara.

Passopp, Passupp, n. = Passa upp!

Interjektionen *passopp* förekommer ej sällan, särskildt i jaktspråket. Jfr: "Passopp! jagtrop hvarmed man lemnar underrättelse att ett djur nalkas." Swederus, Skandinaviens Jagt 348 (1832). "Pass opp! rop till jagtkamrater, då man sett eller anskjutit ett djur, att de derpå må vara mera uppmärksamme." Källström, Handledning i jagt 242 (1850). "Hundarne drefvo, det hette passopp! och då ropade någon: passopp, bror Svanholm! Bror Svanholm var ej.. sen att skjuta — paff, haren tumlade." Topelius, Fältskärns berättelser 3: 6 (1858). "Pass upp.. vi komma nu att rubb och stubb uppslukas af en hvalfisk." Sydsv. dagbladet 1912, nr 244, s. 8, sp. 6.

I följ. ex. ex. är *passupp* substantiveradt = maning, varning. "Kejsaren sade några välvilliga ord [om de finska roddarna], och när nu grefve Heiden spelade på samma sträng för general von Werder, vände sig kejsaren till denne och sade: 'grefven berömmer alltid sina finnar, tro honom ej, han är själf finne, född på Sveaborg.'.. För öfrigt är jag ej fullt säker på om icke detta kejsarens yttrande var att anse som ett pass upp för grefve Heiden, ty kejsaren var.. till ytterlighet rädd för hvarje jämförelse mellan de finska och de ryska soldaterna." Ahrenberg, Människor som jag känt 4: 51 (1909).

Som förled i sammansättning:

Passopp-rop. Jaktrop. "Ett pass-opprop [hade] dånat genom snåret." Lindholm, Sibbo Jagten 1: 133 (1890).

Jfr *passopp* (*Passopp*) såsom personbeteckning och som hundnamn.

Jfr äfven lågt. *passup* såsom subst., se Wossidlo 7.

Ropupp, n. Omdaning af upprop. Barnspråk. Hördt (1912). Sannolikt tillfälligt, men intressant såsom belysande ifrågavarande bildningstyps lifskraft.

Ryckin, n. "Här har varit ett ständigt ryckut och ryckin [med afsende på en snabb växling af gäster]". Användt af personer från Småland. Hördt 1902 och 1907. Jfr *inryck* och *utryck:* "Lika omväxlande och rörligt med sitt ständiga in- och utryck af besökande och gäster som lifvet i det gamla Ahnfeltska huset varit, lika stillsamt och inåtvändt var i det stora hela vårt lif i Tranås." O. Ahnfelt, Ur mina minnen 2: 32 (1907).

Jfr från danskan *Rykind*, n. = "ideligt Besøg af stadig nye Gæster", se Fausbøll[2] 414, men äfven "inflyttning:" "Den allerførste Sommer fandt der et stort Rykind Sted af de haleløse Aber." J. V. Jensen, Bræen 64 (1911). Jfr Feilberg.

Jfr *Ryckin* som ortsnamn.

Ryckut, n. Se föregående.

Sesam, öppna dig l. **låt upp**, n. Den magiska formel, genom hvilken dörren till de fyrtio röfvarnas grotta kunde öppnas; se sagan om Ali Baba och de fyrtio röfvarna i 'Tusen och en natt'. Förekommer i bildliga talesätt ungefär liktydigt med trollformel, som skänker inträde någonstädes. Vanl. *Sesam, öppna dig!* Exempel: "Det var Runeberg, som fann det 'Sesam öppna dig,' hvilket lät den dittils separerade bildade klassen se in i folkets innersta hjärtevrår." Tavaststjerna (1888) hos Söderhjelm, Tavaststjerna 144. "Med ett litet och högt bildadt folks naturliga öfverskattning af bokliga kunskapers värde ha vi genom det rådande skolsystemet så att säga mandariniserat åtskilliga af våra tjänstemannabanor, för hvilka ett (i många fall ganska klent) 'mogenhetsbetyg' blifvit det enda 'Sesam öppna dig', som verkligen gällt." Stockholms dagblad (lands.) 1904, nr 61, s. 1, sp. 2.

I jämförelse. "Icke en gång mitt studiepass från Louvren, hvilket öfverallt annorstädes verkade som ett 'Sesam, öppna dig!' gjorde här [i Jumièges] minsta verkan." Anholm, Normandie 102 (1898).

Stundom *Sesam* (*Sesam*), *låt upp*. "[Legationens

rekommendationsskrifvelse] var mig.. till största nytta, ett riktigt 'Sesam, Sesam låt upp!'" E. Lundström i Stockholms dagblad (lands.) 1910, nr 18, s. 9, sp. 3.

Stundom genom förkortning blott *Sesam:* "Jag hade.. kunnat få göra Garniers bekantskap, ty i min plånbok bar jag två rekommendationsbref till den celebre mannen, men jag ville ej besvära honom.. Det ena med det andra hade gjort att jag icke begagnat mig af det 'Sesam', som kunde beredt mig förmånen af Garniers bekantskap." Ahrenberg, Människor som jag känt 3: 154 (1908).

Jfr att i engelskan *Open, Sesame* nyttjas bildligt. "These words were the only 'open sesame' to their feelings and sympathies." E. Shelton enl. Brewer, Dictionary of phrase and fable 917. Se vidare Murray under *Open sesame.*

Sittopp l. (enstaka) **Sittupp**, r. Torde knappt förei plur. ('sittoppar'). Örfil, slag. Nu med ultimabetoning, men Weste (1807) känner både *sittópp* och *sìttopp.*

"Der har du en sittopp!"

Bellman, V. skr. 2: 28 (1769).

"Mig en fisk
En munfisk Mamma gaf,
Braf,
En sittopp jag fick
Just i en blick."

Enwallsson, Kungen och skogsvaktaren 43 (1784).

"Snart Erik beskärdes en hård *sitt upp.*"

Braun, S. arb.[2] 3: 67 (1838).

"Svärmora, j kan gå ut och se till om han gör det [= kupar potatisen] med besked eller intet, och ge honom en sittopp om han går och sluntar." Knorring, Torparen 1: 178 (1843). "Fråga dem [lärarna] bara, så får du dig ett nyp på ena örat och en sittopp på det andra." Blanche, Flickan i stadsgården 132 (1847). "Kyssa dig vill jag nog, men tacka byggmästarn det vill jag helst med en sittopp, ty han är och blir mig en stötesten." Bremer, Syskonlif

1: 134 (1848). "Topp! — ropade jag, men gaf honom med detsamma en sittopp, så att han for omkring som en snurra." Hedberg, Sardou, Familjen Benoiton 114 (1866). "Då gaf Käringen haren en sittopp på örat och sade: 'Kan du inte sitta stilla'." Wigström, Folkdiktning 2: 171 (1881). "Han fick sig en 'sittopp', så han stod på hufvudet." Wahlén, Guld och gröna skogar 1: 109 (1890). "Ge'en en sittopp, du Kalle, som står närmast!" Hedenstierna, Komministern i Qvislinge 161 (1891). "Under förhöret blef brottslingen alldeles ursinnig.. rusade på assessorn och gaf hnnom en sittopp." Göteborgs Handels Tidning 1896, nr 246, s. 2, sp. 5. "Skottarna gåfvo gurkhaerna en sittopp och förmanade dem att ej tala illa om ett engelskt regemente." Cavallin, Kipling, Herrskapet Gadsbys historia 243 (1897) [Eng. orig.: "the Highlanders smote the Gurkhas as to the head"]. "Han fick en sittopp, så han föll under bordet." E. Wigström i Landsm. VIII. 3: 270 (c. 1900). "Jag tog fast en liten kattunge.. och kastade den i vattnet för att se, om den kunde simma. Knappt var detta gjordt, innan en kraftig sittopp bakifrån hart när bragt mig själf att ramla i det våta." Lagus, Från pojkåren 19 (1904).

Bildligt i följ. ex. "En.. kompetent idrottsskribent .. har i "Evening Standard" för den 22 dennes.. gifvit engelsmännen en 'sitt opp'." L. Zetterstén i Stockholms dagblad (lands.) 1912, nr 209, s. 5.

Uppfattas nu nog vanligen från början betyda: 'slag som tilldelas någon, för att han skall sitta ordentligt'. Sammanhanget med *sitta* är tydligt i följande exempel: "På hemvägen frågade modern: 'Kalle! Hvad sa' fotografen till dig, när ni voro ensamma?' 'Han sa' — förklarade Kalle — 'sitt stilla, din lille lymmel, eller du ska' få dig en sittopp!'" Vårt land 1897, nr 59, s. 4, sp. 4.

Jfr i samma betydelse *oppsittare* i (Blekingsmål enl. K. Nilsson, Ord och talesätt 17 och i skånskt talspråk) samt *oppsättare* (i Skåne enl. uppgift af G. Billing).

Jfr vidare *Sittopp* såsom hundnamn.

Skymundan, se under *Beteckningar för orter.*

Slukopp, r. 'Sluk(a) opp!' Slöseri, väl egentl. "svalg." "[Personer], som på intet annat sätt, än igenom en sådan dagelig slukop, kunna förtära sina stora inkomster." Kling, Spectator X 1b (1735). Jfr *slukop* (*slugop*, *Slukopp*) såsom ort- och personbeteckning och lågt. *Schluckup*, se Wossidlo 7 (påträffadt i Sverige som hundnamn, se i det följ.).

Smällupp. Genus? Stryk. Uppmaningen: *smäll upp* (någon) har kommit att beteckna det som uppmaningen skulle ha som resultat. Blott påträffadt i sammansättning, men har nog kunnat förekomma äfven ensamt:

"Hvi dröjer han, den smällupp-värde ungen ..?"
C. F. Dahlgren, S. arb. 2: 221 (1843).

Jfr *sittopp* (*sittupp*).

Tittin, r l. n. 'Titt(a) in!' Egentligen inblick; nu motsvarande "(kort) besök"; både i dialekter och i riksspråket.

1) Inblick. "En af gardinerna framför Haremsdörren upplyftes genast, och jag fick en liten tittin i ett rum, där fyra fruntimmer satt med korslagda ben på madrasser på golfvet." Kræmer, Två resor i Spanien 191 (1860). Jfr: "Taga sig en tittin hos någon." Klint, Svensk-tysk ordbok 745 (1906); jfr 2.

2) Besök. "Han [Rengel] förnyade, i ett entusiastiskt postskriptum, bjudningen, att dagen derpå i Rengels sällskap försöka den nya vagnen .. på en lustfärd .. hvilken ej skulle aflöpa utan en liten anspråkslös, men dock i möjligaste mått komfortabel 'tittin' på Järfva." Almqvist, Smaragdbruden 176 (1845). "Ja gjole en titt-in hos'en." Rääf, Ydre-målet 2: 92 (1859). "Vi inbjuda härmed Illustrerad Teknisk Tidnings läsare till ett besök i några af dessa [fabriks-]etablissementer, men måste vi dervid förbereda på, att man, såsom svensk, riskerar att ej få inträde i åtskilliga af dem, huru lärorik en tittin der än kunde vara."

A. W. Cronquist i Tekn. tidning 1871, s. 251; jfr 1. "En giftermålsafärd i Raskens hus, en tittin i Smålands allmogelif af N. M. O. Sjöstrand." Landsm. II. 9: 97 (1881); jfr 1. "Vid en titt in på det sistnämnda stället fick man skåda ett stycke festlif." Aftonbladet (lands.) 1895, nr 261, s. 3, sp. 4; jfr 1.

Såsom neutrum. "Det korta tittin [i Finland].. som sommaren 1869.. gjordes.. på några dagar blott." J. Ternstedt i Läsn. f. sv. folket 1903, s. 89. "Vid ett tittin i skolrummet." Lagus, Från pojkåren 4 (1904); jfr 1. "Mina pojkutgifter för nöjes skull eller för att 'föra bud' kunde icke heller kallas öfverdrifna. Då och då på söndagseftermiddagarna ett tittin med kamrater hos Menn, en konditor, att äta tortor." Därs. 145.

Jfr *tittin (Tittin)* såsom ortbeteckning och lågt. *kiekin*, se Wossidlo 3.

Tittut, n. 'Titt(a) ut!' Utsikt. Anträffadt blott i följ. ex.: "Från detta fönster [ett vindsfönster] har.. Albert Engström ett vackert 'tittut' öfver det stora hafvet." N. P. Ödman i Idun 1902, s. 542.

Jfr *tittut* (*Tittut*) såsom beteckning för dans, lek, ort, titthål (fönster), person, förening.

Imperativ ingår säkert l. sannolikt i följande sammansättningar, hvilkas förled ej uppvisats som subst. Flera af dem tillhöra hvardagsspråket och ha en tillfällig karaktär. Ibland användas de en smula skämtsamt.

Finnpå-råd. "Det var ett gott finn-på-råd." Högberg, Utbölingar 1: 157 (1912).

Gåinåtmedtårna-skor. "Den moderna stockholmskan.. går klädd i amerikanska 'gå-inåt-med-tårna'-skor." Sv. dagbl. 1912, nr 120, s. 10. *Gå-* kan fattas som inf., men innebär väl snarast en skämtsam uppmaning.

Gålätt-kängor. Enligt uppgift användt i annons om bekväma kängor. Första delen kan fattas som infinitiv,

men synes mig snarast innebära en uppmaning från säljaren: "gå lätt i de kängor jag säljer!"

Kasta-yxan-i-sjön-politik(en). Tillfällig bildning, där första leden snarast har imperativisk karaktär; jfr *låtgå-* i det följande. "Absolut trygghet [mot yttre fiender] är något, som icke kan existera. Begär man det, så fordrar man det orimliga. Det är den rena kasta-yxan-i-sjön-politiken, som härmed [med vissa läror om ett folks försvar] förkunnas; och man förstår icke med den till utgångspunkt, hur man öfverhufvud kan föra tal om en bestämd vilja till självständighet." Sydsv. dagbladet 1912, nr 11, s. 6.

Kyssmig-hattar. Se under *Beteckningar för materiella ting.*

Låtgå ingår i följande sammansättningar:

Låtgå-politik. "Redan nu ha beaktansvärda uttalanden gjorts från arbetarepartiet, hvilka visa, att låt-gå-politiken icke saknar motståndare." Göteborgs Handels Tidning 1898, nr 275 B, s. 2, sp. 3. "Men hos de betänksamma har denna låt-gå-politik [som fördes af svenska regeringen på 1660-talet] på sistone framkallat om icke skam, så åtminstone fruktan för ansvar." G. R. Fåhræus i Sv:s hist. 6: 32 (1903).

Låtgå-princip. "I teorien var Gabriel Tollin anhängare af.. den största möjliga frihet i alla kärleksförhållanden; men han hade aldrig ens i tankarne förväxlat frihetsidén med låt-gå-principen, och än mindre föll det honom in att förväxla dem i praktiken." Lundegård, Prometheus 1: 127 (1893).

Låtgå-stämning. "Konfirmationen hade aflupit utan slitningar, i en låt-gå-stämning." Lundegård, Röde prinsen 59 (1889).

Låtgå-system. "De nyligen timade tilldragelserna utvisa, huru farligt låtgåsystemet är." Läsn. för folket 1887, s. 74. "Förfalla till ett kraftlöst låt-gå-system [i undervisning och uppfostran]." F. Vetterlund i Pedagog.

tidskr. 1890, s. 176. "Det slapphetens eller feghetens låt-gå-system gent emot folkuppviglarnes skymfande och äreröriga utfall, hvilket alltmera tyckes karakterisera den offentliga åklagaremakten i vårt land." Vårt land 1893, nr 33, s. 2, sp 1. "Vådan af låt-gå-systemet [vid jordbruket]," Landtmannabladet 1904, nr 6, s. 2.

Det i svenskan förekommande *laissez-aller,* se nedan, talar för, att *låtgå* i de anförda sammansättningarna bör betraktas som imperativ (och ej som en stympning af infinitiven). Men liksom *laisser-aller* brukas vid sidan af *laissez-aller*, se nedan, förekommer någon gång i svensk litteratur *låta-gå* i sammansättning. Jag känner

Låtagå-lefverne. "Jag och mina vänner.. hade just i munterhet och litet oskyldigt öfvermod beslutat att fortfara i vår principlöshet och.. ännu dröja ett par dagar tillsammans i Boston, under vårt lustiga låta-gå-lefverne." Bremer, Hemmen i den nya verlden 1: 146 (1853).

Rifitubiljett. Folketymologisk omdaning af *returbiljett.* Skåne "Så köpte jag mig en *rif-itu-biljett* och for". Wranér, I skånska stugor 50 (1886). Enl. Wranér Därs. bland allmogen vanlig förvrängning. — I Värml. *rivitur-biljett* (Nya Värmlandstidningen 1883, nr 67), enl. Noreen i Landsm. VI. 5: 28 (1888) motsvarande *rif-i-tu-biljett;* jfr Noreen, Spridda studier 1: 45 (1895).

Sträckdig-modell. "'Sträckdig'-modellen A är världens bästa stöfvelsträckare." Idun 1904 (annons).

Tafram-fröken? Tamm, Sammansatta ord i nutida svenskan 156 (1900). Förklaras af Tamm så, att förleden skulle vara infinitiv med efterställdt adverb. Skulle väl äfven, särskildt med hänsyn till att det är frågan om en underordnad person, kunna tydas såsom innehållande imperativ.

Tagemot-förkläde. Jfr följ.

Tagemot-mössa. "Den lilla nätta jungfrun i det nya sidenförklädet och den koketta hvita tag-emot-mössan på det burriga håret." Kuylenstierna, Beroende 71 (1898).

Just därför att det är fråga om en underordnad person, synes det mig rimligt, att *tag-emot* i de båda sist anförda sammansättningarna är imperativ. Naturligtvis kan det också tydas som infinitiv med elideradt *a.*

Anm. 1) *Gå-bort, gå-i-vägen, gå-ut* (och förmodligen äfven andra analoga uttryck), som i det moderna språket brukas såsom förled i sammansättningar, äro snarast att fatta såsom infinitiv + adverbial; jfr Tamm, cit. arb. 156. Jag hänvisar till de förut anförda osäkra fallen. Jfr:

Gåbort(s)-kappa. "Evas rundskurna 'gå-bortkappa'." Stjernstedt, Elise 94 (1897). "En någotsånär jämntjock dam .. insvept i en himmelsblå pelsbrämad 'gåbortskappa' stiger ut." Stenfelt, Skepparlif 148 (1903). "'Gåbort-kappor'." Stockholms dagblad (lands.) 1907, nr 310, s. 4, sp. 5.

Gåbort(s)-kläder. "Äfven många fattigare arbetare och deras hustrur ha nu för tiden så goda 'gåbortskläder', att det är mycket vanskligt att till det yttre skilja mellan dem och ganska burget folk, när de ha aflagt arbetskostymen och 'snyggat upp sig'." Göteborgs Handels Tidning 1898, nr 251 B, s. 3, sp. 2.

Gåbort(s)-klädning. "[Hon] drog trettio alnar tyg till en gåbortklädning." Hedenstierna, Vett och ovett 175 (1887). "En ung, drumlig karl, som stöflar sönder en söt och fattig flickas tårfullt fädernetiggda, dyrbara gåbortklädning.". Dens. i Smålandsposten 1890, nr 9, s. 3, sp. 2.

Gåbort(s)klädd.

"Dörren nu öppnas till saln och husbond synes gå-bort-klädd,
Svarta bonjouren är på."

Strindberg, Fagervik 302 (1902).

Gåbort-rock. Tamm, cit. arb. 156 (1900). Väl äfven: *Gåborts-rock.*

Gåbort-skor o. s. v.

Jfr motsvarande uttryck i engelskan. Ex.: "The 'go-to-meeting' clothes of the congregation." Maclaren, Church Folks 119.

Gåivägen-sportande. "De notoriskt gå-i-vägen-sportande gaminer, hvilka locka chaufförerna till syndiga önskningar om skottpenningar." Stockholms dagblad (lands.) 1912, nr 320, s. 4, sp. 7; möjl. indik.

Gåut-väder. Väder att gå ut i. Tamm, Cit. afhandl. 156 (1900).

Jfr vidare sådana ord som *gåbord*, *gåpäls*. — Se om infinitiv såsom förled Tamm, cit. arb., samt Cederschiöld, Studier öfver verbalabstrakterna i nutida svenska 6.

Anm. 2. I engelskan utgöres en sammansättnings förled stundom af en eller flera 'satser', där predikatet står i imperativus (fall finnas naturligtvis äfven, där det står i annan modus). I följ. från engelskan öfversatta ex. påträffas motsvarande uttryckssätt:

"Skaka-och-braka-skrufven vattnet till lödder slår."
Tengström, Kipling, Soldatsånger 47 (1899).

Skaka- och braka-skrufven har föranledts af det engelska originalets "*a ram-you-damn-you liner*", se Kipling, The seven seas (Tauchn.) 157. — "Sådana där mjäkiga 'tag-mig-på-armen-och-bär-mig-kvinnor'." Berg, London, Hans fäders gud 52 (1911). "En 'tag-mig-på-armen-och-bär-mig-min'." Därs. 53. Då jag ej har Jack Londons engelska original, citerar jag som engelsk motsvarighet: "Wan av thim lamblike, bleatin', pick-me-up-an'-carry-me-or-I'll-die gurls." Kipling, Soldiers three (The engl. library) 4.

B) **Bildningar med utländsk form.**

I det följande sammanför jag några imperativiska substantivbildningar, där det imperativa uttrycket har tysk, fransk eller latinsk form.

Från tyskan har lånats:

Halt. Egentl. till svenskan inlånad imper. 2 ps. sg. af t. *halten* (se Tamm). Såsom kommandoord — nyttjadt

äfven utanför militärspråket — neutrum. "Ett dundrande halt." — "Han .. hörde majorens af dammet hesa stämma .. flåsande tillropa bataljonen ett halfkväfdt *halt!*" Falk, Gossar blå 70 (1900).

Bildligt = gräns.

"Om ej ett halt blir satt för hans visit,
Skall mitt förstånd få rakt fallit."

Runeberg, Efterl. skr. 2: 192 (1833).

Jfr: "Ingen Egennytta ropade: *Halt* i någon Process." Dalin, Argus 1733, nr 49, s. 6. "Scheffer .. hade försäkrat Taube, att kejsarinnan, så snart hon uppgjort sin affär med turkarne, skulle ropa halt till konungen." Odhner, Gustaf III:s hist. 2: 254 (1896). — Med prepositionen *med*. "Halt med portschäsen, säger jag." Almqvist, Drottningens juvelsmycke 221 (1834).

Anm. Halt, r. i betydelsen "afbrott af rörelse, uppehåll o. s. v." är, som bekant, se Tamm, en försvenskning af nht. *halt* i motsvarande betydelse, hvilket, se Paul, möjligen härstammar från imperativen. Då det svenska ordet ofta, särskildt då det betecknar den handling, hvarmed en rörelse afbrytes, ansluter sig till kommandot, må här några exempel lämnas på dess viktigare användningar.

a) Om själfva den handling, hvarmed en rörelse afbrytes; ofta med föregående *göra;* stundom med ett bestämningsord framför *halt.* "Halt i galopp på rät linia måste ske medelst hästens försiktiga hopslutande, utan at rubba eller ändra hans stöd på betslet." Ungern-Sternberg, Nya Newcastle 102 (1752). "Gifva de unga hästarne en lugn, jemn motion och alldeles undvika .. skarpa vändningar, rusningar och tvära halter." Ny tidning för idrott, julnummer 1899, s. 10. "*Hälsning af enskild sker:* .. af den, som icke bär karbin eller dragen huggare, efter '*halt och front*', d. v. s. halt med vändning mot den honnörsberättigade." Undervisn. f. mansk. vid flott. 1: 58 (1903). "Soldaten gjorde en präktig halt fram-

för sin kapten.“ Falk, Krigarlif i sommartid 45 (1892). “Då ekipaget gjort en vacker halt framför Svenssons servering.“ Hedenstierna, Svenssons 182 (1903).

b) Med syftning ej blott på själfva afbrottet i rörelsen utan också på den därpå följande hvilan: uppehåll, rast (väl oftast af kort beskaffenhet); ofta i frasen *göra halt*, stanna. “[Tartar-kan] har.. giort några dagar halt vedh Nieperströmmen.“ Karl XII, Bref 112 (1711). “Hamburg, där jag nu kommer att göra en liten halt.“ Wallin, Bref och dagboksanteckningar 37 (1843). “Släden.. (hade) gjort halt vid uppkörsvägen till gården.“ Topelius, Fältskärns berättelser 4: 71 (1864). “Under marsch i stark kyla bör rasternas längd inskränkas och i stället korta halter hvarje timme anordnas.“ Tjenstgöringsreglemente för arméen 4: 18 (1900). “Läran om att hela universum är en illusion, att lifvet endast är en kort halt på en oändlig resa.“ Hirn, Hearn, Exotica 2: 42 (1903).

Halt förekommer äfven som ortbeteckning, se längre fram.

Jfr Grimm om t. *Halt*, m.

Såsom tyskt har uppfattats

Maksis, Maksys, Maksyrs [oftast med tonvikten på sista stafvelsen], n.

1) Dialektiskt enl. Rietz i Västmanl., Södermanl. och Smål. (Västbo) i betydelsen ’höflighet’. — “*Lära någon mak-syss*, lära någon att veta hut.“ Rietz 426 (1867). I samma betyd. förekommer motsv. fras i Fryksdalen enl. J. Magnusson i Landsm. II. 2: 46 (1880).

2) “*Göra maksyrs* el. *hoppa maksyrs* säges om en katt, då han hoppar öfver armarne, som förenade hållas framför honom.“ Södermanl., Blek. enl. Rietz 426 (1867). I Fryksdalen har *maksyss* motsv. användning, se J. Magnusson i Landsm. II. 2: 46 (1880). “Hoppa maksis.“ Hördt i Smål. — I Skåne: *maksís* (äfven om och till hundar). Hördt. — *Maksís* i Finl. (Sibbo) om katts hopp öfver en persons hopknäppta händer, men äfven som utrop till

hund, se Vendell 600. — Från Södra Möre känner Linder, Om allmogemålet i S. Möre 107 (1867) verbet *maksíssa*, göra konster, hoppa öfver käppar o. d. (om kattor). — *Maksísa* hördt i Skåne. Äfven i Finl., se Vendell 600. Se vidare om *måksis* i nysvenskan. Hesselmans anmärkning i Argusuppl. s. 74 f., där ett citat från 1912 anföres.

Jag har tagit upp *maksis* o. s. v. här, emedan det, såsom framgår af följ. ex., uppfattats såsom bestående af den tyska imperativen 2 ps. sg. *mach* (l. plur. *macht*) + *süss*. "Jag har nu.. lärt den bussen Machsyss." Dalin, Argus (Lamms och Hesselmans uppl.) 1: 328 (1733). "Det gamla svenska lejonet har blifvit förvandladt till en feg, smilande katt, som hoppar 'machsüss'." Braun, S. arb.[2] 5: 370 (1847). "Maksis, till kattor (machsüss), modernt." Bergström, Arboga krönika 2: 226 (1895).

Jfr Hesselman, cit. st. 75, som anmärker: "Till grund ligger väl ett tyskt Mach süss."

Äfven *machtsüss*. "För min del [säger Magnus Stenbock] ämnar jag ock försöka, och så snart en sådan gunstig gynnare [björn, d. v. s. fordringsägare] presenterar sig, träda min gaffel.. så här om halsen på honom och vräka'n utför trapporna, i fall inte någon god vän der nere på gatan redan kommit mig till hjelp, och, som vår goda Klinckowström harselerat honom, så han fått honom att göra machtsüss." Börjesson, Ur Carl XII:s ungdom 6 (1858).

I tyskan har jag ej kunnat finna något *mach süss* i motsvarande användning. Obs. formerna med *r*, som med svårighet förlika sig med den meddelade etymologien.

Från franskan stamma:

Laissez-aller, n. Egentl. imper. 2 ps. plur. af *laisser*, låta + *aller* gå. "Låt gå"-system, prägladt af liknöjdhet, sorglöshet; sorglöst, en smula likgiltigt sätt att vara.

"Det är ett stort, vackert och ridderligt karaktersdrag, som ligger till grund för detta [svenskarnas] 'laissez-aller' både i offentligt och enskildt lif." Nyblom, Vers och prosa 228 (1863). "Jag föredrager en stat, hvars lagar söka trygga den fattige och svage framför en stat, som öfverlämnar kampen mellan stark och svag åt *laissez-aller.*" Rydberg, Skr. 14: 433 (c. 1885).

Såsom förled i sammansättning:

Laissezaller-väsen. "[Wåhlin] hade .. under vistelsen i London tillegnat sig ett slags engelsk excentricitet eller laissez-aller väsen i sitt uppträdande, som måste väcka förundran hos en besinningsfull och allvarlig landtbefolkning." Hagström, Strengnäs stifts herdaminne 2: 200 (1898).

Numera äfven i inf.: *laisser-aller,* n.; jfr *låta-gå-lefverne* här ofvan. "[Tavaststjernas roman Kvinnoregemente] har ingenting af det laisser-aller och förargelseväckande fjäsk, hvilket någon gång kunde värka så störande." Söderhjelm, Tavaststjerna 263 (1900). "[De spanska] herrarne hafva en värdig och nobel hållning som kläder dem och starkt bryter mot fransmännens obesvärade och rätt vårdslösade laisser aller." Sydsv. dagbladet 1912, nr 227, s. 5, sp. 2. "Beskedligt laisser-aller." Waldeck i Stockholms dagblad (lands.) 1912, nr 268, s. 9.

I de franska lexika jag rådfrågat (Dictionnaire de l'académie française, Littré, Hatzfeld-Darmesteter, Sachs-Villatte) har jag ej kunnat finna något subst. *laissez-aller,* men väl subst. *laisser-aller,* se t. ex. Sachs-Villatte [1]). Har måhända substantiveringen af *laissez-aller* försiggått på svenskt område?

Laissez-faire, n. Egentl. imper. 2 ps. plur. af *laisser,* låta + *faire* göra. "Låt hvar och en sköta sitt, hållas." Fysiokraternas grundsats: "Laissez faire, laissez passer!" Substantiveradt i följ. ex.: "Hennes [storindustriens] prak-

---

[1]) Darmesteter, Traité de la formation des mots composés känner ej *laissez-aller.*

tiska oberoende fick.. snart sitt teoretiska uttryck i läran om *laissez-faire*, som fritog staten från besväret att ingripa.“ Rydberg, Skr. 14: 427 (1895).

I ofvan angifna betydelse upptaga de af mig rådfrågade franska ordböckerna och Darmesteters i noten cit. afhandl. intet *laissez-faire* såsom subst. I Hatzfeld-Darmesteters ordbok citeras *le laisser faire*, i Sachs-Villattes Supplement-Lexikon upptages *laissez-faire* i betydelsen “Erlaubnisschein, der die Ausführung von etwas gestattet.“

Passetemps, n. Uppfattadt som imper. 2 ps. sg. af *passer*, tillbringa + *temps*, tid. “Du mins, att jag.. hade för afsigt att.. skrifva en Opera.. Nu har jag åter fallit på samma idé.. som ett passetemps.“ C. Livijn (1809) hos Hjärne, Dagen före drabbningen 324. “Den ort.. der man ej kunde uppfinna bättre passe-temps än att intaga 2 supar, 2 glas toddy och en butelj porter om dagen.“ L. Hammarsköld (1809) hos Hjärne, Dagen före drabbningen 317. “Att hitta på något, såsom allmänt ’passetemps’ åt våra [karlarnas] ofta så förlägna händer, rätt skapligt och passande.“ Sturzen-Becker, V. skr. 2: 365 (c. 1860).

Se om det franska ordet Darmesteter, Traité 192 och om eventuellt nominalt ursprung för *passe* i franskans *passe-temps* Osthoff 277.

Rendez-vous (o. s. v.), n.; pl. = och, hos Palmfelt, Qvinno-Skolan 64 (1739), *Rendevour* (i rim med *Frur*). Egentl. imper. 2 ps. plur. af *se rendre*, begifva sig. Möte (ofta kärleksmöte).

> “För’n man vet deraf, så narras Könet ädla
> Först til ett *Rendevous*, se’n til en *tete á tete*.“

Palmfelt, Molière, Qvinno-Skolan 9 (1739).

> “Skrifva kärleks Bref och giöra Rendevous.“

Därs. 73.

“Ty en blifver ej så lätteligen förförd på en dansbod, som då de anställa et *Rendesvous* (Samviste) af två Per-

soner, och komma sedan fram med tre.“ Weisse, De Tre Största Narrar 208 (1769). “[Jag] har.. haft 2:ne Rendez-vous [med M:lle Löf].“ Kellgren (1790) hos Sylwan, J. H. Kellgren 227. “Under detta rendez-vous anhåller Jason att Kreusa ville åtaga sig vården om hans barn med Medea.“ Hammarsköld i Phosphoros 1810, s. 239.

“Har till ett rendez-vous hon valt min park?

Stagnelius, S. skr. 1: 451 (c. 1821).

“Fönstren.. tjenade till förmedling af vänliga samtal och rendez-vous.“ G. Bergström, Arboga krönika 1: 106 (1892). “En guldsmedssven, som i natten skaffar sig ett rendezvous med mäster Sigges hustru.“ Därs. 1: 119.

Jfr motsv. användning i franskan (se t. ex. Darmesteter, Traité 151, 160 m. fl. st.) och den tyska motsvarigheten *Stelldichein*.

Som förled i sammansättning:

Rendezvous-plats. “Schaggaren, derest randewou platzen wara skulle.“ R. Petré i Karolinska krigares dagböcker 1: 40 (1705).

Jfr *rendez-vous* såsom namn på lek och som ortbeteckning.

Från latinet ha lånats:

Ave, n.; egentl. imper. af *avere*, vara glad; hell.

1) I ursprunglig betydelse; tillfälligt; hälsning. “*Cave*, gif intet *Ewa* ett alt för wänligit *ave*.“ Scherping, Cober, Then vprichtige Cabinet-Predikanten 1: 205 (1732, 1734).

2) Genom förkortning af *avemaria*, se SAOB: bönen avemaria; se ex. i SAOB (1793—1893).

3) Bedjandet af bönen avemaria vid avemariaringningen.

“O Gud! till ave kampanilen ringer.“

Strindberg, Saml. dram. arb. 1: 23 (1870).

Se ett annat ex. (från 1897) i SAOB.

4) Avemariaringning. Se ex. (från 1838) i SAOB.

Jfr t. *ave*, fr. *avé*.

Som förled i sammansättningar:

Ave-klocka. Se SAOB.

Ave-maria, i fsv. fem., i nysv. vanl. n. (jfr ex. här nedan från L. Petri), pl. =.

a) Den s. k. änglahälsningen; bön till jungfru Maria (jfr Luk. 1: 28, 42); se fsv. exempel hos Söderwall, Ordb. 1: 70, och nysv. i SAOB, där ex. från 1526—1870 anföras. I följ. ex. är *Ave-maria* denkön. "[En ogudaktig präst, som ej förstår mer af mässan] än Nonnan aff Psaltaren, eller Papegoyan aff Aue Marian." L. Petri, Dialogus Om then förwandling som medh Messonne skedde 35 b (1542).

I bild. Se ex. i SAOB.

b) Avemariaringning, se SAOB (ex. fr. 1874).

Se SAOB om motsvarigheterna i andra språk.

Som förled i sammansättning: *Avemaria-ringning*, se SAOB (ex. fr. 1897—1898).

Ave-mumlande, p. adj. Se SAOB.

Benedicite, n. Egentl. imper. 2 ps. plur. af *benedicere*, tala väl om, i senlat. välsigna.

1) Lofsång (förr). Jfr Daniel 3: 57 ff. (Vulg.), en del af de tre männens lofsång i den brinnande ugnen (31 vv. börja med *Benedicite*). "Tha som benedicite är sakt äpter natwardhin." Birgittas uppenbarelser 5: 84 "Then Loffsången, Benedicite." Förspråk till Stycker aff Esthers bok (Bib. 1541; om de tre männens lofsång i den brinnande ugnen).

2) Särskildt, se SAOB, den af priorn, abbedissan, familjefadern o. s. v. uttalade uppmaningen att läsa bordsbönen före maten; benämning på en bordsbön; jfr Dav. Ps. 102: 20—22 (Vulg.). Nu föråldradt. Se exemplen i SAOB (1533, 1572), till hvilka må läggas följande: "Skamfulle, och onyttige gudlöse Ord och Narrewärck, äre nu sombligas B e n e d i c i t e och G r a t i a s." Fernander, Theatrum tragicum 85 (1695).

Cantate, n. Egentl. imper. 2 ps. plur. af *cantare*, sjunga. Uppmaning att lofsjunga (Gud); jfr Dav. ps. 95: 1, 97: 1, 149: 1 (Vulg.): *Cantate Domino canticum novum*.

1) Lofsång (till Gud); numera föråldradt. "Tine Retter äre mijn wijsa, i mino Hwse, i hwilko iagh är en Fremling. Medan jagh på Jordenne moste warda förachtat, och wara en gäst, och mitt *Cantate* warder nederlagt aff Werldenne, i thet iagh icke wil tiwta medh henne, eller tala och göra thet hon gerna hörer och haffuer." P. J. Gothus, Luther, Skööna och merkeliga Scrifftennes Sententier F7a (1597). "The som nu thetta liufliga *Cantate* [Guds lof] icke wilia frambära icke wilie siunga thenna tröstrijka Sången, thet är befruchtande, at the i Helffuetet ropa itt ewigt *Ejulate*, hylande och gråtande, vthan enda." Rothovius, Pred. på .. Bönedagen .. 20. Maji, Åhr XXXIII., s. B 3 b (1633).

"[Jag hembär dig, Gud]
Mitt *laudate* och *cantate*."

S. Dalius (Hansellis uppl.) 54 (1681).

2) Fjärde söndagen e. påsk (förr). Efter början till den katolska mässans introitus (Dav. Ps. 97: 1 enl. Vulg.) Alman. (1624) o. s. v.

Cave, n. Egentl. imper. 2 ps. sg. af *cavere*, akta sig. Tillfällig substantivering i följ. ex. "Man trodde Er så ädel -- och ni kan skrifva ett sådant *Cave Cave?*" Thorild, S. skr. 2: 49 (1784).

Ejulate, n. Egentl. imper. 2 ps. plur. af *ejulare*, jämra sig: jämmer, klagan. Rothovius (1633); se under *Cantate*. "J Morgons kunde wi siunga Jubilate, men i Affton måste wi instämma och qwijda Ejulate." Fernander, Theatrum tragicum 483 (1695). Kanske ursprungl. bildadt som motstycke till de från Vulg. stammande *Cantate*, *Jubilate*.

Esto mihi. *Esto* egentl. imper. 2 ps. sg. fut. af *esse*, vara. Fastlagssöndag (förr). Efter början till den katolska

mässans introitus (Dav. Ps. 30: 3 enl. Vulg.). Alman. (1624). o. s. v.

Exaudi Egentl. imper. 2 ps. sg. af *exaudire*, lyssna till. Söndagen efter Kristi himmelsfärdsdag (förr). Efter början till den katolska mässans introitus (Dav. Ps. 26: 7 enl. Vulg.). Alman. (1629). Consist. eccles. aboënsis protok. 145 (1658). — I Alman. 1624 *exaudi me.*

Jubilate, n. Egentl. imper. 2 ps. plur. af *jubilare*, jubla. Uppmaning till jubel.

1) Jubelsång (egentl. och oftast till Guds lof); jfr Dav. Ps. 65: 1, 97: 4, 99: 2 (Vulg.): *Jubilate Deo omnis terra* Exempel (med *jubilate* styrdt af *sjunga* l. *spela* l. af *ringa*): Fernander, Theatrum tragicum 483 (1695); se under *Ejulate.*

"Lät Swerige öfwer alt i alla klockor ringa:
Ett *Jubilate*, som till andra Werlden spörs."

Frese, Werldslige Dickter 1 (1715).

"Tu ler. Men tu har ingen orsak ther til. Hvi spelar tu ännu titt *Jubilate?* Hustru och barn siunga sitt *lamentate.*" Scherping, Cober, Then vprichtige Cabinet-Predikanten 2: 430 (1733, 1737).

"[Hon] sjunge *jubilate* i Himmels högd."

Dalin, Vitt. VIII. 1: 494 (1750).

"Där [i Folkets Hus] var man mera inom egna gränser och kunde mera opåtaldt sjunga sitt jubilate [öfver en socialistisk valseger]." Stockholms dagblad (lands.) 1906, nr 315, s. 4, sp. 5.

2) Namn på tredje sönd. e. påsk (förr); emedan gudstjänsten denna dag fordom inleddes med reciterandet af Dav. Ps. 65 (Vulg.), som börjar, se ofvan, med *Jubilate.* "Tredie söndagen effter Påscha som kallas Dominica Jubilate." P. Svart, Konung Gustaf I:s Krönika (Edéns uppl.) 25 (1561). Alman. (1638). "Veten I väl .. hvad denna söndag [den tredje efter Påsk] bär för namn i den äldre kristna kyrkan och ännu här och där i våra kristna kyrkosamfund? Den

kallas för 'jubilate', d. ä. jublen eller lofsjungen. Med detta namn har man just velat gifva tillkänna, hvilken prägel denna söndag bör hafva enligt sitt evangelium.“ Rudin, Evighetsvinkar, Ny följd (1897) 1: 495 (1895).

I tyskan: *das Jubilate singen*, se Grimm IV. 2: 2339 (under *Jubel*).

Som förled i sammansättning:

Jubilatmässa. Namn på marknad (vid tiden för tredje sönd. efter påsk?). Läsning i blandade ämnen 44—50: 35 (1801).

Judica. Egentl. imper. 2 ps. sg. af *judicare*, döma. Femte söndagen i fastan. Efter början till den katolska mässans introitus (Dav. Ps. 42: 1 enl. Vulg.). Alman. (1624). o. s. v.

Lamentate. Egentl. imper. 2 ps. plur. af *lamentare* klaga. Klagan, jämmer. Se ex. från 1733 under *Jubilate.* Kanske bildadt efter mönstret af *Cantate*, *Jubilate*, se under *Ejulate*.

Lætare (*letare*). Egentl. imper. 2 ps. sg. af *lætari* fröjdas. Fjärde söndagen i fastan. Efter början till den katolska mässans introitus (Jesaj. 54: 1; i st. f. *Lauda*). Alman. (1624) o. s. v.

Memento, n.; pl. = l. -n. Egentl. imper. 2 ps. sg. af *memini.* “Kom i håg!“ (Allvarlig) påminnelse, (vanl. med syftning på framtiden); maning, varning, *gifakt* (se detta ord). „[Utskottets anförande framkallade] en strid mot den nya Strafflagen, och kampen blef tillika en opinionsyttring mot den — ett nytt memento för vederbörande om hvad de hafva att vänta, då den förekommer till Ständernas pröfning.“ Stenhammar, Bilder ur riksdags- och hufvudstadslifvet 3: 232 (1848). “Jag har alltid fattat detta tillstånd .. såsom ett af Gud gifvet *memento*, en påminnelse om död och dom.“ Wikner (1870) hos E. Kjellberg, Carl Pontus Wikner[3] 49. “Det kan vara ett nyttigt memento att följa medicine doktor Bergstrand på hans besök hos många af de skilda naturvetenskapernas märkesmän.“ N. Söderblom i

Stockholms dagblad (lands.) 1904, nr 312, s. 4, sp. 1. "En allmänt bekant civil tjänsteman, som speciellt står den svenska pressen nära, har benäget meddelat följande [en varning], hvilket han hoppades måtte komma att blifva ett välbehöfligt memento." Lunds dagblad 1904, nr 58, s. 2, sp. 1. "Finner han [pedagogen].. i en lärjunges uppsatser en påfallande tillväxt af stereotypa fraser, så är detta ett memento, som gifver anledning att misstänka öfveransträngning." Herrlin, Minnet 178 (1909). "Ett memento i den pågående teologiska diskussionen." O. Lewan i Kristendomen och vår tid 1912, s. 276.

Jfr *Memento* som namn på förening, se nedan.

Jfr motsvarande användning i engelskan, se Murray (ex. fr. 1580). I substantivisk användning är *memento* tidigast uppvisadt såsom betecknande en bön i den katolska mässan (ex. från 1401 hos Murray). Har man månne där att söka utgångspunkten för den substantiviska användningen i ofvan angifna betydelse?

I förening med *mori* = dö:

Memento mori. "Kom i håg, att du skall dö!" Påminnelse om döden (Trappisternas motto). Livijn, S. skr. 2: 274 (1834). "Den tysta, hemska gästen hvars bild Egypterna hade närvarande vid sina festliga måltider, som ett 'Memento Mori'." Bremer, Hertha 452 (1856). "[En brant trappa som är] ett *memento mori* för pantinspektoren, hvilkens tjenst fordrar att han skall våga lifvet der flere gånger om dagen." C. Lundin i Nu 1874—1875, s. 101.

Skämtsamt, bildligt om klocka; tillfälligt. "Du har ju inte fått något *Memento mori* ännu." Sv. öfvers. af Ingemann, Barndomsvännerna 173 (1874); jfr danska orig. (1900), s. 131.

Jfr från tyskan: "Ich will es [en tafla] vor Augen haben, so als *memento mori*, wie die Kapuziner." Fontane, Gesammelte Werke I. 3: 13.

Jfr motsv. användning i eng., se Murray.

Miserere, n. Egentl. imper. 2 ps. sg. af *misereri*,

ömka sig: "Förbarma dig!" Jfr Dav. Ps. 50: 3 (Vulg.): *Miserere mei Deus* (jfr äfven Dav. Ps. 55: 2, 56: 2 enl. Vulg. och Birgittas uppenbarelser 5: 71).

1) Flerstämmig sångkomposition öfver den latinska texten: *Miserere mei, Domine.* "Prästerna sjöngo, som jag tykte, miserere." Hornstedt, Anteckningar under en resa 168 (1785). "Nu [på Askonsdagen] uppstämdes det sköna, rörande *Miserere* i trenne körer af Allegri." Böttiger, S. skr. 6: 276 (1836).

"Askonsdagens *miserere* böjer hjärtat djupt till jord."

Wirsén, Under furor och cypresser 293 (1894). — Jfr Bauck, Mus. hist, 121 (1862), Valentin, Musikhist. 2: 10 (1901).

Jfr motsv. användning i andra språk, såsom engelskan, se Murray.

I bild:

"Mars, som för triumpherathe,
måste nu siunga miserere."

Wivallius? hos Schück, Wivallius 2: 36 (c. 1629).

"Hennes utseende påminner mig om en martyr af Domenichino. Det är ett tyst, men lefvande Miserere!" Bremer, Nina 279 (1835).

"Hvarföre skulle du mässa
också din själs litania,
också din sorgs miserere?"

Fröding, Nytt och gammalt 53 (1893).

"Klangen, som världen behöfver
är ej ett vekt miserere."

Därs.

2) Nöd, misère; i följ. enstaka exempel. "Din trogna hustru, som har följt dig i miserere, .. henne vil du prygla til döds." Eurén, Kotzebue, Orthenbergska famillens Lidande 3: 18 (1794).

3) Ett slags tarmsjukdom. "Den faseliga sjukdom Miserere." Alman. (Sthm) 1763, s. 41. "Då kräkningar

blifva så häftiga, att ända till aslikt luktande, excrementlika, ämnen uppkomma, är faran mycket stor. Denna kräkning kallas *tarmgift*, *tarmvred*, *miserere* (*Passio iliaca*, *miserere mei*).“ C. J. Hartman, Husläkaren 249 (1828). F. J. Rabbe i Hist. arkisto 4: 17 (c. 1850).

Jfr motsv. språkbruk i eng. se Murray.

I förening med *mei:*

Miserere mei. Förbarma dig öfver mig. = *Miserere* 3. “Vid miserere mei bör man taga några skedblad olja, och bruka clystèrer af tobaksrök.“ Den Svenska Mercurius IV. 2: 382 (1758).

Noli-me-tangere, l. (numera aldrig) **Noli-tangere**, n. *Noli* egentl. imper. 2 ps. sg. af *nolle*, icke vilja, låta bli: “Låt bli att röra mig!“, “rör mig icke!“. Jfr Joh. 20: 17, där den uppståndne Jesus säger till Maria Magdalena: *noli me tangere*, kom icke vid mig. Den substantiviska användning, för hvilken redogöres här nedan, utgår sannolikt från *nolitangere* såsom namn på växt (se under *beteckningar för växter*). Jfr Grünberg, Biblische Redensarten 43.

Om något (en fråga, ett tillstånd o. s. v.), som är ömtåligt, ej får vidröras, som liksom säger: “rör mig inte“; mindre ofta om något materiellt; i mina samlingar ej belagdt med syftning på person.

a) I allmänhet. “Jag åtminstone känner ej något ämne, öfver hvilket jag, enligt denna [tryckfrihets]förordning, skulle våga skrifva med någon frimodighet, så länge gränsen af det politiska och teologiska *Noli me tangere* icke förut blifvit utstakad.“ Brinkman (1792) hos Ljunggren, Svenska vitterhetens häfder 2: 5. “Mest fruktade jag för den starkt och bestämdt annonserade polemiken mot Strauss, som i detta ditt religiösa lifs ... noli me tangere icke kunde med behörig konsekvens utföras.“ G. J. Böklin (1842) hos Adlersparre-Leijonhufvud, F. Bremer 1: 411. “Det framgår af hela rösträttsfrågans senare skede hos oss, att 'första-kammar-problemet' är ett 'noli me tangere'.“ A. Schotte i Svenska dagbladet 1907, nr 88, s. 6, sp. 1.

Om slutenhet, otillgänglighet, ovilja att blotta sitt innersta. "Arturo Graf har aldrig gifvit sig själf till pris åt publikens nyfikenhet. Han har slutit allt inom sig själf. I detta påminner han mycket om Carl Snoilsky. Ett Noli me tangere är äfven hos denne skald ett kännetecknande drag." Astrid Ahnfelt i Sydsvenska dagbladet 1905, nr 109, s. 1, sp. 2; jfr Snoilskys bekanta sonett.

Jfr om ett landskap, som är jämförelsevis svårtillgängligt. "Den s. k. Kristianstadsslätten .. äger ej .. något utmanande, där den ängsligt sökt skydd bakom Linderödsåsens långa höjdlinje, troget värnad af sina alla oefterrättliga vattenspeglar. Den är snarare ett i natur omsatt 'noli me tangere'." Sydsvenska dagbladet 1909, nr 317, s. 4.

Noli-tangere. Om punkt. "Vi träffa här [i berättelsen Det går an] vårt tidehvarfs Noli-tangere. Seklets blomma är en finkänslig mimosa." Almqvist, V. skr. 4: 329 (1838).

Jfr från tyskan: "[Die Kinder] waren nur .. an das Nolimetangere des Tiergartens gewöhnt." Seidel, Leberecht Hühnchen (Gesamtausg.) 306 (1890). "Ein Noli me tangere bildet die Kirche heute in Frankreich wie im neuen Deutschland." M. Lenz i Cosmopolis 4: 287 (1896). "Warum soll denn gerade das Reichstagswahlrecht ein Noli me tangere sein ..?" Bülow i tyska riksdagen 26 mars 1908 (enligt referat i Tägliche Rundschau).

I tyskan påträffas ofta förtyskningen *Rühr-mich-nicht-an.* Jfr: "Wir wollen endlich lernen, die Kirche und ihre Praxis und Art nicht als ein 'Rühr mich nicht an' anzusehen." A. von Broecker i Die Christliche Welt 1905, sp. 2. "Wenn unsere zünftige Diplomatie die Entente cordiale und ihre Glieder in allen Lagen als ein gefährliches Rührmichnichtan behandelte." Tägliche Rundschau 1908, nr 248, s. 2.

Äfven om person; jfr Grimm, där ett ex. på ifrågavarande användning anföres från Goethe. Yngre exempel: "So'n Rühr-mich-nicht-an! Zehn Schritt vom Leibe! Wer

dich zur Frau begehrt, der muss ein waghalsiger Mensch sein." Frenssen. Jörn Uhl (Grotes ed.) 429 (1901). "Geld besassen sie nur sehr, sehr wenig, jedenfalls nicht genügend, um sich dadurch herauszuheben, hübsch konnte man sie eigentlich kaum nennen, wenn sie nun dabei Rührmichnichtan spielten, so blieben sie im Winkel stehen, unbegehrt und ungefordert." Ompteda, Cecilie von Sarryn[6] 1: 229 (1901). Jfr: "Die Stasia is en anständig' Mädchen, en brav' Mädchen, nit rühr'an!" Viebig, Das schlafende Heer[16] 286 (1904).

Med anspelning på blomman. "Ah Du – Du Kräutlein 'Rühr' mich nicht an'! [en flicka till en afvisande, kall skönhet]." Wildenbruch, Die Tochter des Erasmus 25 (uppl. af 1900).

Jfr motsv. användning i engelskan, se Murray.

b) Om sjukdom: lupus. "Det så kallade noli me tangere sätter sig i synnerhet på nedra läppen." Den Svenska Mercurius IV. 3: 254 (1759) [ur ett referat af en fransk afhandling].

I samma betydelse äfven i eng., se Murray.

Notabene, n.; i pl., som ytterst sällan torde förekomma, = (att döma efter mitt språkbruk). Egentl. imper. 2 ps. sg. af *notare*, märka + *bene*, väl. "Märk väl!" Ofta med förkortning: NB.

a) Påminnelse, maning. "Ett litet Notabene för Jurnalen f. L. o. T." Polyfem IV. 49: 3 (1811). "Ett litet notabene i fråga om allianser." Kapten Puff 1864, nr 39, s. 2. "Tengströms varning — ett notabene giltigt jämväl för dagar som stå oss närmare: Det torde . . vara rådligast att skrifva så confidentiella bref . . med Resande." Lagus, Från pojkåren 78 (1904).

Jfr följande exempel, som visa substantiveringen i dess begynnelse. "Ther hoos han [d. v. s. psalmisten] och sätter thet *NB.* eller Peckfingret (Sela) thet han offta vthi sine Psalmer brukar, när han thet [!] aldrabesynnerligaste och tänkwärdigaste sententier och Språk införer."

Canuti, Likpred. öfv. Elis. Skytte B 2 b (1642). "*Sela*.. är så mycket som NB." Swedberg, Festum magnum 221 (1724). "Här legges åter NB. *Sela* til." Därs. 223.

b) Anmärkning (af klandrande art); om fel i temaböcker som ofta utmärkas med NB, egentl. en varning för upprepning af felet. "Han hade fått en hel rad med notabene på stilen." — I öfverförd bemärkelse: "Men kapellanen Idegran lade ett notabene till det myckna han redan förut hade annoterat mot Stjernkors." Topelius, Vinterqvällar I. 2: 135 (1867, 1880). Jfr: "Ty en Pedagogus då hans Desiplar felat i skrifvande eller Tema componerande bruka skrifva NB eller märk väll liknelse till stut men en advocat tycker jag det står rätt illa skrifva NB för dommare." Växiö rådsturätts protokoll 1732, 21 juni.

c) Om tecknet NB. "Så war och wedh een punct ett tredubbelt NB giort, hwilket icke een ungh gosses skrifft war." Consist. acad. Aboënsis äldre protokoller 3: 494 (1671).

Bildligt. "[Studenten] ryckte sin Värja vt, och ville honom [soldaten, som förolämpat honom], för sin förmätenhet, ett blodigt *nota bene* på skinnet skrifva." Humbla, Landcronas Lefverne 56 (1740).

Jfr *notabene* såsom substantiv i tyskan, se Grimm, i engelskan, se Murray, i franskan, se Sachs-Villatte.

Reminiscere. Egentl. imper. 2 ps. sg. af *reminisci*, minnas. Andra söndagen i fastan. Efter början till den katolska mässans introitus (Dav. Ps. 24: 6 enl. Vulg.). Alman. (1624). "Marknat .. Carlstadh, på Dom. Remin. den 22. Febr." Alman. (1629) o. s. v.

Rogate. Egentl. imper. 2 ps. plur. af *Rogare* bedja. Förr: Bönesöndagen (5:te sönd. efter Påsk). Namnet anses syfta på de *rogationes*, böneprocessioner, som anordnades under tre dagar före Kristi himmelsfärdsdag; se Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche 10: 397. Säkerligen ha namnen på de närmast föregående söndagarna: *cantate* och *jubilate* influerat.

Exempel: Alman. (1629); jfr: "Om bönen handlar denna söndag enligt sitt namn 'bönsöndagen', som är ett fritt återgifvande af dess urkristliga namn 'rogate' eller bedjen." Rudin, Evighetsvinkar, Ny följd (1897) 1: 544 (1895).

Salve, n. Egentl. imper. 2 ps. sg. af *salvere*, må väl. "Var hälsad!" Förekommer i följ. enstaka exempel i betyd. *salva, salut.* "Stadsens soldater sampt rytteriet gåfwo ett salve, alle uthi een hoop." Consist acad. Aboënsis äldre protokoller 1: 9 (1640); jfr t. *salve geben*, se Grimm.

Det sv. *salva* om skott stammar genom förmedling af tyskans *Salve* från lat. imp. *salve*, se Grimm och Kluge.

Vademekum, se under *beteckningar för materiella ting.*

Vale, n.; pl. (jfr. ex. fr. 1695, s. 48) =. Egentl. imper. 2 ps. sing. af *valere*, må väl. Nu obrukligt.

1) Afskedshälsning, farväl. "På det wij af all broderlig kiärleek och tilförsicht nu detta *vale* .. hwar androm önska .. måttom." Rudbeckius, Wälsignat Konunga Regemente 495 (1620).

Särskildt om den döendes afskedshälsning till de efterlefvande, se ex. från Vigæus under *farväl* s. 8 (1632).

2) Bildligt om afskedsgåfva.

Om den rättighet att i någon socken uppbära offer, hvilken plägade tilldelas från gymnasium dimitterad yngling. "Beuiliedes dem inga sochner, effter dee [djäknarna] hade fåt vale och voro studenter." Consist. eccl. Aboënsis prot. 21 (1656); möjl. i betydelsen "afsked från skolan". "Johannes Caroli [och] Ericus Johannis begära vale i skolan, effter dee nu äro deponerade — Clariss. Rector hade lofuat dem vale, så framt dhe hade velat ståt examen, som brukeligit är, för än dhe gifua sigh ifrån scholan, nu i våras, men stodo ingen, kommo eij heller enss i scholan i wårass." Därs. 209 (1659). "Henricus nekade inthet till giälden, men begärte dilation till hösten, tå han finge een sochn af scholan för sitt vale." Consist.

acad. Aboënsis ä. protok. 3: 40 (1665). "När jagh giorde afträde ifrå Scholen så hade jagh fuller meent jag skulle fåt åthnutit en sochn til valet för det swåra trääl jag dagelig uthstodh den tijdh jagh var der.. och jagh tror fuller at högwyrdig fadren icke annat veet än at jagh fick mitt vale, det jagh lijkväl intet giorde." J. Widenius i handl. 2 bland Växiö domkapitels akter för 1685. "Wåra medlärjungar ärna sig medh det snaraste här ifrån begifva, tillijtandes Een och annor af oss, wij skola theras præmia och vale oss tillhandla." Växjö gymnasister (1695) i Växjö Domkapitels Akter 355.

Om nådår. "När någor af Docentjbus blifver promoverat här ifrån, til gäld, eller annor behagelig function, skall han icke hafwa något *vale,* eller nåde-åhr at fordra af sin förra löhn." Växjö domkapitels akter 1653, nr 248 (odaterad handling, ej äldre än 1663).

Vale förekommer substantiviskt redan i latinet; jfr *valedicere,* säga farväl, *supremum vale*, det sista farväl (hos Ovidius), *ultimum vale*, i samma betydelse i medeltidslatinet, se Du Cange.

Valete l. **Valet**, n. *Valete* egentl. imper. 2 ps. plur. af *valere:* "mån väl"; *valet* från tyskan lånad förkortning däraf.

1) *Valete.* Numera ej brukligt.

a) Afskedshälsning, farväl; ofta såsom objekt till bjuda, säga, taga (jfr fraserna under *farväl*).

"Nu will iag Valete biuda,
Önska eder en god Natt."

Cupidinis o. Veneris Kiärleks-Krijg A 2 b (1669).

"Här måste vi nu skiljas åt och bjuda hvarandra med våta ögon valete och farväl." Kurck, Lefnadsminnen 26 (1705). "All vår lycka ock välfärd syntes nu [efter Karl XII:s död] på en gång hafva tagit sitt valele ock sidsta farväl ifrån oss." J. M. Lyth hos Quennerstedt, Karol. krig. dagb. 2: 89 (1719).

Om afskedspredikan. "Ett wenligit oc kiärligit *valete* predika." Rudbeckius, Wälsignat Konunga Regemente 462 (1620).

Om en döendes afskedshälsning: "Sedhan hon sin K. Man Älskelighe Barn, och eensörjande Modher, hadhe sagdt thet yttersta *valete*,.. wende hon sitt hierta och sinne aldeles ifrån thenna werlden." Guthræus, Likpred. öfv. Anna Schmidt E 1 b (1641).

"Med ett behiertat Mod tog Hon ett gladt *valete.*"

Runius, Dudaim (1733) 2: 96 (1698).

Särskildt med föregående *till,* jfr t. *zum Valete* (se Grimm): såsom afskedshälsning. "Som the såge the kunde honom icke wähl hinna sände the honom.. några dalepijlar till valete." P. Swart, Gustaf I:s krön. (Edéns uppl.) 31 (1561). "Then långa predican, som.. Christus hallet hade på Olioberget,.. til itt valete." P. Erici, Musæus, Postilla 2: 345 a (1582). "Vndertiden fordra *circumstantiæ* at the [likpredikningar] skee til ett *Valete* ifrå hwset, ther then Döde vthi sin lijffztid bodt haffuer." P. Jonæ Angermannus, Lijkpredikningar d 4 b (1623). "När Menniskian war dödh, så döpte the [Marcioniterna] henne på nytt til ytersta Valete." Därs. 251 (1623).

"Dock vil iagh nu först aff vänligheetz grund
Önska til ett liufligt Valete,
Ehr alla at lefva i fredligt samfund."

S. Dalius hos Hanselli 9: 56 (1681).

"Så och så månge styckeskott och *Salvor* [varda de förnäma] til *valete* gifne [vid deras begrafning]." Isogæus, Carla-Seger-Skiöld 438 (c. 1700).

b) Afskedsgåfva; med föregående till. "[Rikskanslern gaf] vid mitt afsked 50 ducater till valete och en resepenning." Kurck, Lefnadsminnen 20 (1705).

2) *Valet;* numera (jfr ex. från Öman) knappast brukligt.

a) Afskedshälsning, farväl. "Med höstterminen 1846 sade jag lärdomsskolan *valet* och inträdde följande vårtermin i apologistskolans första afdelning." Öman, Från min ungdomstid 107 (1889). Snarast skämtsam arkaism.

Om skrift. "Vid sin första makas död skref F.: 'Den aflidna makans trösteliga *Valet* till sin efterlefvande maka.' " G. A. Fult (1734) hos Cavallin, Lunds Stifts Herdaminne 5: 231.

Särskildt med föregående *till; jfr till valete* och t. *zum Valet*, se Grimm. "[Det] synes rätwijst.. något om honom til itt *Valet* och sidsta ähretienst tala." Vigæus, Horologium E 5 a (1632). "När han [d. v. s. den polske ambassadören] togh afskedh voro alla styckerna på torget planterade, ok gafs salva till valet." Rudbeck, Bref 374 (1699).

b) Afskedsgåfva; i exemplen blott med föregående *till*,

"Faner, Cornet i thet pancquet [slaget vid Lützen]
Lät' the blifva till valet."

Wivallius, Dikter 76 (1631).

"[Kyrkan utgaf åt] byggmestaren till valeet, spansk wijn 1 kanna." Bidr. t. Åbo stads hist. I. 11—12: 18 (1656). "När Wollinska Festningen genom stormande hand war öfwergången, och Jagh tillijka medh 300 man af min försambl. wti Brandeb. hand kommen begärade dhesse 300 fångar til valet af migh när Jagh reste till Stettin, att Jagh wille Communicera dhem Christi lekamen och blodh." L. Lannerus i Växjö domkapitels akter 278 (1680). "Derföre iagh ok af alt mit hierta ödmiukast beder att E. H. Excell. wille unna migh til Valet så stoor nådh, att E. H. Excell. nådigast täckes på några dagar komma hyt." Rudbeck, Bref 205 (1685).

"Sjunk i ditt djup:
Tag till valet en sup."

Bellman, V. skr. 3: 100 (c. 1780).

Om djäknepenningar från socken, se exemplet frå Widenius (1685) under *vale* 2.

c) Afskedsskål; i frasen *dricka valet*. "När någon gymnasist reser härifrån [Skara] och till Akademien, skall ingen dricka valet, medelst hvilket ett stort oväsen sker." Sundblad, Gammaldags seder och bruk 90 (cit. fr. 1697). "Ley-Kauff trincken, dricke up hand-penningen, dricka valet." Lind (1749, under *Ley-Kauff*).

Se om motsv. ord i tyskan Grimms ordbok, enligt hvilken *Valete* är vanligt i 16:de århundradet, men i 17:de ersättes af *Valet*. Därs. förmodas, att *Valete* kommit i bruk genom humanisterna. — Enligt Du Cange förekom *valete* substantiviskt i medeltidslatinet.

Valetes ingår som förled i sammansättningen:

Valetes-sermon. Tal vid bisättning, då liket föres ur hemmet. "Ett vackert tal och valetes sermon." Kurck, Lefnadsminnen 175 (1705).

Valet(s l. *z)* ingår som förled i sammansättningarna:

Valets-audience. Se S. Agrell (1711) i Karol. krig. dagb. 5: 224.

Valets-bägare. "Endteliga har Frälsaren . . sielf Handräckt sinom lärjungom en Valets-Bägare, om Aftonen för sitt Lidande." Bliberg, Acerra philologica 476 (1737).

Valetz-dricka. Se Verelius, Index 269 (1681).

Valet-glas. Se Serenius, Dict. (1734; under *Part*).

Valets-måltid, se Lind (1749; under *Letze*).

Valet-predikan. Wieselgren, Biogr. lex. 11: 214 (sannolikt cit. fr. 1610). Rudbeckius, Wälsignat Konunga Regemente 462 (1620).

Valetz-predikan. Se Gyllenius, Diarium 135 (1649).

Valet-skänk. Afskedsgåfva. Se S. Dalius (1681) hos Hanselli 9: 11.

Valets-traktament. "Gifva valets-traktament." Serenius, Dict. (1734; under *foy*). Rhyzelius, Anteckningar 88 (c. 1750).

Anm. Till de anförda sammansättningarna finnas tyska motsvarigheter. Jfr de af Grimm upptagna *Valet-predigt*, *Valet-trunck*, *Valet-schmaus*.

Anm. Hos S. Dalius förekomma åtskilliga tillfälliga (till betydelsen ej alltid klara) substantiveringar af latinska imperativer såsom af *audite*, *gaudete*, *venite*, se följ. ex.:

"[Vi önska Konungen]
Effter godt och långt lijff,
Thet himmelska Gaudete
Beboo evinnerligh."

S. Dalius hos Hanselli 9: 81 (1661).

"Godt *audite*, liufft *venite*."

Därs. 92 (1661).

"Thet himmelska gaudete,
Manete,
Beboo evinnerligh."

Därs. 111 (1675, 1681).

"Tu försmådde thet goda *venite*,
Tå höres *appagite et abite*,
Uthi thet diaboliske *audite*."

Därs. 156 (1684).

Ifrågavarande bildningar förlöjligas af Dalin, då han i en af sina dikter i Salig gubbens manér utropar:

"Hvart skal jag nu taga mitt *Fugite*
I detta *Diaboliska Audite?*"

Vitt. VIII. 1: 410 (1747).

Jfr:

"*Bytes-contoiret* betygar sitt *gaudét*
På *Præsidentens* Födelses *Jubilét*."

Dens., Vitt. VIII. 1: 498 (1750).

Jubilet, som äfven annars (se Vitt. VIII. 1: 487, 495 (1750), där det tyckes betyda "jublande lyckönskan", förekommer i parodiskt syfte hos Dalin, känner jag ej från annan källa.

UTBRYTNINGAR.

A) Danser (dansmelodier, danslekar).

1. Namn af allmän art.

Spelopp, r. I Frosta h. (Skåne) säger man "låt oss få en spel-opp" såväl om dansmusiken, som spelas upp, som om självfva dansen (Adjunkt G. Björkelund). Uppmaningen har blifvit benämning på den handling, hvarigenom den åtlyddes.

Svingom, r. Dans.

"Små pullor,
Min vördnad! Häxor, Drottningar, Prinsessor,
Likmycket! Allas skål! Med hvar och en
Jag tar mig en svingom."

Atterbom, Fågel blå 108 (c. 1840).

Väl efter danskans *Svingom,* se Fausbøll[2] 498 (ex. från 1797 o. s. v.). Jfr äfven danskans dansnamn *Springom,* se Dens. 475, Feilberg.

Svängom. Vanligen denkön, någon gång neutrum. Mycket vanligt; ej blott, se ex., om dans.

a) Om verklig dans. "[Anföraren i "Nigarepolskan"] tog sin moitié och började en svängom på tvåmanna-hand, hvarpå hela ringen parvis sönderföll." Lovén, Folklifvet i Skytts härad 85 (1847). Rydqvist, Svenska språkets lagar 5: 84 (1874). "I går afton återkom ett tillfälle för Göteborgs danslystna medborgare och medborgarinnor att få tillfredsställa sin längtan efter en god 'svängom' i en praktfull omgifning och på ett delikat parkettgolf." Göteborgs Handels Tidning 1896, n:r 281 A, s. 3, sp. 2. "Aftonen slöts med en glad svängom." Därs. n:r 70 B, s. 1, sp. 4.

Fraser:

Få eller få sig en svängom. "Brudgummen . . för-

blef en stilla åskådare af den dans, som bruden nu började med flickorna. En hvar fick sin svängom.“ Lovén, Folklifvet i Skytts härad 162 (1847). “Efter slutade lösöreauktioner å landet är det alltid vanligt att ungdomen får sig en svängom i de tomma husen.“ Hedenstierna, I svenska bondehem 71 (1885).

Taga (sig) en svängom. “Man tog sig .. en liten svängom på aftonqvisten.“ C. F. Dahlgren, S. arb. 5: 55 (1833). “När fröknarna Pedersen, Jensen, Sörensen och Knudsen samt deres mammor och pappor ätit och druckit hade, tog man sig en svängom för att 'sätta maten'.“ Hedenstierna, Kaleidoskop 174 (1884). “Ta sig en svängom i det klara månskenet.“ A. Palm, En sommarbjudning på Sjövik 31 (1897). “Den del af personalen, som ännu icke var ur dansen, fick taga sig en svängom.“ Cronholm, Tio år i Stockholm 59 (1901). “När den [matsäcken] var väl undanstökad, togo vi för motions skull en sväng-om med husets flickor efter en dansmusik, som vi själfva — sjöngo.“ Posttidningen 1904, n:r 145 A, s. 3, sp. 3.

Dansa en svängom. “De .. togo hvarandra om lifvet och dansade en svängom.“ Backman, Reuter, Lifvet på landet 1: 16 (1870), [plattyska orig.: “un föten sik an un danzten Kringelkranz-Rosendanz“].

Mindre vanligt i bestämd form: “De danslystna .. kunna börja den efterlängtade svängomen.“ Sydsv. dagbladet 1912, nr 312, s. 6, sp. 6.

Mindre vanligt såsom neutrum. “Man hade just slutat måltiden och börjat taga sig ett muntert svängom, hvilket är oskiljaktigt förbundet med ett trefligt bröllop i Paris.“ Vårt Land 1904, nr 147, s. 4, sp. 4.

b) Bildligt: Om kretsformig rörelse af djur. “Slagtaren Ludvig Frithiofs istadige krake skenade i går afton från östra hamnområdet upp på Stortorget, der han tog sig en svängom på den väl omhägnade, grönskande plats som en gång skall herbergera Karl X Gustaf.“ Sydsvenska

dagbladet 1894, nr 536, s. 2, sp. 5. "När hon [kajhonan] kommer fram ur ett hål i stammen under storkboet blir det en passionerad svängom kring eken." Rosenius, Naturstycken 48 (1897).

c) Mindre brukligt: omsvängning, då en gående slår in i en annan riktning. "Än gjorde de [prästerna] en blixtsnabb svängom och tågade i flankmarsch fram till kardinalens tron." Ödman, Ungdoms- och reseminnen 2: 128 (1878, 1881).

2. Namn på särskilda dansmelodier och danser eller danslekar, stundom efter begynnelseorden i dansvisan till resp. dans.

Borsta-upp-henne-litet. Polska. "Spelmannen har alltid några tokroliga namn på låtarne; han kallar somliga polskor för Simsons klor, ock Sankt-hana-kapell, ock borsta-upp-hänne-litet, ock tocka där toksjåser." [1]) (Medelpad) L. P. Dahlgren i Landsm. 1: 581 (1880).

Gå och sök upp din kusin! Danslek. Se beskrifningen hos Hubendick, Ungdomens bok 2: 98 (1879).

Låt-en-stå. Folketymologisk förvrängning af det tyska dansnamnet *Lott ist todt.* Skåne. Se N. Andersson i Landsm. XIV. 2: 31 f. (1895).

Pass på. Se nedan.

"Somt kalla de Minätt, somt kalla de Pass på,"

Rydelius hos Hanselli XI. 2: 79 (1704).

Utgifvaren [F. Braune] anmärker: "Med *Pass på* menas måhända den då ännu öfliga *Passe-Pied*, som redan började utträngas af menuetten." Jfr:

---

[1]) Öfversättning från folkmål.

"Dantza minuetter,
Curanter, polinska, paspied och andra fleer."

W. v. Rosenfeldt hos Hanselli 16: 217 (c. 1685); äfven *passepied* är en imperativ bildning, se Hatzfeld o. Darmesteter.

Tittut. En på 1850 talet mycket omtyckt och bruklig dans i Hornborga by i Västergötland. Se J. Svedenborg i Fataburen 1906, s. 33.

Jfr *Tittut* om 'utsikt' samt som beteckning för lek, utsiktsplats, tittglugg, ort, person, förening.

Trippa-till. Skånskt dansnamn, se N. Andersson i Landsm. XIV. 2: 32 (1895).

En vallåt har imperativiskt namn:

Låt icke. Dalarna. Se Carlheim-Gyllenskiöld i Landsm. VII. 7: 148 (1892).

Imperativus ingår i sammansättningarna:

Klå-på-dem-vals. Fingeradt namn på musikstycke. Kapten Puff 1864, nr 12, s. 2.

Spring-din-tusan-djefla-galopp. Fingeradt namn på musikstycke. Kapten Puff 1864, nr 12, s. 2.

I oförändrad form har från tyskan upptagits

Kehraus, r. Dans som går genom alla rummen. "Hon ... förde den vilda Kehrausen genom alla gemaken." Lundegård, Struensee 2: 342 (1899; om tyska förhållanden). "Hofteatern, där Danmarks unga drottning aftonen förut dansat sin glada Kehraus." Därs. 3: 38 (1900).

I Skåne förekommer *Tjirraus* som namn på en dans (melodi). Se N. Andersson i Landsm. XIV. 2: 31 (1895).

Jfr från norskan. "Det kunde med Elisabeth i Spidsen gaa op og ned ad Trapperne i en Kehraus, saa at Madam Garvloit undertiden var fristet til at holde Styr paa hende." Lie, Lodsen og hans Hustru [3] 184 (1874).

Ett ex. från danskan hos Bang, Sommerglæder 162 (1902).

Efter tyskans *Kehraus*, se t. ex. Grimm, D. Wb. 5: 404. Lågtyskan har *kihrut* om en bröllopsdans, vid hvilken gästerna jagas bort med kvastar, slefvar, eldskyfflar o. s. v. Se Wossidlo 9, Reuter, Läuschen un Riemels [2] (1854) 240.

B) Andra lekar än danslekar, spel.

Substantiverade uppmaningar att göra det, som är lekens eller spelets väsentliga moment. Genus sällan angifvet vid användningen (jfr *tittut*) [1]).

Akta dig för katten. Sällskapslek. Den muntre gästen 87 (1833).

Akta Er. Sällskapslek. Stjernstolpe, Samling af nöjsamma Sällskaps-Lekar 56 (1817).

Blinde Kalle, kryp i hörn. Barnlek. Se beskrifningen hos Norman, Ungdomens bok 1: 22 (1878) Jfr (med afseende på den imperativa verbalformen) de lågtyska lekbenämningarna *Krup Vössken düör den tuun*, se Wossidlo 12, *krup över siet*, se Dens. 15.

Blås till grannas. Barnlek. Illustreradt tidsfördrif 2: 28 (1859).

Blås ut ljuset. Pantlek. Små-Saker 5: 65 (1756). — Äfven *Blåsa ut ljuset*, se Stjernstolpe, Saml. af nöjsamma Sällskaps-Lekar 91 (1817), där leken beskrifves, M. Lalin (1840) hos L. Dahlgren, Ransäter 202 (1905), Ute och inne 124 (1857) o. s. v.

Bollstå. Imperativbildning? Bollspel. Se beskrifningen hos Hubendick, Ungdomens bok 2: 20 (1879). "De flyende måste ögonblickligen stanna, när bollen . . är fångad af den namngifna och hon ropar: 'bollstå.'" Därs. Kanske

---

[1]) Ofta utgöras lektitlar af en infinitiv med tillhörande bestämning(ar).

att förklara som *boll* (genom ellips = bollen är fångad l. bollen skall kastas) + *stå* = stanna! Benämningen äfven hos Sundén, Allmogelifvet i en västg.-socken 77 (1903).

Flyg, alla djur, som vingar ha. Barnlek. Se Ute och inne 100 (1857). Jfr tyskans *Alle Vögel fliegen*, se Böhme 676 f.

Göm grant. Gömma ringen. Columbus, En swensk orde-skötsel (Hesselmans uppl.) 42 (1678).

"Leeka i godt lag.. *giöm grant*".

Keder hos Hanselli 10: 362 (1690).

Se vidare under nästa namn.

Göm ringen, göm den mycket väl. Ute och inne 102 (1857). — Vanligen *gömma ringen*, se t. ex. Lilja, Julboken 52 (1865).

Se om den tyska motsvarigheten *Ringlein verbergen* Böhme 602 f. På engelska imperativisk namnform: *Hunt the ring.* Se Därs.

Gör som jag! Barnlek. Se beskrifningen hos Hubendick, Ungdomens bok 2: 16 (1879).

Håll och släpp. Barnlek. Se Lekar och nöjen 18 (1848).

Håll öra. "Leka håll öra, släpp öra." Småbarns lek. En av de lekande tager en af kamraterna i örat och frågar: 'hvad heter prästens bjällerko?' Svarar denne: 'släpp öra', släpper den frågande sitt tag; säger han däremot: 'håll öra', kniper den andre till om örat, till dess den tillfrågade ropar: 'släpp öra'. Skåne. Hördt (1903).

Min vän, kom snart igen.

"Leka i godt lag.. *min vän, kom snart igen.*"

Keder hos Hanselli 10: 362 (1690).

Rädden Er. Sällskapslek. Den muntre gästen 81 (1833).

Si-opp. Uttrycket leka eller spela *Si-opp* tyckes förutsättas af sammansättningen:

Siopp-spel. "Den uppsigt, som det är hvar och en godt att hafva öfver sitt hjerta under lifvets *Si-opp-spel.*" Bremer, Familjen H*** 2: 109 (1831).

Släpp öra, se *Håll öra*

Stek harar.

"Strax leka de i ring: stek harar, skålla svin."

Livin, Kyrkostötoschopia 110 (1781). Möjligen snarast infinitivnamn. Kanske danslek.

Styrvålt, r. (?). Namn på ett visst kortspel och ett visst tärningspel. Se ex. från 1621—1838 i Arkiv 17: 320 ff. Lån från lågtyskan. Egentl. väl = *Steure der gewalt*, afvärj våld. Se vidare den citerade artikeln i Arkiv och *namn på spelkort.*

Tafatt, i äldre litteratur *tag fatt på den* (o. s. v.). Vanlig springlek.

"Tå ha och vij tilreds en leek: *Ta fatt på thän!*"

T. Rudeen hos Hanselli 8: 217 (1687).

"Leeka i godt lag: *tag fatt på den.*"

Keder hos Hanselli 10: 362 (1690).

"Trollsländer och spöken och gastar
Båd falskhet och smickran och illgrep och strek,
Thet följet sig snarliga hastar
Med svenska fru Trohet att börja en lek
The lekte: *Ta fatt uppå henne.*"

J. G. Hallman hos Hanselli 19: 190 (1635).

"Leka ta fatt, *jouer aux barres.*" Weste, Svenskt och fransyskt lexicon 2: 1146 (1807). "Ta fatt." Hubendick, Ungdomens bok 2: 16 (1879).

"Våra fäder..
De lekte i hvetet ta fatt [om apor]."

Tengström, Kipling, Soldatsånger 51 (1899).

"Barn hoppa hage och leka 'ta-fatt'."

Lyckow, Leksaker 179 (1898).

"I korridorerna leka barnen tafatt." Nyblom, Omkring Golfströmmen 19 (1911).

Bildligt. "Tankarna leka tag fatt, stupa öfver hvarandra och brottas som en hop ostyriga pojkar." O. Hansson, Kåserier i mystik 11 (1897).

Motsvarande leknamn finnes i danskan: "I Tvedes rummelige Baggaard havde vi rigelig Plads til Tagfat, Fuglefænger och Saltebrød." Hostrup, Erindringer 1: 12 (1891).

Jfr tyskans *Greif*, se t. ex.: "Sie spielten .. Greif oder Haschemännchen mit einander." Storm, Sämmtliche Werke 3: 197 (1876). Jfr äfven *Fanchon* = *Fangschon* och *Hasch-Hasch*, se Böhme 561. Annars heter tafattleken på tyska *Haschen*, *Fangen*, *Kriegen*, se Böhme 560.

De tyska motsvarigheterna synas mig visa, att det svenska *tafatt* (*tagfatt*) ej bör uppfattas som förkortning för *taga fatt* utan verkligen innehåller en imperativ.

Tittitt. Reduplicering af *titt* = *titta*. Jfr: "[Sparfven] ropade: 'Titītt! Tititt! Se på Nils gåsapåg!'" Lagerlöf, Holg, 1: 17 (1906).

Småbarnslek. "När barn leka 'tittitt' med vuxna eller sins emellan, heter det 'Åh, hvar är Axel?' Och när Axel, som håller ett skynke eller dylikt för ansiktet, eller gömmer sig bakom en stol, ånyo visar sig, "Tittitt, där *var* han!" Kjederqvist, Preteritum 40 (1898).

Jfr den tyska motsvarigheten *Guckguck* (*spielen*), se Klint, Svensk-tysk ordbok 745.

Tittut. Uppmaning till barn att titta fram ur ett gömsle. Sedan om lek, då man hastigt tittar fram för att lika hastigt gömma sig: *leka tittut*. Jfr

"Titt tut titt tut mjn Grijs, se Flikkan lille Ankien."

Warnmark, Epigrammata I 4 b (1688).

Såsom substantiv denkön enl. ex. från Kullberg här nedan. Vanligen angifves ej genus.

A) Om verklig lek. [Birgitta] svepte in .. [barnen

efter badet] i glänsande lakan, ur hvilka blott små lifliga, skinande, lefnadslustiga hufvuden tittade upp och lekte tittut med hvarandra.“ Bremer, Hemmet 1: 102 (1839). “Titt ut.“ Rääf, Ydre h. 2: 92 (1859). “Titut.. s. en lek med små barn.“ J. Magnusson i Landsm. II. 2: 76 (1880). “Snart var bekantskapen så fullständig på alla håll, att studenterna hade den lilla treåringen turvis på sina knän och lekte ’pip!’ och ’tittut!’ med den minste.“ Ödman, Från vår- och sommardagar 2: 64 (1888). “Den unga skogsvarelsen satt och lekte tittut mellan älghornen. Än gömde hon sig, än tittade hon fram.“ Lagerlöf, Drottningen i Kungahälla[4] 28 (1899).

(Förr) särskildt om en sällskapslek. “Titt ut, eller den stillasittande blindbocken.“ Handb.-bibliothek för sällskaps-nöjet 121 (1818).

B). Mer eller mindre bildligt: “Han [Kellström] ledsnar ej att.. mellan de lummiga träden, som nästan skymma all utsikt från den lilla kullen, leka tittut med den vackra sjön och dess täcka holmar.“ Geijer, Familjebref 183 (1827).

“Hans [Dahlgrens ögon] der skämtet lekte
Titt ut bak blåa glasdörrs-jalusin.“

Thomander (1831) i Tankar och löjen 81.

“Hon [en dam] sökte visserligen att dölja sig bakom några magra tallbuskar, och lekte ett par ögonblick med oss en ganska knapphändig tittut.“ Kullberg, En ung mans memoirer 3: 211 (1836). “Månen leker titt-ut mellan de nyknoppade bladen.“ E. Carlén, Förmyndaren 1: 245 (1851).

“Löjan i viken
Leker ’tittut’ med sol’n.“

Sehlstedt, S. sång. o. visor 1: 169 (1861).

“Ofta har jag stått med suckan
Uti posten dagen om,
Länge lekt ’tittut’ i luckan,
Bugat mig för hvem som kom.“

Därs. 1: 49 (1861).

"Nu menniskoanden vill bråka och bända
Och leka tittut i sin fängelsedörr."

Hedenstierna, Kaleidoskop 10 (1882).

"Morgonsolen lekte tittut mellan kaprifolieblommorna." Dens., Fru Westbergs inackorderingar 39 (1890).

"Men sågo vi [två älskande som gnabbats] upp, så att öga
i öga sjönk en minut,
då hindrade harmen föga,
att kärleken lekte titt-ut."

Stjerne, Visor och Värs 36 (1901).

"Efter en evighet af köld och rusk sken den bleka marssolen åter på det gamla skolhuset, speglade sig i dess rutor och lekte tittut kring dess hörn." Falk, Skolpojkar 67 (1903). "Det hade slutat att snöa. Solen lekte titt-ut där borta bakom fjälltopparne." T. E:son Ärje i Sv. turistföreningens årsskr. 1907, s. 183. "Älfven såg glittrande glad ut, där den lekte tittut med oss hela vägen." Rosa Åkerhielm i Sv. turistföreningens årsskr. 1907, s. 248. "Belägna på ungefär lika afstånd.. från Allön och båda [Lillöhus och Hammarshus] med vatten mellan sig och denna, lågo de där och lekte tittut med hvarandra, medan Allön ännu endast var befolkad från djurvärlden." P. Möller i Sv. turistföreningens årsskr. 1908, s. 227. "Här har du [en skytt] basilisken, rana eller grodan [en kanon], den är inte att leka tittut med." Strindberg, Sista riddaren 122 (1908).

Jfr *tittut* om utsikt, som dansnamn, som ortbeteckning, om tittglugghål samt som namn på person *(tittut i världen)* och förening:

Ursäkta mig, granne. Sällskapslek. Se Handbibliothek för sällskaps-nöjet 181 (1818).

Vänd dig om och se dig om. Sällskapslek. Se Trefnadens källa 368 (1860).

Från franskan:

Rendez-vous. Sällskapslek. Se Hand-bibliothek för sällskaps-nöjet 21 (1818). Jfr samma ord = möte och mötesplats.

Motsvarande imperativiska leknamn i andra språk. Jfr utom de förut anförda tyskans *Böckchen, schiele nicht,* (Böhme 561), *Brich den hafen* (Därs. 632; hos Fischart), *Komm mit* (Därs. 589), *Rebecca, ruck den Stuhl* (Därs. 650; hos Fischart) o. s, v.

Anm. till 1 och 2. Säkerligen finnas många flera leknamn, som innehålla en uppmaning. De anförda må tjäna som exempel.

Beteckningar för orter.

A) Appellativer.

Blåsut, n. Blåsig plats. "Jag kom helbregda till mitt hem, det haf-omgjordade Sandhamn, det ohyggligaste *Blåsut* på hela jordklotet, åtminstone om hösten." Sehlstedt, S. sånger och visor 2: 228 (c. 1860). "Vår förvåning ökades än mer, då vi vid Cap Farvel, som vår fantasi utmålat såsom 'ett det ohyggligaste blåsut på jordklotet', funno ett spegelblankt haf glittra i det klaraste solsken." Fries, Grönland 4 (1872). "Ett stort gammalt blåsut till manbyggnad [om ett tvåvånings hus på en ö]." Lagerlöf, En herrgårdssägen 28 (1899).

Jfr *blåsut* såsom beteckning för pustande och blåsväder samt *Blåsut* såsom ortnamn.

Dràhas, r. "Det är en riktig *dràhas.*" Om en svår backe, som liksom uppmanar folk att släpa "hasarna". Skåne. Hördt (1912).

Som förled i sammansättning:

Drahasa-li(d). "Långsluttande backe (der man vid uppgåendet länge drager *hasarne* efter sig)." (Bleking) Rietz (1867). Möjligen är *drahas* ellips häraf, men det kan också tänkas, att *drahasa-li* är en förtydligande utvidgning.

Jfr *Drahas* (*drahas*) såsom proprium och såsom appellativ personbeteckning.

Komut, n.; pl. =. Utgång, dörr. "Ett litet komut." Hördt år 1902 (i Småland).

Krypin, n.; pl. =. Se Rydqvist, Svenska språkets lagar 5: 84 (1874). Plats, där man kryper in: litet, lågt

rum l. hus m. m. "At oss karlar var sjelfva lastrummet upplåtet, jemte 'kabelgatt', ett krypin framme i fören, som annars på bättre försedda fartyg användes till förvaringsrum för tåg och annan ekipering." Sturzen-Becker, V. skr. 2: 353 (1841, 1861). "I Fonda del Union fans det en stor och treflig patio, som jag nu riktigt saknade i min nya bostad hos gumman Maria Franciska, hvars lilla krypin omöjligt kunde kallas 'patio'." Lundgren, En målares anteckningar 1: 252 (1849). "Jag fann der.. stallrum för hästarne och krypin för min betjening" Därs. 2: 195 (1858). "Sådant kryp-in, som soldaterne bruka i Fredrikshamn och Sveaborg, när de gömma sig för kulor och krut." Topelius, Vinterqvällar I. 2: 58 (1867, 1880). "'Skorstenen', d. v. s. köket bestod egentligen blott af ett litet 'kryp-in', som nästan alldeles upptogs af en lerspis genast under bagarugnshålet." Wranér, Holger Skräddares 40 (1885). "Hotellet var för tillfället fullproppadt med folk: mina två reskamrater fingo ett litet 'krypin' tillsammans, och jag fick ett skänkrum innanför matsalen." Ödman, Från vår- och sommardagar 2: 141 (1888). "Det är väl konstigt.. att bo i ett sådant där litet *kryp-in*, när man haft goddagar förut och bott i ett stort hus?" Bore, Hos Bergsmän 83 (1892). "Ett litet täckt 'kryp in' till vänster om salongen." N. P. Ödman i Sv. turistfören. årsskr. 1895, s. 276. "Bersåerna voro så igenvuxna, att de sågo ut som små mörka krypin." E. Beskow, För svenska barn 38 (1896). "Arbetare utan arbete, sträckande sig på stenbänkarne eller larmande i en osterias krypin." Bergman, På klassisk mark 13 (1896). "En af de protestantiska [kyrkorna i Konstantinopel] är svensk, ett litet, litet 'krypin'." Waldenström, Till österland 58 (1896). "En söndagskväll sutto madam Söderqvist och Lisa och drucko té i den lilla trädgårdsbersån. De kallade det där lilla krypinnet[1]) mellan två syrénbuskar så." Göteborgs Handels Tidning

---

[1]) Bestämd form jämförelsevis sällsynt.

1898, nr 287 C, s. 4, sp. 3. "Spiseln kan t. ex. i hallen eller salen.. blifva inbyggd i ett särskildt krypin med fasta bänkar." C. Westman i Tekn. tidskr. 1900: AB, s. 71. "Hemkänslan drog dem [de bortflugna kajorna] alltid vid dagens slut tillbaka till det lilla krypinnet [en bur] på lindstammen." E. Beskow, En bok om Greta 80 (1901). "En liten kajutpojke.. sof i ett krypin på däck nära matsalongen." Lagerlöf, Jerusalem 1: 201 (1901). "Jag stack nu in handen och tog ut fågeln [en svartmes]. Därpå kunde jag närmare undersöka hans krypin." R. S—g i Fauna och flora 2: 225 (1907). "En leksaksfästning à la bygglåda, med torn och tinnar och krypin." Vårt land 1908, nr 112, s 5. sp. 1. "Läsningen.. försiggick i ett litet krypin emellan sängkammaren och väfstolskammaren." Cronholm, Minnesblad 2 (1908). "Från Kvikkjokk medförde mina nya män ett Turistföreningen tillhörigt tält samt en större renhud. Det var nu slut med såväl nybyggen som turisthyddor, och lappkåtorna kunde vi ej bestämdt räkna på; därför var det nödvändigt att medtaga ett litet 'krypin'." J. Österström i Sv. turistfören. årsskr. 1909, s. 315.

Om krog; jfr *Krypin* i det följ.

"Gick någon och sökte ett litet 'krypin'
Och svor öfver mörkret, en smula på 'nocken',
Vips, nafsar en presthund så sakta i rocken
Och lotsar den törstiga själen dit in."

Braun, S. arb.[3] 2: 227 (c. 1850).

Jfr *Krypin* såsom ortnamn och hundnamn.

Som förled i sammansättningar:

Krypin-butik. "Här och där äro små krypinbutiker." H. Berger i Stockholms dagblad (lands.) 1905, nr 97, s. 2, sp. 1.

Krypin-gömsle. "Det första hem vi besökte var en riktig bikupa, där mörka labyrintartade gångar och trappor utan någon märkbar regelbunden användning ledde till

otaliga små celler eller krypingömslen i murarna.“ Wachtmeister, Turistskizzer från andra sidan Atlanten 188 (1901).

Såsom senare led i sammansättningen:

Mullvads-krypin. “Prinsen kallade gräfsvinet. — Kan du gräfva åt mig en kanal? Men en riktig kanal, förstår du; icke ett sådant där litet mullvadskrypin.“ Topelius, Läsn. f. barn 7: 129 (1891).

Anm. I äldre nysv. förekommer *krype*, n. i samma betydelse. “Motwind ok en stark storm [uppwäxte], då togh den ena iacten watn in här, den andra där, den ena moste läggia sigh in i den wijken, den andra i et annat krype.“ Rudbeck, Bref 202 (1684). “Alla Matkar, Ormar, Flugor, och en deel Foglar lågo som döda i dheras hålor och krypen.“ Dens., Atland 2: 452 (1689) [lat.: in specubus nidisque suis]. “Något litet krype.“ Lundberg, Erasmus, Dårskapens Låf 99 (1728). “Öfver detta krype [ett litet hvalf i Stralsund], hvilket man ej skulle tro hafva hyst en konung, står en svart Marmortafla.“ J. G. Oxenstierna, Dagboks-anteckn. 130 (1770).

Skymundan, n. Blott i sing. Undangömd plats där man kan vara obemärkt. Sällan utan att föregås a preposition (*i* eller — någon gång — *bakom* l. *ur*).

a) Utan föregående preposition.

“Men månget ljuft skym-undan
Finns där [på Djurgården] för tyst begrundan.“

Wirsén, Toner och sägner 59 (1893).

b) Med föregående *bakom*. Säkerligen den äldsta användningen: *bakom skymundan* = bakom något som skymmer. *Skymundan* alltså en beskrifvande imperativbildning, (med indikativ betydelse); uppmanar så att säga det skymmande att följa sin natur. “Bakom skymundan. Adverb. tales. Fam. *En cachette. À la dérobée. En secret.*“ Nordforss, Nytt svenskt och fransyskt handlexicon 2: 1215 (1805). “Bakom skym undan (fam.) *à l'ombre, derrière,*

Krypa, hålla sig bakom skym undan, *se tapir dans un coin, se cacher, se tenir clos et couvert.*“ Weste, Sv. o. frans. lexicon 2: 697 (1807).

“I vassens famn sköt nu vår snäcka in,
Och i bakom skymundan der bereddes
Vår segeltross.“

Nicander, S. arb.[3] 1: 178 (c. 1830).

“Näshulta Hammar, hvilkens hemska dunk hörs bakom skymundan nära Hjelmarestranden.“ Törneros Bref[1] 1: 356 (1833). “ 'Staden Paris paviljong' har nu blifvit uppstäld i Champs Elysées, temligen bakom skymundan, mellan Industripalatset och floden.“ Stockholms dagblad 1882, nr 301.

I dialektiskt språk:

“Bakomskymunnä .. adv., bortskymdt, afsides och ej rätt synligt: ligga bakomskymunnä.“ Åkers och Öster-Rekarne h. i Södermanl. G. Ericsson i Södermanl. 1: 43 (1877).

c) Med föregående *i;* sannolikt ursprungligen, se exemplet från Nicander här ofvan, *i bakom skymundan,* sedan genom ellips *i skymundan.*

“Då vid tunnan,
I skymunnan,
Stod en nalle i sitt hörn.“

Bellman, V. skr. 4: 111 (1791).

“När det [bordet] var serveradt, så erhöll han,
Sin plats i skymunnan, ibland de smärre.“

Braun, Dikter 2: 137 (1838).

“Jag går i skymunnan och byter om.“ Bäckström, Dram. studier 96 (1870). “Der kunde det gamla öket sitta hela dagen i skymundan på en likkista.“ Nyblom, Twain, Valda skizzer 2: 99 (1874).

"Där kraflar i skymundan
en snigel på våta stigen."

A. Roos, Lilla Elnas sagor 2: 5 (1894).

Bildligt. "De enklaste fakta försvinna i skymundan af våra egna känslor." Geijerstam, Medusas hufvud 229 (1895). "En äktenskaplig harmoni i smygvrån, i skymundan af det säregna slag, som frivilligt drar sig tillbaka i det obemärkta." A. Jensen i Göteborgs Handels Tidning 1896, nr 80 B, s. 1, sp. 2.

Med obestämd artikel, pronomen eller adj. mellan *i* och *skymundan:* "Nästan i ett skym-undan af den vidlyftiga chiffoniérens afsatser och lådor träffade jag slutligen en liten, hvit sidenkorg." Kullberg, En ung mans memoirer 3: 93 (1836). "En i ett skymunnan placerad brandspruta." Lördags-Bibliotek 258 (1844). "Högförnäma bo [stundom] i ett skymundan [i Rom]." Lundin, Bortom Alperna 110 (1883). "När han kommer till stället, har en nattlig skogseld förstörande rasat fram däröfver; men lemningar af en byggnad visa sig i ett skymundan." Dens. i Posttidningen 1896, nr 68, s. 3, sp. 4.

"I sitt skymundan bortom Romas stad
Basilikan var öfverjordiskt fager."

Wirsén, Visor 129 (1899).

"Glömskan är den lön, som världen
åt hvar ädel gärning skaffar,
åt hvar modig själfuppoffring,
som försmår att gny och braska,
som i anspråkslöst skymundan
kännetecknar den, som handlar
såsom vän och man af ära."

Hagberg, Echegaray, Den store Galeotto 82 (1902).

"Flickan smålog.. i sitt skymundan." Ullman, En flickas ära 17 (1909). Jfr exemplet från E. H. Lind s. 71.

I vissa stående fraser; oftast mer l. mindre bildligt: *Hålla i skymundan*. "Å [norska] landsbygden har [vid en valstrid] den allmänna rösträtten mest hållits i skymundan." Göteborgs Handels Tidning 1897, nr 264 A, s. 2, sp. 8. "Författaren håller sig ej .. alldeles i skymundan." Stockholms dagblad (lands.) 1912, nr 326, s. 3, sp. 5.

Komma i skymundan. "Svårigheten .. att placera dukarna [på en tafvelutställning] så, att ingen kommer i skymundan, utan alla bli lika väl belysta." Vårt land 1893, nr 121, s. 3, sp. 7. "Relieferna .. kommo i skymundan på slottets vindar och fingo först vid senaste restaureringen åter skåda dagsljuset." Nya dagl. alleh. 1910, nr 153, s. 4, sp. 4.

Lefva (o. s. v.) *i skymundan*. "Konstnärerna kunna vara nöjda med loforden, liksom med att de, tack vare tidningarna, slippa lefva och arbeta i skymundan." Nordensvan, Svensk konst 186 (1892). "Vi voro allesammans människor, hvilka lefde mera eller mindre i skymundan för den yttre världen" Geijerstam, Medusas hufvud 7 (1895).

Ligga i skymundan.

"Man fick ligga der i skym unnan
Och sörpla muntligen öl ur tunnan
I Bohus Län."

Hultin, V. skr. 64 (c. 1865).

"Trelleborg, som förut låg i skymundan, fjerran från den stora verldens farväg, har nu blifvit den plats i Sverige, der alla vårt land gästande potentater nödvändigt erhålla sitt första officiella mottagande, om sådant kommer dem till del." Vårt land 1897, nr 139, s. 2, sp. 8. "Det pacifiska Sydamerika, som hittills legat i skymundan för den stora Unionens blickar, skall komma ansikte mot ansikte med honom." Kjellén, Stormakterna 2: 124 (1905). "Sofiakapellet, där det låg i skymundan vid boulevard Ornano." Vårt land 1907, nr 57, s. 5, sp. 5.

Stå i skymundan; jfr exemplet från Bellman, V. skr. 4: 111 här ofvan. "Undantagsgumman, hvilken stod.. i skymunnan och väntade på att höra sitt öde afgöras med ett klubbslag." Geijerstam, Kronofogdens berättelser 234 (1890). — Bildligt: "[Chaumette] stod.. tämligen i skymundan, till dess hans fanatiserande tal under gräsligheterna Aug.—Sept. 1722 med ens gjorde honom populär." Nordisk familjebok 3: 263 (1878). "I jämförelse med Heidenstams.. formfagra dikter.. hafva de öfriga samlingarna från detta års vårgröda kommit att stå i skymundan." Göteborgs Handels Tidning 1895, nr 140 B, s. 1, sp. 3. "Under senare årtionden har [målaren] Winge stått något i skymundan." K. Warburg, Därs. 1896, nr 93, s. 3, sp. 2.

Ställa i skymundan. Bildligt: "[Man] ställer det goda i 'skymundan'." Ingman, Becks Theologiska karakter VIII (1866) [Tyska orig.: "das Gute in einen Winkel stellt"]. "Det är nog så, att han [A. U. Bååth] under de senaste årtiondena varit glömd och ställd i skymundan." A. F—r i Sydsvenska dagbladet 1912, nr 209, s. 6. "Här [i Sverige] gör man godt bland så olika kategorier bland arbetare, men musici ha ställts i skymundan." Därs., nr 227, s. 4, sp. 4.

Sätta i skymundan. Bildligt: "Hvad var det då för läror som man så satte i skymm-undan och med varsam tystnad förbigick?" Geijer, S. skr. I: 5: 109 (1811).

"År och sekler,
som äflas jämt att sätta i skymundan
de tappra bragder riddarne ha öfvat."

Lidforss, Cervantes, D. Quijote 2: 411 (1892).

Träda i skymundan. "Mycket, som för en värklig insikt är väsentligt, träder.. [under den biografiska synpunkten] i ett oförtjänt skymundan ock kommer icke till sin fulla rätt." E. H. Lind i Verdandi 1891, s. 115.

Vara i skymundan. "Namnet Themptander hade någon tid varit i skymundan, då han år 1878 valdes till riksdagsman i andra kammaren." Göteborgs Handels Tid-

ning 1897, nr 24 A, s. 3, sp. 2. "Såsom praktisk präst kom han [Lars Stenbäck] därföre [genom sjukdom] att vara något i skymundan." J. A. Cederberg (1905) i Fin. kyrkoh. samf. prot. 5: 43.

d) Med föregående *ur* (mindre brukligt). "Oupphörligt vexla [vid Tåkern] liffulla situationer, nya figurer komma fram ur vassdungarnes skymundan, och de gamla försvinna på en stund." Rosenius, Under skilda himmelstreck 144 (1900).

e) Någon gång nyttjas *skymundan* adverbiellt = "i skymundan". "Afskrapet ur alla skymunnan belägna hålor." Lördags-Bibliotek 270 (1844). — Så äfven dialektiskt: "*Skymunnä*, adv., bortskymdt, afsides och ej rätt syntligt." Åkers och Öster-Rekarne h. i Södermanl. G. Ericsson i Södermanl. 1: 43 (1877).

Slukopp ("*Slugop*"), n. Om Stockholm l. Stockholms slott såsom en obetydlig plats: egentl., se det följande, "munsbit"? I följ. ex.: "Jtem ath Germund forhörer mett then Jören Bysse-[skytt, aff?] hwem han hördt haffuer thet sznack, som Bispen [i Strengnäs?] hafft haftuer, dhet han skulle haffue kallet Stoch[olms slott?] eth slugop och sagt szå, ath han wille tage tiil hielp... hiertekorn, mett Olaff Böije horn, och riffue thet så, mett sn[areste?] nider i grunden." Gustaf I:s registratur 11: 152 (1536).

Betydelsen ej fullt klar. Granlund, utgifvaren af Gustaf I:s registr., del 11, anmärker, att *Slugop*, som enligt honom betecknar Stockholms slott, skulle vara lånadt af Slugop l. Schlutup, som betecknar en plats vid Travefloden mellan Travemünde och Lübeck; se registret till Gustaf I:s registr. 11, s. 61 (1888). Jfr Wossidlo s. 7, där namnen *slutup, slucop, schlucop, slucup* anföras såsom betecknande en by vid Lübeck. Hvarför biskopen benämnt Stockholm med denna bys namn, därom har Granlund ej yttrat sig.

I sitt handskrifna glossar har F. A. Dahlgren, som väl fattat *slugop* såsom betecknande Stockholm (ej Stockholms slott), öfversatt det med "slukande svalg". För denna öfversättning skulle som en styrkande parallell

kunna anföras, att S. Columbus kallar Stockholm ett svalg. "Stockholm är ett *swalg*, som super i sig så myckit förråd af Salt ok wijn, som Resten af hela Swerje." Columbus, En swensk orde-skötsel (Hesselmans uppl.) 43 (1678). Jfr äfven att, se under *beteckningar för personer*, ett *slukopp*, "slukande afgrund", nyttjas om en roffare.

Emellertid synes mig sammanhanget — biskopen säger ju, att han skulle rifva ned det som han kallat "eth slugop" — snarast tala för att vedernamnet betecknar Stockholm eller Stockholms slott såsom någonting obetydligt och lätt att förstöra.

Biskopen *kan* ha jämfört Stockholms stad med den förmodligen obetydliga byn vid Trave, men då denna knappast varit så bekant i Sverige, att dess namn varit lämpligt som appellativt vedernamn, finner jag det troligare, att *slugop* här betyder "något som man hastigt kan svälja", "munsbit". Jfr att i lågtyskan *sluckup* betyder "eine Wenigkeit" och nyttjas om "Speise und Trank". Ex.: "Dat is jo man 'n sluckup." Se Wossidlo 7. Huruvida orde här nyttjas om Stockholm l. Stockholms slott, är ovisst. Sammanhanget talar väl snarast för att det sistnämnda afses.

Jfr *slukopp* (*Slukopp*) i betydelsen "slöseri" och som personbeteckning.

Tittin, n. pl. =. Obetydlig byggnad.

"Små
Titt-in af sten, der dam i skyar drifves
Med dörrar, der 'Att hyra' brukar stå."

Strandberg, S. vitt. 5: 151 (1865) [Eng. orig.: "little boxes framed of bricks].

Jfr *tittin* (*Tittin*) i betydelsen inblick, besök samt som ortproprium.

Tittut, r. l. n. Utkiksplats.

"Uppriktigt! jag undrar, när detta tar slut,
så en kan slippa från sitt tittut."

Sturzen-Becker, V. skr. 1: 100 (1861; den talande sitter i ett träd).

"Efter honom kommer adelsmannen, smygande sig fram bakom buskarna och längs dikena, som om han ginge på spår efter en räf, och då han väl hunnit förbi min titt-ut, kommer Karl Hawermann efter honom." Backman, Reuter, Lifvet på landet 1: 212 (1870). [Draghi (1895) har i st. f. tittut "utkiksplats" (s. 241); orig.: "as der an meiner Beobachtungsstelle vorüber war"].

Jfr *tittut* (*Tittut*) om utsikt, dans, lek, tittglugg, person, förening samt som ortnamn.

Jfr äfven t. ***Luginsland***, m. som appellativt namn på vakttorn och utsiktsplats, se Heyne. Yngre exempel: "Ein alter Wartthurm, der 'Lugin's Land'." Raabe, Gesammelte Erzählungen 1: 237. "Offenbach .. war und ist heute noch ein prächtiger Luginsland." Dalton, Lebenserinnerungen 1: 36 (1906). "Wie oft stiegen wir zur Burg hinauf, zur äusseren 'Freiung', wie der freie Raum an der Mauer hiess, mit einem Luginslandthurm." Luthardt, Erinnerungen[2] 29 (1891).

Från tyskan har i oförändrad form lånats:

Halt, r. Se ofvan (jfr t. *Halt* om plats). Förekommer såsom lokalbeteckning;

a) I betydelsen "plats, där man gör halt": rastplats. "Blef vår armée, så svenska som brandenburgska, den natten ståndande uti en halt." Kurck, Lefnadsminnen 92 (1705).

"Ponera jag komme att välja
På resor qvarter eller halt."

Valerius, S. vitt. 2: 114 (c. 1840).

"Man får .. äta på de ställen diligensen fastställt till halter." Kræmer, Två resor i Spanien 27 (1860). "Ungefär kl. 9 framkommo vi till halten vid Trohult." L. P. Edberg i Skogvaktaren 1893, s. 248.

b) I betydelsen "rättelselinje" vid jakt. "Halter eller rättelse-linier GH—FE; fasta Halten MN [på en jaktplats]."

J. L. v. Greiff, Anteckn. ang. Jagt 27 (1821). "Halterne aftrampas.. till rättelse för skallfogdarne och skallfolket." Swederus, Skandinaviens jagt 109 (1832).

Från franskan har lånats:

Rendez-vous, n. l. r. Mötesplats. "Jag tror fohr vist, att med Guss jelp ingen fara schal varra att föra copparn landvegen ditt, tuy rütterie kunde inte vel föra dett sin koss, och medan jag haver tenckt, att ded ellest drögde för leng med rütterie so och man dåm inte jerna lengre uttie randdevuss.. holla kan, dehrforre haver jag måste ingå dette medelle." C. v. Falkenberch i Oxenstiernas brefväxling 11: 549 (1626). "[Jag vill] försöckia om Jagh Samogitiam och Curland til en rendevous giöra kan, en sådan armee vthi at sambla som sackerne redressera kunde." Gustaf II Adolf, Skr. 519 (1628). "Thesslijkest kallade han och till sigh Carl Carlsson medh sitt bijhaffvande folk uthur Wollmar, at the vidh strömmen die Aa under Wenden hoos den stora arméen, nähr the förnummo then samma dijt nalkas, sitt rendevous taga skulle." Historiska handlingar 20: 358 (c. 1640).

"Min nattduk är en *rendes-vous*,
För några hundra *billets-doux*."

Dalin, Vitt. VIII. 2: 232 (c. 1750).

Äfven i tyskan: "Beta's Haus war ein Rendez-vous für alles, was damals von deutschen Politikern und Schriftstellern in London lebte." Fontane, Von Zwanzig bis Dreissig[2] 61 (1898).

Såsom proprium: "Im Waldschlösschen Rendezvous." Ebner-Eschenbach, Neue Erzählungen[4] 80.

I engelskan, se Murray. Till där anförda exempel må tilläggas: "I met him very often at my friend Campion's, whose house was the favourite rendez-vous of di-

stinguished persons." Bulwer, Kenelm Chillingly (Tauchn.) 2: 111.

Jfr *Rendez-vous* i betydelsen möte och som namn på lek.

B) **Proprier.**

A) *Verkliga namn* (äfven folketymologiska omtydningar medtagas).

Anm. 1. Säkerligen finnas många andra hithörande namn.

Anm. 2. Flera af de anförda namnen höra ej med säkerhet hit. Förklaringarna af namnens uppkomst äro stundom att betrakta som tämligen osäkra gissningar, då jag i flera fall ej haft tillfälle att göra närmare undersökningar beträffande äldre namnformer och namnbärarnas naturförhållanden och läge.

Betala. Gård i Partilled. Göteborgs l. Post. 109 (1909). Heter "egentligen" Ugglum. Tonvikten ligger än på andra stafvelsen, än på första. Då förr krog skall ha funnits på gården, är *Betala* säkert den ursprungliga namnformen; se vidare under *fingerade namn.*

Jfr det holländska lönnkrogsnamnet *Schudde-beurs* = schüttele die Börse, se Feilberg i Dania 5: 112.

Bidalite, Bialite, Bielite, **Bialitt** (o. s. v.).

1) *Bidalite.* Poststation, Torsås, Kalmar l. Post. 110 (1909).

2) *Bidalite.* Handelslägenhet, Madesjö, Kalmar l. Post. 110 (1909).

3) *Bialite.* By. Aigutsboda, Kronob. l. Post. 119 (1909).

4) *Bialite.* Torp. Söraby, Kronob. l. Post. 110 (1909),

5) *Bialite.* Lönnkrog i Nora bergslag. "Namnen 'Lustigkrog', 'Fröjdeluckan', 'Tittabak', 'Pungarensan' och 'Bialite' bevara.. ännu i dag minnet af de små lönkrogar, hvilka, trots alla förbud, funnos här och der i bygden."

Johansson, Noraskog 3: 401 (1887). — *Bidalite* (måhända etymologisk stafning). Lönnkrogsnamn i Bergslagen, se Bore i Landsm. V. 7: 16 (1891).

6) *Bialitt.* Ställe i Torrlösa, Skåne. Falkman 247 (1877).

7) *Bialitt,* Krog i Malmö (förr). "Bialitt" (d. ä. 'vänta litet') kallades vid nämnda tid [1830- och 40-talen] ett krogställe i gården 511 på nordöstra hörnet i gatan [Isak slaktares gata]." Isberg, Anteckn. om Malmö stad 33 (1876).

8) *Bialett.* Namn på ställe (krog); i närheten af Vegeholm i Engelholmstrakten. "Skammes bro, de ligger mitt imällom Wegeholm a Bialett." N. C. Nyman, S. skr. 247 (1882).

9) *Bielite.* Sjö. "Och så kommo vi ut på den sista lilla sjön *Bielite,* äfven den en utvidgning af Ångermanälfven." R. Melander i Sv. turistfören. årsskr. 1898, s. 346.

Se om *Bialide* såsom namn på ett träd under *beteckningar för växter.*

Jfr med *Bialitt* o. s. v. som krognamn de danska namnen *Bilidt* (*Bijlet*), se Feilberg i Dania 5: 111 och densammes Ordbog 2: 303, samt *Stoplidt,* se Feilberg 2: 303, i motsv. användning. Jfr äfven de norska ortnamnen *Bilidt,* se Rygh 19, och *Sitlidt,* se Därs.

Jfr från tyskan den direkta motsvarigheten *Beiteinweil* "exspecta parumper", sannolikt fingeradt namn — se exempel från 1590 och 1594 hos Grimm — samt *Warteinweil,* fingeradt ortnamn, se Grimm, Gramm. 2: 962, Grimm, Mährchen (Reclam 1: 167), med diminutivet *Warteinweilchen,* se Grimm 1: 1403, och det verkliga ortnamnet *Warteweil* = Warte eine Weile, se Keiper 292 ("so heisst eine Einöde am Ammersee in Oberbayern").

Som förled i sammansättningar:

Bielite-forsen. R. Melander i Sv. turistfören. årsskr. 1898, s. 346.

Bialitts-gränden. "Isak slagtares gata [i Malmö].. Östra delen.. kallades.. i dagligt tal på 1830- och 40-talet vanligen *Bialittsgränden.*" Isberg, Anteckn. om Malmö stad 33 (1876),

Blåsupp. Gård i Svarteborg, Göteborgs l. "[Thorilds] far var.. bosatt på hemmanet Blåsupp." Fåhreus, Thorild 1 (1888). Post. 155 (1909). Sannolikt på grund af gårdens blåsiga läge.

Jfr de norska ortnamnen *Blaasop*, *Fykop*, se Rygh 19.

Blåsut. Vanligt namn på ställen, som ligga blottställda för blåst.

1) Lägenhet i Nacka, Stockholms l. Post. 155 (1909).

2) Gårdar i Vassända-Naglum, Väne h. Älfsborgs län. Post. 125 (1909). Jfr Älvsb. 12: 91 (1906).

3) Lägenhet i Fänneslunda sn, Ås h. Älvsb. 14: 19 (1909).

4) Torp under Apelnäs i Roasjö (Kinds h.) i Västergötl. [c. 1840; enl. meddelande af Prof. K. F. Söderwall].

5) Restaurant på Kastellholmen (nere vid stranden) i Stockholm. Selling, Stockholmsciceronen 70 (1908).

Jfr att en lägenhet i Vreta kloster (Östergötl.) heter *Blåsvädret.* Se Post. 2138 (1909).

Är *Blåsut* ursprungl. en skämtsam uppmaning till den kringblåsta byggnaden eller dess invånare att blåsa sin kos? Eller har kanske *Blåsut* allra först varit värdshusnamn, innebärande en välkomsthälsning: *blås ut* = *pusta ut,* och sedan associerats med vindens blåsande?

Jfr *blåsut* = pustande, blåsväder, blåsig plats (appell.).

Brasakallt. Ljunits-Nöbbelöf, Skåne. Falkman 244 (1877). Enl. Falkman af ett dialektiskt *brasa,* vara smällkallt. — Osäkert.

Bränn-icke-by = *Bränn-Ekeby,* by i S:t Nikolai socken, Södermanland. Se Post. 233 (1909). Enligt uppgift skall bygdetraditionen påstå, att byn ursprungligen hetat *Bränn-icke-by* och att namnet skulle syfta på, att ryssarna skonat den, medan de kringliggande byarna brän-

des. Troligen folketymologisk omtydning. Se anmärkningen under *Gerum*.

Dråhas. Namn på brant backe i Gudmuntorp (Frosta härad, Skåne). Hördt (1912). Sagesman: Kyrkoherde F. Hallgren.

Jfr *drahas* såsom appellativ benämning på brant backe och såsom personbeteckning.

Fårom. Binamn på gården Åker i Bolstads sn, Sundals h. Se Älvsb. 16: 23. Imperativbildning? Kanske = *far förbi*, jfr det danska ortnamnet *Springförbi*. Gården ligger så, att man för att komma dit, måste fara förbi en annan gård (Töran). Enl. uppgift af Komminister J. H. Leander.

Flytut. Torp i Sundals-Ryrs sn, Sundals h. Älvsb. 16: 153 (1910). = "Flyt bort!" Torpet i fråga ligger i en sumpig trakt vid en mosse.

Flåsut. Lönnkrogsnamn i Bergslagen. Se E. Bore i Landsm. V. 7: 16 (1891).

Egentligen: "hämta andan, hvila ut." Jfr lågt. *Japup* i samma betydelse som krognamn. Se Feilberg i Dania 5: 111 f. Nämndt hos Förstemann 210.

Fröjdablick. Lägenhet. Söderhamn, Gäfleborgs län. Post. 439 (1909) = Fröjda blicken! (Jfr *Breidablik*).

Gerum. Socknar i Västergötland. Folketymologisk omtydning: "En gång då danskarne fallit in i Sverige och härjade i trakten vid Skara, ville en svensk general draga dem till mötes. Men generalen hade en syster, som satte sig deremot. Då hon likväl ingenting förmådde med sina böner och föreställningar, följde hon honom på vägen och, då han en morgon bröt upp, tillropade hon honom: 'ske dig lycka!'... Då han sedan fick syn på danskarne, ropade han: 'ge rum, ge rum!' Så uppkommo namnen Skelycke och Gerum." Allmogelif i Vestergötland 73 (1891).

Jfr att man äfven från Tyskland känner ortnamn, som tydas imperativiskt af folket. Jag anför exempelvis *Gehrum*, hvilket tolkas *gehe herum*, vidare *Schlick*

um, tolkadt *schleich um*, samt *Styrum* = *steure um*, se Wossidlo s. 4.

Haäkra. Gård i Härjeådalen. Folketymologisk omtydning: "Vid en delning hade en sagt: "*Ha äkra du då!*" (Tag täkten du då), hvaraf den gården fick namn." Nordlander i Norrländska samlingar (5:) 151 (1896). Jfr en annan version af samma sägen hos Modin i Landsm. XIX. 2: 73 (1902).

Hålltill. Värdshus i närheten af Kalmar. Enl. uppgift.

Jfr de danska krognamnen *Holdán*, *Holdbí*, *Holdhid*, se Feilberg 2: 303, det tyska *Hollbie*, se Wossidlo 2.

Kalínan. Lägenhet (ursprungligen krog) i Burlöf sn, Malmöh. l. Falkman 244 (1877). Post. 819 (1909). Af *kall'in'an* = kalla in honom, se Falkman.

Kikut. Villa i Tullinge, Södermanl. Nytt namn, meddeladt af Prof. E. Tegnér. Jfr de norska ortnamnen *Kikut* (*Kigud*), se Rygh 19, samt *Tittut*, *Seut*, se Därs. Belysande är följande exempel: "Kigud Slot laa fremme paa en rabbe.. og navnet — det hed egentlig Nyrabben — var nærmest et klængenavn, som en skøier havde sat paa det, fordi det var saa god udkig derfra og fordi det ligned altandet end et slot." Aanrud, Sidsel Sidsærk 5 (1903).

Jfr den lågtyska motsvarigheten *Kiekut* (Wossidlo 9) och den holländska *Kijkuit* (se Förstemann 210). Jfr äfven de många andra tyska ortnamn (mest byggnadsnamn), som innehålla en uppmaning att se: *Guckinsdorf* (Förstemann 210), *Kiekindekök* (Wossidlo 12), *Kiekinsdorf* (Wossidlo 13), *Kiekintland* (*-lant*), se Schulze 38, Wossidlo 13, *Kiekindesee* (Wossidlo 13), *KickindeElv* (Därs.), *KiekindeMark* (Därs.), *KiekindePene* (Därs.), '*Kycindewarnow*' (Därs.), *Kiekinpot* (Därs.), *Kieköwer* (Schulze 38), *Luginsfeld* (Förstemann 210), *Luginsland* (Keiper 293), *Schauinsland* (Förstemann 210), *Siehdichum* (Därs.) o. s. v.

Kokopp. Gård i Kågeröd sn, Malmöh. l. Falkman 247 (1877). Post. 892 (1909). Falkman härleder nam-

net (s. 245) af *koka* = koxa, sätta näsan i vädret (se Rietz 342). Är härledningen riktig, skulle namnet betyda "koxa upp!". Förmodligen ligger stället högt.

Jfr t. *Siehauf* som namn på "ein Vorwerk im Kreise Heiligenbeil, Reg.-Rez. Königsberg", se Keiper 492. Namnet nämndt hos Förstemann 210. Se vidare under *Kikut*.

Komtillmåtta. Gästgifvaregård i Gagnef i Västerdalarna. Se t. ex. Svenska turistföreningens resehandbok 1: 48 (1894), Post. 897 (1909).

Särskildt i något äldre [1]) svenska är *komma* (*väl*) *till måtta* = komma (väl) till pass mycket vanligt. Jfr såsom belysande gästgifvaregårdsnamnet:

"Et Skogsrå bodde der [i grottan], som kokade din mat
Och satte fram ett rågadt fat
Som kom den hungrige til måtta."

Gyllenborg, Vitt. 2: 223 (1795).

Namnet betyder alltså: *Kom till pass!* Yttradt af värden som en from önskan till värdshuset eller — väl snarare — af de hungriga resenärerna: måtte du komma oss till pass, gifva oss hvad vi behöfva!

Krypin. Krog i Stockholm. "Ett soliloquium, då Fredman låg vid krogen *Krypin*, gent emot bankohuset, en sommarnatt år 1768." Bellman, S. skr. (Carléns uppl.) 1: 83 (1768).

"Nu för Krypin hans [dryckeskämpens] trötta fötter stanna."

C. F. Dahlgren, S. arb. 1: 102 (1821).

"Ser jag ej miste,
Är här krogen Krypin?"

Därs. 1: 104 (1821).

"Krypin .. Den fordna kroglokalen, bestående af större och mindre källarhvalf, är belägen under jorden och tillgänglig på en från gatan nedledande trappa." Carlén

[1]) *Komma till måtta* förekommer ännu t. ex. hos Sturzen-Becker S. arb. I. 2: 186 (1861).

hos Bellman, S. skr. 1: 84 (1861). "Den blygsamhet som röjer sig i *Krypin.*" Noreen i Nordisk tidskrift 1900, s. 135.

Jfr *krypin* såsom appellativ ortbeteckning och *Krypin* såsom hundnamn.

Jfr det norska ortnamnet *Krypind*, se Rygh 19, det danska ortnamnet *Krybily*, se Feilberg 2: 303, 312, och de tyska värdshusnamnen *Duckunder, Krupunder*, se Förstemann 210, Wossidlo 5.

Köróm. Torp i Södra Vings sn, Ås h. Älvsb. 14: 185 (1909). = Kör förbi? Enligt uppgift af kyrkoherde Selander ligger stället vid en gammal ridväg, på hvilken åkdon med svårighet kunna mötas. Men där stället är beläget, finnes en liten slätt, och där är det lätt att *köra om* hvarandra. Namnet förklaras äfven syfta därpå, att man för att komma till ett annat längre bort liggande större ställe, bör köra omkring *Körom*, då man får bättre väg.

Lùrut. Ställe i Gunnarsnäs sn, Nordals h. Se Älvsb. 15: 23 (1911). — "Ola på Lurut, skräddaren här." Bondeson, Historiegubbar på Dal 98 (1886). Imperativbildning? "Ligg på lur"?

Jfr det lågtyska värdshusnamnet *Lurup*, se Wossidlo 7.

Rakin. Torp mellan Furuby och Växjö. Egentligen = "kila in!". Jfr *raka* 2 = löpa hastigt hos Rietz 521.

Rallate = ralla, d. v. s. ramla i väg l. trilla till; jfr *ralla* 1, 2 hos Rietz 522 f.

1) Brant backe i Bohuslän; se Rietz 522 (1867).

2) Lönnkrog nära Helsingborg vid foten af en brant backe, se Falkman 245 (1877).

3) Ort i Örkened; se Falkman, cit. st.

Ryckin. Fattiggård i Konga, Malmöhus l. Post. 1497 (1909).

Se ofvan om *ryckin* = inryckning.

Jfr det norska ortnamnet *Rykind*, se Rygh 19.

Jfr äfven lågtyskans *Rücking* = "Hauptausspann der Fuhrwagen an der Rumebrücke vor Northeim". Se K. E. H. Krause i Korrespondenzblatt für niederd. Sprachf. 2: 88, R. Sprenger, Därs. 21: 91. Jfr Wossidlo 3. Står för *Rückin*.

Si en sjö = Sidensjö. Socken i Ångermanland. Folketymologisk tydning: "I N. Ångml. finnas socknarna *Sidensjö* och *Anundsjö* (Sinsjö och Änensjö i folkspråket). De berättas hafva fått namn på följande sätt: Några män kommo vandrande skogledes, och komna på ett berg, sågo de sig omkring! *'Si en sjö!'* sade den ene, hvarpå den andre fortsatte: *'Si en aen* (annan) *sjö där!'* Och däraf blef det Sidensjö och Anundsjö." Nordlander i Norrländska samlingar (5:) 153 (1896).

Se en annan anekdot om uppkomsten af *Sidensjö* och *Anundsjö*, enligt hvilken *si* ej är imperativus, hos Norlind, Svenska allmogens lif 634 (1912).

Jfr om motsvarigheter i tyskan under *Gerum*.

Skärihjäl. Gammalt, nu obrukligt namn på ett stycke mark väster om staden Gäfle, som söder om dess begrafningsplats ligger mellan denna och ån. Nu: Boulogneskogen. Lär förr ha varit en bar sandbacke med ris och rösen, där självspillingar och andra, som ej fingo jordas i kyrkogård, nedgrofvos. Namnet syftar nog på de slagsmål, som brukade förekomma där. Enligt uppgift af Lektor Kempff. Jfr *skärihjäl* såsom namn på knif och person.

Slinkin. Ställe (ursprungl. väl krog) i Östra Broby i Göinge h., Skåne. Falkman 245, 248 (1877). "Den gästfrihet som talar i *Tittin* eller mera gemytligt i *Slinkin*." Noreen i Nordisk tidskrift 1900, s. 135. Jfr *Slinkin* som personnamn.

Smäckopp. Ort i Sireköpinge, Skåne. Falkman 245. Troligen = öppna! Man säger i Skåne "smäcka upp" en dörr (öppna med en viss kläm). Hördt.

Jfr de motsvarande norska ortnamnen *Latop* och *Smellop*, se Rygh 19.

Alltså kanske en uppmaning att stiga in: 'Var inte generad, slå upp dörren så det hörs, och kom in'.

Snurrin. Målaren Kindborgs villa vid Sigtuna. Egentl. en uppmaning: "snurra in!" (= kila in!). "En gång långt bort i tiden har det varit värdshus, där den törstige resenären gärna vek in för att med en bägare skölja ned landsvägsdammet, och sedan dess bevarar det sitt karaktäristiska namn *Snurr-in!*" J. Nordling i Idun 1902, s. 508. Post. 1607 (1909).

Snurrom. Ort i Stockholms län. "Frågan om marklösen för den nya vägen vid 'Snurroms backe' strax utanför Skanstull." Stockholms dagblad (lands.) 1912, nr 317, s. 8, sp. 7. Kanske = *Vändom!* Samma namn: *Snuróm* kändt från Haurum i Danmark, se Feilberg 2: 303. Jfr äfven det norska ortnamnet *Svingom*, se Rygh 19.

Snytut. Namn på hus i Malmö. Vid Stortorget där var byggdt ett tvåvåningshus. Då bredvid detta byggdes ett trevåningshus, kallades det af folkhumorn *Snytut*, emedan man ansåg, att dess ägare ville, att det skulle öfverglänsa det andra. Jfr *snyta* ljus. Att *snyta ut* ett ljus skulle betyda: "snyta det, så att det slocknar".

Spargodt. Gård i Sireköpinge, Malmöhus l. Gillberg, Beskrifning Öfver Malmöhus Lähn 271 (1765). Falkman 245, 248 (1877). Uppmaning till sparsamhet?

Stanna glada. Plats vid Ovesholm i Skåne. Ursprungligen efter en inskrift på en sten, upprest till minne af en person, som dött på ifrågavarande plats: "Stanna glada ungdom" o. s. v.

Statalagom. Folkhumorns namn på ett hus i Vernamo, som ansågs prunkande.

Stattena. = Stå ensamt! Om (ursprungl.) enstaka liggande hus, gårdar o. s. v. Vanligt i Skåne.

1) Förstad i Helsingborg: "Den andra [af Helsingborgs förstäder] kallas *Stattena*. Sistnämde namn lärer uppkommit säger man af att något eller några hus till en början der har stått allena — stått-ena — stattena." Key,

Anteckningar om Helsingborgs Stad och Granskap 51 (1885).

2) Gård vid Lund. Falkman 245 (1877). Post. 1639 (1909). Då gården låg i ruiner på grund af eldsvåda, säges en gumma ha yttrat: "Nu borde den heta *Ligg-ena*".

3) Lägenheter i Stoby, Kristianstads l., se Post. 1639 (1909).

4) Gårdar i Ekeby, Malmöhus l., se Post., cit. st.

5) By i Hörby, Malmöhus l. Falkman 245 (1877), Post. 1639 (1909).

6) Lägenhet i Vallkärra, Malmöhus l, se Post. 1639 (1909).

7) Lägenhet i Vanstad, Malmöhus l., se Post. cit. st.

8) Enstaka belägna hus i Herslöf, Malmöhus l. (mellan Aspahusen och Vallåkra). Namnet användt för c. 30 år sedan.

Stattut = *Statt ut?* Egentl. om utgård, som ligger för sig själf? Gård i Jönköping, se Post. 1639 (1909). *Stàttut.* Binamn på Delahult i Alboga sn, Gäsene h., se Älvsb. 6: 3 (1911). Jfr *Statutetorpet*, gård i Torps sn, Valbo h., Älfsborgs län, se Rosenberg, Geogr. statist. handlexikon ö. Sverige 2: 652.

Stickaf. Äldre namn på gården (byn) *Stickhof* i Smedstorp (Kristianstads l.). Enl. Falkman 245 förekommer *Stickaff* i en handl. af 1624; *Stikåf* står hos Gillberg, Beskrifning öfver Christianstads Län 115 (1767). Falkman anser namnet vara en bildning af *sticka af* = (i hemlighet) afvika från raka vägen. Jfr (göra en) *afstickare*. *Stickhof* upptages i Post. 1659 (1909).

Stupùt. Ställe i Järns sn, Nordals h., se Älvsb. 15: 57 (1911).

Jfr norska ortnamnet *Stuput*, som syftar på den så benämnda platsens läge i en brant backe eller på randen af en sådan, se Rygh 19.

Styrbiskop, r., se ex. fr. Busser. Torn vid Uppsala slott. "De forne Ärke-Biskopar hade vid det

gamla Ärke-Biskopssätet uprest et torn, ifrån hvilket de kunde beskjuta hela Staden [Uppsala], hvaraf synbara lämningar finnas. Och emedan Konungen befarade, det torde de tilkommande Ärke-Biskopar söka i framtiden, at befästa sig i deras forna myndighet, ty föregifva många, at Han til deras kufvande låtit hart vid Slottet anlägga et annat torn, hvars qvarlefvor ännu synas, och pläga til minne deraf allmänt kallas *Styr-Biskop.*" Celsius, Gustaf I:s hist. 2: 292 (1753). "*Norra Rundelen af Slottet* [i Uppsala], och den så kallade *Styrbiskop* blefvo först uppdragne; och den sednare till en slags Fästning eller Citadell, med hvilket det förmenes, att Archi-Biskopen, som den tiden haft gent däremot sitt Palats, skulle styras, om han vågade visa sig upprorisk, hvilket ofta under den Påfviske tiden hade händt, hvaraf detta citadell skall blifvit kalladt *Styr-Biskop.*" Busser, Utkast till beskrifning om Upsala 1: 123 (1773). "Den återstående bastionen [af Uppsala slotts norra flygel] kallas vanligen 'styrbiskop'." Swederus i Nord. familjebok 16: 1476 (1892).

Jfr följande uttalande af Gustaf I: "Hafve vij .. icke företaget then bygning uti Upsala til någre biskopers behof, uthan för andre orsaker skuld, som I skole få höre. Först för thett store förräderij, som erchiebiskoper, lydebiskoper, caniker, prelater och theres selskap och anhang Sverige, thet ädle konungerijke, thess konungar, regenter, ridderskap och inbyggiere ganska jemmerligen esomoftast både långligen och nyligen bevijst och betedt hafve." Gustaf I till Olaus Magni, Registr. 24: 386 (1554).

Jfr *Styrkalmar* och skeppsnamnet *Styresweden.*

Jfr den tyska motsvarigheten *Steurendieb*, "'steure dem diebe', eine forstaufseherwohnung in der Eilenriede bei Hannover" se Schulze 39.

Styrkalmar. Gammalt namn på Kristianopel. "[Kristian IV:s] mening var att här [på den plats där Kristianopel anlades] skapa .. en kraftig gränsfästning till motvikt mot det starka Kalmar. Härpå tyder just den

första benämningen 'Styr-Kalmar', hvilken emellertid snart utbyttes mot Kristianopel efter konungens nyfödde son.“ Hj. Nehrman i Sv. turistfören. årsskrift 1909, s. 5.

Svingate. Smedja i Bosarp (Malmöhus l.). Post. 1737 (1909). = Svinga till. Betyder väl *Sväng hit.*

Svängte. Gästgifvargård i Kalmartrakten. = *Sväng hit.* Enl. uppgift.

Talavid. = Tala vid, d. v. s. tag in.

1) Gästgifvaregård nära Jönköping (förr). Jfr: “Härberget Talavid i backarne vester om Jönköping.“ Rydberg, Vapensmeden 5 (1891). Nu bäres namnet af lägenheter och en snickerifabrik vid Jönköping. Se Post. 1776 (1909).

2) Lägenhet i Sollentuna, Stockholms l. Post. 1776 (1909).

Jfr den tyska motsvarigheten *Sprechan* såsom namn på ett värdshus, se Frischbier, Preussisches Wörterbuch 2: 18. Det svenska namnet måhända öfverflyttadt från tyskan.

Tappahvitt. Gård i Hörby. Malmöhus län. Falkman 245 (1877). Post. 1780 (1909). Falkman förmodar (s. 248), att *hvitt* skulle betyda arsenik och att stället skulle fått sitt namn efter någon, som där afyttrat nämnda gift. Vida sannolikare är, att *hvitt* är en förklädande benämning på brännvin. Då ursprungligen namn på lönnkrog.

Tappatomt. = “Tappa [fatet] tomt!“ Namn på ett ställe i Blentarp i Malmöhus l., där det förr fanns utskänkning. Enl. teol. lic. O. Ljunggren.

Tittabak. Namn på lönnkrog i Nora Bergslag. Egentligen väl en uppmaning att gå in bakvägen. Se under *Bialite* ex. från Johansson, Noraskog 3: 401 (1887).

Tittente. Fattiggården i Svedala (Malmöhus l.) = *Titt' in till.* Gillberg, Beskrifning öfver Malmöhus Lähn 54 (1765). Falkman 246 (1877). F. och H. Landén, Kalender öfver Skåne och Blekinge 2: 99 (1904). Post. 1791 (1909).

Tittin. Lär förekomma som ortnamn. “Den gäst-

frihet som talar i [ortnamnet] *Tittin.*“ Noreen i Nord. tidskr. 1900, s. 135.

Tittut. = Titta ut! Om ställe med vacker utsikt.

1) Torp i By (Värml.). Post. 1791 (1909).

2) Ställe i Korsberga (Smål.). Enl. uppgift.

3) Lusthus i Kolmårdsbygden. “Lusthuset *Tittut* vid Marmorbruket, d. 7 juli 1824.“ Bref från Atterbom i Samlaren 1906, s. 91 (1824). Jfr om belägenheten af detta *Tittut* följande uttryck i samma bref: “Jag *bor* i ett lusthus ofvanpå spetsen af ett högt marmorberg, på tre sidor omgifven af haf, med de rikaste utsigter åt öar, fjärdar, seglande skepp, tornen af Norrköping på långt afstånd o. s. v... jag.. ser genom mina väggar (som till största delen bestå af fönster) åter ett skepp segla förbi min borg.“ (s. 93). “Nuvarande lusthuset Tittut [i Kolmårdsbygden].“ Atterbom i Svenska Litteratur-Föreningens tidn. 1835, s. 71.

Jfr de norska ortnamnen *Tittut*, se Rygh 19, samt *Kikut* (*Kigud*), *Seut*, Därs. Se vidare under *Kikut.*

Trillaner.

1) Hus med högt läge i Växjö.

2) Torp med hög yttertrappa under Hofmantorps herregård nära Växjö.

Namnet är väl ursprungl. ett skämtsamt tillrop till ett hus, som ligger nära en hög brant. Tydes kanske äfven såsom syftande på invånarna, som lätt kunna trilla ner.

Jfr de norska ortnamnen *Kantut,* se Rygh 19, af verbet *kanta*, 'vælte, styrte ud', och *Stuput*, se Därs. (syftar på 'Beliggenhed i en brat Helding eller paa Randen af en saadan').

Valom är namn på ett värdshus i Friesland, se Wossidlo 4.

Tuggalitet. “Den kärfva humorn i [ortnamnet] *Tuggalitet.*“ Noreen i Nordisk tidskrift 1900, s. 135.

Tullalagom, se nästa ord.

Tullalätt. Se exemplen. “När man från Fjärås

station färdas i sydvästlig riktning mot Kongsbackafjordens östsida, ser man på långt håll ett par gammaldags väderkvarnar.. De heta 'Tulla lätt' och 'Tulla lagom', säger kusken, och ligga på Onsalalandet.“ O. Mannström i Stockholms dagblad (lands.) 1905, nr 104, s. 1, sp. 2. “På berget.. stå de två stora kvarnarna, som synas öfver hela [Onsala]halfön, Tullalätt och Tullalagom.“ C. Bååth-Holmberg i Sv. turistfören. årsskr. 1907, s. 71.

Vri'in = Vrid in. Namn på landsvägskrog. Skåne Hördt (1912). Sagesman: Kyrkoherde F. Hallgren. Jfr: “Den lilla kappsläden.. syntes.. ila öfver isen.. och.. vrida in mot Lilla Öster Svartö.“ C. Bååth-Holmberg, En svensk flickas dagbok 46 (1912).

Vändom. Mindre lägenhet i Västergötland, belägen vid yttersta kanten af en stor mosse. Enl. E. Hellquist i Arkiv 19: 258 (1903). Namnet syftar på att vägen tog slut: “Vändom! Här kommer man icke fram.“

Jfr det skämtsamma skånska talesättet: “Vändom, tyckte bonden i Paris, som kom till Vendômeplatsen.“ Hördt.

Jfr äfven det tyska ortnamnet *Kehrwieder (Kehrwedder)*, se Förstemann 210.

“**Wändt om igen**.“ Gränd i Marstrand. Säkerligen en återvändsgränd. Den citerade namnformen förekommer på en karta från 1647. Se Holmberg, Bohusläns Historia och Beskrifning 3: 428 (1845).

Jfr de tyska *Kehrwieder*, *Kehrwedder* såsom namn på återvändsgator, se Wossidlo 10, jyskans *kereverre*, gammalt gatnamn i Randers, se Feilberg 2: 117.

Kehrwieder förekommer äfven appellativt i tyskan. “Es soll Niemandem.. vergönnet sein, seine Gans.. frei .. laufen zu lassen in den Strassen, Kehrwiedern, auf den Plätzen und Gängen.“ Raabe, Gesammelte Erzählungen[3] 2: 151.

Vänta. Gård i Västerlanda (Göteborgs l.) Post. 1970 (1909). Imperativbildning?

Ökapå. Gård nära Lamhult i Smål. (numera officiellt benämnd Ljungsdal). Enligt en bygdetradition, hvarom Komminister F. Lindstam benäget underrättat mig, skulle namnet syfta på att området i fråga fordom genom en godtycklig landtmätning olagligen öfverförts till hemmanet Lamhult från Kramphults ägor.

Jfr hvad namnets sista beståndsdel beträffar det norska ortnamnet *Gaa paa*. "Jeg er.. fra et Sted.. som heder 'Gaa paa!' — og det, enten det skal gaa igjennem Vedskjul eller Byens Skorstenspiber." Lie, Gaa paa! 186 (1882).

Följande tyska imperativiska ortnamn har jag påträffat i svensk litteratur:

Vergissmirnicht [!]. Krog. "Hon.. tjente [i Tyskland] som Jungfru på Kiällaren Vergisz mir nicht." Hesselius, Trållens Bröllop Och Gästabod 6 (1756).

Jfr *Vergessmirnicht* jämte *Vergissmeinnicht* o. s. v. som växtbeteckningar samt *Vergissmeinnicht* såsom namn på en likör.

Zwing-Uri. Fästning i Schweiz, bl. a. omtalad i sagan om Wilhelm Tell; omnämnes stundom i svensk litteratur. "Det [en byggnad i Freiburg i Schweitz] är den beryktade Jesuitkupan. I analogi med det kejserliga 'Zwing-Uri' vill väl denna blifva ett påfligt Zwing-Schweitz." Fahlcrantz, S. skr. 4: 96 (1835). "Vid stationen Amsteg på Gothardbanan har du sett ett torn kalladt Zwing-Uri.. Det står där som ett minne af Uriboernes gräsliga förtryck under tyska kejsarne!" Strindberg, Historiska dramer 2: 316 (1901). — Jfr:

"Fronvogt, wie wird die Feste denn sich nennen,
Die wir da baun?.. Zwing Uri soll sie heissen;
Denn unter dieses Joch wird man euch beugen."

Schiller, Wilhelm Tell I: 3.

C) Fingerade namn.

Arbeta för din mat o. s. v., se ex.

"Sant är, at hwar ock en til Werlden födes blott:
Sant ock, at hwar ock en, sin Föde-krok ha'r fått.
Ock heeter altså Byyn; arbeeta för din Maat,
För Mödan Födan haf, ell' hungra för din Laat."

S. Columbus, Poet. Skriffter K 4 a (1676).

Betala.

[Ramfre:] "Här är wår goda Acolast,
Han wil rymma aff Huset fast,
Och ey betaala thet han bör..
Betaala skal du så heeter Byn,
Fast om tu wore ännu så fijn."

Brasck, Filius prodigus K 1 b (1645).

Jfr:

"See, han står och will sigh förswara,
Och menar så alt rätt handlat wara.
Nej bus, byn heter intet så."

Dens., Hansellis uppl. 191 (1648).

Exemplen från Columbus och Brasck vittna om ett folkligt uttryckssätt, som förmodligen haft utländska motsvarigheter. De intyga, att redan, då detta talesätt kom till, imperativa ortnamn varit vanliga. Jfr det förut anförda verkliga ortnamnet *Betala*.

Lagadigundan = Laga dig undan. Ortnamn (äfven användt som personnamn) i Lidforss' öfversättning af Don Quijote. "Doktor Peter Stark Varsel från Lagadigundan." 2: 550 (1892). "Herr Doktor Peter Stark Lagadigundan". Därs. 2: 549. Ordagrann öfversättning från spanskan, där *Lagadigundan* motsvaras af *Tirteafuera*, som är ett verkligt ortnamn, se cit. arb. 2: 535.

Jfr det norska ortnamnet *Rusvæk,* se Rygh 19, och det tyska ortnamnet *Reissaus* = laga dig i väg, se Förstemann 210.

Zwing-Schweiz. Tillfällig tysk bildning, se exemplet under *Zwing-Uri.*

Rygh anmärker s. 20 om de imperativa ortnamnen i norskan: "Man finder intet Spor til dem i noget ældre Kilder og kan derfor vist trygt antage, at de alle skrive sig fra de sidste 2—300 Aar."

För att norska och (nordiska) imperativiskt bildade ortnamn funnits tidigare än Rygh anser varit fallet talar måhända ett af de slaviska forsnamn, som anföras af kejsar Konstantin Porphyrogennetos i hans afhandling "de administrando imperio" (författad omkring 950 e. Kr.). Det heter där, se Söderberg, Thomsen, Ryska rikets grundläggning 52: "Och först kommo de till den första forsen, som benämnes *Essupi* (Ἐσσουπῆ), hvilket på ryska och slaviska betyder 'sof icke'." Enligt Thomsen är formen *Essupi* felskrifning för *Nessupi*, och att denna form uppgifves vara rysk (ej blott 'slavisk'), beror på ett misstag. Thomsen säger (anf. arb. s. 56): "Hvilket det ryska namnet var veta vi icke, men alla de följande namnen berättiga till antagandet, att det var af nordiskt ursprung. Om det haft alldeles samma betydelse som det slaviska, har det måhända hetat *sof eigi*; snarare har det kanske också i den yttre formen funnits en sådan likhet mellan det och det slaviska namnet, att sammanblandningen af de två namnen kunde däraf förklaras, och vi kunna då antingen gissa på formen *ne sofi*, med den gamla, tidigt föråldrade negationen *ne*, eller på något uttryck, som i jakande form återgifvit samma tanke, som i det slaviska namnet är uttrykt i nekande form. En af bibliotekarien Eiríkur Magnússon i Cambridge mig meddelad gissning *ves uppi* (= 'var uppe') vore i senare fallet mycket tilltalande, emedan det i så hög grad liknar *Essupi*".

Beteckningar för materiella ting
(mest kulturprodukter).

Under denna rubrik har jag sammanfört imperativiska beteckningar (proprier eller appellativer) för "saker", "föremål" (påtagliga, konkreta, utan självständigt lif). Först anföras i en allmän afdelning några jämförelsevis isolerade fall. Därefter följa några utbrutna grupper af hvarandra närstående bildningar.

ALLMÄN AFDELNING.

Dratvärs, r. (?). Folketymologisk omdaning af *travers* (tvärspår, som för från ett järnvägsspår snedt öfver till ett närliggande). "Dratverser." Uppland enl. Lindal i Upplands fornminnesförenings tidskr. 5: 128 (1876), Noreen i Landsm. VI. 5: 35 (1888). — Norrland enl. Nordisk familjebok 16: 641 (1892). Imperativbildning?

Pissut, m. "Pissut ◡–, s. m., afloppsränna mellan fårorna på en åker, ledande till ett dike." Åkers och Öster-Rekarne h. i Södermanl. G. Ericsson i Bidrag t. Södermanl. ä. kulturhist. 3: 82 (1882). Jfr *pissa* i betydelsen "spruta fram, strömma". Se Rietz 502 (ex. från Skåne och Västergötl.). Väl ursprungligen om vattnet i rännan. — Möjligen att betrakta som ortbeteckning.

Prål(e)sakt, n. Ett slags tyg. "Prålsacht." Oxenstiernska brefväxlingen 11: 745 (1640; importeradt till Sverige). "Altareklädhe som henger för Altaret af Pråle sacht." Visitationsprotokoll från Långasjö (Småland) 1680. Handling i Växjö Domkapitels arkiv.

Lån från tyskan. I Westpreussen förekom *prahlsacht* som namn på "ein grobes wollenes tuch, woraus die bauern ihre kleider zu verfertigen pflegen ('damit man schlecht prahlen kann')." Se vidare Grimm 7: 2061.

Jfr *Prålsakt* såsom hundnamn.

Tittut, r. l. n. Titiglugg, litet fönster.

"Helt annat är här [på sjön] än der borta i land:
Två solar i brand,
En tittut här nere, en tittut deroppe."

C. F. Dahlgren, S. arb. 1: 57 (1828); betydelsen ej fullt klar.

"Den [garderoben] . . ägde . . öfver dörren en tittut med grönt förhänge, derifrån man hade en beqväm utsigt öfver hela rummet." Därs. 5: 170 (1833).

"Hon [fru Fatime] stod der, men i skydd af jalousin,
just lagom för att märkas utaf ingen
och dock att sjelf . .
ha ett förstulet öga med i tingen;
der stod hon ganska lugn vid sitt tittut."

Sturzenbecker, V. skr. 1: 149 (1862).

"Jag . . suttit på lur vid mitt titt-ut."

Därs. 2: 533 (1863).

"Uti en ram af grönt vid [trädgårds]gångens slut
Vill ögat stanna
Framför ett fönster — lagom till titt-ut
För lilla Anna."

Snoilsky, Dikter 4: 64 (1887).

Jfr *tittut* (*Tittut*) som beteckning för utsikt, utsikts plats, dans, lek, ort, person och förening.

Från romanska språk stammar:

Passport (*passebord* o. s. v., se exemplen), n. (enstaka r.); pl. = l. -er. Egentl. imper. 2 ps. sg. af *passer*, passera och *port*, m. = hamn. "Passera [med anledning af le *passeport*] hamnen!" Jfr Darmesteter, Traité 199.

1) I egentlig användning: sjöbref, säkerhetsbref, pass.

a) I fornsvenskan; se Söderwall, Ordb. 2: 200. "At thee motto faa pasport oc wägabreff at gaa hwart them täktis." Bidrag till Skandinaviens historia 5: 185 (1507). "Giffwa frij pasporth." Därs. 272 (1508).

b) I nysvenskan: "Pasbord." Sveriges traktater 4: 102 (1524). "[Ett skepp, som kom till Ekenäs, hade] Per Kartz passebord, at them skulle jngen hindra eller förfång göra." E. Eriksson i Bidrag till Finlands historia 3: 383 (1558?). "Jag fick . . af hans durchlauchtighet ett passeport, på spanska skrifvet, med konungens i Spanien eget rikssigill och erzhertigens Leopoldi Wilhelmi namn och titel öfver så ock dess namn under, sålunda att både fritt och obehindradt pass- och repassera." Kurck, Lefnadsminnen 68 (1705). "De Svenske Coufferdie-farare fingo säkre Pass-*Port* emot alle under Portens skydd stående Siö-röfvare." Nordberg, Carl den XII:es hist. 2: 62 (1740). "Underteckna alla passporter och papper, som åtföljde varor, gods, folk, med mera." Thunberg, Resa 3: 21 (1791).

Såsom denkön (i arkaiserande framställning): "'Hafven I . . någon *passbord* att visa?' 'En okänd sak för mig. Hvad är det för slag?' 'Något skrifteligt uppå, att I hafven rätte tron och rätt ärende och rätte öfverhetens lofven att fara fram i landet?'" Högberg, Vred. 1: 350 (1906).

I formen *passeporto* (jfr italienskan). "Ett . . favorabelt passeporto." Kurck, Lefnadsminnen 52 (1705).

I bildlig användning (om nattvarden till en döende m. m.). "Thenne lekamlige och oseyelighe spijs [nattvarden] . . är itt saligt paszebordh [lat.: viaticum saluberrimum]." Kyrkoordningar . . före 1686, 1: 315 (1575). "[Den döende ville bli af prästen] försörgd medh itt himmelsk Passebor." Phrygius, Likpred. öfv. Marg. Olai D 2 a (1608). "Thet Helsosamma Creditijff och Passbord, som är een Hiertans Bön." L. P. Gothus, Pestilentz Speghel 40 a (1623). Jfr fsv. *vägha bref* i betydelsen

respass, reskost om nattvarden gifven åt en dödssjuk, se Söderwall, Ordb. 2: 1022, ä. d. *vejbrev* i motsvar. använd ning, se Kalkar.

Jfr motsvarande användning i andra språk (se lexika); jfr särskildt att medellågtyskan har *Pasbort*.

Från senlatinet ha (sannolikt genom tysk förmedling) lånats följande två imperativbildningar, som upptagits endast här, fastän de ej alltid användas om materiella ting.

Faksimile, n.; pl. -e, -er (se exemplen). Noggrann afbild. Egentl. imper. 2 ps. sg. *fac* af *facere*, göra + *simile*, n. af adj. *similis*, lik. "Gör det lika!" — "Jag kan försäkra dig, att jag från kulan af det verkliga S:t Pauls kände mindre benägenhet att hissna än från dess fac-simile på toppen af Coliseum [i London]." Gosselman, Bref från en vandrande sjöman 1: 18 (1839).

Särskildt om kopia af skriftstycke l. karta, stundom blott med syftning på tecken och bilder, ibland äfven med syftning på materialet. Dalin, Ordb. (1850). "[Man finner i Hubbards tidningslexikon] ytterst intressanta facsimile af kända tidningar från amerikanska till turkiska, indiska, hinduiska och kinesiska." E. Beckman, Amerikanska studier 2: 158 (1883). "Man sökte . . gifva läsaren en föreställning om de gamla handskrifternas verkliga utseende genom att till upplagorna foga facsimiler af de förnämste codices." Wisén i 3 SAH 4: 242 (1890). "Till facsimilen i Nordenskiölds verk [Facsimile-Atlas] skall . . forskaren alltid kunna vädja med trygghet, vare sig det gäller att fastställa namnformer eller att intränga i de gamla kartografernas tekniska förfarande." E. W. Dahlgren i Ymer 1902, s. 269. "Facsimile af sista sidan i 'Vita Katherinæ'." 2 Uppfin. bok 10: 234 (1906).

Om lefvande afbild (enstaka):

"Hvarje år min Hildur ger
Mig ett fac simile, som ler
Mot funten och dopkannan."

Wadman, Samlingar 1: 154 (1830).

Såsom förled i sammansättningar:

Faksimile-aftryck. Stockholms dagblad (lands.) 1898, nr 470, s. 3, sp. 1.

Faksimile-atlas. "Nordenskiöld, Facsimile-atlas till kartografiens äldsta historia innehållande afbildningar af de vigtigaste kartor tryckta före år 1600." Boktitel (1889).

Faksimile-teckning. E. W. Dahlgren i Ymer 1902, s. 269.

Af *faksimile* har bildats verbet *faksimilera*, se t. ex. K. Piehl i Nord. tidskr. 1881, s. 98, E. W. Dahlgren i Ord och bild 1892, s. 487.

Jfr *Faksimile* i tyskan, se Weigand, Deutsches Wörterbuch 1: 493 (uppvisadt först från 18:de århundr.), och *Facsimile* i engelskan, se Murray (ex. från 1661 o. s. v.).

Vademékum, n. Egentl. imper. 2 ps. sg. af *vadere*, gå + *mecum* = med mig. "Gå med mig!" Oskiljaktig, oumbärlig följeslagare.

1) I allmänhet om något materiellt, särskildt ofta om böcker; jfr här nedan under *skriftitlar.* "En Psalmbok .. detta andaktens *vade mecum.*" Journal för Litteraturen och Theatern 1809, nr 8, s. 2.

"De [tre puckelryggiga] hade pucklar alla tre,
Så noga som han kunde se,
Af lika höjd med den, som var hans *vade-mecum.*"

Därs. 1812, nr 299, s. 2.

"[De jure bello et pacis af Grotius] blef .. ett oskiljaktigt *vade mecum* för Carl X Gustaf." C. W. Böttiger i Sv. Litteratur-Föreningens Tidning 1835, s. 151. "[S. Ödmann] skref böcker .. manna-åldrars *vade mecum* och de gamlas aftonro." Wallin, S. vitt.[5] 2: 352 (1837). "Det finnes utan tvifvel intet, som för qvinnokönets allmänna karakter är mera 'liksom vore det beställdt' än solfjädern, och den, som uppfann detta intressanta vademecum, var ganska visst en stor menniskokännare." Sturzen-Becker, V. skr. 2: 362 (1841). "Liksom strumpan är tyskans, så

är äfven pipan tyskens vademecum.“ Braun, S. arb.[2] 6: 510 (1844). “[Patkull:] Mitt Nya Testamente på grekiska, hvilket städse varit ett *vade mecum* i mitt elände.“ Crusenstolpe, Huset Tessin 4: 96 (1849). — Jfr: “Tänkespråk, ordspråk och förmodligen äfven Jesus Syrak måste snart bli denna stora stads [Stockholms] innevånares vade mecum, och moralen deras svaga sida.“ C. Livijn (1805) hos Hjärne, Dagen före drabbningen 165.

Jfr motsvarande användning i tyskan. “Ein Vademecum für Handschriftenvergleicher und Herausgeber.“ J. L. Heiberg i Nord. tidskr. for filologi 12: 116 (1904).

2) Särskildt: namn på ett slags munvatten. “Efter vanligheten lät han sina ord falla ett och ett som då man droppar vademecum i vatten.“ Lindquist, Nya dagsländor 103 (1904). “Vademecum är ett munvatten, som i sig förenar följande fördelar: fullkomlig oskadlighet, utpräglad, kraftigt antisepticum, frisk smak och angenäm arom.“ Stockholms-tidningen 1912, 1 November, s. 3.

3). Om en verksamhet (enstaka). “Jag skref Chiffre. Det blir nu min hvardagssyssla, mitt vade mecum.“ J. G. Oxenstierna, Dagboks-anteckningar 142 (1771).

Jfr *Vademecum* såsom titel på skrift, se nedan.

Jfr äfver *gackmed* (*gåmed*) såsom appellativ personbeteckning.

Enl. Weigand, Deutsches Wörterbuch 2: 1133 är *Vademékum* såsom appellativ (= “Begleit-, Taschenbuch u. dgl.“) uppvisadt i tyskan tidigast 1572.

UTBRYTNINGAR.

A) **Maträtter, drycker och dylikt.**

’Baka lette’ = Baka lätt! Namn på Lagermans bak- och jästpulver (1904). Kanske ellips af *bakalättpulver*, som äfven förekommer. Uppmaning från säljaren?

Bränn-å (*'brenn-å'*), r. Brylå. Folketymologi. Sällberg, Småfolksprat 32 (1898). "Men 'brenn-å'en' drucko vi ändå." Därs. 34.

Bultihop = Bulta ihop! Namn på maträtt af flera hopstötta (hopbultade) ingredienser. Äfven: *Bulsihop*. Hördt. Jfr *Rörihop*.

'Dödalette' = Döda lätt! Namn på ett insektspulver. "Döden är 'Dödalette' för allt hvad ohyra och insekter säger." Lunds dagblad 1907, nr 214, s. 1. Uppmaning från säljaren?

Förlåt hastigheten. Skämtnamn på lingon och vispad grädde (såsom efterrätt). Östergötland. Hördt (1912). Jfr *Ursäkta hastigheten.*

Hosta icke. Namn på ett slags bröstkarameller. "Den medicinska bröstkaramellen Hosta icke." Skyltannons i Lund (c. 1910).

Knipläpp, r. Imperativbildning (= knip läppen!)? Mulbänk. Sydöstra Blek.; se K. Nilsson, Ord och talesätt 68 (1900).

Puttipanna, n. (?) = Putta (det) i pannan! Kött och potatis, stekta tillsammans i små bitar. Hördt (Stockholm). Alitterationsbildning. Äfven (och vanligen) *Pyttipanna*.

Rörihop. Nybildning. Namn på blandning af olika rätter. "[En sexårig flicka:] Vill mamma smaka en rätt som heter Rörihop?" Hördt 1906. Jfr *Bultihop* och lågtyskans *Rörüm* såsom namn på äggröra och rågmjölsgröt med mjölk, se Wossidlo 4.

Stojom, r. Ett slags sup = Stoja om, rumstera invärtes(?). "Låtom oss taga.. en stoj-om." C. F. Dahlgren, S. arb. 3: 105 (1819).

Ursäkta hastigheten. Namn på en efterrätt, se exemplet. "Lingon och vispad grädde, som då [i C. R. Nybloms barndom] kallades 'Ursäkta hastigheten!', såsom efterrätt med bakelser." Nyblom, En sjuttioårings minnen 1: 52 (1904). Jfr *Förlåt hastigheten.*

Från tyskan har lånats:

Vergissmeinnicht, r. Ett slags likör. "Sedan han der [på krogen] tagit sig en så kallad polack och en half dito vergiss-mein-nicht [i noten af utgifv. förklaradt med "ett slags likör"]." Bellman, Skr. (Carléns uppl.) 3: 37 (1780).

Jfr *Vergissmeinnicht, Vergissmichnicht* o. s. v. såsom växtbeteckningar samt *Vergissmirnicht* [!] som ortnamn — allt i svenskan.

Från engelskan stamma:

Knockmedown (slå ned mig), r. och **Pickmeup** (ryck upp mig), r. såsom namn på "starka" drycker. "Gå .. genast dit [till den amerikanska baren] och sätt i dig först en *Knock me down* och sedan en *Pick me up.*" Strix 1899, nr 52, s. 3.

Jfr från engelsk litteratur: "Adonis calls for a 'pick-me-up' before he has strenght enough to answer a billet-doux from Venus." Bulwer, Kenelm Chillingly (Tauchn.) 3: 8; Sv. öfversättn. 2: 29 (1873): "uppkörare".

Några tyska motsvarigheter till de i svenskan förekommande imperativa beteckningarna för sådant som ätes l. drickes:

I lågtyskan betecknar imperativnamnet *Hackup* gammal ost, se Wossidlo 5; *Dree in de pann* är namn på ett slags kaka, se Därs. 12 o. s. v.

I tyskan förekomma flera imperativa namn på drycker såsom t. ex. biernamnen *Leertasche, Wehredich* och *Stört-den-Keerl* o s. v., se Becker 16, vidare lågtyskans *Stabi* såsom namn på sup, se Wossidlo 2, *Kummit* i samma betydelse, se Därs. 3, *Smietum*, "ein starker Wein, der leicht umwirft", se Därs. 4, det till betydelsen besläktade *Stöt mi üm* som namn på brännvinet, se Därs. 5, o. s. v., o. s. v.

B) Klädesplagg (och hvad därtill hör) samt annat, som hör till människans utstyrsel.

Binddärom, m. (?). Bälte.

"Hemter migh enn bij[nt] ther om."

K. bibliotekets visbok i 8:o, s. 116 (c. 1650?).

"Bälltte kallade Honn Bijntt ther Om."

Därs. 117.

Jfr från danskan *bind-om* om strumpeband.

"Hosebånd kalder hun bind-om."

Kristensen, Skjæmteviser 255 (1903).

I samma danska visa kallas "huen" *læg-i-lok*, tofflorna *klaprebag*, skorna *far-i-mag*.

Fallhärom, m. (?). "*Falle Ram*" = Fall omkring! (?). Kjol.

"He*m*ter migh hitt mi*n* falle Ram [rim: bij[nt] ther om]."

K. bibliotekets visbok i 8:o, s. 116 (c. 1650?).

"Kiortellenn kallade Hon falle Ram."

Därs. 117.

Fari, r. = *Far i!* Numera med grav på första stafvelsen (Ingelstads h., Skåne). Klädesplagg, tillhörande skånska folkdräkter. "Bondens innersta tröja kallas *krifi* (kryp i), 2:ra *fari*, 3:dje *binnelivet*, 4:de *Slommerom* (*reserock*)." (Smedstorp i Ingelstads härad i Skåne) Tidström, Resa 53 (1756). "*Far-i*, som den yttre, något stäckre och vidare Tröjan än i orten [Skåne] skal heta." Svenska magazinet 1766, s. 71. "Farl. [Tryckfel för *fari*] .. Tröija eller väst." Skåne enl. Ihre, Dial. 41 (1766). "Karlarnes klädedrägt [i Bara härad i Skåne] i allmänhet rättar sig .. efter ordspråket: En Krypi, en Fari, en Slomeridom och en Utanom." Swanander, De territorio Scaniæ Bara 5—6: 33

(1797). "*Fari* är af vallmar, blått eller svart, räcker till låret, är något vid som en liten nattkofta." Därs. 54. "*Fari*.. m., .. ett slags fordom brukliga och med två rader knappar försedda rockar, som nyttjades att taga på sig öfver de andra kläderna." (Villands h. i Skåne) Rietz 128 (1867). "*Fari.* Yttertröja för karlar." (Ingelstads h. i Skåne.) Därs. 128 (1867). — *Fàri* kännes ännu i Ingelstads härad i Skåne. Hördt (1912).

Jfr *fara i kläderna* (fsv. *ifara* l. *fara i klädhe*, se Söderwall, Ordb. 1: 238), fsv. *ifaruklädhe*,. se Söderwall, Ordb. 1: 586, nysv. *ifarekläder*, som förekommer t. ex. i Unnaryd i Smål., se Wistrand, Svenska folkdräkter 147 (1907) och *ifarskläder* (cit. fr. 1731 i Växjö domkapitels akter) samt eng. *slip-on*, slängkappa.

Krypi (äfven **Kryvi**, **Krivi**), r. = Kryp i! Numera med grav på första stafvelsen (Ingelstads h., Skåne). Klädesplagg tillhörande skånska nationaldräkter; ursprungligen om plagg, som drogs öfver hufvudet, se exemplen. "Bondens innersta tröja kallas *krifi* (kryp i), 2:ra *fari*, 3:dje *binnelivet*, 4:de *Slommerom* (*reserock*)." (Smedstorp i Ingelstads h. i Skåne). Tidström, Resa 53 (1756). "*Krifi* är af linne, blaggarn och dylikt: räcker till ryggslutet och är efter livet." Dens., Därs. 54. "*Krypi*.. Lifstycke." Skåne enl. Ihre, Dial. 99 (1766). "En del af deras [skåningarnas] trånga lifstycken göres på samma sätt, som fordom, med en liten öpning ofvantil, för hufvudet, och kallas af dem kryp-i (af krypa uti); däruppå drages en trång Tröja, vid namn *Flaske-Tröja*." Svenska magazinet 1766, s. 70. "Karlarnes klädedrägt [i Bara härad i Skåne] i allmänhet rättar sig.. efter ordspråket: En Krypi, en Fari, en Slomeridom och en Utanom." Swanander, De territorio Scaniæ Bara 5—6: 33 (1797). "*Kryvi*, *krivi*, m. svart lång manströja med flera knappar." Skåne (Herrestads h. Föråldr. ord.)." Rietz 355 (1867). "Derofvanpå [öfver skinntröjan] bars bröllopsdagen [i Ingelstads h., Skåne] '*krivi*', en blå 'banntröja' med gröna sidenband och broderi af kulört silke på

ärmar, axlar m. fl. ställen, i form af stjernor, blommor, 'tulpaner' etc." N. G. Bruzelius, Saml. t. Skånes historia 1873, s. 10; jfr Bruželius, Allmogelifvet i Ingelstads härad i Skåne 29 (1876). — *Krỳvi* kännes ännu i Ingelstads härad i Skåne. Hördt (1912).

Såsom förled i sammansättning:

Krivi-tröja. "Högtids- och söndagströjan, *Krivitröjan.*" (Ingelstads härad, Skåne) Wistrand, Svenska folkdräkter 18 (1907); jfr s. 148.

Från Skåne (Kjells-Nöbbelöf) har Rietz 355 (1867) meddelat ett *Skinn-kryv*, m. = undertröja af skinn. *Kryv* skulle möjligen kunna vara en subtraktionsbildning af *kryvin*, fattadt som *kryv* + *en*. Jfr *krip*, m., ett slags skinnkjortel (Delsbo och Bjuråker i Hälsingl.), samt *kryb*, m., undertröja (Värö och Frillesås i Hall.), se Rietz, cit. st., som väl stå i något sammanhang med *kryfi.*

Möjligen är *kryvi* en försvenskning af lågtyskans *krupin.* Enl. Dähnert 259 är *krupin* f. beteckning på "eine kurze Jacke des Frauenzimmers". — Hos Wossidlo 3 heter det: "Bei Ludwigslust wird heute das Nachtkleidchen kleiner Kinder so [krupin] bezeichnet". Samme författare meddelar, att de Biestowska bondkvinnornas väst också kallas *krupin.* I alla händelser äro de lågtyska uttrycken intressanta såsom visande en motsvarighet till den tankegång, som ligger till grund för det skånska *kryvi.*

Kyssmigomdukan, r. Ett slags hatt med stort skygge. Hördt.

Vanligen som förled i sammansättning:

Kyssmig(-nu-)omdukan-hatt.

"I maj man vårhattar sett, hvarhälst man har vandrat,
Men frälsningsflickor ha 'kyss-mig-nu-om-du-kan-hatt'."

Lyckow, Leksaker 176 (1898).

Jfr danskans "*Kys-mig-om-du-kan*: Kyse eller Hat med bred, fremstaaende Skygge". Se Fausbøll[2] 301.

Kyssmigomduvill, r. Ett slags hatt utan något framskjutande skygge. Hördt.

Vanligen som förled i sammansättning: *Kyssmigomduvill-hatt.*

Jfr danskans "*kys mig straks*, en slags kvindehat uden fremstående skygge", se Feilberg 2: 350.

Jfr äfven engelskans *kiss-me-quick*, om mycket små mössor, se Farmer and Henley, Slang and its analogues 4: 114.

I samma betydelse förekom förr:

Kyssmig-hatt. "Såsom för längesedan erkänd medlem af det täcka könet tillkommer det mig att tacka herr kaptenen för dess hjeltemodiga uppträdande till försvar för våra stackars små hattar. Jag vet icke hvad man egentligen vill dem. Man kallar dem försmädligt för 'Kyssmig-hattar'. Men den som icke har lust att kyssa står det ju fritt att låta bli?" Kapten Puff 1856, nr 19, s. 4. "Fruntimren bruka på spektaklet i afton Kyss-mig-hattar." Därs. nr 20, s. 4.

Puttamejner, r. Folketymologisk omdaning af *portmonnä.* Hördt (1904). = Putta [stoppa] ner mig [penningen]! Tillfälligt.

Slitondt, m. "*En slit ont.* Klädesplagg, som brukas i fult väder." Finland (Nylands län) enl. Rietz 626 (1867). Ej hos Vendell.

Jfr *slitondt* såsom personbeteckning.

Spill icke r. Namn på en bestämd haklapp på grund af att de anförda orden voro sydda där. Hördt (1906).

Ståbi, m. "1) valk af filt, lägges ini en halsduk; 2) kort halsduk med spänne uti; nu obrukl." Jämtland, Härjedalen. Rietz 669 (1867).

Jfr *Ståbi* såsom personbeteckning och skeppsnamn.

Jfr att i Vorpommern en uppstående krage ("der Vatermörder") och ett förhänge kallas *steh mir raus:* se Wossidlo 9.

Från engelskan har lånats:

Go on. Gå på! "Gång-hängslena 'Go-on' är det mest praktiska medel och tillika det roligaste att lära småbarn gå utan att öfveranstränga barnens ben." Butterick's nyheter (1912).

Från franskan ha lånats:

Passpoal l. **Passpoil**, r.; pl. -er. Egentl. imper. 2 ps. sg. af *passer*, väl = *dépasser*, höja sig öfver och *poil*, m, = lugg på tyg; jfr Dictionnaire de l'académie francaise och Darmesteter, Traité 195: "Höj dig öfver tygets yta!" Snöre l. list som sättes öfver sömmarna på kläder; särskildt med syftning på uniform: smal tygrand oftast af annan färg än uniformen i öfrigt. "Svarta benkläder med passepoiler af snören." Stockholms mode-journal 1845, s. 72. "Vid förra årets juliparad förekom en blågrå försöksuniform af boj med röda passpoaler." Stockholms dagblad (lands.) 1904, nr 165, s. 1, sp. 2.

Af *passpoal* har bildats verbet *passpoalera*. Iduna 1865, s. 6, sp. 2. "Byxorna [i en norsk förslagsuniform] äro passpoalerade i klädets färg." Illustrerad militärrevy 1904, s. 105.

Anm. Enl. Osthoff 276 är *passe* i *passe-poil* ursprungl. substantiv. *Passe-poil* = "rand- oder einfassungsstich um ein fell, um das haar eines tuches."

Portepé, r.; pl. -er. Egentl. imper. 2 ps. sg. af *porter*, bära och *épee*, svärd = bär svärd! Värjgehäng. C. Ruthensparre (1759) i Den Svenska Mercurius V. 2: 389. "Sabel.. med koppel.. och porte-épée.. nyttjas till uniform i tjensten." Tjänstgörings.-regl. 1889, s. 55. SAOL (1900). Se om det franska ordet Darmesteter, Traité 190.

Pincenez, pincené, (i regel) r.; pl. -er (l., sällan, =). Egentl. imper. 2 ps. sg. af *pincer*, klämma och *nez*, näsa = kläm näsa! "Hon.. höll sin pincenez framför ögonen utan att klämma fast den." Heidenstam, Hans Alienus 1: 46 (1892). "4 pincenezer". Post- och Inrikes Tidn.

1896, nr 174, s. 1. "Med darrande hand placerar [han] sin pincené på näsan." Lunds dagblad 1908, nr 178, s. 3.

Lika i pluralis (alltså väl neutrum). "Skrifvarne.. påtaga sina pincenez och titta alla uppåt dufslaget." Strindberg. Röda rummet 108 (1879).

Som förled i sammansättningar:

Pincenez-fodral.

Pincenez-glas. Öberg, Makter 1: 55 (1906).

Pincenez-snodd.

Jfr om det franska ordet, där *pince* möjligen att börja med varit subst., Osthoff 279.

Portemonnä, r.; pl. -er. Egentl. imper. 2 ps. sg. af *porter*, bära och *monnaie*, mynt; jfr Darmesteter, Traité 195. "Skrifunderlägg, Plånböcker, Portemonnaier." Aftonbladet 1865, nr 31, s. 4, sp. 7. "Den första portmonnän förfärdigades 1847 af en tysk bokbindaregesäll.. i New-York." Dagen 1898, nr 144, s. 3, sp. 1.

Skämtsam omdaning: *Portmonnix.* "Judas snöt sig och viftade med portmonnixen." Hedenstierna, Fideikommissarien på Hallstaborg 227 (1895). Jfr *puttamejner* här ofvan.

Se om det fr. *portemonnaie* Darmesteter, Traité 195.

C) Möbler och andra husgeråd (samt delar däraf), redskap (äfven åkdon) och deras tillbehör.

Duka dig. (*Bord, duka dig*). Namn på sagans bord, som dukade upp en måltid, då ägaren sade: 'Bord, duka dig'. — 'Detta är ett bord, duka dig'. 'Här ser du bordet duka dig.' Hördt (1912).

Duk(a) opp l. upp (vanligen med föregående *bord*). Variant till föregående och liksom detta ett namn. "Ett 'Bord, duka upp' och en 'Guldåsna' äro icke så illa att ega." Sagan om bordet, åsnan och knölpåken 8 (1874). "Med sitt 'Bord, duka upp!' skulle han säkert gärna bli tagen

till nåder igen." Lundquist, Bröderna Grimms sagor 1: 129 (1883). "Där ser du bordet Duk opp." Geijerstam, De gamla goda sagorna 2: 51 (1900). Äfven s. 62, 64, 65.

Bildligt i följande exempel: "Waçischtas mjölkko, kung Frodes qvarn Grotte, Aladdins undergörande lampa o. s. v.; detta 'bord, duka upp!' förvandlades af den kristna fantasien till nattvardsbordet och till kalken med det sanna blodet." Lysander, Almqvist 149 (1878).

Jfr tyskans *Tischchen deck dich* om sagans bord med detta namn, se t. ex. Grimm, Mährchen (Reclams uppl.) 1: 167, 3: 65. Appellativt: "Ein 'Tischchen deck' dich', das auf Kommando die erwünschtesten Speisen bietet . . ist nicht mehr unser Ideal." Funcke, Wie man glüchlich wird und glücklich macht 2 (1895).

Äfven *Tischlein, deck' dich*, såsom i följ. ex., där uttrycket står symboliskt för "öfverflöd, som kommer en till del utan att man måste arbeta för det". "Wertmüller wusste, welche Poesie das 'Tischlein, deck' dich!' für einen in dürftigen Verhältnissen aufgewachsenen Jüngling hat." C. F. Meyer, Novellen[81] 1: 167.

Äfven *Tüchleindeckdich*. Appellativt i följ. ex.: "'Du [till en duk] sollst mir lieber sein als der Berg von Silber und Gold', denn er sah wohl dass es ein Tüchleindeckdich war." Grimm, Mährchen (Reclams uppl.) 1: 247. "'s ist am End' ein Tüchleindeckdich." Heyse, Roland's Schildknappen (Calwagen o. Melins uppl.) 25. "Das Tüchleindeckdich hat, wie's scheint, schon seine Schuldigkeit gethan." Därs. 81.

Fàttan (m. fl. former, se om accentueringen Weste), n.; pl. =. Handtag, hank, grepe på ämbar, grytor m. m. Imperativbildning = *fatta an?* "Kauhaises enkias kittell vthan fattan wogh [så och så mycket]." Bidrag till Åbo stads hist. I. 9: 48 (1637). "Midt på denna plåt [en järnplåt] fastnaglas et fattan." Winblad, Afhandling Om Mur- Och Tak-Tegelbruks Inrättande 48 (1761). "*Fattan*, Fattning. Hels. [Helsingl.]. Infattadt handgrep. Fattanä. Ang.

[Ångermanl.] handtag." Ihre, Dial. 41 (1766). Sahlstedt (1771). "Et fattan, hvarmed något skulle lyftas." Celsius, Svea Rikes Kyrko-Historia 133 (1785). Weste (1807). "[Bondkvinnan] sätter oket om sin hals, och tänker kröka ryggen, för att häfta krokarne i embarens fattan." Almqvist, Allmän språklära 20 (1829, 1835).

Ännu i svenska dialekter: *Fattan* i Västerbotten, Ångermanl. — *Fatan* i Norrbotten, Västerbotten, Medelpad, Hälsingl. — *Fatan*, *fåtån* i Östra Dalarna. Se Rietz 132 (1867). -- *Fattan* (*fatan, fatand, fatang, fattang, fahtan*). Vanligt i Finl. Se Freudenthal, Ordbok öfver Närpesmålet 24 (1878), Vöråmålet 71 (1889), Vendell 185 (1907).

Såsom senare led i sammansättningarna:

Grytfattan. Helsingl., Medelpad, Dal., se Rietz 132 (1867).

Hällfattan. Grythandtag, Larsmo i Norra Vasa län. Se Vendell 185 (1907).

Kettilfåtån. Mora. Se Rietz 132 (1867).

Korgfattan. Se Lind (1749; under *Korb-Ohr*).

Ämbarsfattan. Helsingl. Se Rietz, cit. st. O. s. v.

I lågtyskan förekommer imperativbildningen *fatan* = *fat* [t. *fasse*] *an* i betydelsen *Handhabe* = handtag. Exempel: "'Dor fehlt de fatan bi' von einer schlecht zu hebenden Last." Äfven i betydelsen 'Handstock': "Giw mi'n lütten fatan mit"; äfven 'fat di an'. Båda betydelserna påträffade i Meklenburg, se Wossidlo 1.

Då det svenska och det lågtyska ordet ha samma betydelse = handtag och då deras form är så lika, vill man gärna tro, att de stå i något sammanhang med hvarandra. Är det svenska *fattan* måhända lån från lågtyskan (och ej, som Rydqvist tycks mena, se Sv. språk. lag. 2: 296 (1857)) en afledning på *-an* (jfr Tamm, Om avledningsändelser hos svenska substantiv 30 f.)?

Jfr *fatta an* i betydelsen gripa tag i

"Tiggestafwen fatta an."

Brask, Filius prodigus L 1 b (1645).

Gripan, n.; pl. =. Handtag å kärl. Imperativbildning = *grip an?* "Han .. drog på sin hand then ring, eller gripan, som satt fast wid silfwerskålen." Peringskiöld, Heims Kringla 1: 622 (1697) [Isl. orig.: "dro a hönd ser hauddu er a var bollanum"]. "*Gripan*. Neutr. Handtag." Vörå i Vasa län. Se Freudenthal, Vöråmålet. 77 (1889). Nyl. o. Egentl. Finl. Se Vendell 288, 290 (1907; äfven *gripand*). — I äldre nysvenska *grepan, greppan, gräppan*, se citat från 1637—1773 hos Hesselman, De korta vokalerna *i* och *y* 64; *grepan*, *gräpan* och *gräppan* i sv. dialekter (Uppl., Dal. och Finl.), se Därs. och Vendell 288. (Inverkan från *grepe* (i best. form ack.) l. förkortning af *i* i sammansättningar, sådana som *dörrgripan*, se Vendell.) Jfr *fattan* (se ofvan) och den lågtyska substantivimperativen *griepan*, se Wossidlo 1, som dock ej uppvisats i betydelsen handtag. (Förekommer som hundnamn och — i formen *Griephahn* — som familjenamn).

Grip i tin egen barm o. s. v. Namn på spegeln enl. följande enstaka uppgift. "På Grekiska heter han [en spegel] γνῶθι σεαυτόν, på Latin *Nosce teipsum*. Våre gamle Svenske hafva kallat honom:

'Grip i tin egen barm
Och se om tu äst varm'"

Thet Svenske Nitet nr 31, s. 3 (1738).

Hängdärhos, m. (?). Nålhus. = Häng bredvid! I följ. enstaka exempel:

"Hemter mig hitt enn hen[g]t ther hosz."

K. bibliotekets visbok i 8:o, s. 116 (c. 1650?)

"Nålhuse kallade hon Hengt ther Hosz."

Därs. 117.

Körivagn, r. = Kör i vagn! Folketymologi för *char-à-bancs* i Ingelstads härad i Skåne. Se Billing i Landsm. X. 2: 215 (1889).

Rappadigkäpp, r. Namnet på den käpp, som enligt sagan slog och slog, då någon uttalat trollformeln: käpp, slå, (käpp, rappa dig!). "Den Rappa-digkäppen kan inte slå andra än dem, som Vår Herre är ond på." (Sv. öfvers. af) Ingemann, Barndomsvännerna 128 (1874). "Jag tog ändå inte med mig "rappa dig käpp" förgäfves." Därs. s. 262. [Danska originalet har "Rap-dig-Kæp"].

Rörom (-um) l. **Rörόm** (-um) [1], r.; pl. *rörommar* l. (enstaka) *rörom* (kanske n.). Egentligen: *rör om*! Ett slags sked att röra med; se om användningen exemplen[2]. "En 'Rörom' med långt skaft [på Grönsö slott]." Ehrenheim, Grönsö och Utö 68 (ur en handl. från 1703). "1 förgylt liten skåhl wäger 11 3/4 lod 1 förgylt Rörum wäger 1 1/2 lod." Bouppteckning i Ågerups arkiv (1743). "2:ne st: små skjeder, den ena till Rörom wäga tillsammans 5 1/2 lod." Bouppteckning i Ågerups arkiv (1750). "1 1/2 dusin The skjedar och en sockertång samt rörom 16 1/2 lod." Bouppteckning i Ågerups arkiv (1757). "Hos Fabriq. H. Loscher förfärdigas.. Arbeten, af Compositioner Pinspak och Mässing, såsom.. Skedar, Rörommar." Stockholms Posttidningar 1758, nr 95, s. 4, sp. 2.

"Vid brädden af det glas som står min grafvård nära,
Min skugga tolka vill den glada gudens ära;
Till rörom i min hand sin gyllne pil han stält
Och sjelf i sockrets fragg sitt väsen sammansmält."

Bellman, Skr., Ny saml. 1: 158 (c. 1776).

"Kära bror! hvad skall jag göra? —
Med din rörom sockret röra,
Dricka i botten och må väl."

---

[1]) Weste (1807) känner båda de angifna betoningarna (se Kock. Akc. 2: 67).

[2]) Enl. Carléns anmärkning i Bellmansuppl. är *rörom* en liten sked med långt smalt skaft att omröra sockret i de på 1770- och 80-talen brukliga långa glas, i hvilka det s. k. ämbetsmannavinet, gammalt franskt eller rhenskt, serverades.

Dens., V. skr. 4: 104 (1785); jfr Nya tidsfördrif på gäldstufvan 3: 32 (1785). "Ofta nog besöker [jag] källarn, men mäst för att der påminna mig huru du med din rörom vid min sida hjelpte vinet att förtära sockret och huru vi tillsammans någon gång drömde oss resande kring verlden." Bref från Carl [= C. v. Zeipel] till Atterbom Uppsala den 13 febr. 1818 (meddeladt af Doc. J. Mjöberg). "Massorne i glasen omröras.. flitigt.. med rörommar af glas, till dess man är säker, att all salpetern är löst." Svensk författnings-Samling 1831, s. 315.

Lika i pluralis: "S. k. Rör om, d. v. s. små skedar med långa skaft att röra med i vinkannorna." L. Looström i Meddel. fr. sv. slöjdfören. 1884, s. 36.

Som förled i sammansättning:

Röroms-sked. "En lång röromssked af 2 lod. 4 daler." Bouppteckningsprotokoll 1776 efter Elsa Christine Cock, f. Beck-Friis på Ousbyholm. (Meddeladt af Adjunkt G. Björkelund).

Jfr lågt. *Rörüm* i andra betydelser, se Wossidlo.

Skärihjäl, m. Täljknif (ursprungligen om knif såsom vapen). Åkers och Öster-Rekarne h. i Södermanl. enl. G. Ericsson i Bidr. t. Södermanl. ä. kulturh. 4: 41 (1883).

Jfr *Skärihjäl* såsom ortnamn och personbeteckning.

Stickdärin, m. (?). Knif.

"Hemter migh hitt en*n* stijck ther in*n*."

K. bibliotekets visbok i 8:o, s. 186 (c. 1650?).

"Knijffuen kalla Hon stijck th*er* in."

Därs. 117.

Jfr från danskan:

"Og tag mig så mi stikken derind'."

Kristensen, Skjæmteviser 254 (1903).

"Hendes synål kaldte hun stikken derind'."

Därs.

Sättefast, m. (?). Nål. = *Sätt fast!*; se om *e* i *sättefast* slutanmärkningarna.

"Hemter migh hitt min sätte fast."
K. bibliotekets visbok i 8:o, 115 (c. 1650?).

"Nållen kallede honn sätte fast."
Därs. 116.

Jfr från danskan:

"Glem så ikke heftefast."
Kristensen, Skjemteviser 254 (1903).

"Knappenål kalder hun heftefast."
Därs. 255.

Tvättalätt, *Tvättelätt*, r. Folketymologisk omdaning af *Toalett*. Jfr: "Så uttalade den skånska bondflickan, när hon ville vara finurlig, ordet toalett som tvättelätt; hon visste ju att hennes dansk-skånska *toa* motsvarades af *tvätta*." E. Tegnér i Nord. tidskr. 1879, s. 593. I Skåne användes, enligt hvad jag hört, *Tvättalätt* om en toalettbyrå eller toalettspegel, men äfven om handlingen att göra toalett. "Frun håller på med sin tvättalätt."

Från franskan ha lånats:

Passepartout, r. Hufvudnyckel. Egentl. imper. 2 ps. sg. af *passer*, gå och *partout*, öfverallt. "Gå öfverallt!" Förr. "Den som missbrukar en *passe par tout* eller brukar dirk, anses för en Niding." Philolalus Parrhesiastes 1768, s. 13.

Bildligt: "Ehuru vij sökia till att excusera vår Martem Chymicum och giöra honom till en Dragon, så är han ändoch en dögenicht och duger ingalunda till en passe par tout." K. Stobæus (1732) hos Fürst, Stobæus 52. Jfr *Passepartout* som pseudonym.

Se om det franska ordet Darmesteter, Traité 199. Jfr Osthoffs afvikande uppfattning, se hans afhandling, s. 320.

Portfölj, r. Väska att bära papper m. m. i. Af franskans *portefeuille*, egentl. imp. 2 ps. sg. af *porter*, bära och *feuille*, blad. "Bär blad!" "Större och mindre Portfeuiller [till salu]." Posttidn. 1758, nr 12, s. 4, sp. 2. "Portfölj." Rosenstein, S. skr. 3: 277 (1788). Nu vanligt. Äfven om ministerportfölj och växelportfölj.

Jfr om det franska ordet Darmesteter, Traité 195 och å andra sidan Osthoff 320[1].

Från latinet har lånats:

Cantabona. Egentl. imper. 2 ps. sg. af *cantare*, sjunga, och neutr. plur. af *bonus*, god. "Sjung det goda, ring in välsignelse!" Namn på en kyrkklocka i Skara under medeltiden. "Mæđ hans [biskop Benedikts] rađhum com cantæbonæ till skaræ." Äldre Västgötalagen IV: 16 [om en tilldragelse på 1100-talet]. "Slutligen ljöd från Skara den berömda klockan Cantabona." Heidenstam, Svenskarna och deras höfdingar (läseboksuppl.) 1: 191 (1908).

Se om de olika meningarna om hvad *Cantabona* betecknat Hildebrand, Sveriges medeltid 3: 709 f. (1902). Enligt Hildebrand (jfr Schlyters ordbok) hette en stor klocka, som omkring år 1000 skaffades för klosterkyrkan i Corvey, *Cantabona*, och samma namn bars enligt densamme af en klocka i Hildesheim.

D) Skepp. (Alla exemplen egennamn).

Ge på. "[Pråmen] Ge på." Wrangel, Kriget i Östersjön 1719—1721, 1: 140 (1719).

Jfr *Gepå* såsom fingeradt personnamn.

---

[1] *Portschäs*, bärstol, har jag ej upptagit, då jag ej kan tro, att det fr. *portechaise*, som Darmesteter menar, se Traité 152, är en imperativbildning.

Gå på. "[Pråmen] Gå på." Wrangel, Kriget i Östersjön 1719—1721, 1: 140 (1719).

Jfr *gåpå* (*Gåpå, Gå På*) såsom beteckning för handling och tidning, såsom appellativ personbeteckning och personproprium.

Liggstill. "Du seglar bäst på skeppet Liggstill [afvisande yttrande till någon, som vill segla, men ej är sjövan]." Hördt i Skåne 1911 och 1912.

Lägg ut. Minkabelbåt. Wrangel, Svenska flottans bok 238 (1898). "'Lägg ut' åter flott. I dag vidtog på allvar flottagningsarbetet med minkabelbåten 'Lägg ut'." Stockholms-tidningen 1912, 1 November, s. 3.

Packan. = Grip an! Från tyskan. "*Packan.* 6/8 1711 anmälde borgaren Johan Eriksson och stadsbyggmästaren Jacob Feigel [i Göteborg], att de för 1400 daler s:mt låtit bygga en liten kapare med detta namn." Berg, Saml. till Göteborgs hist.[2] 2: 322. "Träffade [= råkade] Lieut: på Pacan at see Ryssen långdt ifrån och gaf Allarm." S. Löfving (1716) i Handlingar till upplysande af Finlands öden under det Stora nordiska kriget 437. "[Brigantinen] Packan." Wrangel, Kriget i Östersjön 1719—1721, 1: 139 (1719). "[Fregatt] Packan." Därs. 1: 138 (1719). "Fregatten Packan." Därs. 2: bil. III (1720).

Jfr att i äldre nysv. *packa an* förekommer i betydelsen "angripa". "När desse woro 4 mihl från Dantzig, kom ett Swenskt partie, som hade fått winck der af, och packade dem an." Nordberg, Carl den XII:s hist. 1: 558 (1740).

Äfven i betydelsen "lägga beslag på", se t. ex. G. H. Taubenfelt (1658) i Hist. tidskr. f. Skåneland 1: 203.

Jfr från danskan: "Snaven Pak an." Bidrag t. den nord. krigs historie II. 2: 172 (1709).

Snappopp. "*Snappopp* .. blef borta 1717 med man och allt." Berg, Saml. till Göteborgs hist. [2] 2: 325 (efter handl. från 1719). "[Dubbel slup] Snappopp." Wrangel, Kriget i Östersjön 1719—1721, 1: 139 (1719). Därs. 2: bil. III (1720). "Brigantinen .. Snappopp." Därs. 2:

bil. IV (1721). "Först långt ute på hafvet mötte brigantinen Snapp-opp [Karl XII]." Heidenstam, Karolinerna 2: 210 (1898). "*Snappopp* .. skeppsgossefartyg." Wrangel, Svenska flottans bok 238 (1898). "Den 13 december 1715 arbetade sig ett litet fartyg, som bar namnet Snapp-opp, under hård storm in mot Trelleborg [med Karl XII ombord]." Stockholms dagblad (lands.) 1912, nr 317, s. 2, sp. 8. Jfr *Snappopp* såsom hundnamn.

Stå bi. "Galären .. Stå bi." Wrangel, Kriget i Östersjön 1719—1721, 2: bil. IV (1721).

Jfr *ståbi (Ståbi)* såsom namn på plagg samt såsom personbeteckning.

Töfva litet. "Galären .. Töfva litet." Wrangel, Kriget i Östersjön 1719—1721, 2: bil. IV (1721).

Vändekåpa. Lybskt skepp i kriget 1564. "Wändekåpan." R. Ludvigsson i Handl. rör. Skandinaviens Historia 12: 262 (c. 1580). Från lågtyskan (sannolikt öfversättning af *Wendehoike*).

Jfr *vändekåpa (Vändekåpa)* såsom personbeteckning.

Styresweden. "Styr Sverige!" Lybskt amiralskepp i kriget 1565. "Styresweden låg för Tråmynne, wäl utrustadt." R. Ludvigsson i Handl. rör. Skandinaviens Historia 12: 273 (c. 1580). Den lågtyska namnformen i oförändradt skick.

Jfr *Styrbiskop*, *Styrkalmar*, *Styrvålt* i det föregående.

I sammanhang med skeppsnamn må anföras:

Väntalitet. Namn på en lysboj. "Enligt meddelande från lotsstyrelsen har 'Väntalitet', lysboj, Bottenhafvet, slocknat. Den tändes åter snarast möjligt." Stockholmstidningen (lands.) 1912, den 20 Oktober, s. 3.

Jfr *väntalitet(-buskar)* i det följande.

E) Skrifter.

Fråga mig om allting, r. "Fråga mig om allting! Handbok för alla menniskor [utgifven af E. H. Hagdahl]. (1882). Appellativt: "'Folkskolekalender' är en på sitt område 'Fråga mig om allting'." N. Lundahl i Lunds dagblad 1908, nr 289, s. 3.

Förgät mig ej.

1) Boktitel. "Förgät mig ej. Toilette-Lecture." (1820). "Förgät mig ej. Gåfva för de unga." (1847). "Förgät mig ej; Jul-Kalender för 1856." (1856). "Förgät mig ej. Födelsedagskalender." (1893). "Förgät mig ej. Sånger samlade och utgifna af J. P(etterssо)n." (1904—07).

2) Veckoskrift 1896. Se Lundstedt, Sveriges periodiska litteratur 3: 453 f.

Se vidare under beteckningar för växter.

Jfr t. *Vergissmeinnit* såsom namn på en broschyr af år 1525 och en kalender från början af 1800-talet, se Schulze 39.

Gif akt! Tidning för Vestergötlands Godtemplare 1889—1893. Se Lundstedt, cit. arb. 3: 328.

Jfr *gifakt* om maningsrop m. m.

Gå På. Tidning 1772 $^{11}/_{2}$—$^{9}/_{3}$, se Lundstedt, cit. arb. 1: 79. Eichhorn, Nya svenska studier 15. Namnet skall nog ange tidningen som framstegsvänlig.

Jfr *gåpå* (*Gåpå*) såsom beteckning för handling, såsom skeppsnamn, appellativ personbeteckning och personproprium.

'Håll, å Stå.' Följdskrift till Gå På (1772), se Lundstedt, cit. arb. 1: 79. Namnet antyder väl, att skriften har en konservativ tendens.

Hjälp dig själf! Boktitel (1904).

Håll vägen! Flygskrift från c. 1770, se Eichhorn, Nya svenska studier 15.

Klipp och Klistra. "Klipp och klistra för snälla barn." Boktitel (1912).

Kom till Jesus. Boktitel (1855).

Kom till mötes! "Försök till en tidskrift." (1865).

Slå upp. Se exemplet. "'Slå upp!' 300 svenska originalverser till att skrifva på vykort och lämpliga vid alla möjliga tillfällen. Pris 50 öre. 'Slå upp!' försändes till landsorten mot beloppets insändande i 10 st. 5-öres frimärken." Förgät-mig-ej 1904, nr 8 (annons på omslaget).

Snyt-er-um-lårum. Skämtsam omdaning af mysterium. "Boken [ett arbete vid namn Mysterium Cosmologicum] var ock af hans [logiklektorns] drängar väl känd och kallades af dem på spe 'Snyt-er-um-lårum' eller något liknande." Högberg, Vreden 1: 338 (1906).

Vet hut och skäms. Flygskrift från c. 1770, se Eichhorn, Nya svenska studier 15.

Latinsk form har

Vademekum. Se ofvan. Oundgänglig hjälpreda. "Vademecum för ungkarlar." Boktitel (1845). "Oumbärligt Vademecum för Julklappsgifvare." Boktitel (1857). (Hedenius) "Terapeutiskt Vademecum för praktiserande läkare." Boktitel (1904). "Akademiska bokhandelns litterära Vademekum." Boktitel (1905).

Jfr: "Jag författar ett särskildt Vademecum eller något dylikt för Herrarne [förf:ns litterära motståndare]." Askelöf (1810) hos Frunck, Bref rörande nya skolans historia 87.

Vademekum förekommer som boktitel äfven i tyskan: Jfr: "Es gibt ja kleine Vademekums, und da muss man .. nachschlagen, bis man's hat." Fontane, Der Stechlin[13] 279 (1898). Kanske att fatta som appellativum.

Såsom titel på latinska skrifter förekommer *Vademecum* åtminstone så tidigt som c. 1500, se Grimm, Deutsche Grammatik[2] 2: 990 f. — I Sverige utgaf J. Gezelius (1684)

ett "utile ac jucundum Vade mecum, continens brevissima summaria, omnium capitum, totius codicis sacri."

Jfr den 'latinska' titeln "Spara [= serva] dorsum" som namn på Rhaterius' († 974) grammatik. Se Webers Demokritos 2: 395. Namnet betyder "spara ryggen": och skulle innebära, att den som undervisade efter den grammatiken ej behöfde använda så mycket kroppslig aga. — Grimm anför cit. st. *domisecure*, "sof säkert" som boktitel.

Exempel på tyska, imperativa skrifttitlar: [Bilderböckerna] *Da schau her!, Guck! Guck!, Guck herein!, Guck in die Welt!, Hab mich lieb!, Komm herbei, kleiner Mann!, Kommt herein!, Kommt und seht!, Lach mit mir!, Mach mich auf!*

Anm. Säkerligen finnas många flera skrifttitlar, som innehålla en uppmaning till läsaren. De anförda må gälla som exempel.

F) **Spelkort.**

Kliföfver, r. Skämtsam omdaning af klöfver (= spelkort). I följande enstaka belägg. "Kurz . . spelade ut en liten klöfver: — Kliföfver!" Draghi, Reuter, Lifvet på landet 402 (1895) [lågt. orig., se Bongs ed. 8: 97: "Kreuz-Kringel un Zwieback"].

Styrvålt, r. (?); pl. -er. Namn på äss i ett visst kortspel, äfven benämndt *styrvålt*, se ofvan. Exempel från 1838, se Hjelmqvist i Arkiv 17: 320. Lånadt från lågtyskan, se Därs. 326: väl egentligen = *Steure der Gewalt,* afvärj våld! Om anledningen till att kortet och kortspelet fått ett namn med denna betydelse finnas ett par förmodanden i cit. upps. 329 f. I denna uppsats redogöres äfven utförligt för *styrvålts* tyska (och holländska) motsvarigheter i olika betydelser.

G) Fingrar.

Knäppopp'n, rm.(?) Pekfingret. Västergötl. enl. Nordlander i Fornm. 5: 286 (1884). "Detta namn", säger Nordlander, "torde bero derpå, att man vid [finger-] rimmets genomgående böjt upp fingret."

Lille komsist(en)?, rm. Lillfingret. Se Nordlander i Fornm. 5: 286 (1884). Bör kanske snarare anses innehålla imperfektum *kom;* jfr *lille kom sist(en)* såsom personbeteckning. Eller också är *kom* här möjligen = *kommer;* jfr t. ex.: "Om klockarn *lägg* dit fader vår först." Högberg, Utbölingar 1: 157 (1912) [norrländskt talspråk]. Se vidare Åström i Landsm. XIII. 2: 41 ff., Noreen Vårt språk 1: 114.

Slicke- (o. s. v.). En form af verbet *slicka (sleka)* ingår i en mängd namn på pekfingret. Jag ordnar dem här efter det ord, som följer efter verbalformen, stundom föregånget af preposition. Utom till de i det följande anförda formella motsvarigheterna i främmande språk må hänvisas till t. *botterlicker,* "den som slickar bort smöret", *pütjenlicker,* den 'som slickar bort smöret ur skålen', såsom namn på pekfingret. Liksom t. ex. medelpadskans *filtjyfven* (såsom namn på samma finger), se Nordlander i Fornm. 5: 278, låta dessa benämningar fingret träda i stället för personen (som slickar eller stjäl). — Se om dialekternas motsvarigheter till högsv. *slicka* Rietz och Vendell. Formerna med *slicke-* äro väl yngre omdaningar af *sleke* (till *sleka* efter andra konjugationen); jfr slutanmärkningarna.

Anm. Jfr om detta och följande namn, i hvilka verbet *slicka* ingår: "När exempelvis modern hällt mjölk ur ett trog, äro barnen tillreds att medelst detta finger [pekfingret] tillgodogöra sig den grädde, som möjligen finnes qvar efter kanterna; och om man råkat spilla litet sirup på bordet, är intet naturligare än att man upphemtar detta med pekfingret och öfverför det till munnen." Nordlander i Fornm. 5: 278 (1884).

Släkjebutt (*slättjebutt*), rm.(?) = Slicka byttan? (*butt* = litet laggadt träkärl). Älfdalen (Dal.) enl. Rietz 137 (1867).

Släkibutt, rm.(?) = Slicka i byttan? Dalarna (Mora) enl. Rietz 137 (1867).

Slekakoppen (m. fl. former), rm.(?) "Slicka koppen!" Jfr ä. sv. *sleka*. Exempel: (Ångermanl.) Nordlander i Fornm. 5: 273 (1884).

"Sleka koppen
å ät opp'n."

(Ångermanl., Nyl.) Dens. i Landsm. V. 5: 88 (1886); påtagligen imperativuttryck.

Slekakôpp. Om det finger "som ligger närmast till hands att slicka med". Norra Ångermanland enl. Sidenbladh, Allmogemålet i norra Ångermanland 72 (1867).

Slickekoppen. Ångermanl. enl. Rietz 137 (1867); *Släkakoppen*. Medelpad (Ljustorp) enl. Nordlander i Landsm. V. 5: 91 (1886).

Slekapalt, rm.(?) = Slicka palt? Ångermanl. enl. Nordlander i Fornm. 5: 273 (1884).

Slekepott (m. fl. former), rm. *Slick(a) pott!* Ångermanl. enl. Nordlander i Fornm. 5: 273 (1884). Finl. enl. Dens., Därs. Se om *pott* såsom namn på ett kärl (en tredjedels kanna) Rietz 509, som känner ordet i denna betydelse från Skåne och Västergötl. (Hof) och äfven — från Västerbotten — anför *brännvinns pótt*.

Sleckepott. Bohuslän enl. Nilén, Ordbok öfver allmogemålet i Sörbygden 140 (1879).

Slickapott. Gästrikl. enl. Nordlander i Fornm. 5: 274 (1884).

Slickepott. Västergötl., Skåne o. många andra landskap af Götaland. Rietz 138 (1867). "Slickepott" vanligt i barnspråket.

Slekeputt. Allmänt enl. Rietz 622 (1867).

Slickeputt. S. Möre enl. Linder, Om allmogemålet i S. Möre härad 47 (1867). Vokalen *u* beror väl på an-

slutning till *putte*, gosse (i Östergötl. och Smål. betyder enl. Rietz 622 *sleke-putt* liten gosse).

Som bekant har Kock i Landsm. XV. 1: 23 f. förklarat (*slicke*)*pott* såsom betydande (slicke-)petaren (han jämför norskans *pot* käpp och småländskans *påt* "nagg att sticka hål i bröd med").

Det är möjligt, att Kocks förklaring är riktig. Skulle så vara, torde -*pott* = petaren hafva omtydts, så att det uppfattats såsom identiskt med *pott*, namn på ett mjölkkärl. Enligt min mening har nämligen ej blott — jfr Kock, cit. st. — första kompositionsleden i *slicke-pott* fört tanken till de kärl, hvilkas innehåll "man med jälp av slickepotten kunde få".

Jfr danskans *slikkepot*, se Dania 8: 229, norskans *sleikjarpott* och *sleikjefinger*, se Nordlander cit. arb. 278, normandiskans *liquepot*, se Dania. cit. st.

Slekipott (m. fl. varianter), rm.(?) = "Slicka i pott!" I finländska dialekter, se Vendell 863 (1904).

Slikkipott. Södermanland (Dalarö) enl. Rietz 137 (1867) m. fl. svenska provinser, äfvensom i finländska dialekter, se Vendell 864 (1907).

Slekeruringkopp(?), rm (?) = Slicka koppen med ruring (ett slags rätt) i. Finl. enl. Nordlander i Fornm. 5: 273 (1884); jfr Därs. 278. Hos Nordlander står s. 273 'ruing'.

Slekatuppen, m. Finström i Ålands härad, se Vendell 863 (1907).

Slickatånga, (genus?) = Slicka tången? Bohuslän enl. Nordlander i Fornm. 5: 274 (1884).

Se om omdaningar af pekfingersnamn, som ursprungligen börjat med en form af verbet *slicka*, Nordlander, cit. arb. 278.

Slängipått, rm.(?) Pekfingret. = Släng i potten. Finl. (Lappträsk) enl. Helsingfors landsmålsförening. Se Nordlander i Landsm. V. 5: 20 (1886).

Stickitann, rm.(?) Ringfingret. Mellersta Sverige. Se Nordlander i Fornm. 5: 283 (1884). Af Nordlanders sages-

man uppfattadt såsom vårdslöst uttal för *stick hit hann.* Alltså uppfattadt som imperativbildning. Kanske ursprungligen: *stick i tann* (= tanden).

Äfven i engelskan finnas imperativa fingernamn. I en barnvisa heter tummen *Breakbarn*, pekfingret *Stealcorn*, långfingret *Haud-watch*, ringfingret *Rinnawa'*, se citat hos Rochholz, Alemannisches Kinderlied und Kinderspiel 103. Detta talar i sin mån för att de nu anförda svenska fingernamnen böra uppfattas som imperativiska.

Beteckningar för växter.

A) Namn på (representanter för) släkte eller art.

Akta dig, jag är en flicka, rf. Skämtsamt satsnamn på nässlan. Hördt (Skåne).

Dufva drag vagn, rf. Aconitum napellus, stormhatt. Lyttkens, Svenska växtnamn 1036 (1911). Enligt uppgift i Kopparbergs län. Jfr: "Barn.. avlägsna hjälmen från blomman, varvid honungsgömmena komma till synes liksom två små duvor, som med fina vita trådar äro spända för den av de övriga blombladen bestående vagnen." Därs. — *Drag* har indikativisk betydelse; är måhända äfven till formen indikativ; jfr Noreen, Vårt språk 1: 114.

Förglömmigej, rf. Variant till *förgätmigej*, se detta ord.

"Fromsint Förglöm-mig-ej öppnar sitt öga."

C. F. Dahlgren, S. arb. 1: 176 (1822).

Efter danskans *Forglemmigej*, se Didrichsen i Blandinger 1: 103 ff.

Förgätmigbums, rf. Skämtsam benämning på Myosotisarter; väl egentligen de småblommiga. "Myosotis arvensis.. Förgät mig bums." Iverus, Beskrivning över Västmanlands fanerogamer 59 (1877). "Uppenbart *skämtsamma* eller humoristiska äro sådana växtnamn som.. de småblommiga *Myosotis*-arternas gemensamma benämning (ej namn) *förgätmigbums*, som ju nästan verkar uppfriskande gentemot det något sentimentala *förgätmigej*." Laurell, Svenska växtnamn 24 (1904). "*Förgätmigbums*,

som tydligen anger, att en sådan *Myosotis* icke är en riktig *förgätmigej.*“ Därs. Jfr: “Och en liten hatt med riktiga blommor på: *'förgätmigbums'* och syrener.“ Wranér, I skånska stugor 135 (1886). [I not: “skämtsam benämning på 'förgät mig ej'].

Förgätejmig, rf. Enstaka variant till *förgätmigej* (se detta ord); beroende på rimnöd.

“Ifrån de liljor små,
Som dofta ljufvelig,
Till kärleksögon blå
Och huld förgät ej mig.“

S. Thomasson (c. 1880) i Landsm. VII. 6: 81.

Förgätejmin, rf. Numera utdöd variant till *förgätmigej* (se detta ord).

“En ört växer i the gardhar,
hether För gät eij min,
huilcken then ädhel ört vårdhar,
hun giör godh öghonskin.“

Bröms Gyllenmärs' visbok 77 (c. 1620).

Efter tyskans *'vergiss nit mein'*, se Grimm.

Förgätmigej (*förgätmiaí* på Gotl. enl. C. Säve, se Runa 1848, s. 28), rf. l. sällan, n. (n. t. ex. hos G. Wahlenberg, se ex. här nedan, och Wallin, se ex. från Vitt. här nedan); pl. *-er* (se t. ex. Westermarck, Fru Ulrikas hem 118 och Rosenius, Under skilda himmelstreck 142) eller, särskildt då ordet är n., = (se t. ex. Roos, Djupets sagor 274); ofta omöjligt att afgöra, om kollektiv sing. l. plur. åsyftats.

Se om namnets ursprungliga betydelse Grimm, Wb. 2: 444. En afvikande mening hos Didrichsen i Blandinger 1: 113: “Planten (= den växt, som först kallades *förgätmigej*) havde en saa ilde og vedholdende Smag, at man ikke kunde glemme den“; jfr Murray. Nu uppfattas namnet såsom uttryckande en önskan om vänlig hågkomst (icke af blomman utan af dess gifvare).

Se om förgätmigejs, dess varianters och främmande förebilders historia och betydelse Didrichsen i Blandinger 1: 103 ff. och Lyttkens utredningar i Svenska växtnamn 332 ff. Ursprungl. tyckes det växtnamn, som uttrycker en önskan om hågkomst, hafva betecknat Veronica Chamædrys och (jfr Murray) Ajuga Chamæpitys.

a)] Under namnformen här ofvan nyttjadt om Myosotis eller arter af Myosotis (i synnerhet M. palustris och M. arvensis, som båda kallas *Förgätmigej* hos Linné (1745), se Lyttkens 355). Exempel: "Echium Scorpioides. Förgät mig eij." Til-Landz, Catalogus plantarum B5b (1683); jfr Lyttkens 223.

"Utaf min aska skal en liten blomma växa,
Hvars namn Förgät mig ei."

Kolmodin, Biblisk Qvinno-Spegel 1: 292 (1732); betydelsen oviss. "Visingsboens *Förgät mig ej* eller *Knylvenöga*.. växer.. vid vattenkällor, och ålaggar." Dahlman, Inledning Til.. Humlegårds-.. Skötselen 108 (1748, 1760). "Myosotis deflexa eller ett nytt Förgät-mig-ej från Lappland." G. Wahlenberg i Vetenskaps Academiens nya handl. 31: 106 (1810). "En.. kalesch, sammanvirkad af liljor, violer, och förgät-mig-ej." C. F. Dahlgren, S. arb. 2: 310 (1819).

"Förgät-mig-ej mot himlen ser,
Kysst af en ambraflägt."

Stagnelius, S. skr. (Eichhorns uppl.) 2: 165 (1821).

"Ögon som förgätmigej."

Tegnér, S. skr. [jub.]. 1: 160 (1822).

"Du hvita törnros, ställ dig der [på grafven] och blekna!
Förgätmigej, stå du och längta der!"

Därs. 2: 477 (1823).

Men som en rosenknopp, i kronan fäst,
Som en förgätmigej i lagerkransen,
Så gläde Josefina oss dernäst."

Därs. 2: 159 (1823).

"Tag, Siska, nu den gyllne högtidsbägarn,
Af törnets späda rosenknoppar sirad
Och blå förgät-mig-ej, dem egenhändigt
Du plockade vid silfverbäckens rand!"

Stagnelius, S. skr. (Eichhorns uppl.) 1: 568 (1823).

"Gud välsigne dig och mina små! I hvarje *förgät-mig-ej* på vägen har jag tyckt mig se allas edra blå ögon blicka kärligt emot mig." Geijer, S. skr. I. 3: 81 (1825).

"Gracefullt gördlen er till dans:
Och till krans
Blå *förgät mig ej* er binden."

Tranér, Anakreons sånger 173 (1829, 1833).

"En dagg lik den, som himlen gråter
uppå en blå förgätmigej."

Tegnér, S. skr. (jub.) 2: 377 (c. 1830).

"Den första skänk kärleken förärar är merendels en blomma. Men alla äro icke lika talande symboler.. De som undfått hufvudrôlen .. äro tvifvelsutan förgät-mig-ej, liljan, törnrosen och kanske narcissen och löfkojan." C. F. Dahlgren, S. arb. 4: 85 (1830—31).

"Förgät-mig-ej lär vara skalden kär,
och dock hur lömsk den lilla blomman är!"

Rydberg, Dikter 1: 198 (1882).

"Blåklinten är en anspråkslös blomma, förgätmigejen[1]) gömmer sig." Dens., Det sköna 154 (1889).

"Den å, invid hvars brädd förgätmigejen drömmer."

Wirsén, Under furor 86 (1896).

"En .. skogsbäck, där förgät-mig-ej-er kransade stränderna." Westermarck, I fru Ulrikas hem 118 (1900). "Späda förgätmigejer och gula styfmorsblommor." Rosenius, Under skilda himmelstreck 142 (1900). "Öfver de

---

[1]) Mindre vanlig form.

ljusblå ögonen, med deras långa, mörka fransar, låg ett underligt skimmer, som kom dem att likna diamanter eller daggbestänkta förgätmigej.“ M. Roos, Djupets sagor 274 (1901). “Förgätmigej'en kan plockas, så snart de första blommorna utvecklats.“ Abelin, Trädgården inomhus 160 (1904). “*Förgätmigej* . . tillhör såsom växtnamn numera onekligen riksspråket, där det såsom sådant varit användt i mer än 200 år. Linné upptager det (“*suecis*“) i *Flora suecica.*“ Laurell, Svenska växtnamn 24 (1904). “Förgätmigej . . har varit en *benämning* . ., men är nu ett *namn*, riksspråkets enda växtnamn, i hvilket ingår en fullständig sats.“ Därs.

Bildligt om ögon. Med syftning på Myosotis' blå färg. “I Gretas blick stod en Förgät-mig-ej och glindrade.“ C. F. Dahlgren, S. arb. 5: 27 (1832). “Ögon af förgät-mig-ej.“ Därs: 5: 75 (1833).

“Drömma var hans vana,
hans blick en smäktande förgät-mig-ej.“

Scholander, Skr. 2: 78 (1866).

“[Till en somnande flicka.]
Krossa tåreperla klar!
Slut förgätmigejers par.“

Gellerstedt, Dikter, Ny saml. 126 (1881).

“Du har kindens röda, friska rosor,
Och du har ögats blå förgät mig ej.“

Tigerschiöld, Dikter 22 (1886, 1888).

I andra bildliga uttryck. “Allmänheten [lär] snart få se tvenne colossala Lejon, gjutna i tackjern efter Hr Fogelbergs modeller och ämnade att pryda entablementet för Konung Carl XIII:s statue. Värdiga *förgät-mig-ej* af den unga Konstnären, planterade i fäderneslandet vid hans afresa derifrån.“ Svensk literatur-Tidning 1820, sp. 474.

“På silfverhjessor tryck de kransar, minnet virar
Af sitt förgät-mig-ej och hoppets eternell.“

Wallin, Vitt.[5] 2: 187 (c. 1820).

"En man af tårar och förgät-mig-ej."
C. W. A. Strandberg, S. vitt. 1: 79 (1848).

"I sjelfva 'qvartettens' officiela organ lästes följande dag en relation om Bulls första konsert, där artisten öfversållades med idel rosor och förgät-mig-ej." Sturzen-Becker, V. skr. 2: 285 (1861).

Jfr följande exempel, där uppmaningen *förgät mig ej!* substantiveras och framställes såsom uttalad af en blomma, se en motsvarighet i tyskan hos Grimm, D. Wb.

"Måtte de [rosfröna] blomstra under din ans och alla hviska ett förgät-mig-ej!" Geijer, Familjebref 49 (1806; till systern).

"Ack, jag vill ödmjuk bli! — som detta blomster,
Som vågar ej uppslå sin blick mot höjden,
Men lutadt står utöfver källans spegel
Och ser i vågen blott på höga himlen
Och beder ständigt sitt: *förgät mig ej!*"
Dens., S. skr. I: 3: 292 (1816).

b) I annan användning. "*Omphalodes linifolia*, hvit förgät-mig-ej." Fries, Lärobok i systematisk botanik 55 (1891). Jfr att (enl. Lyttkens 337) Lilja (1839) för Omphalodes har *Trädgårds-Förgät mig ej.*

Jfr d. *Forgjetmigej* (se ex. från 1594—1848 hos Didrichsen, cit. upps.), *Forglemmigej* (se Dens. 110), t. (till svenskan, se nedan, lånade) *Vergissmeinnicht* (m. fl. former), eng. *forgetmenot*, se Murray, fr. *ne m'oubliez pas*, *souvenez vous de moi*, se Dens. Jfr äfven tyskans *Denkanmich* som namn på viola tricolor, se Lyttkens 553.

Som förled i sammansättningar:

Förgätmigej-blå. "Hans förgät-mig-ej-blå ögon." Westermarck, I fru Ulrikas hem 116 (1900). "Ungdomsminnenas förgätmigej-blå fjärranland." Lindqvist, Studentens lyckliga dar 250 (1906).

Jfr eng. *forget-me-not blue*, se Murray.

Förgätmigej-bukett.

"Hon honom gaf en frisk förgät-mig-ej-bukett."

A. Jensen, Herr Tadeusz 93 (1898).

Förgätmigej-krans. "Fröken Lovisa med förgät-mig-ej-kransen." Westermarck, I fru Ulrikas hem 142 (1900).

Förgätmigej-lik, adj. "Mina [en finnes] förgät-migejlika landsmaninnor." Tavaststjerna, En patriot 71 (1896).

Förgätmigej-öga, vanl. i plur. "[Agnes Geijers] själfulla 'förgätmigej-ögon'." A. Hamilton (1844) hos A. Hamilton Geete, I solnedgången 1: 209. "Då såg hon ett ögonblick på honom med sina förgätmigej-ögon, och Kalle kände det som om jord och himmel smält samman." H. Rönnberg, Bredbolstad 113 (1907). "En linhårig Gretchen med långa, hängande flätor och förgätmigejögon." A. Hamilton Geete, I solnedgången 3: 53 (1912).

Jfr tyskans *Vergissmeinnicht(s)auge*, se Grimm, engelskans *forget-me-not eyes*, se Murray.

Såsom senare led ingår *förgätmigej* i åtskilliga sammansättningar, såsom *skogs-*, *sump-förgätmigej* o. s. v., se Lyttkens 339.

Förgätmigicke, f. (?). Äldre variant till *förgätmigej*.

1) Om Veronica chamædrys; jfr Lyttkens 223. "Förgät migh icke." Schroderus, Comenius, Tungomåls Dör 134 (1639). Comenius, Orbis pictus (1684) enl. Lyttkens, cit. st. "Teucrium (pratense ..).. Will Ängie Gammander eller oächtat förgät mig icke." Bromelius, Chloris gothica 113 (1694); jfr Lyttkens 223. Lind 1603 (1749).

2) Om Myosotis, se ex. "Echium aqvaticum .. förgät mig icke." Bromelius, Chloris gothica 24 (1694); jfr Lyttkens, cit. st. "Honey-Wort, et slags Myosotis (förgät mig icke) Cynoglossa Minor." Serenius, Botaniskt Register (1757).

I följande ex. åsyftas sannolikt en Myosotis. "Jag känner en ädel jungfru, som af silke hade beredt thet blomstret *förgät mig icke*, och satt thet i en blompotta, som hon altid hade på bordet för sig stående. Orsaken

ther til, sade hon, var thenna, at hon här medelst skulle bli påmint, at täncka på Gud, hvilken således ropar: *Israel förgät mig icke*, Esa. 44, v. 21." Scherping, Cober, Then vprichtige Cabinet-Predikanten 1: 31 (1732, 1734).

Förgätmiginte, f. (?). Teucrium verum. Rudbeck, Hortus botanicus 110 (1685). Enl. Lyttkens 223 = Teucrium chamædrys l. Teucrium flavum L.

Förgät mig intet. Teucrium = (enl. Lyttkens 223) Veronica chamædrys. Ugla (1734) enl. Lyttkens, cit. st.

Som senare led i sammansättning:

'*Engie förgät mig intet*'. Teucrium pratense. Rudbeck, Hortus botanicus 110 (1685). Enl. Lyttkens 223 Veronica Chamædrys.

Förgätmignick (*nick* af *nicht;* jfr *dick* för *dicht*, se SAOB, D: 1331) rf. (?). Myosotis cæspitosa enl. Iverus, Beskrivning över Västmanlands fanerogamer 59 (1877).

Glömmigaldrig, rf. Poetisk variant till *förgätmigej* (= Myosotis).

"Vid en strand på *glöm-mig-aldrig* rik."

Atterbom i Phosphoros 1810, s. 28.

Glömmigej, rf. (äfven n.?); oförändradt i plur. hos C. F. Dahlgren, S. arb. 3: 54; pl. *-er* ej uppvisad; stundom ovisst, om kollektiv sing. l. plur. åsyftats. I poesi (särskildt hos C. F. Dahlgren) vanlig variant till *förgätmigej* = Myosotis (jfr d. *forglemmigej*). "Hon drömde hur *Valvais* gaf henne blomman *glöm mig ej*, som vissnade i hennes hand." Lidners (?) Sednare samlade skrifter 69 (c. 1780); jfr Lamm i Samlaren 1909, s. 87.

"Jag besjunga
Vill den veka, hulda, blåa
Himlasköna Trohetsblomman
Glöm mig ej!"

Hammarsköld, Poetiska studier 51 (1813) [efter Tieck].

"Till mitt bröst jag tryckte
Floras barn, de milda,
Och bland dem upryckte
Glöm-mig-ej åt Hilda."

G. Ingelgren i Poet. kal. 1814, s. 32.

"Vågen och sippan och glöm-mig-ej låna min [luftens] skrud."

C. F. Dahlgren, S. arb. 1: 122 (1821).

"Kransar J binden af blommorna alla,
Glöm-mig-ej blå,
Gullvifvor små."

Därs. 3: 54 (1822).

"Du, syster Lina, tag en Glöm-mig-ej utaf mig."

Därs. 1: 2 (1825).

"En krans af Glöm-mig-ej."

Därs. 1: 70 (1826).

"Då [i kärlekens tid] väger en Glöm mig Ej mer än en spira."

Därs. 1: 219 (1826).

"Ur källan sin svalkedryck Glöm-mig-ej sög."

Därs. 2: 3 (1837).

"Vi ha lekt som barn till samman,
plockat glöm-mig-ej vid bäcken."

Sturzen-Becker, V. skr. 1: 358 (1844, 1862).

Bildligt:

"I snöhvitt, i blått eller rödt eder linden,
Detsamma, blott rosornas prakt smyckar kinden,
Och Glöm-mig-ej ögat, och liljan er barm."

C. F. Dahlgren, S. arb. 2: 152 (1843).

"Lagern vissna må kring skalde-pannan:
Hjertats glöm-mig-ej ger bättre lön."

Atterbom, Lyriska dikter 3: 264 (1850).

Glömmigicke, rf. Variant till *förgätmigej*, *glömmigej* (blott hos C. F. Dahlgren, i vers).

"Hon [den sofvande flickan] uti handen ännu bär
Af Glöm-mig-icke stengeln."

C. F. Dahlgren, S. arb. 2: 216 (1842).

"Den tår på Glöm mig icke simmar."

Därs. 1: 263 (1850).

Kikirammen, Kikierammen, Kikiramsen, r. Liljekonvalje. Ångermanl. Imperativbildning? "Kikiramsen". Cit. från 1729 hos Lyttkens 1321, "Kikierammen." Linné (1755), se Lyttkens, cit. st. "Båckblad .. Kikierammen .. Convallaria majalis, Lilium convallium." Rothof, Hushålls-Magasin 77 (1762). "Angermannis *Kik-i-rammen* (quasi ob florem lactis)." Wahlenberg, Flora svecica 205 (1824). "Kik-i-rammen, liljekonvalje: Convallaria majalis." Rietz 318 (1867). Fries, Ordb. (1880).

Är *kik* imperativ = *kika*? Jfr de många lågtyska imperativbildningarna med begynnande *kiek*, se Wossidlo, och särskildt det lågtyska namnet på Glechoma hederacea *Kiek-dörn-tûn*, se Becker 16, Wossidlo 12.

Namnets senare beståndsdel kan jag ej säkert förklara. *Rams(lök), Ramsk* är, se Lyttkens 1309, namn på Allium ursinum (*Rams* på Gotl.; äfven i Norge). Wahlenberg har väl, då han låter namnet ha gifvits 'quasi ob florem lactis', fattat *rammen* = *råmmen*, grädde, eller har han tänkt på *kikk* = spene?

Kom intet vid mig, r. (?). Såsom öfversättning till *Noli me tangere, impatient lady's smock*, bergkrasse, lilla spring-korns-ört, Sium Minus impatiens hos Serenius, Bot. reg. (1757).

'Stathart', n.? Egentl. imperat. af *standa* och n. af *harþer*. D. *stathart*. Jfr t. dial. *standhart*. Orchis maculata L.? Söderwall, Ordbok 2: 498. Namnet förekommer i följande, af Söderwall anförda citat: "Een yrt som kallas gökx yrt hon kallas aff somligom statt hart oc hon vexer alment oppo ängyar oc haffuer lang brwn blomster mz tiocka oc stackota stielka." LB 7: 273. Syftar

på örtens förmenta förmåga att stärka mannakraften. Kanske ursprungligen en folkmedicinsk formel.

Statt upp och gack, r. (äfven f.?).

1) Pyrola umbellata. "En här i Glänstorp [i Östergötland] har gjort åtskilliga curer uti Gikt-passioner med en sällsynt ört, som här kallas af dess värkan: *Stat up och gack*.. Örten heter Pyrola umbellata." J. O. Hagström i Den Svenska Mercurius 2: 586 (1757). "Statt åpp å gack." Ydre h. Rääf, Ydre-målet 84 (1859). "*Statt upp och gack*.. (Pyrola umbellata) hålles för ett säkert medel mot giktkrämpor." (Södra Östergötland) Ekevall, Gåtor och ordspråk 16 (1893). "Folkspråkets.. *'statt upp och gack'* för *Pyrola umbellata*." Laurell, Svenska växtnamn 24 (1904).

2) Polygonum viviparum. Norra Småland enl. A. H. Klint i Svenska fornminnesföreningens tidskrift 9: 131 (1896).

Namnet säkerligen ursprungligen en trolldomsformel, som nyttjades vid vissa växters användning i folkmedicinen; jfr Klint, cit. arb. 131 f., Lyttkens 226.

Tyska motsvarigheter, som dock afse andra växter än de ofvan nämnda: *Sta up un gah weg* (Gentiana campestris l. amarella); *Steh auf und geh Weg, sta up un ga darvan* (Veronica) o. s. v., se Klint, cit. arb. 131 och Richey, Idioticon 285 (1755), *steh auf und wandle* (Gentiana verna), se Lyttkens.

Latinsk motsvarighet (och måhända) förebild: *surge et ambula* (om Gentiana hos Linné enl. Lyttkens 226).

3) *Statt upp och gack* heter på apoteksspråket ett medel mot gikt. Herba Hyperici.

I denna betydelse som förled i sammansättningarna:

Stattuppochgack-liniment. Linimentum Opodeldoc liquidum. Lindgren, Svenska läkemedelsnamn 70 (1891, 1902).

Stattuppochgack-ört. Herba Hyperici. Lindgren, Svenska läkemedelsnamn 70 (1891, 1902).

Väntalite. Namn på en taggig buske. Kanske blott i sammansättningen:

Väntalite-buske. "Kosan ledde [Charles Andersson] genom en trakt full av 'vänta-lite'-buskar — så kallade därför att vandrarens kläder fästa sig så innerligt vid deras taggar." Hedin, Från pol till pol 2: 204 (1911).

Efter engelskans *wait-a-bit thorn*, 'the grapple plant', se The century dictionary under *thorn.*

Jfr *väntalitet* som namn på lysboj.

Från tyskan stamma följande (ofta förvridna) namn, som här anföras i alfabetisk ordning:

Förgässmignick *(förjässmenick).* rf.(?) (äfven koll.). Myosotis palustris. *Förjässmenick* i Södra Hall. enl. Lyttkens 327 (1906), *förgässminick* i Västergötland, se Dybeck, Runa 1848, s. 28 och Sundén (1903) enl. Lyttkens, cit. st.

Om målade förgätmigejer: *förgässmignick.* "Anders.. dansade, tog alla flickor i hand, när han hälsade på dem, och om lifvet, när han dansade med dem, gaf dem konfekt på marknaden och färgade ägg med blommor och 'förgässmignick' på vid påskatid." Wranér, Flinebyttor och suringar 9 (1902).

Jfr *Forgesmenik* i danskan: "Jeg erindrer, at jeg 1820—30 har hørt Bønderkoner paa Kjøbenhavns Gader udbyde Planten [Myosotis] tilsalg, idet der stadigt skiftedes med Udraabet, Forglemmigej, Forgesmenik o. s. v." F. Didrichsen i Blandinger 1: 110 (1881).

Vergesmichnicht, rf. Sannolikt Myosotis. "En liten Tusensköna, en röd och hvit Törneros eller en Verges mich nicht." Philolalus Parrhesiastes 83 (1768).

Vergessmirnicht [!], rf.; pl. -er. Sannolikt Myosotis. "*Vergeßmirnichter*, våra hjerteliga Vergeßmirnichter, å daga lägga vår saknad under Deras Kejserliga Majestäters frånvaro, vår fägnad öfver deras återkomst, och at vi aldrig

glömme från- eller när-varande, at önska Dem lycka och välmåga.“ Dalin, Vitt. VIII. 3: 60 (1755).

Vergiestnichtmein. Veronica Chamædrys l. Myosotis? “Effter thet iag befrucktar, at iag en tid lång måste Eder åsyn och omgänge mista, så hafwer iag welat theta blomstret, som Tyskerna Vergiest nicht mein kalla, Eder tillhanda senda.“ Gustaf II Adolf [till Ebba Brahe], Skr. 584 (c. 1614).

Vergissmeinnicht, rf. (äfven n.?); pl. *-er* l. = (se C. F. Dahlgren, S. arb. 3: 246).

1) Om Veronica chamædrys hos B. Olavi (1578) enl. Lyttkens 223.

2) Om Myosotis.

“Med en Vergissmeinnicht, min sköna Lisa,
vill jag i dag och framdeles dig risa.“

Tegnér, S. skr. (jub.) 2: 413 (c. 1820).

“I mitt minnes blomstergårdar komma dessa dagar länge att visa sig för mig såsom små oskyldiga Vergiss-mein-nicht'er.“ Törneros, Bref (Bergströms uppl.) 60 (1824).

“Qvar ännu vet jag Vergiss-mein-nicht två,
Leilas ögon de himmelska blå.“

C. F. Dahlgren, S. arb. 3: 246 (1827).

Om sydd l. broderad Myosotis. “Lieschen . . med . . kort hvit nätteldukskiol med Vergiss-mein-nichten.“ Levertin, Rococo-noveller 41 (fingeradt bref från 1767).

Jfr t. *vergissmeinnicht,* se Grimm.

Vergissmichnicht, rf. Sannolikt Myosotis.

“Jag är en täck Vergiß mich nicht.“

Dalin, Vitt. VIII. 2: 357 (c. 1753).

Från latinet ha lånats:

Consolida, f. Egentl. imper. 2 ps. sg. af *consolidare,* befästa. Ur en trollformel vid växtens användning. “Tagh

Consolida maior medh honigh och lägg på bölden.“ B. Olavi, Läkare-Bok 187 b (1578). Jfr: “Det latinska namnet consolida . . betecknar en art af riddarsporrsläktet, hvilken fordom användes vid botande af benbrott. Formeln lydde då: 'consolida, confirma, conserva' (fäst, stärk och bevara). Ordet consolida brukades f. ö. före Linné som beteckning för diverse sårläkande örter.“ B. K. i Sydsvenska dagbladet 1911, nr 273, s. 3.

Som förled i sammansättning.

Consolida-rot l. *consolide-rot*. “Tagh then stoora Consolida Root, Temperera henne medh hånigh och ätickio, göres til Plåster.“ B. Olavi, Läkare-Bok 115 a (1578). “Consolide root.“ Därs. 193 a.

Nolitangere, rf. (?) Ingår i namnet på växten Impatiens nolitangere, hvars frukt vid minsta vidröring elastiskt uppspringer och kringkastar fröna. Se här ofvan s. 44—46. “Noli tangere.“ E. Sjöberg, S. skr. 29 (1820) [nog äfven symboliskt]. “Efter en stund uppdrogs rullgardinen i *Sophias* fenster, där blott *en* blomma, neml. en *Noli tangere* förefanns.“ Zaar, För ro skull 1: 91 (1837).

Jfr t. “das Kraut Rühr-mich-nicht-an', lågtyskans *Krud-rege-mi-nig*, se Becker 16.

Reseda, rf.; pl. *-or* l. *-er* (se t. ex. Polyfem I. 32: 2 (1810), Kullberg, Domaren 199 (1842)). Exempel: Aspelin, Flora 33 (1749). Geijer, S. skr. I. 3: 290 (1816).

“Det ångar sött från linden,
Reseda doftar matt.“

Snoilsky, Dikter 5: 61 (1892).

“Reseda är imperativen af det latinska verbet resedo, som betyder stilla eller lugna (fördrifva); de gamle romarna trodde nämligen, att växten kunde fördrifva bölder och inflammationer. Man skulle därvid säga: 'reseda morbos' (fördrif det onda) tre gånger och hvarje gång spotta på det inflammerade stället.“ B. K. i Sydsvenska dagbladet. 1911, nr 273, s. 3.

Jfr: "Circa Ariminium nota est herba, quam *resedam* vocant. Discutit collectiones inflammationesque omnes; qui curant ea, addunt hæc verba: *Reseda, reseda* morbos, scisne, scisne quis hic pullos egerit? radices nec caput nec pedes habeant. Hæc ter dicunt totiesque despuunt." Plinius 27: 106 (cit. efter Darmesteter, Traité 326 f.). Darmesteter anser möjligt, att växtnamnet *reseda* (d'étymologie inconnue) anslutit sig till *resedare* på grund af folketymologi.

Se om imperativiska växtnamn i tyskan Schulze 15, Becker 16, om dylika i franskan, engelskan och italienskan Schulze 15.

B) **Individnamn.**

Bialide. Namn på ett bokträd, förmodligen därför att man plägade rasta i dess skugga. Villands h., Skåne. "Bengt Karlsson kallade dän bögen [boken] för 'bialíde' [och hon står vid självfa vägen]." Skånska landsmålsföreningens saml. Lund (i normaliserad form).

Jfr här ofvan s. 76—78.

Beteckningar för djur.

A) Hundar.

Barka f. Södermanland; af verbet *barka* springa med fart. Enl. Nordlander i Landsm. I. 9: 49 (1880).

Brytjärn. "Hundarne voro långt starkare än andra hundar och kallades *Bryt-jern*, *Slå-ner* och *Håll-fast.*" (Södra Småland). Hyltén-Cavallius och Stephens, Svenska folk-sagor och äfventyr 212 (1844).

Jfr den danska sagans hundnamn *Bræk jærn og stål* och *Bræk stål og jærn*, se Feilberg 1: 675 och där anförd litteratur samt Klaus Berntsen, Folke-Æventyr 1: 135 (1873).

Jfr äfven *Bricheisen* såsom namn på en tysk sagohund i Bechsteins Märchen enl. Becker 15.

Brystål. Af *Brytstål.* Sagohund. (Dalsland) Henriksson, Plägseder och skrock bland Dalslands allmoge fordomdags 79 (1889).

Dansa, f. Sv. kennel-klubbens tidskr. 2: 145 (1894), 13: 174 (1905).

Dåna, f. Sv. setterklubbens meddelanden 8: 54 (1906).

Farpå. "Mannen sade honom [en gosse], att hundarna hette Spänn-i, Hugg-fast ock Far-på ock att de riktigt bra svarade mot sina namn." (Stiby i Ingelstads härad, Skåne) E. Wigström i Landsm. V. 1: 5 (1883).

Fira, f. Norrbotten. Enl. Nordlander i Landsm. I. 9: 55 (1880), som jämför **fir** (i väg) = ila å stad.

Fläng öfver ljung, m. (?). Sv. kennel-klubbens stambok 1898, s. 65 (jfr *Grisk i marken*, *Rask på fälte*, namn på hundar hos samma ägare).

Frågà, f. Jämtland, Medelpad, Ångermanland = Fråga henne. Enl. Nordlander i Landsm. I. 9: 51 (1880).

Fråg'en, Fråga'n, m. = Fråga honom. *Frågen.* Jämtland, Medelpad, Ångermanland. *Fråga'n.* Södermanland = Fråga honom. Enl. Nordlander i Landsm. I: 9: 51 (1880). — "Dä va osse ett rolet puss han hade allti å kalla sina hunga för *Fråg'en*! å *Hvasa?* å *Som du* å *Ja bevars* å *Förvidden*.. Ja, dä tytte han va så rolet, når der kom nå'n å sto å snacka mä'n ude, å så kunne den frammade fråga: 'hadd hedder den hungen?' å då byckj [= blef] han ju så storyad, når Bo han svarte: *Fråg'en!* eller *Hvasa?* eller nå'd så derna." Skåne, Wranér, Stuesnack 63 (1884).

Jfr det danska hundnamnet *Spörg ham ad*, se Feilberg 1: 675.

Giss, m.: *Gis.* Jämtl., Ångermanl.; *Gîs.* Västerbotten = Gissa! Se Nordlander i Landsm. I. 9: 51 (1880).

Gissa, f. Norrbotten, Jämtl., Hälsingl., Södermanl. Se Nordlander i Landsm. I. 9: 51 (1880). — *Gissa* som namn på stöfvare hos Hahr 1: 96 (1881). "Ännu i dag förekommer [i Norra Vadsbo i Västergötland] någon gång bruket att ge hundar skämtsamma namn, såsom *Gissa!*, *Hur då?*, *Hvad då?*, för att kunna sätta den i bryderi, som frågar, hvad hunden heter." P. A. Sandén i Landsm. VII. 4: 41 (1887). "'Hvad heter hon [valpen]?' 'Gissa', svarade Lilly och såg skälmskt allvarsam ut.. · Och så räknade de upp så många namn de kunde hitta på, tills de slutligen blefvo utledsna på att gissa längre. "Men kan du då inte säga, hvad hon heter?" bådo de. 'Gissa!' svarade Lilly... 'Hvad du är stygg! Du hör ju, att vi inte kunna gissa!' knotade de misslynta. 'Åh, förstån I inte, att hon *heter* Gissa!' förklarade nu Lilly triumferande. Ja, nu förstodo de! Och så skrattade de och beslöto, att om de finge någon sådan liten valp därhemma, skulle de också gifva honom ett sådant där fiffigt namn, som skulle skaffa folk hufvudbry." Barnens vän 1893;

s. 102 f. — *Gisa*, fem. Ångermanl. enl. Nordlander i Landsm. I. 9: 51 (1890).

Grip, m. (?) Namn på stöfvare enl. Hahr 1: 96 (1881). Sv. kennelklubbens tidskr. 2: 144 (1894). Jfr det (hög)tyska hundnamnet *Greif(f)*, se Wackernagel 79, Wossidlo 1. Litteraturex. hos Pantenius, Die von Kelles (uppl. af 1899) 1: 174. Jfr äfven de lågtyska hundnamnen *Griep* och *Griepan*, se Wossidlo 1. — Se också *grip* (*Grip*) som personbeteckning.

Hoppa, f. Namn på stöfvare. Sydsv. dagbladet 1912, nr 317, s. 8, sp. 5.

Huggfast. "Mannen sade honom [en gosse], att hundarna hette Spänn-i, Hugg-fast ock Far-på ock att de riktigt bra svarade mot sina namn." (Stiby i Ingelstads härad, Skåne) E. Wigström i Landsm. V. 1: 5 (1883).

Håll. "En fattig vallgosse, som af en gammal gubbe erhöll trenne hundar, *Håll*, *Rif* och *Slit*, hvilka voro så starka, att hvarken djur eller troll kunde stå emot dem." (Västergötland) Hyltén-Cavallius o. Stephens, Svenska folksagor och äfventyr 213 (1844). "[Hunden] heter Håll, och hvad helst du ber honom hålla, det håller han, vore det än det grymmaste troll." (Västergötland) Därs. 197 (1844).

Jfr det danska hundnamnet *Stærk hold*, se Feilberg 1: 675. Jfr *Håll* som personproprium.

Hållfast. I en saga från Södra Småland, se exemplet under *Brytjärn* från Hyltén-Cavallius och Stephens, Svenska folk-sagor och äfventyr 212 (1844).

"En ed är strå och tro och heder vofflor
Och 'hållfast' är den bästa hund, min höna."

Hagberg, Shakspeare 4: 36 (1848).

[Eng. orig.: "And hold-fast is the only dog, my duck."]. "Ordspråket: 'Skryt är en bra hund, men Hållfast är bättre'." Hagberg, Shakspeare 4: 388 (1848). Jfr hundnamnen *Hold fast*, i en dansk folksaga, se Klaus Berntsen, Folke-Æventyr 1: 135 (1873) och eng. *Haldfast* hos Marryat,

The children of the new forest. Se äfven *Hållfast* som personbeteckning.

Hållí. Namn på stöfvare. Sv. kennel-klubbens stambok 1902, s. 21. Sydsv. dagbladet 1912, nr 317, s. 8, sp. 5.

Jaga, f. Sv. kennel-klubbens tidskr. 13: 140 (1905).

Klinga, f. Med syftning på skallet; jfr: "Nu klingar [hund]drefvet högljudt". Hemberg, På obanade stigar 4 (1896).

"Hundarna små
Jäger, Körpå
Klinga wil uppå *Spåre* rå
Alla fyra ha de godt at påbrå."

Runius, Dudaim 3: 28 (c. 1710).

Hahr 1: 96 (1881; som namn på stöfvare). Sv. kennel-klubbens tidskr. 2: 145 (1894), 13: 174 (1905).

Klipp, m. (?). Sv. kennel-klubbens stambok 1898, s. 4.

Kom, m. (?). "Men, farbror, jag kunde ju icke kasta ut den lilla hunden, som en så god vän skickat mig? Nej, huru det går — jag skiljer mig aldrig från Fannys gåfva.. När hon kallat honom 'Kom' och det med stora bokstäfver står utsydt på halsbandet, så kan *jag* väl icke ha hjerta att säga gå!" Carlén, Enslingen på Johannisskäret 1: 321 (1846). Sv. kennel-klubbens tidskr. 2: 145 (1894). Jfr det engelska *Come on* såsom hundnamn, se Sv. kennel-klubbens tidskr. 2: 193 (1894). Jfr äfven *Kom* som personproprium.

Krypin. Hahr 1: 103 (1881; taxnamn). Sv. kennel-klubbens stambok 1902, s. 111.

Jfr att i Neuvorpommern *Krupin* är ett vanligt namn för taxar, se Wossidlo 3. Jfr *krypin (Krypin)* om ort.

Körpå.

"Hundarna små,
Jäger, Körpå
Klinga wil uppå *Spåre* rå,
Alla fyra ha de godt at påbrå."

Runius, Dudaim 3: 28 (c. 1710).

Ladda, f. Sv. kennel-klubbens tidskr. 2: 144 (1894).

Lura, f. Hälsingl. Enl. Nordlander i Landsm. I. 9: 55 (1880). Osäkert.

Ly. = Lyss! (jfr Rietz 400). "Han [hunden] heter Ly, och har en så fin hörsel, att han förnimmer allt som timar, vore det ock många mil härifrån." (Västergötland). Hyltén-Cavallius o. Stephens, Sv. folk-sagor o. äfventyr 199 (1844).

Läggán. Hahr 1: 96 (1881; stöfvare). Sydsv. dagbladet 1912, nr 317, s. 8, sp. 5 (i koppel med *Sikta*).

Napp'i'n. = Nappa i honom. Södermanland. Nordlander i Landsm. I. 9: 51 (1880).

Pass, m. = Passa på? Jämtl. Enl. Nordlander i Landsm. I. 9: 54 (1880).

Passopp, m. Mycket vanligt. "Ehr lilla Passop, den der lilla Hunden J har der hemma, brukar han murra ännu som förr, och bita folck i benen, som gå in och ut hos Ehr?" Ehrenström, Det Straffade Öfverdådet 55 (1739).

"Hans [hundens] Herre nödigt fann, at låta hunden höra,
At han ei hade lärdt på folket skilnad giöra.
Han sade: Min Passopp, jag har dig satt på vakt,
At du på misstänkt folk bör gifva flitigt akt.

Kolmodin, Biblisk Qvinno-Spegel 2: 287 (1750). Allahanda 3: 119 (1758). "Passopp skällde.. förfärligt." E. F. v. Saltza, Skildringar ur sällskapslifvet 1: 66 (1836).

"Två stöfvare jemt uti hurtigt lopp
De folkgunstjägare följa.
Den ene plär vanligtvis kallas *Pass opp*;
Han gör så finurliga språng och hopp,
Att handen med smekningar hölja."

C. F. Dahlgren, S. arb. 2: 117 (1841).

"*Passopp* från Wermland: Äfven oss jagthundar har man beskattat." Kapten Puff 1857, nr 15, s. 3. "*Allez*, passopp, och visa oss vägen!" Topelius, Vinterqvällar I. 1: 206 (1859, 1880; appellativiskt; hunden hette Mefisto). "En hund, som hette Pass-opp." Wetterbergh, S. Skr.

IX. 2: 27 (1873). "Ta och kör ut Passopp genast." Wranér, I skånska stugor 156 (1886). "Du kann rätt ta å binnja Pass-åpp me de samma." (Gustaf, Vemmenhögs härad, Skåne) Teckningar och toner ur skånska allmogens lif 81 (1889). *Påsωp* Ångermanland; *pasúp* Dalarna; *pass-opp* Västerbotten, Hälsingl., Södermanl. Enl. Nordlander i Landsm. I. 9: 54 (1880). — Jfr *passopp* om person och *passupp* = maning, varning.

Är väl lån från lågtyskan, se Brem. Wörterb. 3: 298, Wossidlo 7 o. s. v., där hundnamnet *passupp* anföres. Jfr att *valet* (dräng) förekommer som hundnamn hos Dalin, Vitt. VIII. 2: 304 (1753).

Från högtyskan anföres *Passauf* som hundnamn af Becker 15.

I danskan förekommer *Pasop* som hundnamn; se ex. hos Ingemann, Landsbybørnene (uppl. af år 1900) 4.

Pil, m. = Spring fort som en pil! Jfr det norrländska verbet *pil*, ila fort, se Rietz 500. Sv. kennel-klubbens tidskr. 13: 139 (1905). Jfr *pil* [= kila i väg] som tillrop till hund och fr. *piller*.

Pila, f. Se det föregående. Sv. kennel-klubben tidskr. 13: 130 (1905).

Prålsakt. "*Prålsacht heet min Faars Hund*, i. e. En allgemeen *reprimendo* emoot stoorskrytare, som påcka och snorka, och haa mycket aff Munnen. Som man och elliest wille säya: *Tagh sachta på, Jorden är gammal.* Item: *Rijff icke Skinnet aff Gröten.*" Grubb, Swenske Ordseder 674 (1665, 1678).

Jfr ordspråket "Pråla sachta i Byn, bönderna ä druckna." Runius, Dudaim 2: 99 (c. 1705).

Säkerligen efter lågtyskan; jfr ordspråket "prahlsacht is ok en wurt" (Meklenburg), se Wossidlo 17; jfr Müller, Der Mecklenburger Volksmund in Fritz Reuters Schriften 87. Jfr äfven schlesiskans *prahlsachte* såsom "abweisender Zuruf gegen zudringliche", se Grimm 7: 2061.

Jfr *Prål(e)sakt* såsom tygnamn.

Rappa, f. Sv. kennel-klubbens stambok 1898, s. 19. Jfr v. *rappa sig*.

Rif. Västergötland. Hyltén-Cavallius och Stephens, Svenska folksagor och äfventyr 202, 203, 205 (1844; se vidare under *Slit*. Jfr den danska sagans *Riv alles ned*, se Feilberg 1: 675, och den tyska sagans *Reiss-auf* och *Reiss in tausend Stücke*, se Schulenburg, Wendisches Volksthum 31 f. (1882). Se *Rif* som personproprium (?).

Ringa, f. = *Ringa (villebrådet)!* eller analogi efter *Klinga?* Sv. kennel-klubbens stambok 1898, s. 32.

Ruska, f. Sv. kennel-klubbens tidskr. 2: 145 (1894).

Sehit. Västerbotten. Enl. Nordlander i Landsm. I. 9: 51 (1880).

Sikta, f. Stöfvare. "Lägg-an och Sikta i koppel." Sydsv. dagbladet 1912, nr 317, s. 8, sp. 5.

Sittopp, m.(?). Ångermanl. Enl. Nordlander i Landsm. I. 9: 54 (1880). Torde enl. citer. förf. hafva afseende å hundkonsten att sitta på stussen utan att stödja på framfötterna. Jfr *sittopp* om örfil.

Skjut, m. (?). Sv. kennel-klubbens tidskr. 13: 178 (1905). Jfr nedan anförda ex. från Nordenström, Gogolj, Döda själar 119 (1910).

Slit. "[En hund som] heter Slit, och hvad helst du ber honom slita, det rifver han i stycken, vore det ock det grymmaste troll." (Västergötland) Hyltén-Cavallius och Stephens, Svenska folk-sagor och äfventyr 198 (1844). [Kallas *Rif* Därs. 202, 203, 205.]

Slå-ner. I en saga från södra Småland. Se exemplet under *Brytjärn* från Hyltén-Cavallius och Stephens, Svenska folk-sagor och äfventyr 212 (1844).

Snapp, m. (?). = Snappa, grip! Sv. kennel-klubbens tidskr. 1: 8 (1893), 13: 178 (1905).

Snappopp, m. (?). "Hit, Snapp-opp! Snapp-opp!" Scott, Ivanhoe 6 (1854). [Eng. orig.: *Fangs*].

Jfr *Snappopp* såsom skeppsnamn.

Spela, f. Med syftning på skallet? Norrbotten:

Nordlander i Landsm. I. 9: 54 (1880). Hahr 1: 96 (1881); som namn på stöfvartik. "Spela var rent makalös på hare." Bondeson, Nya allmogeberättelser 64 (1888). Sv. kennel-klubbens tidskr. 1: 6 (1893).

Spelopp l. **Spelupp.** "Spel upp." Namn på stöfvare. Hahr 1: 96 (1881). — "Spel opp." Sv. kennel-klubbens tidskr. 1: 5 (1893; stöfvare). Jfr *Spelopp* om dans(musik) och person.

"**Spelopp i skog.**" Sv. kennel-klubbens stambok 1902, s. 32.

Spring, m. (?). Sv. kennel-klubbens tidskr. 13: 174 (1905). — Förekommer i Härjedalen enl. Nordlander i Landsm. I. 9: 50 (1880). —

Springa, f. Västerbotten, Ångermanl. enl. Nordlander i Landsm. I. 9: 50 (1880).

Spänn-i. "Mannen sade honom [en gosse], att hundarna hette Spänn-i, Hugg-fast ock Far-på ock att de riktigt bra svarade mot sina namn." (Stiby i Ingelstads härad, Skåne) E. Wigström i Landsm. V. 1: 5 (1883).

Spörjan, m. = Spörj honom! Skåne. Hördt.

Jfr *Spöran* som namn på tik i Sv. kennel-klubbens tidskr. 12: 194 (1904).

Storma, f. = Storma, rusa i väg! Sv. kennel-klubbens stambok 1898, s. 65.

Styr, m. (?) = Styr, led, visa vägen?

"Tror du dig få, för det du heter Styr,
Så hålla styr med gamla blinda *Anna?*"

Franzén, Skald. 3: 186 (1824, 1829), Därs. 177. Sv. kennel-klubbens stambok 1902, s. 16.

Sväng, m. Ångermanl. Enl. Nordlander i Landsm. I. 9: 56 (1880). Osäkert.

Sök, m. (?). Sv. kennel-klubbens tidskr. 13: 177 (1905). Jfr motsvarande namn från tyskan: "*Suche* ist geheissen myn hunt, der lange hat gesuchet." Cit. från c. 1400 hos Becker 21. Jfr Wackernagel 82.

Tafást. Norrbotten enl. Nordlander i Landsm. I. 9: 51 (1880).

Jfr från en dansk folksaga hundnamnet *Tagved*, se Klaus Berntsen, Folke-Æventyr 1: 135 (1873).

Ta'opp. Sv. kennel-klubbens stambok 1902, s. 33.

Tripp, m. (?) = Trippa! Sv. kennel-klubbens tidskr. 1: 81 (1893). Därs. 13: 173 (1905). — Ångermanl., Hälsingl., Södermanl. enl. Nordlander i Landsm. I. 9: 50 (1881).

Trippa, f. Sv. kennel-klubbens tidskr. 13: 173 (1905).

Träffa, f. Sv. kennel-klubbens stambok 1898, s. 94.

Valsa, f. Sv. kennel-klubbens stambok 1907, s. 22.

Vet hut, m. (?):

"Den andre [stöfvaren, som följer folkgunstjägarna]
sväller af arghet kring trut
Och näms för sitt gläffs med rätta: *Vet hut.*"

C. F. Dahlgren, S. arb. 2: 117 (1841).

"Derför lyddes Agda .. om inte '*Vet-hut*' skulle börja skälla." Wranér, I skånska stugor 125 (1886). "Ändtligen fick '*Vet-hut*' mål i mun." Därs.

Se äfven exemplet från Nordenström här nedan.

Vyst, m. Jämtl. enl. Nordlander i Landsm. I. 9: 56 (1880). "Af verbet *vyst* [1]) hvina."

Tysk form har hundnamnet

Schluckupp. Slukare? Sv. kennel-klubbens tidskr. 12: 158 (1904).

Anm. 1. M. l. f. anger, att ett hundnamn (väsentligen) tillkommer ettdera könet, frånvaro af genusuppgift, att namnet i fråga (sannolikt) betecknar båda könen, frågetecken efter m. en undran, om ej namnet äfven skulle kunna nyttjas om genus femininum.

Anm. 2. I vissa af de feminina hundnamnen är *a* lagdt till en imperativ på konsonant.

---

[1]) Återges med grof beteckning.

Anm. 3. *Ladda*, *Sikta*, *Skjut* o. s. v. äro analogibildningar efter namn, i hvilka jakthunden tilltalas.

Anm. 4. Hundnamn finnas, som innebära en befallning, fastän ej i imperativens form: *Fram*, *Galopp* o. s. v.

Till de förut anförda främmande motsvarigheterna må fogas:

Från danskan och norskan:

Griban. "Hoho, Griban! nu skal Du faa Smaus!" J. Lie, Lindelin 61 (1897). Äfven hos Feilberg 1: 675.

Pakan. Se Tode, Den bidske Hund. Jfr följ. ex. hos Kalkar 3: 443: "hunden pakker hannem udi busken an." Samling af danske vers 2: 101 (1742).

Rus ihjel. Se Feilberg 1: 675.

Snap ta. Se Feilberg 1: 675 o. s. v.

Från högtyskan:

Fassan. Becker 15.

Greif-an. I sagan om de tre hundarna. Schulenburg, Wendisches Volksthum 31 (1882).

Packan. Se Becker 15. Äfven i lågtyskan, se Wossidlo 1.

Treibzu. Se Becker 15.

Äfven i ryskan finnas imperativa hundnamn. "[Hundarna] lystrade till alla tänkbara namn, som vanligen inneburo en befallning: 'Skjut'! 'Vet hut'! 'Ryk och ränn'! 'Stick och bränn'! o. s. v." Nordenström, Gogolj, Döda själar 119 (1910).

B) Hästar.

Trafvalätt, f. (väl äfven m.). Individproprium.

> "Alla ville veta,
> Hvad hästen skulle heta;
> Hästen hette Trafva Lätt."

Arwidsson, Svenska fornsånger 3: 530 (1842). [1])

---

[1]) I ramsor, innehållande namn på djur o. s. v., ha namnen stundom infinitivens form. Jfr t. ex. Nyländska folkvisor nr 541.

"Nu drar ja fram min släe, för snön ha falle tätt,
nu ler ja ut ur stalle mi lilla Trafvalätt."

Rickson, Jeremias bok 82 (1898).

Jfr det danska hästnamnet *Springlet*, se Feilberg 1: 600, där det äfven anföres flera andra imperativa hästnamn (*Stampistald*, *Ståistald*, *Trampistald*, *Vrinskistald*, *Rykipæl*). Jfr äfven

"Min Hest den hedder Spring-i-vej."

E. T. Kristensen, Danske Dyrefabler 175 (1896).

Från engelskan stammar individpropriet:

Kissmequick. "Kyss mig fort." "Tjolöholms stuteris Kiss-me-quick." Stockholms dagblad (lands.) 1904, nr 72, s. 4.

C) Kor (individproprier).

Blomstra. Stambok för inregistr. djur år 1910, s. 44.

Gissa. Västerbotten. Enl. Nordlander i Landsm. I. 9: 26 (1880). — Småland. (Hördt). Skämtnamn; jfr samma ord som hundnamn, se ofvan.

Grina. Stambok för inregistr. djur 1910, s. 38.

Komhem! Ångermanland enl. Nordlander i Landsm. I. 9: 7 (1880).

Spela. Stambok för inregistr. djur 1910, s. 188. Jfr *Spela* såsom hundnamn.

Suga. Stambok för inregistr. djur 1910, s. 116.

Varsågod. "Væsægo." Ångermanland enl. Nordlander i Landsm. I. 9: 29 (1880). Skämtnamn.

Vissa af de anförda konamnen sammanfalla med verb i en form, som kan fattas som inf. och imperativ; se andra exempel hos Nordlander.

D) **Get** (individproprium).

Ropína. Ropa-in-henne. Jämtland. Enl. Nordlander i Landsm. I. 9: 43 (1880). Skämtnamn. Jfr de indikativa getnamnen Därs.

E) **Aphona.**

Rykenöwe. Namn på aphonan i djursagan. "Fru Rykenöwe [om 'Apinian']." Fosz A 5 b (1621). Egentl. Lukta noga. Lån från lågtyskan, som har *Rûkenouwe*, *Rûkenauwe* = Riechgenau, se Schröder, Reinke de vos 332, Wossidlo 17.

F) **Fåglar.**

A) Släkt- l. art-namn.

Fiskelite (*Fisklita*). = Fiska lite! Släktnamn för Actitis hypoleucos, drillsnäppan. "Fisklita." Nilsson, Fauna II. 2: 111 (1834). "Fisklita, Fiskelite." (Bohuslän) Kolthoff-Jägerskiöld, Nordens fåglar 210 (1898). "Den bohusländska benämningen på drillsnäppan: fiskelite, ett fågelns 'drill' härmande namn, på samma gång det syftar på fågelns uraktlåtenhet att drifva fiske på skär och stränder." Erikson, Naturljud och djurnamn 106 (1908).

Geut. Lestris parasitica l. crepidata; spetsstjärtade l. vanliga labben. Imperativbildning (anslutning till *ge ut* med härmning af fågelns läte)? Nilsson, Fauna II. 2: 234 (1834). Carlson, Sveriges fåglar 360 (1894). Kolthoff-Jägerskiöld, Nordens fåglar 288 (1898). Äfven *Et-ut.*

Skjutut (*Sjutut*). Columba palumber, ringdufvan. Öland. Se Nilsson, Fauna II. 1: 133 (1828). Carlson, Sveriges fåglar 188 (1894). Kolthoff-Jägerskiöld, Nordens fåglar 154 (1898). Imperativbildning = *skjut ut?* I så fall syftande på ringdufvans snabba flykt, som hon anträder, starkt klatschande med vingarna. Se Nilsson, cit. arb. 135. Denna namnförklaring behöfver ej hindra att namnet äfven är ett försök att återge ringdufvans läte. Jfr: "Ringdufvor,

hvilka.. kallades af sielfva lätet Skiututor." (Öland) Linné, Öl. o. Gothl. Resa 142 (1745).

Svala, fr.; pl. -or. Folketymologiskt fattadt såsom imperativ enl. följ. ex.: "Svalan.. qvittrade [när Jesus hängde på korset]: 'Hugsvala, svala, svala honom!' — Deraf har hon namnet svala, och den egenskap vardt henne af himmelen gifven, att välsignelse skulle henne åtfölja." Afzelius, Sagohäfder 3: 115 (1841).

Vickstjärt, rm. Motacilla. Ärla. Imperativbildning? Jfr att *vicka* någon gång nyttjas transitivt, se Serenius (1734; under *wag*), som uppger betydelsen vara "vagga, röra smått", samt följ. ex.: "Borta på sjön vickade en fiskare sin ekstock". Heidenstam, Folke Filbyter 33 (1905). Å andra sidan är *vicka* vanligt som intransitivt t. ex. i frasen 'vicka på stjärten' (om fåglar). Jfr det icke-imperativa namnet på sädesärlan *hvekestjärt*:

"Talghatt, Barkespinck och Hwekestiert."

Sigfridi, Gåås Kong A 4 a (1619).

Vickstjärt förekommer som öfversättning af eng. *wagtail*, ärla hos Serenius (1734; under *wag*) och hos Dens. (1741). Jfr *vickestjärt* som appellativ personbeteckning.

Vippenstjärt(er), rm. Om den som vippar med stjärt(en). Jfr de tyska imperativnamn, där *-en* motsvarar ack. sg. m. *den*. I följande exempel om en sångfågel, som symboliserar en sångare af den moderna sorten.

"Liten vippenstjerter,
Du, som flaxar, sqvätter,
Hoppar hvar minut från topp till topp,
Aldrig stilla sitter."

C. F. Dahlgren, S. arb. 2: 164 (1843).

Jfr *Vippenstjärt* såsom personproprium samt *vickstjärt* och *vippstjärt*.

Vippstjärt, rm. Imperativbildning? Jfr att *vippa*, v. (liksom tyskans *wippen*) dels kan vara intransitivt = röra sig hastigt upp och ned, dels transitivt = sätta något

i hastig rörelse upp och ned. Alltså *vippstjärt* = stjärt som vippar, eller = vippa stjärt! I följ. ex. användes ordet om en stjärt som vippar. "Slutligen stanna lyktorna och en jättefågel med hög vippstjärt och lång böjlig hals kommer gravitetiskt gående öfver gården." Hedin, Transhimalaya 1: 485 (1909).

För att *vippstjärt* skulle kunna tolkas imperativt talar förbindelsen "vippa stjärten" (o. s. v.) = "vippa med stjärten".

Jfr:

"Sin stjert en flitig särla vippar."

Gyllenborg, Vitt. 1: 185 (1759).

"[Skatan] vippade stjärten." Högberg, Vred. 2: 75 (1906).

Jfr äfven de främmande språkens motsvarigheter: lågt. *wippste(e)rt* (se Becker 5, Suolahti, Die deutschen Vogelnamen 89), som nog efterbildats i det svenska *vippstjärt* (se Rydqvist, Svenska språkets lagar 6: 516), *wackste(e)rt*, se Andresen 403, Becker 5, 15, högt. *Wippsterz*, se Schulze 39, eng. *wagtail*, se Becker 5, 15, m. fl. (se Suolahti, anf. arb. 89 f.), hvilka namn man brukar tyda såsom imperativbildningar.

1) Motacilla, ärla. "Hvippstjert, Wag-tail." Serenius (1741). "Fogeln .. är stor, som en Motacilla eller Vippstjert." Linné, Vetenskap-Akademiens Handlingar 11: 279 (1750); kanske i betydelsen 2. "Vippstjert Motacilla." Sahlstedt (1773). "Vippstjert .. Motacilla alba el. flava." Weste (1807). "Vippstjert .. Sädesärla." Dalin (1853).

I denna betydelse möjligen hos Creutz i hans bekanta saga, se Vitt.[2] 74 (1759).

Väl också i följ. ex.:

"[Små tärnor] guppa som vippstjertar hitåt och dit."

Sturzen-Becker, V. skr. 1: 100 (1861).

Jfr danskans *vipstjert* om olika arter af ärla, se Kolthoff-Jägerskiöld, Nordens fåglar 50, 52.

2) Sylvia l. Luscinia phœnicurus, Lath., Motacilla:

Lin., rödstjärt, rödstjärtsångare. Nilsson, Fauna II. 1, 202 (1817, 1824); anföres af Nilsson som variant till *rödstjärt* och *kvickstjärt*. Kolthoff-Jägerskiöld, Nordens fåglar 11 (1898).

Jfr med *vippstjärt* fågelnamnet *vippröfva* om Saxicola œnanthe, stenskvättan, se Kolthoff-Jägerskiöld, cit. arb. 12. Se om *vippstjärt* (*Vippstjärt*) i figurlig betydelse under beteckningar för personer.

B) Individnamn.

Flyg. Fingeradt namn på en dufva. Qvidinge socken i Skåne. E. Wigström, Folkdiktning 1: 271 (1880).

Krafs-i-backe. Namn på en höna i djursagan.

"Här hvila under denna sten
min hustrus Krafs-i-backes ben."

H. Andersson, Mickel Räf 28 (1900).

Enl. uppgift af förf. har han tänkt sig *krafs* såsom indikativ.

Jfr djursagans *Krafzfoot*, se Fosz A 5 b (1621), där *krafs* ej gärna kan fattas som imperativ.

Märknoga. Namn på djursagans kråkhane. "Merck-noga." Fosz A 5 b (1621). Efter lågtyskans *Merkenowe*, *Merkenauwe*, se Becker 15, Wossidlo 17, Reinke de vos (Schröders uppl.) v. 3351.

Plockbydel. Se det följ.

Plockpunger. Korpen i djursagan. Plocka pungen! Fosz A 5 b (1621). I 1775 års prosa-öfversättning s. 142. Namnet syftar på korpens tjufaktiga natur. — Fosz 407 (1621) förekommer i stället namnformen *Plockbydel*, som betyder detsamma; öfversättning af lågt. *Pluckebüdel* (*büdel* = *Beutel*), se Reinke de vos (Schröders uppl.) v. 4624, Andresen 103. *Er* i *-punger* tyckes visa, att *bydels* egenskap af objekt ej stått klar för öfversättaren.

G) Blodigel.

Bärhit. "Iighlen haffuer twå döttrar, Bär hijt, Bär hijt." Salomos ordspråk 30: 15 (Bib. 1541). [Luther:

"Bring her, Bring her"; Vulgata: "duæ.. filiæ, dicentes: Affer, affer!"].

> "Igelen har et par til sinnes jämnlika döttrar
> Med lika namn: *Bär-hit*, *Bär-hit*, de kallade varda."

A. Nicander hos Hanselli 18: 88 (1760). [Öfvers. af 1897, 1903 har: "Blodigeln har två döttrar, som ropa: "Gif hit, gif hit!"].

Se om imperativiska djurnamn i andra språk Becker 15, Andresen 402 f.

Beteckningar för personer.

A) Appellativer.

Bitå, m. = *Bitaf*. Om en som tvärt afbryter någons tal. "Mang doktare ha ja sett å all så ha di vôr tocken där 'bit-å' å 'dra-i-väg', når en kommer in å ställer sä te berätt å lägg ut för dôm, hvalls sjuka ha kom ôpp å hvalls dä käns." Fröding, Räggler å paschaser 1: 32 (1895). I exemplet användt adjektiviskt. Jfr: "Då bet Bibo honom af på midten, såsom han alltid gjorde, när Gulliksen kom stickande med sina benranglerier." Lindquist, Nya dagsländor 103 (1904). Se vidare SAOB, B: 2821.

Bligut. "Blig-ut, m. = en som glor stinnt på någon." Östergötland) P. A. Säve i Antiqvarisk tidskrift för Sverige 1: 147 (1861).

Blinkanitton. "*Blinkä nitton*, 1) föraktlig eller skämtsam benämning på en qvinna, som är kors- eller vindögd; 2) om blinkande svagsynta personer." Åkers och Öster-Rekarne h. i Södermanl. enl. G. Ericsson i Bidrag t. Södermanl. ä. kulturhist. 1: 46 (1877). Bör anledningen till namnet sökas i olikheten hos de båda taltecken, som tillsammans bilda 19?

Dràhas, m. Sölkorf. = Drag, d. v. s. släpa has(orna). "Och så sa han, att hans fästmö hade kallat honom för en riktig drahas, som inte kunde skaffa kläder." Wranér, I skånska stugor 98 (1886). [Förklaras i noten med "en som drager hasorna efter sig = sölkorf"]. "Å en sådan en ynklig karl! En redig padda, en snösock, en vante, en sölepölsa, en 'drahas'!" Dens., Muntergökar 68 (1898).

Jfr *drahas* (*Drahas*) som ortbeteckning.

Dra-i-väg, m. Om en som skyndar på någon. Se under *bitå*. I exemplet användt adjektiviskt.

Gackmed, m.

1) Medföljare (med bibetydelse af osjälfständighet). "*Gakmä*.. VG.: *Följeslagare, som ej doger.* Verml. *En som gör sällskap med en annan blott för följe skul.* E. gr. Thet är en *gakmä* then there." Ihre, Svenskt dialect lexicon 52 (1766). "Gakk-mä, m. 1) oduglig medföljare, en följeslagare af ringa värde. Vg. *En-gå-me*, m. id. Ul.; 2) medföljare för sällskaps skull. Dä ä en gakkmä den dere. Vl." Rietz 185 (1867). Jfr *Gåkman* s. m. "person som går ock ingenting uträttar". Fryksdalen enl. J. Magnusson i Landsm. II. 2: 22 (1880).

Jfr från danskan: "*Gak med*.. svagt (viljeløst) menneske; 'ver dog ey altid en gack met eller en siemand.' Mathesius, Oeconomia 64 (1569)." Kalkar, Tillæg 349. Jfr äfven att i danskan *gak med* betydt "smigrer, snyltegæst". Moth (c. 1700) enl. Kalkar 2: 14.

2) Dåre. "*Gak-med. Dåre. Dårsk*" Columbus, En swensk orde-skötsel (Hesselmans uppl.) 37 (1678).

Jfr danskans motsv. språkbruk: "*Daarsker* af daare, tobelig, gakmed." P. Syv, Nogle betenkninger om det Cimbriske Sprog 85 (1661).

Gapöfver, m. "Gap-över, karl som är storordig och gerna vill öfverrösta andra." Åkers och Öster-Rekarne h. i Södermanland enl. G. Ericsson i Södermanl. 2: 43 (1881).

Gesmäll, m. Skämtsam omändring af gesäll. Stockholm. "Första jesmällen = första gesällen (sotarspråk)." Thesleff, Stockholms förbrytarspråk 44 (1912).

Grip, m.; pl. -ar.

1) Röfvare, plundrare. "Vikingar och Gripar, om hvilka verlden ännu med frucktan och förundran talar." Mörk, Adalriks Och Giöthildas Äfventyr 1: 384 (1743). "Vikingar, Näs-Kongar och Gripar." Tuneld, Geogr. 1:

116 (1773). "Sjöröfvare, som Gripar blifvit kallade." Därs. 2: 245.

2) Om polis (som griper folk). "Jag talar äfven så litet om de små crimineltjufvarne, som pläga få spö, sitta i fängelse, och föras til galgen: de hafva väl sine gripar, och det är väl." Götheborgska Magasinet 1761, s. 657.

"Två vackra qvinnohjon, som nyss en stads-betjent
Med rep om deras armar spänt..
Jag högg den gripen uppå truten."

C. J. Hallman, Skr. 249 (1778).

"Herre! i andanom jag
Ser de förfärliga Gripar,
Som utför Kyrkbrinken vandra hvar dag
Med värja och stöflor, peruk och piska,
At efter menniskor fiska."

Envallsson, Niugg spar och Fan tar 19 (1784).

Som senare led i sammansättning:

Skär-grip. "Siöröfware och Krijgzmän, som altjd lågo uti Östersiöns skärar, och kallas aff wåra Skärgrijpar." Rudbeck, Atland 2: 560 (1689).

Jfr t. *Greifzu* om 'der Steuereintreiber', äfvensom *Greif-den-Kerl*, se Sanders.

Jfr äfven följ.

Grip-homines, Gripomenes, m.; pl. =. *Grip homines*, d. v. s. grip människorna. Jfr *Griphummer*, se t. ex. Sv. liter. tidn. 1820, sp. 345, Noreen i Nord. tidskr. 1895, s. 515. — "Man.. kallar på skiämptwijs *Profossar, Griphomines.*" Rudbeck, Atland 1: 408 (1675). "En morgon, då han [en skuldsatt yngling] satt och drack sit Coffé, såg han af en händelse ut genom fönstret. Men hvilken syn! tvänne Gripomenes, som med hotande steg nalkades huset, där han bodde!" Stockholms Posten 1779, s. 190. "Gripomenes, gripomenes, du ljuger! [till en stadsvakt]." Hagberg, Shakspeare 3: 380 (1848). "*Gripomenes.* I originalet *Nut-hook*, som betyder en person som stjäl linne och dylikt med en stång försedd

med hake på änden; samma ord betecknar äfven i det äldre språket en man som kniper folk, en polisbetjent. Öfversättaren påminner sig hafva sett ordet *gripomenes* nyttjadt på samma sätt antingen af Bellman eller Hallman och har derföre upptagit detsamma.“ Därs. 3: 396 (1848).

I danskan: “*Gripominus*, *Gripomenus*.. egl. Retsbetjent; nu alm. med fordunklet Betydning enten om en Person eller Ting, man er bange for, eller om en løjerlig, sær (og grim) gammel Mand.“ Se Fausbøll[3] 179.

Lånadt från lågtyskan. “Griephummers, *Griephomines*, Menschengreifer.“ Schütze, Holstein. Idiot. 2: 69 (1801).

Gåmed, se ofvan under **gackmed**.

Gåpå, m. Kaxe, gåpåare (förr). “En behiärtad man utan vetenskap hafva våre Förfäder kallat en god Gåpå.“ Aug. Ehrensvärd, Tal i K. Vet. Akad. 1743, s. 5. “*Touillaut*.. *Un gros touillaut*, en gåpå.“ Holmberg, Fransyskt och svenskt lexicon 2: 923 (1795).

Jfr *gåpå* (*Gå På*, *Gå på*, *Gåpå*) såsom beteckning för något immateriellt, såsom namn på skepp, tidning och som personproprium.

I lågtyskan finnes motsvarigheten *gah to*. “*En gato* ein dreister Mensch“, se Brem. Wörterb. 2: 479.

Kniphjärta, n.; pl.-n. Hjärteklämma. Blott funnet hos Dalin.

“**Knip-hjerta**, täcka *Nymph*, hon kniper något hårdt.“

Dalin, Vitt. VIII. 2: 94 (1751).

“Det är en sällsam svärm: *Dianer, Venusiner,*
Knip-hjertan allihop, ge bara goda miner.“

Därs. 97 (1751).

“Man underlåter ej, at gifva henne [en vacker flicka] de namn, som hennes egenskaper förtjäna: *min Ängel, min Vän, min lilla Gris, min Söta, mitt Kniphjerta.*“ Därs. VIII. 3: 449 (c. 1760).

Komförst, m. Om den gosse som brukade komma först i skolan. Hördt i Lund (c. 1880). Måhända imperfektum *kom* + först. Anslutning till imperativbildningarna.

Komhit, m. Lebensbruder, god kamrat i festliga lag. Med föregående *vår*. "Den som mäst dricka och Ruta gitter, han hålles för braff Karl och Wår, kom hijt." Fernander, Theatrum tragicum ebriosorum A 6 b (1695). "Den som nu aldramäst och aldralängst orkar dricka.. han warder af denne Werldenes Barn hållen för en kostelig Man, och wår, kom hijt." Därs. 46 (1695).

Komhär, m. (om en kvinna hos Arvidi, se nedan); pl = (se ex. från Brasck, Filius prodigus F 3 b); oftast med föregående possessiv (l. gen. af 3 pers. pron.).

1) Kamrat, förtrogen vän, som passar för någon och faller en i smaken; hjärtans kär. "[Esopus] var på sin husbondes uppdrag ute för att söka en man, som ej var bekymmersam. Han fann en bonde, som han bad bli husbondens gäst. Denne sade genast ja]. Tå tänkte Esopus att hans saak skulle bliffua godh, och mente sigh haffua bekommit sin rätta komhär, ty han förmärkte bådhe vthaff åthäffuor och orden, at han icke war bekymbersam." Balck, Esop. 38 (1603). "[En slagskämpe och öfversittare] warder aff thenna werldennes barn hållin för en kosteligh man och wår kom här." Bullernæsius, Om Lögnen 344 (1619).

"Then är rätta hans [en 'ostadig' persons] komhär,
Som honom nyia tijender bär."

Palmcron, Sundhetzens Speghel 151 (1642).

"Lät honom til Franckerijk fijkia,
Der får han sine komhär och lijkar."

Brasck, Filius prodigus F 3 b (1645).

"Intet argt aff henne [bruden] kommer,
Hon är eder Sool så skär,
Eder hiertans nögds Komhär."

Arvidi, En kort Handledning til thet Swenske Poeterij 208 (1651). "Hon skulle säkert intet töras giöra det hon

giör, om hon intet hade en komhär, som hon litade på.“ Missförståndet 42 (1741).

2) I följ. ex. synes *komhär* vara användt förklenande. Måhända synonymt med dräng, passopp. Kanske som ett skämtsamt proprium. “[Hustru Brita:] Käbla nu intet mer emot, *Mamsell* [till frustupigan Elsa],.. och I Munser *Kom här* [till lakejen Balzar], hvad han J här göra?“ Dalin, Den Svenske Argus 2: 79 (1734, 1754) [Uppl. 1734 har *Komhär*]. “[Lakejen Balzar:] Men skulle en inte bränna krut af sådana Käringar som den där var inne? Hvad är det för en Hexa, *Kom här*, sad hon åt mig.“ Dalin, Den Svenske Argus 2: 80 (1734, 1754) [Uppl. 1734 också: *Kom här*].

Hellquist, Studier i 1600-talets svenska s. 223, har med rätta sammanställt *komhär* med tyskans *komm her* = kom hit. Att det uppfattats såsom en imperativbildning, framgår tydligt af den förut anförda varianten “vår kom hit“. I äldre nysv. förekommer *här* = *hit* ej sällan i förbindelse med vb. *komma*, se Tamm i Arkiv 16: 151 [1]).

Liksom *koli* (se i det följande) och *passopp* är *komhär* egentligen en uppmaning och har sedan blifvit namn på den, till hvilken uppmaningen ställes. Kanske ursprungliga betydelsen är 'tjänare, dräng'. Jfr att i en af Buddes berättelser (“Auch Einer“ se Blätter aus meinem Skizzenbuch[2] 101 ff.) tillropet *Heda* (= hallå!) blir namn på en person, som man brukade tillkalla med detta rop.

Såsom personbeteckning är *kommher*, så vidt jag vet, ej uppvisadt från tyskan, men väl i annan användning. “'Dat is'n ander kumhär', das ist viel besser, anlockender, zum Herkommen mehr einladend.“ Citat hos Wossidlo 3. Med diminutiv ändelse. “Ein Komherichen, auf dem titel einer flugschrift vom jahre 1593“, se citat hos Schulze 38.

Komsams (*Komsäns*), m.; vanl. bl. i pl.: *-er*. God vän, kamrat, som “kommer sams“ med någon. “Komsänser,

---

[1]) F. A. Dahlgren undrar i sitt handskrifna glossar, om ordet kan komma af franskans *commère*.

tant. pl. goda vänner; personer som väl komma öfverens. Nerike. Måhända eg. *komsamser*, af *komma sams?*“ Rietz 345 (1867). “Komsamser.“ (Fryksdalen) J. Magnusson i Landsm. II. 2: 39 (1880). “Och de kände hvarandra godt.. och voro riktigt goda komsamser.“ Bondeson, M. V. K. 131 (1903).

Enligt Noreen, Spridda studier 1: 45 (1895) är *komsams* folketymologisk omdaning af *konnässans*, bekantskap. Har *konnässans* trängt ned till de folklager, som använda *komsamser*, har väl *kom* (som har indikativens betydelse) anslutit sig till den imperativa typen (jfr t. ex. *komhit*, *komhär* i det föregående).

Komsist(en), m. (äfven om f.) Om den sistkomne. Särskildt

a) Om det sistfödda, yngsta barnet. “Lille komsisten.“ Hördt i Smål. och Skåne.

b) Om den som sist inträdt i en tjänstgöring. “Jaså, min käre vän, det är han, som är komsisten [till en nykommen kadett].“ Wrangel, Svenska flottans bok 8 (1898).

Snarast att fatta som imperfektum *kom* + *sist*. Anslutning till den imperativa typen.

Jfr *lille komsisten* om lillfingret, se ofvan.

Ljug-om-kapp, m. Storljugare, som ljuger värre än andra, liksom kappas om att ljuga värst. “En sånnen en 'ljyf-om-kapp!' Der ä inte så mien sanningj i hanom som en kan läggja på tummanäjlen, om en så vände'n ud å ingj å rätt igen!“ Wranér, Gårafolk 25 (1885).

Passopp, m.; pl.-er. (se ex. från Schröder här nedan) l. -ar (se SAOL). Passa upp! Uppassare. Uppmaningen har blifvit namn på den, till hvilken den ställes. “Både Brudgum och Brud få [i Malung] hvardera en Passare eller Passopp.“ Hülphers, Dagbok öfver en Resa igenom.. Dalarne 272 (1762).

“En ekorre, följande med [skogsgudinnan] som passopp,
Hoppade neder och hoppade opp.“

C. F. Dahlgren, S. arb. 3: 253 (1821).

"Jag trodde dem likväl om mera heder,
Mer vett åtminstone, än till att låta
En man af sådan rang och gunst hos oss
Stå som passopp för deras hemligheter."

Hagberg, Shakspeare 5: 414 (1848).

"Om blott jag finge honom [hofmannen Biron] smått om hand,
Han skulle krypa, slicka, gå i band
Och lyda minsta vink som en passopp."

Därs. 6: 242 (1849).

"*Athenaren*

Du har en dräng..

Timon

Ja visst; hvad vill ni honom?..

Athenaren

Den karlen här, herr Timon, din passopp
Gör nattbesök hos mig."

Därs. 7: 9 (1849).

[Eng. orig.: "this thy creature,"].

"Jag var då pojke och *lätt matros* uppå skutan,
Utkik på toppen liksom *pass-opp* i kajutan."

Sehlstedt, S. sånger och visor 1: 104 (1850).

"[Betjenten Jonas:] Nog är det här roligt, alltid... vara tvungen att ge sig till skåpmat åt gastar och spöken, bara derför att man är en simpel 'passopp'." Hodell, Adam och Eva 22 (1862).

"Hur föds han hit till verlden,
En äkta svensk pass-opp?"

Nyblom, Vers och prosa 130 (1870).

"Officerare.. vistades.. hos oss långa tider, medförande hästar, hundar och i min smak högst trefliga 'passopper', ty då dessa icke hade synnerligen drygt arbete i sina herrars tjenst, antogo de sig mig, och vi lekte dagen lång." Schröder, Minnen från skogarne 1 (1888).

"Jag kan icke alls förtiga,
Att jag nu fått kondition
Som 'passopp' och barnapiga
Åt en liten mansperson."

Lyckow, Leksaker 213 (1898).

Som förled i sammansättning:

Passopp-göra. "Från att en gång hafva betydt 'passopp-göra, slaftjenst', kom det [*ämbete*] att beteckna 'tjänst, syssla' öfverhufvud." Noreen, Spridda studier 1: 4 (1895).

Som slutled i sammansättning:

Operett-passopp. "Som den traditionella operettpassoppen släppte herr Schröder loss ett sprudlande lynne." Stockholms dagblad (lands.) 1912, nr 328, s. 5, sp. 2.

Jfr *passupp* = maning, varning och *Passopp* som hundnamn.

Ruspå. "1) Interj. 2) som adj., påflugen, näsvis: *den der ä ruspå.*" Åkers och Öster-Rekarne h. i Södermanl. enl. G. Ericsson i Bidrag t. Södermanl. ä. kulturhist. 3: 93 (1882). Upptaget här, emedan jag finner det sannolikt, att man äfven kan säga „*en ruspå*", alltså nyttja ordet substantiviskt (som m.).

Skala-lång. Imperativbildning? "Skalä-lång, s. f., 'Långskranglig kvinna med brådskande gång.'" Åkers och Öster-Rekarne h. i Södermanl. Se G. Ericsson i Bidrag t. Södermanl. ä. kulturhist. 4: 31 (1883). Jfr *skala*, v. = springa fort, se Rietz 577.

Skärihjäl, m. "*Loup-garou*.. Vildsint, folkskygg, mänskohatare; en folkätare, en skärihjäl." Holmberg, Fransyskt och svenskt lexicon 2: 43 (1793). "Skärihjäl. m. *Pop.* En gammal Skär-ihjäl. *Un vieux loup-garou.*" Nordforss, Nytt svenskt och fransyskt handlexikon 2: 1246 (1805). "Skärihjä'l. En Skärihjäl el. en Skär ihjäl (fam.) *Mangeur de chrétiens, mangeur d'hommes, misantrope, hibou, loup-garou.*" Weste, Svenskt och fransyskt lexicon 2: 713 (1807).

Jfr *Skärihjäl* som ortnamn och *skärihjäl* om knif.

Slinkundan, m. (äfven om f.). "Hon har alltid varit en liten slinkundan." Talspråk (Halland). Enl. uppgift.

Slitondt. "En slit ondt m. . . menniska, som har många svåra sysselsättningar." Finland (Nylands län). Rietz 626. Jfr *slitondt* såsom namn på ett klädesplagg.

Slukopp (*'slukop'*), m.; äfven n. (se ex. från Wallin). Uppslukare. "Brukar Gudh .. som en trogen läkiare, bredhe widh then största läkedomen syndernas förlåtelse och then helge Andes förnyielse, korset, såsom itt krafftigt purgatz emott syndaleffuonar, Skencker hwariom sina skål fulla, ther aff wij, som läkias skole, haffue in til wåra graff til at dricka och swettas, til thes döden på sidstonne kommer öffuer oss medh allonne, såsom then sidste slukop, tå warde wij platt rene, friske och sunde, frå all syndeligh förgifft." P. Erici, Musæus Postilla 2: 53 b (1582).

I följande exempel betyder *slukopp*, n. sannolikt "slukande afgrund"; bildligt om en roffare. "[Aflatskrämaren Marinus de Fregeno] et omäteligit Slukop, den argaste Girigbuk och Folkskinnare." Wallin, Gothländska samlingar 1: 137 (1747) [Latinska originalet: "Homo valde captiosus, argutus, insatiabilis Vorago, et miro modo explumauit populum"].

Efter lågtyskan, där *sluckupp* betecknar den 'de alles dorch de görgel jaget', se Schiller-Lübben 4: 251, Wossidlo 7.

Jfr *slukopp* (*slukop*, *Slukopp*, *slugop*) såsom namn på slöseri samt såsom ortbeteckning och personproprium och *Schluckupp* som hundnamn.

Spelópp, m. (äfven om f.). "En spelopp", d. v. s. en spektakelmakare. Skåne. Hördt (1912).

Jfr *speloppare* i samma betydelse. Skåne. Hördt (1912). Måhända tillfälligt.

Jfr äfven *spelopp* såsom namn på dans och musik till dans, se s. 53, och *Spelopp* som hundnamn.

Spelut. "Spel-ut *spilút* pl. obr., stm. l. stn. Upptågsmakare. Snappertuna i Västra Nyland (m. o. n.), Par-

gas i Egentl. Finl. (n.), Utö i Egentl. Finl. (m.).“ Vendell, Ordbok 912 (1907). Jfr Dens., Östsvenska monografier 77.

Ståbak, m. Betjänt (som står bakpå vagnen l. släden). Uppmaningen “stå bak“ har väl blifvit namn på den person, som den riktades till. “En lång räkel till 'ståbak' som tjenar hos en exellens.“ F. Hedberg, Anna-Stinas illusioner 9 (1862). “Det är min stå-bak.“ Därs. 73. Äfven Därs. 118.

Har måhända finländskans *stobak*, m. = drummel, Nyl. enl. Vendell, Ordbok 959, uppkommit af *stå-bak*, nyttjadt om den drumlige drängen?

Ståför. “Stå-för, m. föreståndare.“ Bleking. Rietz 669 (1867).

Jfr att i lågtyskan *stavör* betyder “eine starke Person“. Se Richey, Hamburgisches Idiotikon 285, Wossidlo 10.

Suput(er), m.; pl.: suputar. Drinkare. Hvardagligt, en smula skämtsamt. Schroderus, Comenius, Janua linguarum § 820 (1640; *en Suput* = en *Fyllepråmer*).

“Thet maneer, som af suputar skeer.“

Husspegel A 5 a (1697).

Serenius (1734; under *tope*). “Suputer, debauché, yvrogne.“ Möller, Lexicon 2: 279 (1745). “Den otäcka suputen.“ C. F. Dahlgren, S. arb. 5: 90 (1833). “Ja, han måste vara en rätt stor suput, den mjölnaren.“ Almqvist, Skällnora qvarn 28 (1838). “Om honom [Carlmark] var det just ingen synd, han var en dålig karl, en suput, som ingen aktade.“ Carlén, Rosen på Tistelön 165 (1842). “[En smålandsgumma:] Han lär vare en så'n suputer påstår son min, och derför har han tagit honom hit på landet för att få honom till menniske igen.“ Jolin, Smädeskrifvaren 109 (1863). “För resten slödder, sådane som Matts Kivi, Lukku-Lisa och andra suputar.“ Topelius, Vinterqvällar I. 2: 110 (1867, 1880). “Den oskyldige gamle suputen.“ Nyblom, Twain, Valda skisser 1: 133 (1873) [Eng. orig.:

"the innocent old ass"]. "En sådan suput till man som hon [gästgifverskan] hade!" Tavaststjerna, En inföding 247 (1887). "En gammal suput från gatan." E. Nervander i Förhandlingar och uppsatser 17: 121 (1904).

Som förled i sammansättningen.

Suputs-barn.

"Wjn-Swampar, Suputs-Barn, Glaas-Kempar, Cerces-Söder."
Spegel, Guds Werk och Hwila 123 (1685).

Lånadt från lågtyskan, där *sûpût* är gammalt, se Wossidlo 10. Se vidare Tamm i Nordiska studier 30 f.

Säkerligen har namnet uppkommit däraf, att dryckeskämparna brukade ropa *suput*, drick i botten, till hvarandra. Jfr Stiernhielms "Sauf-du-Rein-aus-Hans", se Hercules vv. 203 och 222. Som bekant blir en persons älsklingsuttryck ofta hans vedernamn (jfr *jasomirgott*, *atterdag* o. s. v.). Jfr högtyskans *Saufaus*, se Grimm.

Tittut, m. I uttrycket *tittut i världen* om omogen, ungdomlig person. gröngöling. Blott uppvisadt i följ. ex.: "Den der spenslingen ser mig just ut som en riddare, han! Det är ju bara en tittut i verlden, på hvars haka det första fjunet ännu knappast krusat sig." Gumælius, Thord Bonde 61 (1828).

Bildadt efter tyskans motsvarande uttryck:

Guckindiewelt, se Heyne och dessutom följ. exempel: "Neckst du deinen Urgrossvater, du Guckindiewelt?" R. Huch, Erinnerungen von Ludolf Ursleu$^{9-10}$ 363. "Was doch die Guckindiewelte heutzutage klug sind!" Storm, Sämmtliche Werke 3: 71. — *Kuckindiewelt.* "Schnippisches Kuckindiewelt." Voss, Luise (Reclams uppl.) 18.

Kickindiewelt. "Ein Kickindiewelt! Ein Grünschnabel!" I. Frapan-Akunian i Velhagens und Klasings Monatshefte XXI. 1: 749 (1907). Jfr: "Ich kleiner Kiekindiewelt." Tägliche Rundschau 1909, Unterhaltungsbeilage 241.

Jfr äfven *Guckindieluft.* "Der kleine 'Guckindieluft'." Dalton, Lebenserinnerungen 1: 130 (1906). Äfven *Kickindie-*

luft. "Wie manch einer, der als 'Kick in die Luft' eintrat, war schon ein ganz anderer, wenn er nach den ersten Monaten Dienst im Regiment zur Kriegsschule ging." G. von Ompteda, Unser Regiment (5 uppl.) 34 (1902).

Vakaöfveross, f. (äfven om m.); pl. = (se exemplet från Crusenstolpe, Carl Johan och svenskarne här nedan). Förr.

1) Egentligen: duenna, gammal tjänarinna, som öfvervakar barn och ungdom. "Det i Fransyskan förekommande *la Duegne* öfversättes s. 12 [i en recenserad bok] och flerestädes, med *Deja.* Sådant passar illa; och måste väl heta: gammal Kammarpiga; en så omistelig person i alla Romaner. Eljest säja vi i sjelfsvåldigt tal: *En Vaka öfver oss.*" Svenska magazinet 1766, s. 179. "*Une vieille douegne* en gammal Vaka-öfver-oss." Björkegren, Fransyskt och Svenskt Lexicon 967 (1784) ["Merändels i elak mening"]. "En vaka öfver oss, *duegne* el. *douegne, chaperon* el. *grand chaperon.*" Weste, Svenskt och fransyskt lexicon 2: 1600 (1807).

2) Bildligt om någon som öfvervakar, har uppsikt öfver någon, granskar och kontrollerar någons handlingssätt; äfven om män. Blott påträffadt hos Crusenstolpe. "[Det var] honom [hertig Karl] kärt, att systern förfogade sig bort, så att han slapp en oafvislig vaka öfver oss under de kinkiga förehafvanden, med hvilka han nu umgicks." Crusenstolpe, Morianen 4: 293 (1841). "Medlemmarne af detta Stånd [bondeståndet].. voro vallade af ministeriella vaka-öfver-oss. Bland desse må främst nämnas Lagmännen af Georgii och von Stahl." Dens., Carl Johan och svenskarne III. 1: 46 (1846). "Öfverste Mellin och Fröken von Kniphausen.. fingo, utan någon besvärande och störande vaka-öfver-oss, vexla ömma ord och blickar." Dens., Huset Tessin 1: 44 (1847). "Han [d. v. s. Horn] hemskickades i sådan egenskap [som kungligt råd] till Sverige, der Piper beräknade, att genom honom hafva en ständig vaka öfver oss på Senatens öfrige medlemmar." Därs. 4: 48 (1849).

Vickestjärt, m. Ostadig, orolig varelse. "Wickestiert." Skrifvet öfver *Wippe-stiert* hos Columbus, En swensk Orde-skötsel (Hesselmans uppl.) 111 (1678). Jfr *vickstjärt* = ärla, se det föregående, samt *vipp(e)stjärt*, se det följande.

Vipp(e)stjärt, m. (äfven om f.); pl. -ar. Egentligen, se ofvan, namn på fågel. Bildligt om ostadig, orolig person. "Wippestiert." Columbus, En swensk Orde-skötsel (Hesselmans uppl.) 111 (1678) [Efter P. Syvs *rippestert*, se Nogle betenkninger o. s. v. 173 (1661)]. "Vippstjert [= visper]." Weste (1807).

"En romersk vippstjert,
Hvars moder sminket var, har lockat honom."

Hagberg, Shakspeare 6: 72 (1849).

"De vippstjertarne små till mör."

Kullberg, Dikter 309 (1850). Dalin (1853).

Jfr: "Vippstjärt: varelse, som är i ständig, orolig rörelse." Rääf, Ydre-målet 100 (1850).

Se *vickstjärt* härofvan, *vippstjärt* och *vippenstjärt(er)* om fåglar, *Vipp(en)stjärt* som personproprium.

Våg(e)hals, m. (äfven om f.); pl. -ar. "Våga halsen!" Egentligen om den som öfvermodigt sätter sitt lif på spel; numera stundom med försvagad betydelse om den som är modig, oförvägen, utan att det behöfver vara fråga om lifsfara. "[Petrus] handlade medh .. sijn motwern lika som en öffuerdådigh wågehalss .. för then skul .. at han så gott som eensammer satte sigh vp emoot en så stoor hoop krijgsfolck." L. Petri, Öffuer Historien om .. Jesu .. Pino och Dödh, någhra .. Predicaner R 1a (1572). "Dristiga wåghalsar." P. Erici, Musæus, Postilla 2: 76 b (1582). "Oförwägne wågehalsar." Phrygius, Likpred. öfv. Malin Rosengren A 2 b (1608).

"Habor är en Wågehals."

Sveriges historiska och politiska visor 33 (1638).

"En wåg-hals af en Råå, nu där af klippan hängde."

S. Columbus, Bibliske werld A 2 a (1674). "Litteräre våghalsar." Polyfem II. 39: 2 (1810). "Det var mig ena våghalsar både till kor och herdar." Ödman, Från vår- och sommar-dagar 1: 132 (1887). "Di' kommer bara att slå ihjäl dig — du är en sådan våghals." Cavallin, Kipling, Herrskapets Gadsbys historia 232 (1897) [Eng. orig.: "You are so venturesome]."

Förr särskildt som stående term om soldater, som läto bruka sig för farliga uppgifter; efter tyskan, se Grimm. "700 gamble och förfarne Soldater, hwilke dhe kalla Wågehalsar." Ordinarie Stats och Post Tidender 1687, nr 5, s. 1.

Jfr t. *Waghals*, *Wagehals*, *Wagenhals*, se Grimm 13: 371 ff., samt mlt. *wagehals*, som sannolikt varit det svenska uttryckets förebild.

Jfr äfven d. *vog(e)hals*, *vovehals* (se Kalkar), holl. *waaghals*.

Se *Våg(e)hals* såsom personproprium.

Af *våghals* ha bildats *våghalsig*, *våghalsighet*, *våghalseri* (jfr t. *wag(e)halsig*, *wa(ge)halsigkeit*, se Grimm).

Vändekåpa, nu uppfattadt som urspr. f. (oftast om m.); pl. -or. Om den ombytlige och opålitlige, som bär kappan på båda axlarna, som vänder kappan efter vinden. "[Kyrkans] onyttiga ledemoter och falska bröder, som ifrå hennes enigheet affträde och wederpartenom .. bijfalle .. sådana wendekåpor .. haftua most predicostolen och läro embetet .. förswäria." A. Andreæ Angermannus, Förspråk till Vtlegning på Propheten Daniel b 5 a (1592).

"Du wärhatt, wendekåp', ok flycktig skiftemod."

Columbus, En swensk Orde-skötsel (Hesselmans uppl.) 111 (1678) [P. Syv, Nogle betenkninger om det cimbriske Sprog 173: "vendekaab'"]. "På Upsala möte vågar en religiös vändekåpa som Hogenskild Bielke förebrå presterskapet dess föregående vankelmod." Schück, Svensk litteraturhist. 1: 502 (1890).

Jfr *Vändekåpa* såsom namn på skepp och såsom personnamn. Jfr äfven d. *vendekåbe*, se Kalkar.

Från finskan har lånats:

Koli, m. Öknamn på finnarna. Af *kuule*, imperativ af *kuulla*, höra. Se Saxén i Landsm. XI. 3: 159 (1895—98). Alltså = *hörhit*. Jfr *komhit*, *komhär*, i det föregående. Ingår vanligen som slutled i sammansättningen: *Finn-koli*, se Saxén, cit. st.

Från latinet har lånats

Faktotum, vanl. n. (m. i citatet från Schück här nedan). Egentl. imper. 2 ps. sg. af *facere*, göra + *totum*, allt. "Gör allt!" Allt i alla, 'allas högra hand'. Om den som bestyr (och har makt öfver) allt; stundom med förklenande syftning därpå att någon åtar sig saker, som han ej är vuxen, och lägger sin näsa i allt. — I äldre svenska, som det synes, uteslutande i frasen *vara factotum*. — Exempel: "Merick är här hoos Rysserne factotum." J. Skytte i Oxenstiernas brefväxling 10: 224 (1617). "[En person som] intett förståendes, huru vida hans kall sigh strecker, vill vara factotum." Svenska riksrådets protokoll 7: 519 (1639). "Bråcken .. slår sin hustru, driker dagh och natt wpstussar församlinghen, och will wara j alt ondt factotum." Växjö Domkapitels akter 1662, nr 88. "Det är det listigaste mina owänners grep, hwar man at inbilla, det jag .. *omnipotens* varit och *fac totum*, ehuruwäl det består blott allena i Folkets *opinion*, at jag hafwer haft *direction* och förmått det som hwar man trodde." M. G. De la Gardie (1676) hos Loenbom, Handl. Til .. Carl XI:tes Historia 1: 65. "Therföre insmyga the [jesuiter m. fl.] sigh widh hofwen, särdeles the Påfwesk-Catholiska, therest the somligstädes sigh så jnätit hafwa, at the äro *fac totum*, och föra allena i hemlighet; ofta vppenbart nogh, hufwud-

Consilierna, ehuru andre bära namnet therföre.“ Isogæus, Carla-Seger-Skiöld 376 (c. 1700).

“Ej är jag Adelsman, ej eller någon Präst,
Ej Bonde, Borgare, ej sämst, ej eller bäst,
Jag intet votum har i Riddarhus ell' Råd,
Fac totum är jag dock uppå min egen gård.“

Citat från år 1723 hos Wrangel, Frihetstidens odlingshistoria 81. “J.. velen vara Fac totum här i huset.“ Lagerström, Molière, Den Giruge 60 (1731). “Hos Keyser *Arcadium* var *Ruffinus fac totum.*“ Scherping, Cober, Then vprichtige Cabinet-Predikanten 1: 239 (1732, 1734). “Hvem är den beställsamma mannen?.. Ett slags Factotum här i huset, som kallas för Inspektor Wisp.“ Kexél, S. skr. (1852) 2: 87 (1795). “Herrn i släden var den afskedade, rike öfversten och possessionaten Tingkors, och herrn på kusksätet var hans handsekreterare, fac-totum och nådehjon, den grånade studenten Simon Timoteus Gåsevinge.“ Runeberg, S. skr. (1886) 1: 476 (1836). “Direktören [för operan].. vandrar, åtföljd af sitt factotum, regissören, fram och tillbaka för att mönstra och ordna det hela.“ Sturzen-Becker, S. arb. 1: 2: 137 (1842, 1861). “Alexander [Medenberg hade] blifvit Fac-totum på bruket och hela egendomen.“ Almqvist, Tre fruar i Småland 2: 146 (1842). “Kronprinsen ansåg sig behöfva Manderström, som var erkänd såsom ett skickligt faktotum på alla områden.“ De Geer, Minnen 1: 168 (1892). “[Skådespelare-]truppens litteräre faktotum [om Shakspere].“ Schück i Nord. tidskr. 1892, s. 56. “Flygerman, stadens beskäftiga faktotum.“ Söderhjelm, Runeberg 1: 427 (1904). “[Honorius] talade all världens språk..var nu kammartjänare, kock, hofmästare ja, 'lavandaja', med ett ord grefvens faktotum.“ Ahrenberg, Människor som jag känt 1: 36 (1904). “Vorden kära fars factotum, omtalas Alftan ständigt i mina föräldrars korrespondens från detta år.“ Lagus, Från pojkåren 86 (1904). “Bibbiena.. hade beröringspunkter med alla de intressen som besjälade de massor olika människor.

hvilka trängdes kring påfven.. Han blir också snart ett faktotum, ansedd af alla, nyttig för alla. Hofvets omsorger falla den ena efter den andra på Bibbienas skuldror.“ T. Söderhjelm i Italiensk renässans 249 (1907). Jfr: “Judarna.. ha.. på landsbygden [i Lillryssland].. blifvit ett slags faktotum för de af dem i hög grad beroende bönderna.“ Torpson, Europa 2: 179 (1896).

Som senare led i sammansättningen:

Hotell-faktotum. “Den tiden, då 'Bergströms Bengt' i Helsingborg ansågs såsom idealet af ett hotell-faktotum.“ Sturzen-Becker, V. skr. 2: 534 (1862).

Factotum lär förekomma i medeltidslatinet, se Murray. Grimm anför *factotum* såsom neutrum redan från 1579. I engelskan är ordet uppvisadt så tidigt som 1566 (*Magister factotum*), se Murray. Se om *factotum* i franskan Hatzfeld och Darmesteter (tidigast i 17de århundradet, se Murray). Till svenskan har ordet säkert lånats från tyskan.

Jfr italienskans *fa il tutto* (från 1525), *fattutto*, se Murray, samt eng. *do-all* (cit. från 1633—1701 hos Murray).

B) Proprier.

A) *Verkliga namn.*

a) *Förnamn.*

Egron. Den bekante målaren Egron Sellif Lundgrens (f. 1815) förnamn lära böra tolkas: Äg ron och ett sällt lif (l. möjl.: 'lef säll'). “*Egron Sellif* (Lundgren) skall vara 'eg ron (och ett) säll(t) lif!'“ Noreen, Spridda studier 2: 123 (1903).

Möjligen föreligger en folketymologisk imperativbildning i

Göstag, d. v. s. **Godstag** (jfr fsv. *gos(s)*, *gödz*, *göz* i st. f. *gods*, se Söderwall, Ordb. 1: 415, Schlyter, Ordb. 235) i st. f. *Gustaf*. = “Tag gods!“ Med anspelning på Gustaf Vasa såsom den store godsindragaren. Jfr: “Östen.. blef.. för sitt omennisklige tyrannij skull.. nämnd Göstagh. Ty

Göstagh märker på thet Götiske tungomålet så mycket såsom then ther sköflar och röfwar ens Godz och ägor.“ Schroderus, Joannis Magni Swea och Götha Crönika 262 (1620).

Jfr med afseende på de båda namnledens ordningsföljd tyskans *Dankhab* (i st. f. *Habedank*), *Trauerwendt* (jämte *Wendunmuth*) o. s. v., se Becker 21.

Namnet James har på skämt omtydts och omändrats imperativiskt:

(Fy) skäms. Hördt (1912).

b) *Familjenamn.*

Gjörwell. “Då han [Karl Kristoffer Gjörwell] kom till professor Lagerbring, för att antagas såsom student, och fråga blef om namnet, yttrade den fräjdade häfdatecknaren: 'det betyder mindre hvad namn du väljer; gör väl hvad du gör, så får du nog ett godt namn.' Gossen tog dessa ord *gör väl* till namn och inskrift på sin lefnadsbana, och besannade dem.“ B. v. Beskow i 2 SAH 36: 83 (1863). Jfr Grimm (Scherer), Deutsche grammatik 2: 940 (1878), Tegnér i Nordisk tidskrift 1882, s. 139, Noreen, Spridda studier 2: 1 (1903).

I Tyskland förekommer det motsvarande familjenamnet *Thugut*, se Grimm, Deutsche gramm. 2: 961, Schulze 29, Heintze 260, Vilmar 78.

Jfr äfven de tyska imperativbildningarna på *-wohl* se Becker s. 20, och motsatsen *Thunichtgut*, se Schulze 29, 35.

Gåpå. “Nils Gåpå, ryttare 1757.“ Bergström, Arboga krönika 2: 230.

Jfr *gåpå* (*Gå På*, *Gå på*, *Gåpå*) såsom beteckning för något (relativt) immateriellt, såsom namn på skepp och tidning, såsom appellativ personbeteckning och såsom tillnamn.

Huggut. “Konungens [Sigismunds] påfwiske sekreterare, Hendrik Huggut Matsson.“ Grönblad, Urkunder upplysande Finlands öden och tillstånd i slutet af 16:de och början af 17:de århundradet II 1: 148 (om tilldragelser från år 1594; 1647). “Fändrick Huggut.“ Den

Svenske Mercurius IV. 2: 379 (1758). "De här [i Husula by] boende familier hafva kallat sig Hugguth, Husgafvel, Pihl [o. s. v.]" Hülphers (1760) hos Leinberg, Bidrag till kännedomen om vårt land 2: 73. [Förut säges, att Husulaborna hafva "adeliga privilegier som deras förfäder sig utvärkat för någon särdeles tapperhet"].

Se om ätten *Huggut* Anrep, Svenska adelns ättartaflor 3: 311. Ättens stamfader "fick till vapen en pålyxa med långt skaft och blodbestänkt egg samt handen, som höll yxan, äfven något blodig".

Jfr de många lågtyska imperativiska familjenamnen på *-ut* (*-uth*). Se Wossidlo 10.

Lefrén. Bildadt af *Levene* (namn på socken i Skaraborgs län), men med anspelning på betydelsen af '*lef ren*!' Jfr: "Fadren [general J. P. Lefréns fader], svenk [!] bondeson från Vestergöthland, upptog från hembygden, Lewene socken, det vackra namn, hvaråt äfven sonens ädla egenskaper bidrogo att gifva vigt och betydelse." M. Thulstrup i Lefnadsteckningar öfver K. Sv. Vet. Akad:s ledamoter 1: 479 (1869—1873).

Jfr det tyska förnamnet *Leberecht* (se Heintze 51), mest kändt på grund af Seidels berättelser om Leberecht Hühnchen.

Enl. Vilmar 75 är *Leberecht* äfven familjenamn, liksom *Lebesanft*.

Wahrenman. En stud. Paul Olson från Höja i Skåne — student i Lund 1858 — antog detta namn för att, såsom han själf skall ha meddelat, det måtte uppfordra honom till manlighet: *Var en man!* P. O. Wahrenman upptages i Lunds universitets katalog första gången höstterminen 1859. Jfr de engelska förnamnen *Be-thankful*, *Be-courteous*, se Lower, English Surnames 1: 232 (cit. fr. 1610). Enl. Becker 25. Jfr *Be-faithful* (förmodligen själfvaldt tillnamn), se Bardsley, Our english surnames 79.

Görner. Skämtsam omtydning till imperativbildning af detta namn i följande exempel. "Författaren till den på Djurgårdstheatern .. uppförda komedien 'Den lycklige familjefadren' har genom den pseudonym han valt uppenbarligen kastat handsken åt kritiken. Han kallar sig nämligen helt trotsigt Görner — *Gör ner.*" Kapten Puff 1856, nr 22, s. 4.

Hållidej. Skämtsam förändring af *Helleday.* "Skämtet uttryckte träffande denna persons [en Helledays] 'kasus ock status" genom böjningen: Hällis! — Hälli'dej! — Hålli'dej! — Hällpå'dej! — Hällu'rdej!" Skolpojksslang, Örebro enl. R. Berg i Landsm. XVIII. 8: 18 (1900).

Hällidej, Hällpådej, Hällurdej, Skämtsamma omdaningar af Helleday. Se under *Hållidej.*

Från norskan stammar:

Halfast = Hållfast! "Johan Halfast; Bördig från Norige .. Slagen i tyska 30-åriga kriget." Anrep, Svenska adelns ättar-taflor 3: 408 (under Ridderschantz). "Johan Hallander. Född .. 1760. Fadr. Joh. Hallfast, Regementsprofoss." Muncktell, Vesterås Stifts Herdaminne 3: 294. Jfr*t Hållfast* såsom namn på hund och som fingeradt personnamn.

Från tyskan stamma t. ex.:

Hogenskild. Egentl. efternamn. "Clemens Hogenskild." Styffe, Bidrag 5: 309 (1508). Ursprungligare *Hownskilth,* se Därs. 362 (1509). Jfr "Hannes Howæskild." Sv. diplomatarium 3: 210 (1417). Den bekante Bjelke († 1605), som hade *Hogenskild* till förnamn, var son till Anna Hogenskild till Åkerö enl. Anrep, Ättartafl. 1: 192.

Lånadt från tyskan. Jfr forntyskans namn *Howeschilt,* (cit. fr. 1282 hos Becker 19), *Howenschilt,* se Socin 463; yngre tyskans *Hauenschild,* se Schulze 32, Heintze 161.

Egentligen: *Hau(den)Schild* = hugg skölden. (Hos Heintze 161, hos Keiper 160, 485 anföres namnformen *Hauschild*).

Hauenschild förekommer i tyskan appellativt om den stridslystne, se Grimm.

Jfr för förklaringen af *Hogen-* Noreen, Aschw. gram. § 273, 3.

Schmiterlöw. Släkten adlad i Sverige 1723. = "Schmiss oder wirf den Löwen"? Enl. H. Gloël i Zeitschrift für den deutschen Unterricht 19: 317 (1905). Gloël anmärker om *-ter-* i detta namn: "Der Gebrauch des Nominativs statt des Akkusativs ist Eigentümlichkeit des rheinischen Deutsch." — I äldre tyska *Smithelowe,* se Styffe, Bidrag 5: 410 (1510). Jfr mlt. *lowe* = lejon, se Schiller-Lübben.

Sturzen-Becker l. Sturtzenbecher. Har förklarats som *Stürz' den Becher* = störta upp och ned, d. v. s. töm bägaren; se Vilmar 77. Jfr den äldre nytyskans *Störzdenbecker*, se Grimm, Gramm. 4[2]: 1203, *Stortzenbecher* ('Claus Stortzbecher' på en medalj), se Schulze 28, t. *Stürzenbecher*, *Stürzenbecker*, se Därs. Jfr äfven det tyska familjenamnet *Lehrenbecher* = leer' den Becher, se Keiper 158.

Störtebecker. Namn på en beryktad nordtysk sjöröfvare i det fjortonde århundradet. Har tolkats på samma sätt som föregående. Se Keiper 158: "Störtebeker, d. i. 'Stürz den Becher!'" Jfr:

> "[Klaus Störtebecker] nämde sig amiral,
> och sköldemärke, ett allegoriskt
> — en bägare, störtad upp och ned —
> i flaggan han förde (det är historiskt).
> Begabbare sade: 'Ty så är hans sed,
> att knapt med den gnistrande burgunder
> man fylt en bumpert till hans behag,
> förr'n han den tömt i ett andedrag';
> sjelf annan mening han lade derunder:
> 'Så lyster det mig intill min död
> att tömma den giriges öfverflöd,
> men gör han sig dervid gul och grå,

kan lätt han sjelf på sitt hufvud stå
en smula fortare, än han vill.'
Så var hans tanke; och det hör till,
just häraf tog han sitt namn också,"

Sturzen-Becker, V. skr. 1: 167 f. (1861).

Enligt Tegnér i Nordisk tidskrift 1882, s. 6 bildadt genom härkomständelsen *-er* af ett nordtyskt ortnamn *Störtebeck*.

Enligt Andresen, se Keiper 165, är det möjligt, att *Stortebeker* ursprungligen betecknat 'ein Trinkgefäss mit einer Stürze, Deckelbecher".

Ingen imperativbildning enligt de båda sista förklaringarna.

Vegesack, r. Friherrlig ätt, adlad i Sverige 1651. Stammar från Reval. Se Stenbock, Svensk adelskalender 1910. Namnet väl ursprungligen ett imperativiskt värdshusnamn: *Fege den Sack*, sopa säcken (d. v. s. den Geldsack) ren, pungslå gästerna! Se Grimm 3: 1415, Andresen 403, Becker 10. Grimm anför utom värdshusnamnet *Vegesack* äfven de analoga *Vegebüel*, *Fegenbeutel* samt *Vegetasche*.

c) *Binamn*.

Bintop. *Pædar Bintop*. Svenskt Diplomatarium. Ny saml. 3: 559 (1420). Uppland. Af Hellquist, Xenia Lideniana 111 (1912) med rätta förklaradt såsom ett imperativiskt tillnamn med betydelsen 'bind upp'. Han jämför sådana tyska namn som mht. *Tanzuff*, *Hengenach*, *Löschfyr* samt fvn. *Styttupp* och *Stuttupp*, som Kahle, Arkiv 26: 253, härledt ur *stytta* (*sik*) *upp*, "die Kleider hochheben, so dass sie kürzer werden". — *Bintop* är nog lånadt från tyskan; jfr från lågtyskan namnen *Bindup* (se citat från 1400 hos Wossidlo 11) — alltså en fullkomlig motsvarighet till det svenska namnet — och *Bindeuppe* (se citat från 1411 Därs.) och det högtyska namnet *Bindauf*, se Schulze 22, Vilmar 73.

Blimä. "Ombord på den lilla Uddevallaångaren stod kaptenen, han som är vida känd under smeknamnet 'Blimä'. Och när jag kom närmare, hörde jag mycket rigtigt, huru han skämtsamt språkade an en del unga flickor. — Ska ni *bli mä*, så kila på, för nu tar jag in på landgången." A. G. Ljunggren, Hjertblad 155 (1900). Se om talesätt, som bli namn på dem, som använda dem, Becker s. 23.

Förlåtmig. Ett kvinnligt gatuoriginal i Lund, som lefde vid midten af 1800-talet, kallades *Fröken förlåt mig*, se A. O. Lindfors i Ord och bild 1907, s. 223. — Förmodligen brukade hon ofta säga "förlåt mig".

Grin-ilia. Imperativbildning? Södra Kalmar län. H. o. E. i Landsm. IX. 1: 21 (1889).

Såsom förled i

Grinill-Ole. Bondeson, Smålandsknekten 40 (1894); till en, som heter *Ole*, se Hjelmqvist, Förnamn och familjenamn 232.

Gåpå. — "Marskalken Gå På." Hazelius, Föreläsningar öfver krigskonsten 1: 330 (1839); om Blücher såsom öfversättning af *Vorwärts*. — Se s. 157.

Klemgås? "*Fru Klemgås* (bredde smörgås med fingrarna)." Södra Kalmar län. H. o. E. i Landsm. IX. 1: 21 (1889). Jfr *klema* stryka, smörja på, se Rietz 326.

Mätta-kyss-mig. Jfr ex.: "Kyss mig en gång, innan prästen kommer! säger hon ock far honom [brudgummen] om halsen . . hon fick heta 'Mätta-kyss-mig' i hela sin livstid." E. Wigström i Landsm. XIII. 10: 27 (1894).

Packa-full? Södra Kalmar län. "De kallade hänne . . för Packa-full. Hon söp så förfärligt, så att hon kunde knappt reda sig ibland." Landsm. IX. 1: 132 (1889).

'Rekkehals.' "Olauum r." Svenskt diplomatarium 3: 749 (1326). I motsats till Hellquist i Xenia Lideniana 112 fattar jag detta fornsvenska tillnamn som en imperativbildning (analog med *vågehals*). "Sträck halsen!" Jfr fsv.: "han . . räkkir halsin", se ex. från Bonaventura 82 i Söderwalls ordbok 2: 278, och t. *den Hals recken*, se Grimm IV.

2: 244. — Ett *e* inskjutes stundom efter imperativen i ifrågavarande bildningar, se slutanmärkningarna. Jfr från tyskan familjenamnen *Reckefuss* (Heintze 229) och *Streckfuss* (Därs. 253), som pläga tydas som imperativbildningar. Möjligtvis är *Rekkehals* lån från tyskan.

'Rymelandh.' "Joan Rymelandh." Sv. Riks-archivets pergamentsbref nr 2675 (1393; Snäfringe). Skulle (jfr Hellquist i Xenia Lideniana 112) kunna fattas som en imperativbildning med inskjutet *e*; jfr fsv. *ryma landit*. Alltså: "rym landet!" Sannolikt från tyskan. Jfr det af Hellquist citerade *Rümelant* som namn på en borgmästare i Stockholm (cit. från 1411). Jfr äfven de tyska namnen *Rûmelant*, som Hellquist anför från Socin 467, och *Rûmezlant*, se Becker 19, samt *Ruhmeland*, *Raumlant*, se Schulze 26, *Raumeland* se Vilmar 75. Egentligen: främling, invandrare.

Slängepäls. Imperativbildning? Rönnebergs härad i Skåne. "'Slängepäls' (mannen med pälsen löst hängande öfver skuldrorna: att så bära pälsen upptogs som ett tecken af högfärd)." E. Wigström i Landsm. VIII. 2: 87 (1891). Kan också fattas: "päls som slänger".

Snurpröf. Till "snurpa ihop". Södra Kalmar län. H. o. E. i Landsm. IX. 1: 22 (1889).

SpringkringKari. Rimbildning. "Hos ett par gamla mamseller, som voro ansedda för mycket sqvalleraktiga, hade hon sitt högqvarter, men ströfvade annars omkring i bygden. För detta kringströfvande tillade man henne namnet 'Spring-kring-Kari'." Lilljebjörn, Ett och annat 133 (1873).

Jfr det från en testamentshandling, upprättad år 1285 af en dekan i Lund, uppvisade tjänarenamnet *Springimile*. Se Diplom. Suecanum 1: 667. Af Hellquist, Xenia Lideniana 113 förklaradt såsom *Springemellan*. Säkerligen imperativbildning. Jfr eng. *go-between*, mellanlöpare.

Ståimej. Jfr ex.: "Ståimej skälldes han, för han kunde inte tala ett eveligans ord utan säga: 'Stå i mej!'

— karlen.“ (Blekinge) E. Wigström i Landsm. VIII. 3: 220 (c. 1900). Se främmande motstycken hos Becker s. 24.

Surr-i-luftan. Till *surra?* Södra Kalmar län. H. o. E. i Landsm. IX. 1: 22 (1889).

Tittapålite. Så kallades en småländsk gumma med ovanligt stora ögon (c. 1850). Västbo. Kanske = titta på någonting litet, d. v. s. spärra inte upp ögonen så som man gör, då man vill med blicken omfatta något. stort.

Tittopp. “Stundom voro [ök]namnen [i Ingelstads härad i Skåne] ganska humoristiska såsom Sven Rundtenom, Nils Tittopp m. fl.“ O. Ahnfelt, Ur mina minnen 2: 6 (1907). Namnet från c. 1860.

Våg(e)hals. “Hans Wågehals.“ Swart, Gustaf I:s krönika (Edéns uppl.) 133 (1561). “Wågehals Krijgzknecht.“ Person i Messenii Signill (1612), se s. 82 i Schücks upplaga. “Hans Våghals“ hos Fryxell, Berätt. 3: 126 (1828).

Jfr *våg(e)hals* som appellativum.

Som binamn är det tyska *Waginhals* uppvisadt från 353, se Grimm 13: 371. Äfven *Wagehals* nyttjas som tillnamn, se Schulze 29, samt *Wagdenhals*, se Becker 19:

Vändekåpa. Se ofvan. “[Olof Sverkersson kallades] Olof Vändekåpa för sitt vacklande mellan Sigismund och hertig Karl.“ Fryxell; Berätt. 4: 64 (1830).

Som fingeradt namn. “Doctor Wendehöyke (thet är Wendekåpa, som kan draga kappan på båda axlar).“ Fosz 369 (1621). Jfr att den lågtyska namnformen bevarats s. 364: “Herr Wändehöyk.“ Lågtyska originalet: *Wendehoike* = ’Drehdenmantel“, se Reinke de vos (Schröders uppl.), v. 4157.

Jfr danskans *Vendekaabe* som öknamn på Povl Helgesen, på hvilken “Broder Dirick wende kabe“ i Satire om den syge Messe s. 20 äfven syftar.

B) *Fingerade namn.*

Anm. Under denna rubrik har jag äfven upptagit sådana namn på diktade personer, som efter hvad jag

förmodar användts såsom verkliga namn, men som jag ej kunnat uppvisa såsom sådana. Jag anser det alltså vara möjligt, att t. ex. vissa af de i det följande anförda fingerade binamnen ursprungligen varit fästa vid verkliga personer.

Bir-o = Börja på! Skämtsamt barnnamn. Orsa i Dalarna. Enl. E. Eriksson i Landsm. 1: 743 (1880). I öfversättning lyder stället, där namnet förekommer: "[Räfven till björnen:] '[Det] är bud från min vän haren, att jag skall komma ock vara gumme [d. s. fadder]. 'Gå då!' sade björnen. Räfven gick nu borttill stället, där bikupan var nedgräfd. Han tog upp hänne ock åt så mycket han orkade, ock så gräfde han ned det som var kvar på ett annat ställe. Då nu räfven kom åter-till björnen, frågade denne, hur krippen [d. v. s. (späd-)barnet] hette. 'Börja-på', svarade räfven." Därs.

Böj-om. "Så va'd en gang, nor rälihedana hade kummed did, så laa skåwmannen se runt umkringj, for ded kunne han åsse, å for dän orsågen schöll hedde han Böj-um." (Volsjö i Färs härad i Skåne) G. Karlin i Landsm. II. 9: 82 (1881).

Dela. Försvenskning af den latinska vokativen *Carpe*, som äfven är en imperativ = plocka. "Du ser den där karlen, som skär för. Han heter Dela. Därför när Trimalchio säger 'Dela!' så är det både ett tilltal och en befallning." Hilding Andersson i Världslitteraturen i urval 1: 504 (1902) [Lat. orig., se Friedlaenders uppl.[2] 100: "Carpus vocatur. ita quotiescunque dicit 'Carpe', eodem verbo et vocat et imperat."]

Faropp.

"En Jakobin i Grekeland — — —
(Nå skrik ej strax! — — — det der kan låta som jag ljugde;
Men lög jag än så uppenbart,
Tänk efter Herr *Far-opp!* dess mindre medhåll får jag;
Gör därför intet gräl, och stör ej sagans fart.)"

Leopold, S. skr. 3: 203 (1802).

Jfr t. *Fahrauf*, som enl. Becker 20 förekommer som satsnamn.

Gack. Se under **Kom.**

Gefyr. Namn på röfvare hos Almqvist, Amorina 260 (1839). — Förekommer nog som verkligt namn.

Jfr **Ge fyr** såsom namn på förening.

Ge-på. "Gifta personer Folksmädaren Hej Gepå och Sötmunna Läggtill." Argi Tidningar 1771, s. 61.

Fingeradt namn på en profoss hos Kexél, Mina Tidsfördrif på Gäldstugan (1798) 216 (1776). — *Ge* kan betyda *slå*. ("Ge en duktigt!")

Jfr *Ge på* som namn på skepp.

Grip (von). Imperativbildning? Fingeradt namn på roffare. "Väl-ädle Herr von Grip." Scherping, Cober, Then vprichtige Cabinet-Predikanten 1: 260 (1732, 1734); jfr att det i det cit. arbetet s. 256 talas om "Then foglen Gripen" ("Sådane Gripar finnas allestädes").

Jfr *grip* såsom appellativ = röfvare och polis i det föregående och *Grip* som hundnamn.

Gripfast. "En fängslig stråtröfvare" hos Gyllenborg, En bättrad Vill-hierna (1721). — Namnet passade bättre som beteckning för fasttagare, polis. Jfr *Hållfast.*

Gå-lätt. "Kalle Gå-lätt är ute på luffen." Strix 1903, nr 36, s. 3.

Gäcka-hvar-man. "Det var en gång en änka, som hade en son, som var mycket vanartig... En dag gick sonen åt skogen.. Då mötte han en präst. 'Huru heter du?' frågade prästen. 'Gäcka-hvar-man', svarade pojken." Nordlander, Svenska folksagor 79 (1892).

'Gör Rätt.' Fingeradt namn som underskrift. Posten 1768, s. 192. Jfr de tyska namnbildningarna på *-recht: Glaubrecht, Leberecht* o. s. v., se Becker 20.

Hasta till byte. "Och Herren sadhe til migh, Kalla honom [profetissans son] Röffua snart, Hasta til byte." Jesaja 8: 3 (Bib. 1541) [ordagrann öfversättn., se Bib. 1903: "rofvet hastar, bytet skyndar"; Luther: Raubebald, Eile-

beute; Vulg.: "voca nomen eius accelera, spolia detrahe, festina prædari"; Septuaginta: "ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμευσον"]. Jfr Grimm, Gramm. 4²: 1202.

Håll.

1) "När de koka blodkorf, hafva de för sed att lägga kreaturets mjelte i grytan, på det korfven ej skall gå sönder. Somliga bruka också att, då de skola lägga blodkorfven i grytan, ropa genom den stängda dörren till stugan: 'Är *Håll* hemma?' då någon der inne skall svara *ja.*" (Skåne) Wigström, Folkdiktning 2: 157 (1881).

2) En härold från slottskansliet heter Håll hos Wadman, Saml. 2: 66 (1835).

Hållfast.

1) Namn på röfvare hos Almqvist, Amorina 260 (1839).

2) Personifiering af hållfasthet i följ. ex.: "När man knyter ett Hampe och Läg[= d!]erreep tilsammans, så håller thet wäl, men när Knuten kommer i wått, och Läderrepet begynner blifwa slepprigt, tå weet iag alldrigh hwar Hållfast tager wägen." Seignieur Hans Hanssons Drömmar D 3 b ("B 3 b") 1679. Osäkert; jfr adjektivet *hållfast*, som möjligen ligger till grund.

3) Namn på näcken.

"Och jag är kommen från främmande land;
Hållfast, Hållfast, det är mitt namn! [säger Näcken]."

Svenska folkvisor utg. af Geijer och Afzelius 3: 130 (1816) (= Bergströms uppl. 1: 348).

Näcken kallar sig så, därför att han håller fast sitt byte. Jfr att i lågtyskan *hollfast* nyttjas i betydelsen "ein Starker, der festhält" och *de holl* (*uns*) *fast* om gensdarmen, se Wossidlo 16, och att t. *Haltfest* är namn på en stadsbetjänt hos Ayrer, se Schulze 32; jfr Becker 28. Tyskan har talesättet: "Besser ein Haltfest als tausend Holdirs." Wander. — Jfr *Hal(l)fast* och hundnamnet *Hållfast.*

Hållmun. "Goda *munlås* kunna köpas hos mekaniker H. Ållmund." Gripenberg, Finska kadettkåren 262 (cit. från c. 1869).

Hållstyr. "Qvarters-Comissarien Hållstyr." Posten 1768, s. 12. Jfr 'hålla styr på någon'.

'**Håll Tygel**.' Fingeradt namn såsom underskrift. Posten 1768, s. 51. Jfr: 'hålla någon i tygeln'.

Hörvältill. "Hör-wäl-til är Påwens Hoffmäster:" Fosz 366 (1621). Öfversättning af lågtyskans *Horkenauwetô*, se Reinke de vos (Schröders uppl.), v. 4205.

Kinkop. Namn på bödeln i Messenii Signill (1612), se s. 76 f., 82 i Schücks uppl. Namnet skall väl betyda upphängaren och tyckes förutsätta, att verbet *kinka* ej blott (jfr Rietz och Vendell) varit intransivt utan äfven transitivt (i öfverensstämmelse med *hänga*).

Klipp (*Mäster Klipp*). Om trädgårdsmästare. "Hvad jag tycker mina vänner, blommorna, på andra sidan häcken skola vara nöjda med att den odrägliga mäster Klipp begifvit sig i väg med saxar, knifvar, bast och alla andra tortyrredskap!" C. Milow, Drömsagor och berättelser 69 (1896). Behöfver ej fattas som imperativ.

Klös. Imperativbildning? Skämtsamt, tillfälligt namn i följ. exempel:

"Blint han kämpar att bli lös,
trevar, gissar: 'Nyp och Klös
är ditt namn och Udd och Sticka,
Riv och Ryck och — släpp mig, flicka!'"

Fröding, S. skr. (minnesuppl.) 2: 111 (1896).

Jfr Cederschiöld, Studier öfver verbalabstrakterna i nutida svenska 120. För att skalden (med *Nyp*, *Klös*, *Rif*, *Ryck*) afsett imperativbildningar talar kanske i någon mån den imperativa slutuppmaningen.

Knip. "Besökaren Michel Knip." Posten 1768, s. 51.

Kom. "Skeppsklareraren Kom & Gack & Comp." Bellman, Skr., Ny saml. 2: 357 (1773). Jfr hundnamnet *Kom*.

Komtebaks. Imperativbildning? "Hr Komtebaks." Person i en göteborgsk nyårsrevy af år 1909. Kan ej anföra det sammanhang, i hvilket namnet förekommer.

Läggtill. Argi Tidningar 1771, s. 61. Se under *Ge-på*.

Låsepunger. "Läs, d. v. s. tillslut (penning)pung(en!" Punglåsaren. "[En djäfvul sade:] jak heth*ir* läsepungh*ir*." Svenska medeltids-postillor 5: 225 (c. 1475) [I det följande talas det om människor, som äro 'swa nidzskaps fulle, ath the syällan äll*ir* inthe vilia giffwa fatigho folke almoso."]. "Jak heth*er* lesepu*n*gh*er* jak gör me*n*niskio*r* giroga ok nidzskafulla." Järteckens Postilla 140. Jfr Därs. 132. Nominativändelsen visar, att namnbildningens senare led ej uppfattats som objekt,

Nyp. Imperativbildning? Se under *Klös*.

Nypengerna. = Nyp 'en gärna! "Lagman Nypengerna." Franzen, Skald. 4: 255 (1832).

Pratascito. Imperativbildning? "[Marquis] De Prata Scito." Om den som pratar smörja. Uppsalaslang. Se Hjelmqvist, Förnamn och familjenamn 343 (1903).

Rif. Imperativbildning? Se under *Klös*. Jfr *Rif* som hundnamn.

Ryck. Imperativbildning? Se under *Klös*.

Rynkpanna. Imperativbildning? "Mäster rynkpanna". Bulwer Eugene Aram 27 (1833) [Eng. orig., se Tauchnitz uppl. 13: "master Shrivel-face"]. Kan föras till subst. *rynka*.

Rådväl. Namn på en 'vän' hos Gyllenborg, En bättrad Vill-hierna (1721). Se under *Görwell.*

Röfva snart, se under *Hastatillbyte*.

Rör i askan. Sagonamn på askungen. "Fröken Skinnpels Rör i askan" (Södra Småland). Hyltén-Cavallius, Svenska folk-sagor och äfventyr 422 (1849); jfr Nordlander, Svenska folksagor 44 (1892).

Jfr lågt. *Pust in de asch* såsom namn på "untüchtige Dienstmagd". Meklenburg, se Wossidlo 14.

Sedigföre. "Procentaren Se dig före." Löjeliga Tidningar 1782, s. 30. Jfr det tyska namnet *Siedichum*, se Becker 20.

'Se Efter.' Fingeradt namn som underskrift. Posten 1768, s. 232.

Se genom fingren. "Til Herrarne Se Genom Fingren [öfverskrift]." Posten 1768, s. 100.

Sinsisäng. Imperativbildning? Om den som väter under sig. "Grefve Sinsisäng." Stockholm. Se Hjelmqvist, Förnamn och familjenamn 343 (1903). Förutsätter, om det är imperativbildning, ett verb *sinsa*, en kontamination af *sissa* och *sinselera* (se Rietz).

Slinkin. Om en som brukar slinka in på krogen. "Bror *Sjusup* .. Herr *Slinckin* och Bror *Spetsglas.*" Posten 1768, s. 169. Jfr *Slinkin* som ortnamn.

Slitlakan. "Dortha Slitlakan." Hagberg, Shakspeare 3: 348 (1848) [Eng. originalet: Doll Tear-sheet; alltså ordagrann tolkning].

Slukopp.

1) Personifierande namn på hickande (rapande), såsom följd af omåttlighet i mat och dryck.

"[Bönder på gille]
rjda rätt sällan till sitt för'n Drägg å Mögell de skåda,
fnaska ej Hem till Byss, för'n *Slukopp* är uti Föllie."

Warnmark, Epigrammata L2a (1688).

Jfr lt. *schluckup, sluckup* m. fl. former = singultus a ventriculo, se Brem. Wb. 4: 901, Wossidlo 7.

2) Om roffare. "Ährelöse Herr *Sluk-opp!*" Scherping, Then vprichtige Cabinet-Predikanten 1: 260 (1732, 1734).

Jfr att i lågtyskan *Schluckup* nyttjas om 'geldgieriger Mensch'.

Jfr *slukopp* (*slukop, slugop*) såsom namn på slöseri, såsom ortbeteckning och appellativ personbeteckning samt hundnamnet *Schluckupp.*

Springfikonifält.

"Min vallpojke heter Springfikon i fält."

(Uppland) Barnvisa enl. Nordlander i Landsm. V. 5: 141 (1886). Jfr *Springfelt,* se Hjelmqvist, Förnamn och familjenamn 324 (1903), och den tyska imperativbildningen

Springinsfeld, "Bezeichnung eines jungen leichtfüssigen Menschen", se Heyne och Schulze 35 (jfr de tyska namnen *Springsfeld* och *Springefeld*, se Schulze 28).

Sträck(e)ben. Döden, som utsträcker den döendes ben. "Streckbeen dödhen medh sina förelöpande drawan:ter, siukdomarna, klappa hardt på wår dör." P. Erici, Musæus, Postilla 2: 11 b (1582). "J wår sottesäng, när Streckebeen söker wår hwdh." Därs. 2: 12 a. "På sottesengen, när streckebeen kommer farandes." Balck, Om then Christeliga Riddaren M 6 b (1599).

"O! död, du grymma Mänsko-åt,
Du Sträckeben, som slagtar Folk."

Weisse, De Tre Största Narrar 201 (1769).

Af tyskans *Streckebein* i samma betydelse, se Heyne och Schulze 95; jfr att *Streckbein* är familjenamn, se Vilmar 77.

Ståbi. Jfr ex.: "Ty om werdhen gästerna ey påkörar [nödgar enträget att äta och dricka], mistar han sitt goda gästgiffuare nampn. Och om gästerna, werdens eentregna begäran ey efflterföllia, falla the vthi hans mishag, och sålunda förminskes bäggie theras godha gästabodz nampn och rychte, hwilke förr pläga heta Ståbij." Bullernæsius, Om Lögnen 356 (1619). Om den som "står bi", d. s. s. håller ut, är stark, se Rietz 667, som anför denna betydelse för verbet *stå bi* från Svealand; här alltså om den som är stark i ätande och drickande.

Stängemunder. Stäng mun! "[En djäfvul sade:] jak hetir stengemund*ir*." Svenska medeltids-postillor 5: 225 (c. 1475) [Förut talas det om onda andar som "stängia.. badhe hyärtat mwn ok öron" hos den, som de gå in hos. I det följande nämnes som ett bevis på de onda andarnas inflytelse, att människan "ey älzskar gudelica bönir".]. "Jak heth*e*r steengemwndher, jak forhindrar me*n*niskio*n*ne he*n*ne lesni*n*gh ok gudheliga bönir." Järteckens Postilla 140. Jfr Därs. 132. Nominativändelsen visar, att namnbildningens senare led ej uppfattats som objekt.

(Nej)säj. Nej, säg. "Hälsa Edra Camerater Herrar *Nässäj* och *Ahah!* ifrån *Purus Alvare.*" Posten 1768, s. 46.

Tafast. Namn på polis hos Chronander, Bele-Snack (1649), se Hansellis uppl. s. 190. Jfr *Tafast* som hundnamn.

Tagallt. "Orätt-välvise Herr *Tag-alt!*" Scherping. Cober, Then vprichtige Cabinet-Predikanten 1: 260 (1732, 1734).

Förmodligen har det tyska originalet *Nimm-alles.* Jfr: "er ist vom Stamme Nimm" om den vinningslystne, som vet att ta för sig (Berlinerspråk enl. Berghaus, Der Sprachschatz der Sassen 2: 782; äfven i preussiskan, se Frischbier; jfr Grünberg, Biblische Redensarten 57).

Jfr eng. *gripe-all.* "I could not worm a stiver out of Dawson — that gripe-all, Thornton, got it all from him." Bulwer, Pelham (Tauchn.) 410 (1828).

Tagtill. "Tre förnemlige Doctorer äre i Rom, Doctor Griptho (thet är, tagh till) o. s. v." Fosz 369 (1621). Se Reinke de vos (Schröders uppl.) v. 4156. Fosz 364 står "Doctor Grijpto"; jfr högtyskans *Greifzu,* se Schulze 14, 31. — *Greifzu* är tyskt familjenamn, se Heintze 151.

Vippenstjärt. "Grefvinnan Vippenstjert." Strix 1898, nr 27, s. 4. Jfr *vippenstjärt* och *vippstjärt* som fågelnamn samt *vipp(e)stjärt* (*Vippstjärt*) som appellativ personbeteckning och som personproprium.

Vippstjärt. "När Mademoiselle Hvippstiert står i sitt kammarfenster, angriper hon gerna deras personer som gå förbi." Thet Svenske Nitet nr 3 (1738). "Mamsell vippstjert." Remmer, Fauchon 73 (1820).

Jfr det föregående samt *vipp(en)stjärt* som fågelnamn och *vipp(e)stjärt* som appellativ personbeteckning.

Vändekåpa, se ofvan.

Från tyskan stammar.

Passenauf. Fingeradt namn. "Laqvejen *Passenauf.*" Kexél, Mina Tidsfördrif På Gäldstugan (1798) 217 (1776). Jfr *Passen Sie auf!*

Från franskan stammar:

Passepartout. Pseudonym. Se Lundstedt, Sveriges periodiska litteratur 3: 611. Jfr *passepartout* = hufvudnyckel i det föregående.

Från latinet stamma:

Caveto. Andra pers. sing. imper. futurum af *cavere*, akta sig.

"Se upp! 'Drick och betala' lösen vare;
Ingen kredit! . .
Låt derföre *caveto* ge dig råd."

Hagberg, Shakspeare 4: 36 (1848).

[Eng. orig.:

"Therefore, *caveto* be thy co*u*nsellor."]

Date. Andra pers. plur. imper. = gifven! "Nw vm en dagh tha en brod*er* sat th*ä*r j porteno*m* [till ett kloster, där man ej gaf allmosor] kom th*ä*r en frömande mwnk*er* gangande som han tyktis ey förra haffua seth ok gik borth w clost*re*na th*ä*n brodren sporde ho*no*m ath huat han het ell*er* huart han wilde gaa Tha swarade han jak het*er* date th*ät* är swa myk*it* som giffui*n* jak wil gaa bort hädan for thy mik wil nw här ingen länger älska." Svenska medeltids-postillor 4: 125 (ur en handskrift från slutet af 1400-talet). "The gamble haffua infört en *Legendam*, at vthi it Kloster woro twå män, then ene heet *Date*, then andre *Dabitur.*" P. Jonæ Angermannus, Lijkpredikningar 246 (1623). "Mine kiäre bröder, tilförenne voro två såte bröder i klöstret, the höllo vel hus: så at alt vexte och tiltog vnder theras hender. then ene het *Date* (gifver), then andre *Dabitur*, (så varder eder gifvit.)." Swedberg, Casa pauperum 195 (1723) [efter Luther].

Beteckningar för föreningar och liknande.

Afsky krogarna. Namn på en nykterhetsförening, som bildades af en portvakt G. Forsberg († 1904).

Ge fyr. Skytteförening i Malmö. "Malmö skyttegilles underafdelning 'Ge fyr'." Sydsv. dagbladet 1909, den 5 oktober. "Skyttegruppen 'Ge fyr'." Därs. 1911, nr 101, s. 6.

Se *Gefyr* som namn på röfvare.

Idka dygden. "Sällskapet Idka Dygden." C. F. Dahlgren, S. arb. 3: 32 (1822).

Rädda Sveriges Eländigaste Barn-*hem*. Idiothem, som grundats på initiativ af Fru Ramsay (Wilhelmsro). Förkortas R. S. E. B-hem.

Sjung, sjung. Studentsångsällskap. "Studentsångsällskapet 'Sjung, sjung' föredrager en del sånger [vid Nordiska spelen i Stockholm]." Sydsv. dagbladet 1913, nr 38, s. 8.

Tittut. "Ett nyligen härstädes [i Stockholm] bildadt sällskap med namnet 'Tittut'.. kommer att.. anordna en lust- och billighetsresa till Tyskland och Danmark." Stockholms dagblad (lands.) 1911, nr 187, s. 5. Namnet valdt för att tillkännagilva föreningsmedlemmarnas lust att "titta ut" ur boet och se främmande länder.

Jfr *tittut* (*Tittut*) som beteckning för utsikt, dans, lek, ort, tittglugg (fönster), person.

Från latinet stammar:

Memento. "Klubben Memento, som har till ändamål att bekläda behöfvande barn och föranstalta om sommarvistelse för dem på landet." Stockholms dagbl. (lands.) 1907, nr 94, s. 3.

Jfr *Memento* = påminnelse, varning.

De föreningsnamn, som anförts, innebära ett lösensord för resp. föreningars verksamhet, en maning till medlemmarna att deltaga i denna eller — hvad beträffar det först anförda exemplet — att befästa sig i den stämning, som är karakteristisk för föreningens verksamhet.

Tillägg.

S. 4, efter r. 17 uppifr.: *Farväl* nyttjas bildligt t. ex. om en skådespelares sista uppträdande, en författares sista verk (hans "farväl" till publiken) eller det, hvarigenom han för sista gången skattat åt en viss riktning inom litteraturen. Exempel: "Man brukar betrakta Sveas alexandriner som Tegnérs farväl till denna versart liksom till hela den akademiska smaken." Mjöberg, Stilstudier i Tegnérs ungdomsdiktning 201 (1911).

S. 13, r. 1 nedifr. (före exemplet från Heidenstam): "Ingenting är mera vanligt, än att, då man nyser, höra ett: Gud hjelp! Prosit." Allmänna Journalen 1814, nr 241, s. 1.

S. 14 till artikeln *Gåpå.* För att *gåpå* i citatet från Söderhjelm verkligen är imperativ talar subst. 'gå-bara-på' i följ. ex.: "De här orden höras litet storslagna och skrifna som i ett gå-bara-på." Molin, Ådalens poesi 208 (1895). Tillägget af *bara* är, synes mig, ganska bevisande.

S. 17, efter citatet från E. Wigström, r. 6—8 uppifr.: "Gif! gif! ropas det ur den blommande aspen. Gunnar smyger fram mot trädet och ser en liten spräcklig fågel, som vänder halsen i alla riktningar. Det är göktytan, som påminner oss om vår plikt att giva tröst åt de bedröfvade, bröd åt de hungrande." Rydberg, Vapensmeden 296 f. (1891).

S. 17, efter r. 24:

Komihåg-almanack. Annotationsalmanack, Hördt (1912).

S. 22, r. 21 uppifr. (före exemplet från Tavaststjerna): "Ja, hans snille, det var trollformeln, det var det 'Sesam, öppna dig', som för honom skulle bereda tillträde till all lifvets härlighet." Edgren, Ur lifvet (1:) 227 (1881; i berättelsen Sesam, öppna dig!).

S. 22, r. 25 uppifr. (efter exemplet från Tavaststjerna): "Som hindret för allt detta [P. Molins planer] stod öfverallt bristen på mynt och som målet begäret att ernå detta 'Sesam öppna dig!', hvilket i Molins situation var det samma som själfva lifvet." G. af Geijerstam i Ord och bild 1896, s. 405.

S. 34, r. 16 uppifr. (före citatet från Söderhjelm): "Renans stil .. ironiserar med ett leende laisser-aller för ironikern." Levertin, Diktare och drömmare[2] 169 (1892).

S. 35, r. 26 uppifr. *Rendez-vous* är vanligen synonymt med 'tête-à-tête', 'möte mellan fyra ögon'.

S. 36, efter r. 8 uppifr.: "Ett riktigt rendez-vous, ett samtal på tu man hand." Benedictsson, Pengar 27 (1885).

S. 56, r. 3 uppifr. (efter citatet från v. Rosenfeldt):

"Kilberg dansar en pas-pied."

Bellman, S. skr. 2: 13 (1767).

Efter s. 63. Från tyskan har *Kehraus* lånats äfven som spelterm = Sweep. "Den som då alla korten äro utgifna, får sista sticket [i Casino], hemtager äfven de öfriga korten, som ligga på bordet, så vida icke efterhanden har ett hofkort qvar, i hvilken händelse denne tager de öfverblefna korten. Detta kallas *Kehraus* eller *Sweep.*" Konsten att spela 3: 59 (1849).

S. 67, efter r. 23 uppifr.: "Den lilla bokhandeln, hvilken mera liknade en bokmals lugna skym-undan än en vanlig försäljningslokal." Benedictsson, Berättelser och utkast 126 (1884).

S. 76, efter r. 12 uppifr.:

Akta dig. "Kap Akta dig." Användt i Lunds

skola (1913) i st. f. *Kap Guardafui* (portugis.: 'akten eder!', se Carlson-Fagerlund, Skolgeografi 1: XX (1911)). Hördt.

S. 89, efter r. 10 uppifr.: "Jag vred .. in på kontoret." E. Wigström i Landsm. XIII. 10: 71 (1894).

S. 92, efter r. 1 nedifr.: Jfr Pipping i Studier i nordisk filologi II. 5: 20 ff. och T. Torbiörnsson, Därs. 6: 8 f.

S. 94, r. 4 uppifr. Jfr till förklaringen af det tyska *Prahlsacht* följ. talesätt: "Prahlsacht öss ok Tieg, awer et hölt nich lang." Frischbier, Preussische Sprichwörter 1: 3002.

S. 95, efter citatet från Kurck, r. 26—27 uppifr.: "Finge wij ij musko uth ifrån Krigs Collegio wåre pass portto el:r frijpass ifrån fångenskapet." H. Spåre (1722) i Karol. krigares dagböcker 7: 242.

S. 112, efter r. 1 nedifr.:

Passepartout ingår som förled i sammansättningen:

Passepartout-biljett. I Finland. Järnvägsbiljett, som berättigar till att under en viss tid resa hur långt och hur ofta som helst på ett lands (stats-) järnvägar. "Passepartoutbiljett gäller under ett år och på samtliga finska statsjärnvägar." G. Dalström i Teknisk tidskrift 1898: AA, s. 5.

S. 138, efter r. 2 uppifr.: (Individproprier).

S. s., efter r. 5 uppifr.: **Bit**, m. (?). "Bondens två raska jakthundar hette .. Bit och Nafs." Nu är det jul igen 1912, s. 7.

S. 142, efter r. 10 uppifr.: **Nafs**, m. (?) = Nafsa? Se ex. under *Bit* här ofvan.

S. 162, efter r. 5 uppifr.: *passupp* = uppassare förekommer någon gång i st. f. det vanliga *passopp*. Jfr: "Pojken, som är allas passupp." Benedictsson, Berättelser och utkast 158 (1885) [s. 159 står *passopp*].

S. 179, efter r. 12 uppifr.: **Trillaåpinn**. "Den fjärde [af trollungarna, d. v. s barnen], som är ett fruntimmer, [heter] Sjåpagås Trillaåpinn. Namnen har inte jag hittat

på, men de äro lika vackra för det.“ Waldeck i Stockholms dagblad (lands.) 1913, nr 45, s. 2.

S. 183, efter r. 7 nedifr.: I Strindbergs berättelse De lycksaliges ö omtalas en smed *Knip*, se Svenska öden och äfventyr 3: 73 (1884).

Ännu ett par tillägg:

S. 16, efter r. 12 nedifr.: **Kikut**, n.? I betydelsen “kikande“, “tittande“ i följ. exempel:

“Och hon var het om kinden
af gången och af vinden
och badet, som hon fått sig
af kalk och lut i grannars
kikut i glugg och dörr.“

Fröding, Stänk och flikar 72 (1896). Jfr *kikut* = utkiksplats och *Kikut* som ortnamn samt äldre holländskans *kijcuut*, se Verdams ordbok, nyholländskans *kijkuit*, se Därs., ostfrisiskans *kîk-ût*, se Doornkaat Koolman.

S. 64, efter r. 5 nedifr.: *Kikut*, r. i betydelsen utkiksplats (på fartyg) i följ. exempel:

“Hej, leden är trång,
nu näfven håll knuten
och taljan i gång,
se opp från kikuten,
ohoj, alle boys, kom along.“

Fröding, Stänk och flikar 44 (1896). Jfr *kikut* härofvan och *Kikut* som ortnamn samt ofvan anförda utländska motsvarigheter.

Slutanmärkningar [1]).

I formellt afseende kunna de imperativiska substantivbildningarna indelas i sådana, som utgöras af en ensam imperativ (se t. ex. många af hundnamnen härofvan: *Kom*, *Gissa* o. s. v.) och sådana, där imperativen har vid sin sida andra ord: den styr t. ex. ett objekt (se t. ex. *gifakt*, hundnamnen *Brytjärn*, *Fråg'en* o. s. v.) eller är bestämd af ett predikativ (se t. ex. *Wahrenman*) eller ett adverbial (se t. ex. hundnamnet *Fläng öfver ljung*, värdshusnamnet *Komtillmåtta*, hästnamnet *Trafvalätt*, bildningarna [2]) på *om*, *opp*, *på*, *ut* o s. v.). Stundom utgöres det imperativa substantivuttrycket af mer än en sats (se t. ex. *Kyssmigomdukan*).

Då en imperativ sammansättning har en partikel till slutled, har denna i regel hufvudtonen i nysvenska riksspråket (jfr *sittopp*, *suput* o. s. v.). I äldre nysvenska liksom i dialekter är detta visst icke alltid fallet (jfr t. ex. *fàri*, *ròrom* i det föregående), hvadan betoningen af t. ex. en sådan namnform som *Fàrom* ej behöfver utgöra något hinder för att den är en imperativbildning [3]).

Imperativens slut-*a* (i den svaga *a*-konjugationen i riksspråket) saknas i regel framför partikel, som börjar med

---

[1]) Jag tar i det följande väsentligen hänsyn till de svenska eller från tyskan lånade uttrycken.

[2]) Samma partikel ingår ofta i flera imperativa uttryck, se det andra registret.

[3]) Jfr Kock, Akc. 2: 67.

vokal (se t. ex. *gapöfver, tittin*, *spelopp* o. s. v.). Framför med konsonant början partikel fattas det någon gång (jfr *passpå*, *ruspå*), möjligen äfven någon gång framför objektsord, som börjar med konsonant (jfr t. ex. *Rynkpanna*, där dock *Rynk* kan föras till subst. *rynka*, och *Vippstjärt*, som dock sannolikt är en efterbildning efter lågtyskan).

Efter imperativen, hufvudsakligen till sådana svaga verb, som höra till den andra (svaga) konjugationen infogas stundom ett *e* (se t. ex. *läsepunger*, *rekkehals*, *stängemunder*, *sättefast*, *vågehals*). *E*-et bör i allmänhet förklaras såsom beroende på anslutning till andra verbala förleder med slutande *e*, se Tamm, Sammansatta ord i nutida svenskan 150 f. (jfr Kock i Landsm.. XIII. 11: 21); i vissa fall är *e*-formen af tysk härkomst (se t. ex. *vågehals*). En sådan form som *slickepott* beror väl på omdaning af *slekepott* (jfr fsv. ipf. plur. *slekto*) efter v. *slicka*.

Vissa af de sammansättningar. som sluta med en partikel, ha svårt att fördraga pluraländelse (så t. ex. *förgätmigej*). Jfr *Vakaöfveross*, som är lika i sing. och plur. *Farväl*, *gifakt* m. fl. brukas ogärna i bestämd form.

Faksimile, *faktotum*, *kniphjärta* (jfr *vändekåpa*) visa, att en imperativ substantivbildning, bestående af imperativ och objekt, kan få sitt genus bestämdt af objektet. *Läsepunger*, *Plockpunger* och *Stängemunder* ådagalägga genom sitt slutande *er*, att *pung* och *mun* i dessa ord ej uppfattats som objekt.

Många af de imperativa substantivuttrycken ha en historia, som ligger i öppen dag. Uppkomsten af andra — särskildt bland namnen på materiella ting och lefvande varelser — är höljd i ett visst dunkel. I det följande skall jag vidröra några af de sätt, på hvilka nämnda uttryck kommit till [1]).

Formler för uppmaningar och önskningar (t. ex.

---

[1]) Jag tar endast med de viktigaste fallen.

farväl, gifakt) ha substantiverats (ett *farväl*, ett *gifakt*) och nyttjas om yttrandet i fråga. I det föregående har jag upptagit sådana af nu omnämnda substantiveringar, som äro "stående", rotfasta i språket. Tillfälligtvis kunna ju hvilka imperativer som helst fungera som substantiv.

Af de substantiverade uppmaningarna ha flera erhållit öfverförd betydelse; särskildt har uttrycket för maningen blifvit beteckning för den handling o. s. v., hvarigenom den efterkommes: uppmaningar till de lekande bli namn på själfva leken; *gifakt* betyder äfven den ställning och hållning, som ordern *gifakt* kräfver; ett *grabbatag*, ett *nappatag* kunna möjligen förklaras så, att uppmaningen att gripa tag blifvit namn på själfva greppet; *kasut* = kör ut kan ha blifvit beteckning för att någon blir utkörd.

De imperativa begynnelserna till latinska gudstjänsttexter ha, såsom i det föregående visats, ofta substantiverats och blifvit namn på de söndagar, då ifrågavarande text förekom. Begynnelserna till vissa dansvisor ha blifvit namn på danserna i fråga.

Ett imperativiskt uttryck, som en person ofta använder, kan bli benämning på honom själf (se t. ex. *Blimä*, (*Fröken*) *förlåt mig* i det föregående). Jfr sådana tillnamn som *Nime-mich-Gott* (anfördt från år 1360 såsom förekommande i Freiburg hos Becker 24 f.), *Nümegot* (Basel, Dens. 25), det eng. *God-me-fetch* (11 århundr. enl. Becker 24). Jfr äfven att engelsmännen kallas *Goddams*, se Becker 24.

Imperativformler, som nyttjas t. ex. vid den folkmedicinska användningen af en växt eller vid tillagningen eller serveringen af en maträtt, ha blifvit beteckningar för ifrågavarande växt eller maträtt. Se *stattuppochgack*, *reseda*, *bultihop*, *ursäkta hastigheten;* jfr Osthoff 312.

Ett ortnamn kan ofta utgöra en — stundom skämtsam — uppmaning till de personer, som tänkas besöka stället ifråga. Ägaren — eller möjligen själfva namn-

bäraren — tänkes framställa uppmaningen, bjuda någon att *titta in* eller *slinka in*, att *titta ut* eller *betala* hvad man är skyldig.

Imperativnamn, som ha folkhumorn att tacka för sin tillkomst, äro vidare t. ex. *Gissa* (som namn på hund och ko), hundnamnet *Vet hut*, getnamnet *Ropina*, skenbara uppmaningar till dem som fråga efter ifrågavarande djurs namn.

I *noli-me-tangere* "rör mig inte" tänkes maningen uttalad af det, som benämnes med detta namn; likaså t. ex. i *akta dig*, *jag är en flicka* (skämtnamn på nässlan), *Bärhit* (om blodigel). Den växt, som först fick den benämning, som på svenska tolkats med *förgätmigej*, har nog också tänkts framställa den bön, som dess namn innebär. *Vademekum* skulle möjligen kunna tolkas på motsvarande sätt.

Synnerligen ofta utgör den imperativa substantivbildningen ett tilltal till den person, det föremål o. s. v., som den betecknar.

Tilltalet innebär stundom en maning från den betecknade själf. Namnen *Gjörwell*, *Lefrén* och *Wahrenman* vittna därom, att deras första bärare velat genom dem gifva sig en hälsosam erinran, liksom Englands puritaner genom sina långa uppmaningsnamn ville vinna motsvarande syfte.

Någon gång uttrycker ett personnamn en önskan eller uppmaning från en annan än namnbäraren. Målaren Lundgrens föräldrar kallade sin son *Egron* (= eg ron), Spener döpte en jude till *Bleibtreu* [1]).

Vissa appellativa personbeteckningar utgå påtagligen från tillrop, innebärande en uppmaning eller befallning till de betecknade. En *passopp* är en, till hvilken uppmaningen *passa opp* brukar ställas; det från finskan lånade *koli* betyder "hörhit"; en *vakaöfveross* = duenna visar motsvarande betydelseutveckling. Jfr medelhög-

---

[1]) Se Becker 4.

tyskans *Singûf* såsom namn på en kringvandrande sångare, se Wilmanns, Deutsche Grammatik 2: 405.

Många hundnamn m. fl. djurnamn äro på samma gång befallningar, som man brukar ställa till djuret i fråga.

Skeppsnamn sådana som *Snappopp*, slottsnamn sådana som *Styrbiskop*, *Zwing-Uri* kunna utan svårighet förklaras såsom uttryckande skeppsherrens eller slottsherrens syfte med skeppet eller bygget.

Ett namn kan ibland utgöra ett försmädligt tillrop. Jfr t. ex. *Statalagom* = hofvera dig lagom, tygnamnet *prå(le)sakt*.

I många af de imperativa substantivbildningar, som utgöra ett beskrifvande tilltal till den betecknade, har man svårt att finna någon imperativisk betydelse eller någon imperativ fras såsom utgångspunkt för substantiveringen. Deras innebörd uttryckes vida bättre genom presens indikativus. *Märknoga* betyder den som märker noga, *kniphjärta* en som kniper hjärtan, en "hjärteknipa" (se Heidenstam, Vallfart och vandringsår 163), *bitå* "en som biter af folk(s yttranden)", *Bintop* "en som går med uppskörtad dräkt", *Stattena* ett hus som står ensamt [1]).

Huru bildningar sådana som de anförda ursprungligen uppkommit, är svårt att säkert utreda, och olika meningar hafva uttalats därom.

Hatzfeld och Darmesteter, Dictionnaire, Inledn. s. 87 finna i de romanska språkens motsvarande, mycket talrika bildningar resultatet af "une création spontanée, qui ne se raisonne pas et se fait par une intuition synthétique".

Osthoff har (cit. arb. ss. 128 ff.) sökt visa, att ifrågavarande imperativuttryck såsom personbeteckningar skulle kunna ledas tillbaka till s. k. karmadhâraya-sammansätt-

---

[1]) I svenskan påträffas någon gång individnamn, som utgöras af eller i hvilka ingår en indikativ form af verbet. Se om dem en uppsats af förf. i Språk och stil 12: 230—236. Till där anförda exempel må fogas vedernamnet *Gårilla* om en person, som på långt håll kunde igenkännas på sin fula gång. (Meddeladt af G. Cederschiöld, som hört det i Stockholm).

ningar, som nyttjats metaforiskt. *Wendehals* t. ex. skulle ursprungligen betyda "ein Hals zum Wenden" och sedan nyttjats bildligt om person med dylik hals. Den verbala förleden har därefter omtydts såsom imperativ, och sedan detta skett, ha nybildningar ägt rum.

Om också Osthoff har pekat på en af anledningarna till uppkomsten af de deskriptiva imperativuttrycken, kan ju ej, jfr Wilmanns, Deutsche Grammatik 2: 404 f. och Osthoffs egna anmärkningar s. 312, hans förklaring äga omedelbar tillämplighet på alla imperativa substantivbildningar.

Andresen har i sin afhandling om imperativnamnen s. 396 ett uttalande, som jag finner ganska beaktansvärdt. Till förklaring af *Hassenpflug, Habenichts, Störenfried* anmärker han: "Wie kann dazu aufgefordert werden den pflug zu hassen, nichts zu haben, den frieden zu stören? Die wörter bezeichnen denjenigen, welcher den pflug hasst, nichts hat, den frieden stört. Gleichwol rechtfertigt sich die imperativische bedeutung dadurch, dass dem, an welchem eine eigenschaft oder gewohnheit haftet, gleichsam zugerufen wird zu thun, was er ohnehin und immer thut und was man an ihm wahrzunehmen gewohnt ist. Zeigt sich ein friedensstörer, ein rechthaber, so wird er ironisch aufgefordert zu thun, was er doch nicht lässt, und so erhält er den namen *Störenfried, Haberecht.* Aber auch in wirklichkeit kann die aufforderung stattfinden. Unbedachten und leichtsinnigen hört man im täglichen leben zurufen: Schneid dich! Trotz noch! Fall herunter und brich den hals! Besauf dich! u. dgl., oft mit dem zusatze: das ist recht!"

Att sådana talesätt som de af Andresen anförda kunnat ge upphof till vissa af de deskriptiva imperativuttrycken, synes mig vara uppenbart.

I svenskan (liksom i andra nordiska språk) påträffas personbetecknande, nedsättande bildningar på *-a*, som formellt sammanfalla med infinitiven och äfven stundom

med sing. af imperativen. Se såsom exempel de af Hellquist, Xenia Lideniana 108, från fornsvenskan anförda tillnamnen *Rasa*, *Skrambla* m. fl. (jfr Kock i Skandinavisches Archiv 1: 4 ff). I fornsvenskan förekommer tillnamnet *Stig* (sannolikt = den "stigande"), som enligt Hellquist, cit. arb. 108, är en agentisk bildning [1]) af presensstadiet till *stigha* och formellt sammanfaller med imperativus sing. af detta verb. Om dessa och dylika bildningar uppfattats som imperativer [2]), kunna de måhända i någon mån ha underlättat uppkomsten af den beskrifvande imperativa substantivtypen. Jfr sådana personbeteckningar som de i det föregående upptagna *Grip*, *Håll*, *Klipp*, *Klös* o. s. v., hvilka jag — måhända med orätt — uppfattat såsom representanter för denna typ.

Huru man än vill förklara uppkomsten af den imperativa substantivbildningen, är det tydligt, att vid dess utveckling analogien spelat en stor roll och att många substantiv gifvas, i hvilka en imperativ formellt kan tänkas ingå, utan att den som först användt ordet och hans eftersägare däri inlagt en imperativ betydelse. Jfr t. ex. *farut* = utfall i ord, som (liksom *kikut* = tittande och det osäkra *blåsut* = stark blåst) snarast är ett slags verbalsubstantiv = utfarande. I den bildningstyp, som formellt är imperativisk, har man inlagt en annan betydelse än den imperativa.

---

[1]) Att fsv. *Stig* och därmed analoga tillnamn, se Hellquist. cit. st., verkligen skulle vara imperativer, motbevisas däraf, att andra personbetecknande fsv. tillnamn, som bildats af verbala grundord, icke sammanfalla med ifrågavarande verbs imperativ. Jfr t. ex. *Skeek*, *Skump* (se Hellquist, cit. st. 108).

[2]) Såsom Hellquist anmärkt, påträffas personbetecknande bildningar på *-a* i nysv., där ifrågavarande bildningstyp fortfarande är produktiv. Till de af Hellquist i Arkiv 7 anförda exemplen må läggas följande fingerade namn: (Fru) *Bullra*, se Thet Svenske Nitet 1738, s. Y 3 a, och (Madame) *Hviska*, se Löjeliga Tidningar 1782, s. 30, båda alltså af en form, som sammanfaller med motsvarande verbs imperativ i sing.

Att i sådana ord som *blåsut*, *farut* och *kikut*, använda som verbalsubstantiv, *far*, *kik* och *blås* ej äro förkortningar af *fara*, *kika* och *blåsa*, göres sannolikt däraf, att motsvarande imperativbildningar, betecknande någonting verbalt, påträffas äfven i tyskan. Jfr t. ex., att i lågtyskan *kumaf* betyder Abkommen, Erledigung, se Wossildo 1, *fangan* betyder *Anfang*, se Därs., och att i högtyskan *Rühran* nyttjas liktydigt med vidrörande (såsom i följ. exempel: "Dass Kestner jedes Rühran seiner Tochter übel vermerkte, war natürlich", se Viebig, Das schlafende Heer[16] 424), *Lugaus* betyder utkik, d. v. s. handlingen att hålla utkik (exempel: "[der Wartturm], auf welchem dem alten, strumpfstrickenden Kindler der Lugaus auf Feuer und Franzosen anvertraut war", se Raabe, Gesammelte Erzählungen[8] 1: 243).

Som jag med exempel visat, händer det ej sällan, att ett lånadt appellativum eller ett namn folketymologiskt omtydes och omdanas så, att en imperativ inlägges däri (jfr under *Gerum*, *Haäkra* o. s. v.; jfr *Puttamejner* m. fl.). Se om imperativiska folketymologiska omdaningar i tyskan Becker 14.

Någon gång har jag anfört exempel på färska nybildningar efter den imperativa typen, visserligen tillfälliga (ur barnkammarens språk), men intressanta såsom visande denna typs lifskraft, låt vara att de små nybildarna icke tänkt på någon befallning eller dylikt (jfr *ropupp*, *rörihop*, i det föregående).

Såsom synes af den föregående framställningen, ha många imperativiska substantivbildningar lånats till svenskan från andra språk. Den imperativiska substantivtyp, som för den moderna språkkänslan närmast sluter sig till verbets indikativ, har måhända uppkommit i svenskan under påverkan från tyskan, där den fordom har varit synnerligen lifskraftig.

De imperativa substantivbildningarna, som jämförelsevis sällan uppvisats från fsv. och äldre nysv., äro i våra

dagars språk ganska vanliga. Att äldre belägg äro så fåtaliga, beror nog till en viss grad därpå, att många af ifrågavarande bildningar tillhöra hvardagsspråket, som jämförelsevis sällan möter oss i de äldre språkskedenas litteratur.

Genom sin målande, åskådliga karaktär äro de imperativiska substantivbildningarna ofta af ett betydande stilvärde i skämtsam, hvardaglig framställning.

Register.

Anm. Med stor begynnelsebokstaf hafva utmärkts ortnamn och skrifttitlar, namn på skepp och andra enskilda föremål, individnamn, betecknande lefvande varelser, familjenamn äfvensom namn på föreningar.

I.

Härunder upptagas i alfabetisk följd alla de imperativiska substantivbildningar (med sammansättningar, afledningar och vissa besläktade ord), som anförts i det föregående; dessutom hafva sådana imperativer, som ej stå främst uti bildningen i fråga (t. ex. *kryp* i "Blinde Kalle, kryp i hörn"), insatts på sin alfabetiska plats och försetts med hänvisning till de uttryck, i hvilka de ingå.

Då ett uppslagsord tillhör mer än en af de kategorier, efter hvilka jag ordnat mitt material, har jag före sidouppgiften insatt en notis om den användning af ordet, hvarom det är fråga.

Följande förkortningar ha nyttjats:

i. = beteckning för något (relativt) immateriellt.
o. = „ „ ort.
s. = skeppsnamn.
h. = hundnamn.
ap. = appellativ personbeteckning.
pp. = proprium, betecknande person.

Afsky krogarna 189
(Kap) Akta dig 192 f.
akta dig för katten 57
akta dig, jag är en flicka 123
akta Er 57
Arbeta för din mat 91
audite 52
ave 36 f.
ave-klocka 37, -maria 37, -maria-ringning 37, -mumlande 37

'baka lette' 98
Barka 138
benedicite 37
Betala 76, 91
Bialett 77
Bialide (namn på ett träd 137
Bialite (o.) 76 f.
Bialitt 77
Bialitts-gränden 78
Bidalite (o.) 76 f.
Bielite (sjö) 77
Bielite-forsen 77
binddärom 101
Bintop 176
Bir-o (= Börja på) 180
Bit 193
bitå 154
bligut 154
Blimä 177

blinde Kalle, kryp i hörn 57
blinkaniton 154
Blomstra 148
blås till grannas 57
Blåsupp 78
Blåsut (o.) 78
blåsut (i.) 1 f., (o.) 64
blås ut ljuset 57
bollstå 57 f.
bord, duka dig 106
bord, duk(a) opp l. upp 106 f.
borsta-upp-henne-litet 55
braka, *se* skaka- och braka-skruf-ven 30
Brasakallt 78
Brytjärn 138
Bry(t)stål 138
Bränn-icke-by 78 f.
bränn-å 99
bultihop 99
bär, *se* tag-mig-på-armen-och-bär-mig-kvinna(-min) 30
Bärhit 152 f.
Böj-om 180

Cantabona 113
cantate 38
cave 38
Caveto 188
consolida 135 f.
consolida-l. consolide-rot 136

Dansa 138
Date 188
Dela 180
drag, *se* dufva drag vagn 123
Dråhas (o.) 79
dråhas (o.) 64, (ap.) 154 f.
drahasa-li(d) 64
dra-i-väg 155
dratvärs 93
dufva drag vagn 123
duka dig 106
duk(a) opp 106 f.
duk(a) upp 106 f.
Dåna 138
'dödalette' 99

Egron 171
ejulate 38
'engie förgät mig intet' 130
Essupi 92, 193
esto mihi 38 f.
exaudi 39

faksimile 96
faksimile-aftryck 97, -atlas 97, -teckning 97
faksimilera 97
faktotum 169—171
fallhärom 101
faraväl 9 f.
fari 101 f.
Fårom 79
Faropp 180 f.
Farpå 138
farut 2 f.
farväl 3—9, 191
farväl-söndag 9
fåttan 107 f.
finn-koli 169
finnpå-råd 26
Fira 138
fiskelite 149
fisklita 149
Flyg 152
flyg, alla djur, som vingar ha 58
Flytut 79
Flåsut 79
Fläng öfver ljung 138
Frågà (= Fråga henne) 139
Fråga mig om allting 116
Fråga'n 139
Fråg'en 139
Fröjdablick 79
fugite 52
(Fy)skäms 172
förglömmigej 123
färgässmignick 134
förgätejmig 124
förgätejmin 124
förgätmigbums 123 f.
Förgät mig ej (skrift) 116
förgätmigej (växt) 124—129
förgätmigej-blå 128, -bukett 128 f., -krans 129, -lik, adj. 129, -öga 129
förgätmigicke 129 f.
förgätmiginte(t) 130
förgätmignick 130
förlåt hastigheten 99
Förlåtmig 177

Gack (pp.) 181, 183
gack (växtnamn), *se* statt upp och gack 133
gack-med 155
gapöfver 155
gaudét 52
gaudete 52

Ge fyr (förening) 189
Gefyr (pp.) 181
Ge på (s.) 113
Ge-på (pp.) 181
Gerum (= Ge rum) 79 f.
gesmäll 155
geut 149
Gif akt! (skrifttitel) 116
gifakt (i.) 10—12
gifakt-form 11, -ställning 11, -uppmärksamhet 11
Giss 139
Gissa (h.) 139 f., (konamn) 148
Gjörwell 172
glömmigaldrig 130
glömmigej 130 f.
glömmigicke 131 f.
Godstag 171 f.
go on 105
grabb(a)tag 12 f.
Grina 148
Grin-illa 177
grinill-Ole 177
Grip (h.) 140, (pp.) 181
grip (ap.) 155 f.
gripan 109
Gripfast 181
grip-homines 156
grip i tin egen barm 109
gripomenes 156 f.
grytfattan 108
gudhjälp 13 f., 191
gåbort(s)-kappa 29, -klädd 29, -kläder 29, -klädning 29, -rock 29, -skor 29
gåinåtmedtårna-skor 26
gåivägen-sportande 30
Gå-lätt 181
gålätt-kängor 26 f.
gåmed 155, 157
gå och sök upp din kusin! 55
Gå På (skrifttitel) 116
Gå på (s.) 114
Gåpå (pp.) 172, 177
gåpå (i.) 14 f., 191, (ap.) 157
gåpå-arbete 14, -maner 14, -marsch 14, -natur 14, -stil 14, -taktik 15
gåpåare 15
gåpåig 15
gåut-väder 30
Gäcka-hvar-man 181
göm grant 58
göm ringen, göm den mycket väl 58
Görner 174
'Gör Rätt' 181
gör som jag! 58
Göstag 171 f.

Halfast 174
halt (i.) 30—32, (o.) 74 f.
Hasta till byte 181 f.
Haäkra (= Ha äkra!) 80
heltom-vänder-er 16
hjälp, *se* gudhjälp 13 f., 191
Hjälp dig själf! 116
Hogenskild 174 f.
Hoppa 140
hosta icke 99
hotell-faktotum 171
Huggfast 140
Huggut 172 f.
Håll (h.) 140, (pp.) 182
Hållfast (h.) 140 f., (pp.) 182
Hållí 141
Hållidej 174
Hållmun 182
håll och släpp 58
Hållstyr 183
Hålltill 80
'Håll Tygel' 183
Håll vägen! 116
'Håll, å Stå' 116
håll öra 58
hällfattan 108
Hällidej 174
Hällpådej 174
Hällurdej 174
hängdärhos 109
högerom-vänder-er 15 f.
hörhit 16
Hörvältill 183

Idka dygden 189

Jaga 141
James = skäms 172
jubilate 39 f.
jubilat-mässa 40
jubilet 52
judica 40

Kalínan 80
Kap Akta dig 192 f.
kasta-yxan-i-sjön-politik(en) 27
kasut 16
kehraus (dans) 56 f., (spelterm) 192
kettilfåtån 108
kiki(e)rammen 132

kikiramsen 132
Kikut (o.) 80, kikut (i., o.) 194
Kinkop 183
Kissmequick 148
Klemgås 177
kllföfver 118
Klinga 141
Klipp (h.) 141, (pp.) 183
Klipp och Klistra 117
klå-på-dem-vals 56
klä(d)hvitt 16 f.
Klös 183
Knip 183, 194
kniphjärta 157
knipläpp 99
knockmedown 100
knäppopp'n 119
Kokopp 80 f.
koli 169
Kom (h.) 141, (pp.) 183
kom, *se* min vän, kom snart igen 58
komförst 158
Komhem 148
komhit 158
komhär 158 f.
komihåg 17
komihåg-almanack 191, -lektion 17
kom intet vid mig 132
komsams 159 f.
komsist(en) 160 (ap.); jfr 119
Komtebaks 183
Kom till Jesus 117
Komtillmåtta 81
Kom till mötes! 117
komut 64
korgfattan 108
Krafs-i-backe 152
krip 103
krivi 102
krivi-tröja 103
kryb 103
kryp, *se* blinde Kalle, kryp i hörn 57
krype 67
krypi 102
Krypin (o.) 81 f., (h.) 141
krypin (o.) 64—66
krypin-butik 66, -gömsle 66 f.
kryv 103
kryvi 102 f.
kyss-mig, *se* Mätta-kyss-mig 177
kyssmig-hatt 104
kyssmig(-nu-)omdukan-hatt 103
kyssmigomdukan 103
kyssmigomduvill 104
kyssmigomduvill-hatt 104
körivagn 109
Köróm 82
Körpå 141

Ladda 142
Lagadigundan 91
laisser-aller 34, 192
laissez-aller 33 f.
laissezaller-väsen 34
laissez-faire 34 f.
lamentate 40
Lefrén 173
lefväl 17
Liggstill 114
lille komsist(en) – om finger – 119; jfr 160
ljug-om-kapp 160
Lura 142
Lûrut 82
Ly 142
låtagå-lefverne 28
låt-en-stå 55
låtgå-politik 27, -princip 27, -stämning 27, -system 27 f.
låt icke 56
låt upp, se Sesam (, Sesam), låt upp 22 f.
Läggán (h.) 142
läggan (i.) 18
Läggtill 181, 183
Lägg ut 114
Läsepunger 184
lætare 40

mach(t)syss, maksis, maksyrs, maksys 32 f.
Memento (förening) 190
memento (i.) 40 f.
memento mori 41
min vän, kom snart igen 58
miserere 41—43
miserere mei 43
mullvadskrypin 67
Märknoga 152
Mätta-kyss-mig 177

Nafs 193
napp(a)tag, nappetag 18—21
Napp'i'n 142
Nej, säj 187
noli-me-tangere 43—45
noli-tangere (i.) 43 f., (växt) 13
notabene 45 f.

Nyp 183 f.
Nypengärna 184

operett-passopp 162

Packa-full 177
Packan 114
Pass 142
Passenauf 187
Passepartout (pp.) 188
passepartout (dyrk) 112 f.
passepartout-biljett 193
pas(se)pied 55 f., 192
passetemps 35
Passopp (h.) 142 f.
passopp (i.) 21, (ap.) 160—162
passopp-göra 162, -rop 21
passpoal 105
passpoalera 105
passpoil 105
passport (o. s. v.) 94—96, 193
pass på 55
passupp (i.) 21, (ap.) 193
pickmeup 100
Pil 143
Pila 143
pince-nez 105 f.
pincenez-fodral 106, -glas 106, -snodd 106
pissut 93
Plockbydel 152
Plockpunger 152
portepé 105
portfölj 113
portmonnix 106
portmonnä 106
Pratascito 184
prål(e)sakt (tyg) 93 f., 193
Prålsakt (h.) 143
puttamejner 104
puttipanna 99
pyttipanna 99

Rakin 82
Rallate 82
Rappa 144
rappadigkäpp 110
'Rekkehals' 177 f.
reminiscere 46
rendez-vous (i.) 35 f., 192, (lek) 63, (o.) 75 f.
rendezvous-plats 36
reseda 136 f.
Rif (h.) 144, (pp.) 183 f.
rifitu-biljett 28
rifitur-biljett 28
Ringa 144
rogate 46 f.
Ropina 149
ropupp 21
Ruska 144
ruspå 162
Ryck 183 f.
Ryckin (o.) 82 f.
ryckin (i.) 22
ryckut 22
Rykenöwe 149
'Rymelandh' 178
Rynkpanna 184
Rådväl 184
Rädda Sveriges Eländigaste Barn (-hem) 189
rädden Er 58
Röfva snart 181 f., 184
Rör i askan 184
rörihop 99
rörom 110 f.
röroms-sked 111
rörum 110

salve 47
Schluckupp 146
Schmiterlöw 175
Sedigföre 184
se dig om, *se* Vänd dig om och se dig om 62
'Se Efter' 184
Se genom fingren 185
Sehit 144
Sesam 23
Sesam (, Sesam), låt upp 22 f.
Sesam, öppna dig 22 f., 192
Sien sjö (Sidensjö) 83
Sikta 144
Sinsisäng 185
siopp 58 f.
siopp-spel 59
Sittopp (h.) 144
sittopp(örfil) 23—25
sittupp 23
Sjung, sjung 189
skaka-och-braka-skrufven 30
skala-lång 162
Skjut 144
skjutut 149 f.
skogsförgätmigej 129
skymundan 67—72, 192
skäms, *se* (Fy)skäms 172, Vet hut och skäms 117

skär-grip 156
Skärihjäl (o.) 83
skärihjäl (knif) 111, (ap.) 162
sleckepott 120
slekakôpp 120
slekakoppen 120
slekapalt 120
slekatuppen 121
slekepott 120
slekeputt 120
slekeruringkopp 121
slekipott 121
slickapott 120
slickatånga 121
slicke o. s. v. 119—121
slickekoppen 120
slickepott 120 f.
slickeputt 120 f.
slikkipott 121
Slinkin (o.) 83, (pp.) 185
slinkundan 163
Slit 144
Slitlakan 185
slitondt (plagg m. m.) 104, (ap.) 163
slugop (o.) 72 f.
Slukopp (pp.) 185
slukopp (i.) 25, (o.) 72 f., (ap.) 163
Slå-ner 144
Slå upp 117
släkakoppen 120
släkibutt 120
släkjebutt 120
Slängepäls 178
slängipått 121
släpp, *se* håll och släpp 58
släpp öra 58
Smäckopp 83 f.
smällupp 25
Snapp 144
Snappopp (s.) 114 f., (h.) 144
Snurpröf 178
Snurrin 84
Snurrom 84
Snyt-er-um-lårum 117
Snytut 84
Spargodt 84
Spela (h.) 144 f., (konamn) 148
Spelopp (h.) 145
spelopp (i.) 53, (ap.) 163
Spelopp i skog 145
Spelupp (h.) 145
spelut 163 f.
Spill icke 104
Spring 145
Springa 145
spring-din-tusan-djefla-galopp 56
Springfikonifält 185 f.
SpringkringKari 178
Spänn-i 145
Spörjan 145
Stanna glada 84
Statalagom 84
'stathart' 132 f.
Stattena 84 f.
statt upp och gack 133
stattuppochgack-liniment 133, -ört 133
Stattut 85
stek harar 59
Stickaf 85
stickdärin 111
stickitann 121 f.
Stikåf 85
stojom 99
Storma 145
sträckdig-modell 28
Sträck(e)ben 186
Stupüt 85
Sturtzenbecher 175
Sturzen-Becker 175
Styr 145
Styrbiskop 85 f.
Styresweden 115
Styrkalmar 86 f.
styrvålt 59, 118
Stå, *se* 'Håll, å Stå' 116
stå, *se* bollstå 57 f.
ståbak 164
Stå bi (s.) 115
Ståbi (pp.) 186
ståbi (plagg m. m.) 104
ståför 164
Ståimej 178 f.
Stängemunder 186
Störtebecker 175 f.
Suga 148
sumpförgätmigej 129
suput(er) 164 f.
suputs-barn 165
Surr-i-luftan 179
svala 150
Svingate 87
svingom 53
Sväng 145
svängom 53—55
Svängte 87
(Nej)säj 187
sättefast 112

Sök 145
sök upp, *se* gå och sök upp din kusin! 55

Tafast (h.) 146, (pp.) 187
tafatt 59 f.
tafram-fröken 28
tag, *se* Godstag 171 f.
Tagallt 187
tagemot-förkläde 28, -mössa 28 f.
tag fatt på den 59
tag-mig-på-armen-och-bär-mig-kvinna (-min) 30
Tagtill 187
Talavid 87
Ta'opp 146
Tappahvitt 87
Tappatomt 87
Tittabak 87
Tittapålite 179
Tittente 87
Tittin (o.) 87 f.
tittin (i.) 25 f., (o.) 73
tittitt 60
Tittopp 179
Tittut (o.) 88
tittut (utsikt) 26, (dans) 56, (lek) 60–62, (o.) 73 f., (tittglugg) 94, (ap.) 165, (förening) 189
Trafvalätt 147 f.
Trillaner 88
Trillaåpinn 193 f.
Tripp 146
Trippa 146
trippa-till 56
Träffa 146
Tuggalitet 88
Tullalagom 88 f.
Tullalätt 88 f.
tvättalätt 112
tvättelätt 112
Töfva litet 115

ursäkta hastigheten 99
ursäkta mig, granne 62

Vademekum (skrifttitel) 117 f.
vademekum (munvatten m. m.) 97 f.
Wahrenman 173
vakaöfveross 166
vale 47 f.
valet(e) 48—52
valetes-sermon 51
valets-audience 51, -bägare 51, valetz-dricka 51, valet-glas 51, valets-måltid 51, valet(z)-predikan 51, valet-skänk 51, valets-traktament 51
Valsa 146
Varsågod 148
Vegesack 176
venite 52
vergesmichnicht 134
vergessmirnicht (växt) 134 f.
vergiestnichtmein 135
vergissmeinnicht (dryck) 100
vergissmeinnicht (växt) 135
vergissmichnicht 135
Vergissmirnicht (o.) 90
Vet hut (h.) 146
Vet hut och skäms (skrifttitel) 117
vickestjärt (ap.) 167
vickstjärt (fågel) 150
Vippenstjärt (pp.) 187
vippenstjärt(er) (fågel) 150
vipp(e)stjärt (ap.) 167
Vippstjärt (pp.) 187
vippstjärt (fågel) 150—152
Vri'in 89, 193
Vyst 146
Våg(e)hals (pp.) 179
våg(e)hals (ap.) 167 f.
våghalseri 168
våghalsig 168
våghalsighet 168
vår, kom hit 158
vänd dig om och se dig om 62
Vändekåpa (s.) 115, (pp.) 179, 187
vändekåpa (ap.) 168 f.
vänder-er, *se* heltom-vänder-er 16, högerom-vänder-er 15 f., vänsterom-vänder-er 16
Vändom 89
'Wändt om igen' 89
vänsterom-vänder-er 16
Vänta 89
väntalite-buske 134
Väntalitet (lysboj) 115

Zwing-Schweiz 92
Zwing-Uri 90

ämbarsfattan 108

Ökapå 90
öppna dig, *se* Sesam, öppna dig 22 f., 192

II.

Härunder uppräknas i alfabetisk följd de svenska ord, hvilka såsom subjekt, objekt, predikatsfyllnad eller adverbial till en imperativ ingå i de substantivbildningar, som anförts i det föregående. Ett par främmande ord ha medtagits (däribland ett attribut till vissa imperativers objekt).

a (= henne), *se* Frågå, Ropina
af, *se* bitå, bränn-å, Stickaf, Stickåf; Trillaåpinn
akt, *se* gifakt (Gif akt)
aldrig, *se* glömmigaldrig
allt, *se* Tagallt
allting, *se* Fråga mig om allting
an (adv.), *se* fattan, gripan, Läggan (läggan), Packan
an (= han, *d. v. s.* honom), *se* Kalinan, Spörjan; jfr Fråga'n
arm, *se* tag-mig-på-armen-och-bär-mig-kvinna (-min)
aska, *se* Rör i askan

backe, *se* krafs-i-backe
bak, *se* ståbak, Tittabak; jfr Komtebaks
barm, *se* grip i tin egen barm
barn, *se* Rädda Sveriges Eländigaste Barn(-hem)
ben, *se* Sträckeben
bi, *se* Ståbi (Stå bi, ståbi)
biskop, se Styrbiskop
blick, *se* Fröjdablick
bort, *se* gåbort(s)-
bums, *se* förgätmigbums
butt, *se* släkjebutt, släkibutt
by, *se* Bränn-icke-by
bydel, *se* Plockbydel
byte, *se* Hasta till byte

den, *se* göm ringen, göm den mycket väl; klå-på-dem-vals, tag fatt på den
djur, *se* flyg, alla djur, som vingar ha
(djäfvul) djäfla, *se* spring-din-tusan-djefla-galopp
(du) dig, *se* (Kap) Akta dig, akta dig för katten, akta dig, jag är en flicka, (bord,) duka dig, Hjälp dig själf, Lagadigundan, rappadigkäpp, Sedigföre, Sesam, öppna dig, sträckdig-modell, vänd dig om och se dig om; Hållidej, Hällidej, Hällpådej, Hällurdej
dygd, *se* Idka dygden
därhos, *se* hängdärhos
därin, *se* stickdärin
därom, *se* binddärom

efter, *se* 'Se Efter'
ej, *se* förglömmigej, förgätmigej, glömmigej
emot, *se* tagemot
'en, en, 'n (*motsvarande honom*), *se* Fråg'en, låt-en-stå, Nypengärna; Fråga'n, Knäpp opp'n, Napp-í-n
en (= *t.* den, *se* Grimm, Wb. 2: 976), *se* Hogenskild, Sturtzenbecher, Sturzen-Becker, Vippenstjärt (vippenstjärt(er))
ena, *se* Stattena

fast, *se* Gripfast, Halfast, Huggfast, Hållfast, sättefast, Tafast
fatt, *se* tafatt, tag fatt på den
fikon, *se* Springfikonifält
finger, *se* Se genom fingren
fram, *se* tafram-
full, *se* Packa-full
fyr, *se* Ge fyr, Gefyr
fält, *se* Springfikonifält
för, *se* ståför; akta dig för katten, Arbeta för din mat
före, *se* Sedigföre
först, *se* komförst

genom, *se* Se genom fingren

glad, *se* Stanna glada
god, *se* Varsågod
godt, *se* Spargodt
granne, *se* blås till grannas, ursäkta mig, granne
grant, *se* göm grant
gås, *se* Klemgås
gärna, *se* Nypengärna

hals, *se* 'Rekkehals', Våg(e)hals (våg(e)hals)
hare, *se* stek harar
hart, *se* stathart
has, *se* Drahas (drahas)
hastighet, *se* förlåt hastigheten, ursäkta hastigheten
hem, *se* Komhem
hit, *se* Bärhit, hörhit, (vår) komhit
hjärta, *se* kniphjärta
(hon) henne, *se* borsta-upp-henne-litet
hop, *se* ihop
hut, *se* Vethut, Vet hut och skäms
hvitt, *se* klä(d)hvitt, Tappahvitt
håg, *se* komihåg
här, *se* komhär
härom, *se* fallhärom
hörn, *se* blinde Kalle, kryp i hörn

(I) er, Er, *se* akta Er, rädden Er; heltom-, högerom-, vänsteromvänder-er; Snyt-er-um-lårum
i, *se* fari, Hållí, krypi, (krivi, kryvi), Spänn-i; Hållidej, Hällidej, Napp'í'n; bultihop, dra-i-väg, gåivägen-sportande, komihåg, Krafs-i-backe, körivagn, puttipanna, pyttipanna, rifitu- och rifitur-(biljett), Rör i askan, rörihop, Sinsisäng, Skärihjäl (skärihjäl), slekipott, slikkipott, släkibutt, Spelopp i skog, Springfikonifält, stickitann, Ståimej, Surr-i-luftan; blinde Kalle, kryp i hörn, grip i tin egen barm; kasta-yxan-i-sjön-politiken
icke, *se* hosta icke, låt icke, Spill icke; Bränn-icke-by, förgätmigicke, glömmigicke
igen, *se* min vän, kom snart igen, 'Wändt om igen'
ihjäl, *se* Skärihjäl (skärihjäl)
ihop, *se* bultihop, rörihop
ihåg, *se* komihåg

illa, *se* Grin-illa
in *se* Krypin (krypin), Rakin, Ryckin (ryckin), Slinkin, Snurrin, Tittin (tittin), Vri'in; Kalínan, Ropina, Tittente
inte(t), *se* 'engie förgät mig intet', förgätmiginte, kom intet vid mig
inåt, *se* gåinåtmedtårna-skor
itu, *se* rifitu-biljett

(jag) mig, *se* förglömmigej, förgässmignick, förgätejmig, förgätmigbums, förgätmigej (Förgät mig ej), förgätmigicke, förgätmiginte, förgätmignick, förlåtmig, glömmigaldrig, glömmigej, glömmigicke, kyssmighatt, kyssmigomdukan, kyssmigomduvill, Mätta-kyss-mig, puttamejner, ursäkta mig granne; kom intet vid mig, Ståimej; tag-mig-på-armen-och-bär-mig-kvinna (-min)
Jesus, *se* Kom till Jesus
järn, *se* Brytjärn

Kalle, *se* blinde Kalle, kryp i hörn
kallt, *se* Brasakallt
kapp, *se* ljug-om-kapp
Kari, *se* SpringkringKari
katt, *se* akta dig för katten
kopp, *se* slekakôpp, slekakoppen, slekeruringkopp, slickekoppen, släkakoppen
kring, *se* SpringkringKari
krog, *se* Afsky krogarna
kusin, *se* gå och sök upp din kusin
kyss(a), *se* Mätta-kyss-mig
kåpa, *se* Vändekåpa (vändekåpa)
käpp, *se* rappadigkäpp

lagom, *se* Statalagom, Tullalagom
lakan, *se* Slitlakan
land, *se* 'Rymelandh'
lite (o. s. v.), *se* Bialett, Bialide, Bialite, Bialitt, Bidalite, Bielite, fiskelite, fisklita, Tuggalite, Töfva litet, väntalite(-buskar), Väntalitet; borsta-upp-henne-litet; Tittapålite
ljung, *se* Fläng öfver ljung
ljus, *se* blås ut ljuset
luft, *se* Surr-i-luftan
lång, *se* skala-lång
lår, *se* Snyt-er-um-lårum
läpp, *se* knipläpp

lätt, *se* 'baka lette', dödalette, Gålätt (gålätt-), Trafvalätt, Tullalätt, tvätta(tvätte)lätt

man, *se* Gäcka-hvar-man, Wahrenman
mat, *se* Arbeta för din mat
med, prep., *se* Blimä, gackmed, gåmed; jfr gåinåtmedtårna-skor
mun, *se* Hållmun, Stängemunder
måtta, *se* Komtillmåtta
möte, se Kom till mötes

ner, *se* Görner, Slå-ner, Trillaner; puttamejner
nick, *se* förgätmignick, förgässmignick (förjässmenick)
nitton, *se* blinkanitton

om, *se* Böj-om, Fàrom, Köróm, röróm (rörom), Snurrom, stojom, svingom, svängom, Vändom, (Wändt om igen); heltom(högerom, vänster-om)-vänder-er, vänd dig om och se dig om; ljug-omkapp; Fråga mig om allting
om kapp, *se* ljug-om-kapp
ondt, *se* slitondt
opp, *se* Bintop, (bord)duk(a) opp, Faropp, Kinkop, Kokopp, Passopp (passopp), siopp(-spel), Sittopp (sittopp), Slukopp (slugop, slukop, slukopp), Smäckopp, Snappopp, Spelopp (spelopp), Ta'opp, Tittopp; knäppopp'n

palt, *se* slekapalt
panna, *se* Rynkpanna; puttipanna, pyttipanna
pinne, *se* Trillaåpinn
pott, pått, *se* sleckepott, slekepott, slekipott, slickapott, slickepott, slikkipott, slängipått
punger, *se* Läsepunger, Plockpunger
putt, *se* slekeputt, slickeputt
på, *se* Farpå, finnpå-, Ge på (Ge-på), Gå På (Gå på, Gåpå, gåpå), Körpå, passpå, ruspå, Öka på; Börja på, *se* Bir-o; Hällpådej, klå-på-dem-vals; tag fatt på den, tag-mig-på-armen-och-bär-migkvinna (-min), Tittapålite
päls, *se* Slängepäls

rammen, *se* kiki(e)rammen
ramsen, *se* kikiramsen
ren, *se* Lefrén
ring, *se* göm ringen, göm den mycket väl
ro, *se* Egron
rum, *se* Gerum
ruringkopp, *se* slekeruringkopp
rätt, *se* 'Gör Rätt'
röf, *se* Snurpröf

sakt, *se* Prålsakt, prål(e)sakt
sams, *se* komsams
sist, *se* komsist(en), lille komsist(en)
sjö, *se* Siensjö (Sidensjö); kastayxan-i sjön-politiken
skog, *se* Spelopp i skog
smäll, *se* gesmäll
snart, *se* min vän, kom snart igen, Röfva snart
still, *se* Liggstill
stjärt, *se* vick(e)stjärt, Vippenstjärt, vipp(en)stjärt(er), Vippstjärt
styr, *se* Hållstyr
stå, *se* låt-en-stå
stål, *se* Bry(t)stål
Sweden, *se* Styresweden
säng, *se* Sinsisäng

tag, *se* grabb(a)tag, napp(a)tag
tand, *se* stickitann
till, *se* Hålltill, Hörvältill, Läggtill, Rallate, Svingate, Svängte, Tagtill, Tittente, trippa-till; blås till grannas, Hasta till byte, Komtebaks, Kom till Jesus, Komtill måtta, Kom till mötes
tillbaks, *se* Komtebaks
tomt, *se* Tappatomt
tu, *se* itu
tupp(en), *se* slekatuppen
tvärs, *se* dratvärs
tygel, *se* Håll Tygel
tång, *se* slickatånga

um, *se* rörum, Snyt-er-um-lårum
undan, *se* skymundan, slinkundan; Lagadigundan
upp, *se* Blåsupp, (bord)duk(a) upp, Sesam(,Sesam), låt upp, passupp, ropupp, Schluckupp, sittupp, Slå upp, smällupp, Spelupp, Statt upp och gack; borsta-upp-hennelitet, gå och sök upp din kusin
ur, *se* Hällurdej

ut, *se* bligut, Blåsut (blåsut), farut, Flytut, Flåsut, geut, gåut-väder, Huggut, kasut, Kikut (kikut), komut, Lùrut, Lägg ut, pissut, ryckut, skjutut, Snytut, spelut, Stattut, Stupùt, suput, Tittut (tittut); blås ut ljuset

vagn, *se* dufva drag vagn; körivagn
vid, *se* Talavid; kom intet vid mig
väg, *se* Håll vägen; dra-i-väg; gåivägen-sportande
väl, *se* faraväl, farväl, Görwell, lefväl, Rådväl; Hörvältill; göm ringen, göm den mycket väl
vän, *se* min vän, kom snart igen

yxa, *se* kasta-yxan-i-sjön-politiken

å(prep.), *se* Bir-o

äkra (= täkten), *se* Haäkra

öfver, *se* gapöfver, kliföfver; Fläng öfver ljung, vakaöfveross
öra, *se* håll öra, släpp öra

III.

Härunder hänvisas till senare lederna af de i det föregående meddelade sammansättningar, hvilkas förled utgöres af en imperativisk substantivbildning. Äfvenså upptagas senare lederna af sådana sammansättningar, hvilkas förled, utan att ha påvisats som substantiv, innehåller en verbalform, som formellt kan vara imperativ, och hvilkas senare led ej är subjekt, objekt, predikatsfyllnad eller adverbial till den förra ledens imperativ eller imperativliknande verbalform.

aftryck, *se* faksimile-aftryck
almanack, *se* komihåg-almanack
arbete, *se* gåpå-arbete
atlas, *se* faksimile-atlas

barn, *se* suputs-barn
biljett, *se* passepartout-, rifitu-, rifitur-biljett
blå, *se* förgätmigej-blå
bukett, *se* förgätmigej-bukett
buske, *se* väntalite-buske
butik, *se* krypin-butik

fodral, *se* pincenez-fodral
fors, *se* Bielite-forsen
fröken, *se* tafram-fröken
förkläde, *se* tagemot-förkläde

galopp, *se* spring-din-tusan-djefla-galopp
glas, *se* pincenez-glas
gränd, *se* Bialitts-gränden
gömsle, *se* krypin-gömsle
göra, *se* passopp-göra

hatt, *se* kyssmig-, kyssmig(-nu-)om-du-kan-, kyssmigomduvill-hatt

kappa, *se* gåbort(s)-kappa
klocka, *se* ave-klocka
klädd, *se* gåbort(s)-klädd
kläder, *se* gåbort(s)-kläder
klädning, *se* gåbort(s)-klädning
krans, *se* förgätmigej-krans
kvinna, *se* tag-mig-på-armen-och-bär-mig-kvinna
kängor, *se* gålätt-kängor

lefverne, *se* låtagå-lefverne
lektion, *se* komihåg-lektion
lik, *se* förgätmigej-lik, adj.
liniment, *se* stattuppochgack-liniment

manér, *se* gåpå-manér
marsch, *se* gåpå-marsch
Maria, *se* ave-maria, ave-maria-ringning
min, sbst, *se* tag-mig-på-armen-och-bär-mig-min
mumlande, *se* ave-mumlande
mässa, *se* jubilat-mässa
mössa, *se* tagemot-mössa

natur, *se* gåpå-natur

Ole, *se* Grinill-Ole

plats, *se* rendezvous-plats
politik, *se* kasta-yxan-i-sjön-politik(en), låtgå-politik
princip, *se* låtgå-princip

ringning, *se* avemaria-ringning
rock, *se* gåbort(s)-rock
rop, *se* passopp-rop
råd, *se* finnpå-råd

sked, *se* röroms-sked
sko, *se* gåbort(s)-, gåinåtmedtårna-skor
skruf, *se* skaka-och-braka-skrufven
snodd, *se* pincenez-snodd
spel, *se* siopp-spel
sportande, *se* gåivägen-sportande
stil, *se* gåpå-stil
stämning, *se* låtgå-stämning
system, *se* låtgå-system
söndag, *se* farväl-söndag

taktik, *se* gåpå-taktik
teckning, *se* faksimile-teckning
tröja, *se* krivi-tröja

vals, *se* klå-på-dem-vals
väder, *se* gåut-väder
väsen, *se* laissezaller-väsen

öga, *se* förgätmigej-öga
ört, *se* stattuppochgack-ört

Rättelser.

S. 17, r. 3 uppifr. *står* fågelkvitter *läs* fågelkvitter:
„ „ „ 8 „ „ vidare, „ vidare
„ „ „ 13 nedifr. „ sammansättning, „ sammansättning:
„ 22, „ 1 „ „ (*Sesam*) „ (, *Sesam*)
„ 28, „ 18 uppifr. „ **Rifltubiljett** „ **Riftu-biljett**
„ 29, artikeln *Gåbort(s)klädd* hade bort stå omedelbart efter artikeln *Gåbort(s)-kappa*
„ 40, r. 8 uppifr. *står* *Jubilatmässa* *läs* *Jubilat-mässa*
„ 56, „ 9 „ „ *Tittut* „ *Tittut* (*tittut*)
„ 91, „ 1 „ „ C) **Fingerade namn** *läs* B) *Fingerade namn.*
„ 103, „ 16 „ „ *kryfi* *läs* *kryvi*
„ 105. Artiklarna **Portepé** och **Pincenez** böra byta plats
„ 106, r. 12 uppifr. *står* **Portemonnä** *läs* **Portmonnä**
„ „ „ 7 nedifr. „ bord, duka dig „ bord duka dig
„ 116, „ 9 „ „ *gåpå* (*Gåpå*) „ *gåpå* (*Gåpå, Gå på*)
„ „ Artikeln '**Håll å Stå**' flyttas efter artikeln **Håll vägen**!
„ 155, r. 5 nedifr. *står* -ar. *läs* -ar. Imperativbildning?

Af samme författare:

Naturskildringarna i den norröna diktningen. Stockholm 1891. 2 kr. 25 öre.

C. J. L. Almqvist som etymolog. Lund 1892. 50 öre.

En ny källa för vår fosterländska odling. Några anteckningar om Svenska Akademiens Ordbok. Lund 1893. 50 öre.

Om begagnandet af Svenska Akademiens Ordbok. Några anmärkningar. Lund 1894. 25 öre.

Modern Lexikografi. Några anteckningar om de historiska ordböckerna i Tyskland, Holland och England. Lund 1896. 1 kr. 50 öre.

Bibliska personers namn med sekundär användning i nysvenskan. Samlingar och studier. Lund 1901. 3 kr. 75 öre.

Förnamn och familjenamn med sekundär användning i nysvenskan. Onomatologiska bidrag. Lund 1903. 5 kr.

Bibelgeografiska namn med sekundär användning i nysvenskan. Samlingar och studier. Lund 1904. 3 kr. 75 öre.

Runinskriften på en bennål i Lunds historiska museum. Lund 1909. 1 kr.

Samknúta. Ett bidrag till tolkningen af Nesjavísur 10: 5—8. Lund 1913. 75 öre.

